

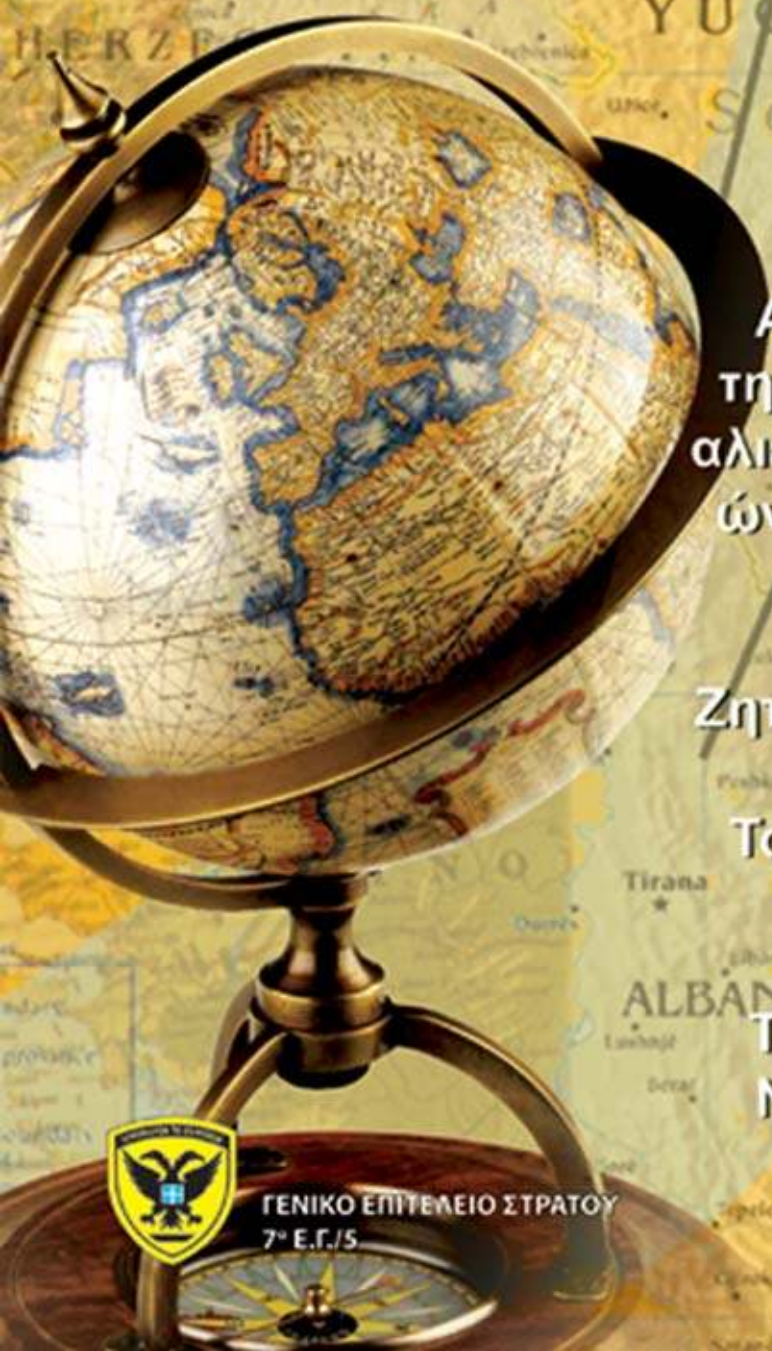

ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ

MAL-107N, 2007

Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών

Επιθεώρηση

Αλιευτική Πολιτική
της Ε.Ε. και σύναψη
αλιευτικών συμφωνι-
ών από το 1983 έως
σήμερα

Ζητήματα Ασφαλείας
στα Βαλκάνια -
Το Αλβανικό Εθνικό
Ζήτημα

Τα χειρόγραφα της
Νεκράς Θάλασσας

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
7^ο Ε.Γ./Σ

Αλιευτική πολιτική της Ε.Ε. και σύναψη αλιευτικών συμφωνιών από το 1983 έως σήμερα

ΚΕΙΜΕΝΟ: Πλωτάρχης (ΛΣ) Τρύφωνας Χαρ. Κοροντζής,
Υποψήφιος Διδάκτωρ τμ. Δημόσιας Διοίκησης Παντείου Πανεπιστημίου
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Στρατιωτική Επιθεώρηση

Εισαγωγή^{1, 2, 3}

Τα ψάρια της θάλασσας αποτελούν ένα φυσικό ανανεώσιμο και μετακινούμενο πόρο, του οποίου η αναπαραγωγή και οι μετακινήσεις δεν μπορούν να ελεγχθούν από τον άνθρωπο. Οι αλιευτικοί πόροι αποτελούν μέρος της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας, οι οποίοι για να διατηρηθούν θα πρέπει να υφίστανται ένα λογικό βαθμό αλίευσης. Παράλληλα χρειάζεται ένα υγιές θαλάσσιο περιβάλλον στο οποίο θα αναπτύσσονται οι δραστηριότητες της αλιείας και της υδατοκαλλιέργειας, ενώ θα πρέπει να ρυθμίζονται μέσω διεθνούς συνεργασίας προκειμένου να καθίσταται δυνατή η συνεχής ανανέωση των αποθεμάτων και η προστασία των θαλάσσιων οικοσυστημάτων.

Τα ψάρια μετακινούνται ελεύθερα σύμφωνα με τα φυσικά ένστικτά τους στις θάλασσες και τους ωκεανούς και αποτελούν ένα φυσικό, βιολογικό μετακινούμενο και

ανανεώσιμο πόρο. Η αναπαραγωγή τους πραγματοποιείται χωρίς την παρεμβολή και χωρίς κανένα κόστος για οποιονδήποτε. Η κυριότητα των ψαριών δεν ανήκει σε κανέναν μέχρι τη στιγμή που θα πραγματοποιηθεί η αλίευσή τους. Η αλίευση ενός ψαριού προκαλεί την έλλειψή του από τους υπόλοιπους αλιείς. Κατά συνέπεια ο ένας εξαρτάται από τον άλλον.

¹ Βλ. Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας-Βρυξέλλες, 6 Οκτώβρη 1997, σελ. 30 και επόμενες ήτοι:

Άρθρο 32 Συνθ. Ε.Ο.Κ. (πρώην άρθρο 38)

«1. Η κοινή αγορά περιλαμβάνει τη γεωργία και το εμπόριο των γεωργικών προϊόντων. Ως γεωργικά προϊόντα νοούνται τα προϊόντα του εδάφους, της κτηνοτροφίας και της αλιείας, καθώς και τα προϊόντα πρώτης μεταποίησης που έχουν άμεση σχέση με αυτά.

2. Εκτός αντιθέτων διατάξεων των άρθρων 33 μέχρι και

Προκειμένου να εξασφαλισθεί μια βιώσιμη αλιεία δεν πρέπει μόνο να προσδιορίζεται η ποσότητα που θα αλιευθεί, αλλά επίσης το είδος, τα μεγέθη και κυρίως οι τεχνικές αλίευσης.

Οι κυριότερες απειλές της αλιείας είναι η υπερεκμετάλλευση και η ρύπανση. Επειδή οι επιπτώσεις αυτές δε γνωρίζουν σύνορα, χρειάστηκε η άσκηση συλλογικής δράσης.

Παράρτημα αρχικά της κοινής γεωργικής πολιτικής⁴ όπως το ήθελε η Συνθήκη η οποία συνέδεε τα προϊόντα της αλιείας με εκείνα της γης και της ζωοτροφίας, η αλιευτική πολιτική έγινε το 1983 μία αυτούσια κοινή πολιτική. Βάση της κοινής αλιευτικής πολιτικής της Κοινότητας απετέλεσαν οι Κανονισμοί 170 - 172/83⁵, οι οποίοι προέβλεπαν τις ποσότητες που επιτρέπονταν να αλιεύονται, τους όρους και τις προϋποθέσεις αλιείας κ.λπ.

Η πολιτική των αλιευτικών πόρων, που διακρίνεται σε εξωτερική και εσωτερική πο-

λιτική, ήταν εκείνη που παρουσίασε τα μεγαλύτερα προβλήματα εφαρμογής. Κι αυτό γιατί περιείχε τα ακανθώδη προβλήματα των συνολικών επιτρεπόμενων αλιευμάτων (ΤΑC), της κατανομής αυτών των αλιευμάτων στα κράτη-μέλη (ποσοτώσεις) και της πρόσβασης των αλιέων ενός κράτους-μέλους στα εδαφικά ύδατα των άλλων. Η τελευταία ήταν ακόμη πιο δύσκολη γιατί απαιτούσε δύσκολες διαπραγματεύσεις με τρίτες χώρες που απέβλεπαν στη ρύθμιση των θεμάτων πρόσβασης των κοινοτικών αλιέων στα ύδατα τους και της πρόσβασης των αλιέων τους στα κοινοτικά ύδατα. Ο κανόνας μάλιστα αυτός είναι ο τελευταίος που τέθηκε σε λειτουργία.

Όπως είναι γνωστό, σκοπός της Ε.Ε. είναι η προαγωγή της ευημερίας των πολιτών της. Με άξονα τον προηγούμενο σκοπό ξεκίνησε μια κοινή αλιευτική πολιτική η οποία έχει τέσσερις συνιστώσες: πολιτική διαμόρφωσης και ελέγχου εφαρμογής της

38, οι κανόνες που προβλέπονται για την εγκαθίδρυση της κοινής αγοράς εφαρμόζονται στα γεωργικά προϊόντα.

3. Τα προϊόντα, τα οποία υπάγονται στις διατάξεις των άρθρων 33 μέχρι και 38, απαριθμούνται στον πίνακα Ι της παρούσας Συνθήκης.

4. Η λειτουργία και η ανάπτυξη της κοινής αγοράς για τα γεωργικά προϊόντα πρέπει να συνοδεύεται από τη θέσπιση κοινής γεωργικής πολιτικής».

Άρθρο 33 Συνθ. Ε.Ο.Κ. (πρώην άρθρο 39)

«1. Στόχοι της κοινής γεωργικής πολιτικής είναι:

α) Να αυξάνει την παραγωγικότητα της γεωργίας με την ανάπτυξη...

2. Κατά την εκπόνηση της κοινής γεωργικής πολιτικής και των ειδικών μεθόδων που συνεπάγεται η εφαρμογή της, λαμβάνεται υπόψη...».

² Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν οι σχετικές προβλέψεις για την κοινή αλιευτική πολιτική όπως διατυπώνονται στη Συνθήκη για τη θέσπιση ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ, οι οποίες περιλαμβάνονται στο ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ με θέμα ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ, στον ΤΙΤΛΟ ΙΙΙ με θέμα ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΕΙΣ στο ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ με θέμα ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΕ ΑΛΛΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ και στο Τμήμα 4 - Γεωργία και αλιεία, 2005, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισημών Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, σελ. 105 και επόμενες. Συγκεκριμένα στο άρθρο 225 ορίζεται ότι «Η Ένωση καθορίζει και εφαρμόζει κοινή γεωργική και αλιευτική πολιτική...». Παρατηρούμε δηλαδή ότι στο κείμενο της Συνταγματικής Συνθήκης (η επικύρωση της μετά τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων που διενεργήθηκαν στη Γαλλία και την Ολλανδία έχει «παγώσει») συγκριτικά με το υπάρχον κείμενο της Ε.Ε., όπως περιγράφεται στην υποσημείωση 1, καθορίζει ρητά και σαφώς την κοινή αλιευτική πολιτική ως μία ξεχωριστή πολιτική από την κοινή γεωργική.

³ Σημειώνεται ότι στη Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης και συγκεκριμένα στο ΜΕΡΟΣ Ι, ΤΙΤΛΟΣ ΙΙΙ με θέμα ΟΙ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΝΩΣΗΣ στο Άρθρο Ι-13, ορίζεται ότι: 1. Η Ένωση έχει αποκλειστική αρμοδιότητα στους ακόλουθους τομείς:.. (δ) η διατήρηση των βιολογικών πόρων της θάλασσας στο πλαίσιο της κοινής αλιευτικής πολιτικής. Επίσης στο άρθρο Ι-14 με θέμα «Οι τομείς συντρέχουσας αρμοδιότητας» ορίζεται ότι:..2. Οι συντρέχουσες αρμοδιότητες της Ένωσης και των κρατών-μελών αφορούν στους εξής κύριους τομείς:.. (δ) τη γεωργία και την αλιεία, με την εξαίρεση της διατήρησης των βιολογικών πόρων της θάλασσας.

⁴ Βλ. Πάλλης, Δ.: Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση (Πανεπιστημιακές Σημειώσεις), ΠΜΣ Τμ. Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, 2005, σελ. 119-140.

⁵ ΕΕ 1983 L 24/1.

νομοθεσίας, διαρθρωτική πολιτική, πολιτική εμπορίας και εξωτερική πολιτική αλιείας.

Έχοντας κατά νου τα παραπάνω στην παρούσα συνοπτική μελέτη θα καταβληθεί προσπάθεια να εξεταστούν μέσω της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και παραπομπών σε αυτή η αλιευτική πολιτική της Ε.Ε. όπως αυτή ξεκίνησε το 1983 και συγκεκριμένα: Στο κεφάλαιο Α θα εξεταστεί το νομικό και οικονομικό πλαίσιο που αποτελεί τη βάση της κοινής αλιευτικής πολιτικής με έμφαση στην εξωτερική πολιτική αλιείας, η οποία αποσκοπεί στην υπεύθυνη άσκηση της αλιείας και της υδατοκαλλιέργειας, ώστε να διασφαλιστεί το μέλλον του κοινοτικού κλάδου της αλιείας μέσω αυτής. Ακολούθως, στα κεφάλαια Β, Γ και Δ θα διερευνηθούν συνοπτικά βασικοί άξονες της αλιευτικής πολιτικής, ήτοι η διατήρηση και διαχείριση των πόρων, η πολιτική ποσοστώσεων αλίευσης και η σχέση της αλιείας με το περιβάλλον, καθώς είναι ευνόητο ότι το τελευταίο επηρεάζει την άσκηση της αλιείας και κατ' επέκταση της αλιευτικής πολιτικής πολυδιάστατα. Τέλος, η μελέτη θα κλείσει με την εξαγωγή συμπερασμάτων^{6,7}.

ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Ο κανόνας των 200 ν.μ.^{8,9,10,11}

Το γεγονός που επηρέασε περισσότερο από όλα την αλιεία στα κοινοτικά ύδατα, όπως έγινε παντού στον κόσμο, ήταν η υιοθέτηση του κανόνα των 200 μιλίων, κά-

τι το οποίο η Κοινότητα το έπραξε με την Απόφαση 98/393, ΕΕ L 179, 23-06-1998.

Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Θάλασσας ως Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη ορίζεται η πέραν και παρακείμενη της αιγιαλίτιδας ζώνης θαλάσσια περιοχή, το πλάτος της οποίας μπορεί να φθάσει τα 200 ν.μ. από τις γραμμές βάσης από τις οποίες μετρείται το εύρος της αιγιαλίτιδας ζώνης (άρθρο 56 σε συνδυασμό με το άρθρο 57 Σύμβασης Δ.Θ.). Εντός της Α.Ο.Ζ. το παράκτιο κράτος ασκεί συγκεκριμένες αρμοδιότητες κυρίως για οικονομικούς σκοπούς¹².

Συγκεκριμένα, εντός της Α.Ο.Ζ. το παράκτιο κράτος ασκεί τις εξής αρμοδιότητες:

✓ Κυριαρχικά δικαιώματα για την εξερεύνηση και την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων, ζώντων ή μη, των υδάτων και του βυθού της θάλασσας, καθώς και κυριαρχικά δικαιώματα για την εξερεύνηση και οικονομική εκμετάλλευση των ρευμάτων και των υπερκείμενων της θάλασσας ανέμων.

✓ Δικαιοδοσία σχετικά με την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, τη θαλάσσια επιστημονική έρευνα και την εγκατάσταση και χρήση τεχνητών νήσων, εγκαταστάσεων και άλλων κατασκευών, και

✓ Άλλα δικαιώματα και υποχρεώσεις που προβλέπονται από τη Σύμβαση Δ.Θ.^{13,14}

Η Σύμβαση Δ.Θ. δε ρύθμισε το ζήτημα της ύπαρξης αποκλειστικών αλιευτικών ζωνών. Παρέμεινε έτσι εκκρεμές ζήτημα σημαντικής πρακτικής σημασίας, δεδομέ-

⁶ Βλ. Μούση, Ν.: Ευρωπαϊκή Ένωση, δίκαιο, οικονομία, πολιτική, 2001, σελ. 527-528.

⁷ Βλ. Παπαγιάννης, Δ.: Εισαγωγή στο ευρωπαϊκό δίκαιο, 1999, σελ. 487-489.

⁸ Ένα (1) ναυτικό μίλι = 1852 μέτρα.

⁹ Βλ. Καρακωστανόγλου, Β.: Η αποκλειστική οικονομική ζώνη στο νέο δίκαιο της θάλασσας, το νομικό καθεστώς με έμφαση στην αλιεία, 2001, σελ. 160, 311-323.

¹⁰ Βλ. Tietenberg, T.: Οικονομική του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, 1997, τόμος α, σελ. 437-438.

¹¹ Βλ. Τσάλτας, Γ.: Διεθνές δίκαιο της θάλασσας, κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, 1984, τόμος β', σελ. 115 και επόμενες.

¹² Βλ. Ασωνίτη, Γ.: Η σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, 1995, σελ. 98 και επόμενες.

¹³ Βλ. Μούσης, Ν.: ο.π.λ. σελ. 529.

¹⁴ Βλ. Χαριτίνη Δίπλα - Χρήστος Ροζάκης, Το δίκαιο της θάλασσας και η εφαρμογή του στην Ελλάδα, 2004, σελ. 152 και επόμενες.

νου ότι ορισμένα κράτη, όπως η Παπούα, η Νέα Γουινέα και η Ιρλανδία, είχαν θεσπίσει αλιευτικές ζώνες 200 μιλίων χωρίς να διεκδικούν τα ευρύτερα δικαιώματα που αναγνωρίζονται από το διεθνές δίκαιο στην Α.Ο.Ζ. Με την καθιέρωση της Α.Ο.Ζ. από τη Σύμβαση Δ.Θ. και την αναγνώριση της από τα διεθνή δικαστήρια ως θεσμό του διεθνούς δικαίου τέθηκε ζήτημα ως προς το νομικό καθεστώς των εν λόγω ζωνών.

Κατ' αρχήν με την καθιέρωση της Α.Ο.Ζ., οι αποκλειστικές αλιευτικές ζώνες δεν εξοβελίστηκαν από το διεθνές δίκαιο της θάλασσας, και τα διεθνή δικαστήρια τις αναγνώρισαν ως θεσμό του διεθνούς δικαίου¹⁵.

Η ύπαρξη δύο παράλληλων καθεστώτων στο διεθνές δίκαιο της θάλασσας, εκείνου της αποκλειστικής αλιευτικής ζώνης και εκείνου της Α.Ο.Ζ., επιβάλλει τη σύγκριση τους. Ειδικότερα:

Στην αλιευτική ζώνη, τα δικαιώματα του παράκτιου κράτους είναι ειδικά και αφορούν αποκλειστικά στην αλιεία. Η αλιευτική ζώνη αποτελεί τμήμα της ανοικτής θάλασσας και είναι ελεύθερη όσον αφορά στις άλλες χρήσεις της ανοικτής θάλασσας. Αντίθετα, η Α.Ο.Ζ. έχει ευρύτερο περιεχόμενο.

Στην «κλασική» αλιευτική ζώνη, το παράκτιο κράτος δεν έχει συμβατικές δεσμεύσεις για την αναγνώριση δικαιωμάτων αλιείας σε τρίτα κράτη, καθώς και για τη διατήρηση των αλιευτικών αποθεμάτων. Θα πρέπει όμως να γίνει δεκτό ότι στις ζώνες αλιείας

200 μιλίων το παράκτιο κράτος οφείλει να σεβαστεί τα δικαιώματα των τρίτων χωρών που αναγνωρίζει η Σύμβαση Δ.Θ. εντός της Α.Ο.Ζ. σε σχέση με την αλιεία.

Η οριοθέτηση της «κλασικής» αλιευτικής ζώνης των 12 ν.μ. όπως τουλάχιστον προκύπτει από την πρακτική των κρατών συμπίπτει με την οριοθέτηση της αιγιαλίτιδας ζώνης. Συνακόλουθα, θα εφαρμοστεί η αρχή της ίσης απόστασης, εκτός εάν ειδικές περιστάσεις ή ιστορικοί τίτλοι επιβάλλουν μία διαφορετική λύση. Αντίθετα ως προς τη μέθοδο οριοθέτησης της αλιευτικής ζώνης των 200 ν.μ. θα πρέπει να γίνει μάλλον δεκτό ότι θα ισχύσουν οι κανόνες του διεθνούς εθιμικού δικαίου που αφορούν στην οριοθέτηση βάσει των αρχών της ευθυδικίας-επιείκειας λαμβάνοντας υπόψη όλες τις σχετικές περιστάσεις, ώστε να καταλήξουμε σε ένα δίκαιο αποτέλεσμα. Θα πρέπει δε να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι στις περισσότερες συμφωνίες οριοθέτησης αποκλειστικών αλιευτικών ζωνών ως μέθοδος οριοθέτησης υιοθετείται η αρχή της ίσης απόστασης.

Σε κάθε περίπτωση προς το παρόν φαίνεται ότι η εκκαθάριση του νομικού πλαισίου σε ό,τι αφορά στις δύο ζώνες είναι αδύνατη. Δεν αποκλείεται όμως σταδιακή απορρόφηση της αλιευτικής ζώνης από την Α.Ο.Ζ. λόγω ακριβώς της τάσης των παράκτιων κρατών να διεκδικούν εκτενέστερα δικαιώματα στις παρακείμενες θαλάσσιες περιοχές¹⁶.

¹⁵ Βλ. Απόφαση Διαιτητικού Δικαστηρίου της 17^{ης} Ιουλίου 1986 για την υπόθεση Επεξεργασίας Ιχθύων στον Κόλπο του Αγίου Λαυρεντίου (Καναδάς - Γαλλία) με την οποία η αλιευτική ζώνη χαρακτηρίστηκε ως «ισοδύναμη» της Α.Ο.Ζ. στα θέματα των αλιευτικών πόρων και Απόφαση Διεθνούς Δικαστηρίου της 14^{ης} Ιουνίου 1993 για την Οριοθέτηση της Θαλάσσιας Περιοχής μεταξύ Γροιλανδίας και Jan Mayen με την οποία αναγνώρισε την αλιευτική ζώνη των 200 ν.μ. ως θεσμό του εθιμικού δικαίου που διαμορφώθηκε και ισχύει ανεξάρτητα από τη Σύμβαση Δ.Θ.

¹⁶ Τονίζεται ότι την 4^η Ιανουαρίου 1996, δεκαοκτώ κράτη είχαν υιοθετήσει αλιευτικές ζώνες, το εύρος των οποίων κυμαινόταν μεταξύ 12 και 200 μιλίων. Με την πάροδο του χρόνου όμως μειώνεται ο αριθμός των κρατών που έχει καθιερώσει αλιευτικές ζώνες και αυξάνεται ο αριθμός των κρατών που υιοθετούν Α.Ο.Ζ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Ιαπωνία που αναβάθμισε την αλιευτική της ζώνη σε Α.Ο.Ζ. Έτσι την 1^η Απριλίου 2003 ο αριθμός των κρατών που διεκδικούσαν αλιευτικές ζώνες μειώθηκε στα δεκατέσσερα. Αξίζει να σημειωθεί ότι ορισμένα από τα εν λόγω κράτη, όπως η Δανία, η Ισπανία, το Η.Β., έχουν θεσπίσει και Α.Ο.Ζ..

Πρόσφατα, ωστόσο, στο πλαίσιο της αναθεώρησης της κοινής αλιευτικής πολιτικής, η Επιτροπή πρότεινε τη θέσπιση αλιευτικών ζωνών στη Μεσόγειο με τον τίτλο «ζώνες προστασίας της αλιείας» («fisheries protection zones») ¹⁷. Σύμφωνα με το Κοινοτικό Σχέδιο Δράσης για τη Διαχείριση και τη Διατήρηση των Αλιευτικών Αποθεμάτων στη Μεσόγειο, για την ορθολογική διαχείριση του αλιευτικού πλούτου της Μεσογείου απαιτείται μεταξύ άλλων κοινή αντιμετώπιση στο ζήτημα των εθνικών ζωνών δικαιοδοσίας τόσο σε κοινοτικό επίπεδο όσο και σε περιφερειακό επίπεδο σε συνεργασία με τα άλλα μεσογειακά κράτη.

Συνακόλουθα, προτείνεται η καθιέρωση «ζωνών προστασίας της αλιείας» μέγιστου εύρους 200 ν.μ. και η σύγκλιση διυπουργικής Μεσογειακής Συνδιάσκεψης για το σκοπό αυτό. Σε συνέχεια των προτάσεων της Επιτροπής, έγιναν δύο προπαρασκευαστικές συναντήσεις (Αθήνα 19-20/6/2003 και Βρυξέλλες 22-24/09/2003) από τις οποίες προέκυψε και υποβλήθηκε από την Επιτροπή Σχέδιο Διακήρυξης για τη βιώσιμη ανάπτυξη των αλιευτικών πόρων της ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ. Το εν λόγω σχέδιο το οποίο αναφέρεται στο ενδεχόμενο θέσπισης «ζωνών προστασίας της αλιείας» υιοθετήθηκε από τη Συνδιάσκεψη της Βενετίας

στις 27 Νοεμβρίου 2003 («Διακήρυξη της Βενετίας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Αλιευτικών Πόρων της Μεσογείου» ¹⁸).

Παρ' όλα αυτά, δεν είναι σαφής η νομική φύση και το περιεχόμενο των δικαιωμάτων του παράκτιου κράτους εντός των προτεινόμενων ζωνών, ενώ διαφέρει και η ορολογία («ζώνες προστασίας της αλιείας») σε σχέση με τις κοινοτικές «αλιευτικές ζώνες» που έχουν καθιερωθεί στον Ατλαντικό αλλά και από τις «αποκλειστικές αλιευτικές ζώνες» που ισχύουν διεθνώς. Η συγκεκριμένη ορολογία προέρχεται από τη «ζώνη προστασίας της αλιείας» που καθιέρωσε η Ισπανία το 1997 στη Μεσόγειο.

Το μέλλον θα δείξει εάν τα μεσογειακά κράτη θα προτιμήσουν τις «ζώνες προστασίας της αλιείας» από την Α.Ο.Ζ. και ποιο ακριβώς θα είναι το περιεχόμενο των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων του παράκτιου κράτους και των τρίτων χωρών εντός των ζωνών αυτών ¹⁹.

Η ελεύθερη πρόσβαση στις αλιευτικές ζώνες

Η εφαρμογή του κανόνα των 200 ν.μ. μιλίων έκανε επιτακτική την ανάγκη για μία κοινή πολιτική διατήρησης των νέων κοινοτικών πόρων. Κατά συνέπεια η πλέον βασική παράμετρος σε αυτή την πολιτική

¹⁷ Βλ. COM (2002) 535 τελικό.

¹⁸ Βλ. Χαριτίνη Δίπλα - Χρήστος Ροζάκης, οπ.π.: σελ. 150.

¹⁹ Σε ό,τι αφορά χώρες της Ε.Ε., η Ισπανία και η Γαλλία έχουν υιοθετήσει Α.Ο.Ζ., αλλά για τον Ατλαντικό και/ή τις υπερπόντιες κτήσεις τους. Αντίθετα, η Τουρκία η οποία βρίσκεται σε «διαδικασία ένταξης στην Ε.Ε. έχει καθιερώσει Α.Ο.Ζ. στη Μαύρη Θάλασσα. Η Μάλτα έχει θεσπίσει αλιευτική ζώνη 25 ν.μ. και η Ισπανία «ζώνη προστασίας της αλιείας» 49 ν.μ. Κατά τη διάρκεια της Τρίτης Συνδιάσκεψης των Η.Ε. για το Δίκαιο της Θάλασσας είχε καταστεί κοινή συνείδηση ότι η εφαρμογή του νέου θεσμού της Α.Ο.Ζ. στη Μεσόγειο θα εξαφάνιζε πλήρως την ανοικτή θάλασσα. Έχοντας υπόψη αυτές τις διαπιστώσεις είχε διαμορφωθεί μία κοινή σιωπηρή συμφωνία ως προς το μη ενδεδειγμένο εφαρμογής της Α.Ο.Ζ. στην εν λόγω περιοχή. Αυτή η πρακτική ακολουθείται μέχρι στιγμής παρά τις μεμονωμένες περιπτώσεις καθιέρωσης αλιευτικών ζωνών. Η Κύπρος που είναι πλέον Κράτος-Μέλος της Ε.Ε. έχει υπογράψει με την Αίγυπτο συμφωνία οριοθέτησης της Α.Ο.Ζ. χωρίς όμως να έχει υιοθετήσει Α.Ο.Ζ. Τέλος η Γαλλία θέσπισε «οικολογική ζώνη» το Μάιο του 2003 διεκδικώντας τα δικαιώματα που απορρέουν από τις περιβαλλοντικές διατάξεις της Σύμβασης Δ.Θ. εντός της Α.Ο.Ζ. Έτσι δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο αποσπασματικής εφαρμογής των διατάξεων της σύμβασης Δ.Θ. και της δημιουργίας παράλληλων καθεστώτων αλιείας και προστασίας του περιβάλλοντος στη Μεσόγειο.

-όπως μερικώς περιγράφηκε στην προηγούμενη παράγραφο ήταν η ελεύθερη πρόσβαση στις αλιευτικές ζώνες. Η εν λόγω αρχή είχε ενταχθεί στον κανονισμό που θέσπιζε την κοινή διαρθρωτική πολιτική στον τομέα της αλιείας²⁰ και που είχε υιοθετηθεί το 1970, έτος κατά το οποίο είχαν ξεκινήσει οι διαπραγματεύσεις με τέσσερις υπό ένταξη χώρες (Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Δανία και Νορβηγία), οι οποίες έπαιζαν και εξακολουθούν να έχουν σημαντικό ρόλο στον τομέα της αλιείας. Σημειώνεται ότι κατά το προαναφερόμενο έτος τα συνολικά αλιεύματα των παραπάνω χωρών ήταν διπλάσια από εκείνα των έξι αρχικά κρατών.

Η αρχή της ελεύθερης πρόσβασης στις αλιευτικές ζώνες αποτελούσε μέρος του κοινοτικού κεκτημένου το οποίο όφειλαν και οι υπό ένταξη χώρες να δεχτούν. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων οι υπό τότε ένταξη χώρες επιδίωξαν να καταργήσουν την αρχή της ίσης πρόσβασης, αλλά αυτό το κατάφεραν μερικώς. Πέτυχαν να μεταθέσουν στο μέλλον την πλήρη εφαρμογή του. Σύμφωνα με τα άρθρα 100 με 103 της Πράξης Προσχώρησης τροποποιούσαν πρόσκαιρα τον κοινοτικό κανονισμό του 1970 επιτρέποντας στα κράτη-μέλη να επιφυλάσσουν μέχρι 31-12-1982 στους αλιείς τους την άσκηση της αλιείας στα ύδατα τα ευρισκόμενα 6 ν.μ. από τις ακτές τους και μάλιστα 12 ν.μ. σε ορισμένες περιοχές των προσχωρούντων κρατών και της Γαλλίας, υπό τον όρο του σεβασμού μέσα σε αυτά τα ύδατα των «ιστορικών δικαιωμάτων» των αλιέων άλλων κρατών-μελών. Παρά την πρόσκαιρη κατάργηση της, η αρχή της

ίσης πρόσβασης στις οικονομικές ζώνες ήταν ένας από τους κύριους λόγους του αρνητικού αποτελέσματος του δημοψηφίσματος στη Νορβηγία το 1973 όπως και το 1995 και επομένως της άρνησης της χώρας να συμμετάσχει στην Ε.Κ.

Σύμφωνα με την Πράσινη Βίβλο για το μέλλον της κοινής αλιευτικής πολιτικής²¹ η αρχή της σταθερότητας έδωσε στα κράτη-μέλη από το έτος 1983 και μετά διαβεβαιώσεις ως προς τον επιμερισμό των ποσοστώσεων, αποφεύγοντας τοιουτοτρόπως την κατ' έτος επανάληψη σε πολιτικό επίπεδο συζήτησης για την κλείδα κατανομής, η οποία θα καταστούσε ακόμη πλέον πολύπλοκη τη λήψη απόφασης για τα ΤΑC. Η εφαρμογή των αποκαλούμενων «προτιμήσεων της Χά-

²⁰ Βλ. ΕΕ L 236, 27-10-1970.

²¹ Βλ. COM /2001/0135 τελικό, σελ. 19.

στην υπόλοιπη οικονομία της Ε.Ε.

Οι βασικοί στόχοι του καθεστώτος της παράκτιας ζώνης των έξι έως 12 ν.μ. ήταν να προστατευθούν οι αλιευτικοί πόροι περιορίζοντας την πρόσβαση στις δραστηριότητες παράκτιας αλιείας μικρής έκτασης, η οποία εν γένει ασκεί μικρότερη πίεση στα αποθέματα στις εν λόγω ζώνες, οι οποίες στεγάζουν συχνά γόνο, και να προστατευθούν οι παραδοσιακές αλιευτικές δραστηριότητες των παράλιων κοινοτήτων βοηθώντας τοιουτοτρόπως στη διατήρηση του οικονομικού και κοινωνικού τους ιστού.

Λαμβάνοντας δε υπόψη την περαιτέρω υποχώρηση των ιχθυαποθεμάτων και τις συνεχιζόμενες δυσκολίες των εξαρτωμένων από την αλιεία περιφερειών να ωφεληθούν από την οικονομική ανάπτυξη, οι στόχοι αυτοί έχουν την ίδια σημασία όπως το 1992. Η δε τροποποίηση του καθεστώτος των έξι έως δώδεκα ν.μ. θα ανέτρεπε την από πολύ καιρό επιτευχθείσα ισορροπία της Κ.Α.Π. (Κοινή Αγροτική Πολιτική).

γης» επέτρεψε κάποιο βαθμό ελαστικότητας για την ικανοποίηση ορισμένων ιδιαίτερων αιτημάτων από ορισμένες περιοχές, παρόλο που η εφαρμογή αυτή δεν επιδοκιμάστηκε από όλα τα κράτη-μέλη και τους αλιείς.

Μάλιστα τα διαρθρωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αλιευτικός κλάδος, τα οποία δεν επιτρέπουν να καταστεί σταθερότερη η οικονομική του και κοινωνική κατάσταση, δε δίνουν τη δυνατότητα να επανεξεταστεί η ανάγκη διατήρησης της αρχής της σχετικής σταθερότητας και κατά συνέπεια τη δυνατότητα να αφεθούν οι δυνάμεις της αγοράς να λειτουργήσουν στην αλιεία όπως και

Στα πλαίσια που περιγράφηκαν παραπάνω, η Ε.Κ. έχει θεσπίσει λεπτομερείς κανόνες για την πρόσβαση σε αλιευτικές περιοχές καθορίζοντας και προστατευμένες ζώνες, όπως το Shetland Box. Το Shetland Box δημιουργήθηκε επειδή τα είδη των ψαριών στην υπόψη περιοχή είναι βιολογικά ευπαθή λόγω των χαρακτηριστικών εκμετάλλευσής τους. Η συγκρότηση του διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην επίτευξη αποδοχής της αποκατασταθείσας ισορροπίας μεταξύ των διαφόρων στόλων και αλιευτικών κοινοτήτων. Οι περιορισμοί δε πρόσβασης παραμένουν. Το Δεκέμβριο του 2002 η Επιτροπή υπέβαλε πρόταση²²

²² Βλ. COM (2002) /16-12-2002 739 τελικό.

για ένα σχέδιο περιορισμού της αλιευτικής προσπάθειας στα δυτικά ύδατα με σκοπό την αντικατάσταση του ισχύοντος σχεδίου, το οποίο περιελάμβανε ορισμένες διατάξεις που εισάγουν διακρίσεις, αλλά και προκειμένου να δοθεί τέλος σε οποιαδήποτε νομική αβεβαιότητα στον τομέα αυτό.

Με την πρόταση του εν λόγω Κανονισμού επιχειρήθηκε να επιλυθούν βασικά θέματα που άπτονταν της Κ.Α.Π. και σχετίζονταν με τον περιορισμό του αριθμού των ισπανικών σκαφών που επιτρεπόταν να αλιεύουν στο Irish Box καθώς επίσης και τους περιορισμούς πρόσβασης στα ύδατα της υφαλοκρηπίδας της Πορτογαλίας. Παράλληλα, η σημαντική μείωση από το 1996 των συνολικών αλιευτικών δυνατοτήτων στην πιο πάνω περιοχή επέβαλε την αναθεώρηση των μέγιστων επιπέδων αλιευτικής προσπάθειας.

Για να επιτευχθεί δε η εγγύηση της σταθερότητας των επιπέδων αλιευτικής προσπάθειας στα ύδατα του ατλαντικού προτάθηκαν μέτρα, όπως:

✓ Κατάρτιση πίνακα των αλιευτικών σκαφών που επιτρέπεται να ασκούν τις αλιευτικές τους δραστηριότητες στο σχετικό τύπο αλιείας

✓ Αξιολόγηση και θέσπιση μέγιστων επιπέδων αλιευτικής προσπάθειας για τα βενθοπελαγικά είδη.

✓ Μέτρα σχετικά με την αλιεία πελαγικών ειδών.

✓ Θέσπιση όρων για την άσκηση ορισμένων αλιευτικών δραστηριοτήτων.

✓ Η προσαρμογή του καθεστώτος ελέγχου της αλιευτικής προσπάθειας.

Συμμετοχή τρίτων κρατών στην αλιεία

Όπως είναι γνωστό, τα κυριαρχικά δικαιώματα του παράκτιου κράτους στην Α.Ο.Ζ. παρουσιάζουν την ιδιομορφία ότι περιορίζονται κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις. Συγκεκριμένα, εάν το παράκτιο κράτος δεν εκμεταλλεύεται τους ζώντες φυσικούς πόρους στην Α.Ο.Ζ., τα τρίτα κράτη αποκτούν το δικαίωμα να τους εκμεταλλευθούν εκείνα. Τις υποχρεώσεις, δικαιώματα και σχέσεις που δημιουργούνται ρυθμίζονται λεπτομερειακά από το άρθρο 62 της Σύμβασης Δ.Θ.²³ Σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο στην περίπτωση που το παράκτιο κράτος δεν έχει την ικανότητα να εκμεταλλεύεται την επιτρεπτή ποσότητα αλιευμάτων της Α.Ο.Ζ., οφείλει να επιτρέψει σε τρίτα κράτη την πρόσβαση στο σχετικό πλεόνασμα μετά από συμφωνία ή άλλη διευθέτηση. Ειδικότερα τα περικλειστα κράτη όπως επίσης και τα γεωγραφικώς μειονεκτούντα κράτη²⁴ δικαιούνται να συμμετέχουν σε δίκαιη βάση στην εκμετάλλευση τμήματος του πλεονάσματος των ζώντων πόρων της Α.Ο.Ζ. παράκτιων κρατών της ίδιας περιοχής ή συγκεκριμένης υποπεριοχής²⁵.

Στο άρθρο 58 παρ.3 της Σύμβασης Δ.Θ. καθιερώνεται η υποχρέωση των τρίτων κρατών να λαμβάνουν δεόντως υπόψη τους κατά την άσκηση των δικαιωμάτων και την εκπλήρωση των καθηκόντων τους στην Α.Ο.Ζ. τα δικαιώματα και τα καθήκοντα του παράκτιου κράτους και να συμμορφώνονται με τους νόμους και τους κανονισμούς που υιοθετούνται από το τελευταίο σύμφωνα με τις διατάξεις

²³ Βλ. Ασωνίτη, Γ.: οπ.π. σελ. 104-106.

²⁴ Βλ. για τον ορισμό άρθρο 70 Συνθήκη Δ.Θ.

²⁵ Βλ. άρθρα 69 και 70 Συνθήκης Δ.Θ.

της Σύμβασης και των άλλων κανόνων του διεθνούς δικαίου, στο βαθμό που δεν είναι αντίθετοι με τις ειδικές σχετικές ρυθμίσεις της Σύμβασης Δ.Θ.

Η οριοθέτηση της Α.Ο.Ζ. σύμφωνα με το άρθρο 74 της Σύμβασης Δ.Θ. γίνεται με:

- ✓ Σύναψη συμφωνίας
- ✓ Παραπομπή στο διεθνές δίκαιο
- ✓ Δίκαιη λύση²⁶

Η ελληνική έννομη τάξη

Η Ελλάδα όπως είναι γνωστό για μία σειρά λόγων δεν έχει καθιερώσει αλιευτική ή αποκλειστική οικονομική ζώνη με αποτέλεσμα να ασκεί αποκλειστικό δικαίωμα αλιείας μόνο εντός των χωρικών της υδάτων. Συγκεκριμένα, ισχύουν οι διατάξεις που περιγράφονται στο άρθρο 32 του αλιευτικού Κώδικα²⁷ όπως τροποποιήθηκε από το άρθρο 59 του ν 2538/97.

Στον αλιευτικό κώδικα περιλαμβάνονται οι βασικές διατάξεις που διέπουν την άσκηση αλιείας στις ελληνικές θάλασσες. Σε ό,τι αφορά δε στους κοραλλιογενείς σχηματισμούς ισχύουν όσα προβλέπονται στο ν. 1740/1987²⁸ όπου μεταξύ άλλων κατοχυρώνονται τα αποκλειστικά δικαιώματα του δημοσίου επί των κοραλλιών που βρίσκονται σε θαλάσσιες περιοχές που υπόκεινται στην κυριαρχία του, ενώ για τη συλλογή, επεξεργασία και εμπορία τους απαιτείται ειδική άδεια.

Η Ελλάδα όμως λαμβάνοντας υπόψη το Κοινοτικό Δίκαιο έχει μεταβιβάσει σύμφωνα με το άρθρο 28 του Σ²⁹ το σύνολο των αρμοδιοτήτων της σε θέματα

αλιείας, συμπεριλαμβανομένης της διαχείρισης και προστασίας των αλιευτικών πόρων. Επισημαίνεται ότι μεταξύ άλλων η Ελλάδα είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Συμφωνία για τα «αλληλεπικαλυπτόμενα αποθέματα», ενώ συμμετέχει ενεργά στις προσπάθειες της Διεθνούς Επιτροπής για τη Διαχείριση των Τοννοειδών του Ατλαντικού (ICCAT) και της Γενικής Επιτροπής Αλιείας στη Μεσόγειο (GFCM) και εφαρμόζει το μη δεσμευτικό Κώδικα Συμπεριφοράς για την Υπεύθυνη Αλιεία («Code of Conduct for Responsible Fisheries»).

Όπως όλα τα κράτη, η Ελλάδα δικαιούται να υιοθετήσει Α.Ο.Ζ. ποικίλου εύρους μέχρι το ανώτατο όριο των 200 ν.μ. Η επέκταση σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο μπορεί να γίνει με μονομερή εσωτερική πράξη σε όλες τις θάλασσες που την περιβάλλουν. Πρακτικά κάτι τέτοιο στο Αιγαίο δεν μπορεί να γίνει, ενώ σε άλλες θαλάσσιες περιοχές, όπως το Λιβυκό Πέλαγος, η γεωγραφία επιτρέπει ευρύτερα όρια Α.Ο.Ζ.³⁰

Εάν η Ελλάδα υιοθετήσει Α.Ο.Ζ., η αρμοδιότητα της σε θέματα αλιείας θα επεκταθεί πέραν των χωρικών υδάτων στο όριο που θα θεσπίσει. Τρίτα κράτη θα μπορούν να αλιεύουν στην περιοχή αυτή κατόπιν έγκρισης της Ελλάδας και σύμφωνα με τις προϋποθέσεις της Σύμβασης Δ.Θ. Ωστόσο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, η εν λόγω σύμβαση κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις αναγνωρίζει το δικαίωμα συμμετοχής περίκλειστων και γεωγραφικώς μειονεκτούντων κρατών.

Στην περίπτωση της Ελλάδας δικαίωμα πρόσβασης στο πλεόνασμα των αλιευτι-

²⁶ Βλ. Χαριτίνη Δίπλα - Χρήστος Ροζάκης, ο.π.: σελ. 36 και επόμενες.

²⁷ Βλ. ν.δ. 420/24-1-1970 (ΦΕΚ 27 Α').

²⁸ Βλ. ΦΕΚ 221 Α' όπως τροποποιήθηκε από το ν 2040/1992.

²⁹ Βλ. ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ 2001, εφημερίδα "ΤΑ ΝΕΑ", σελ. 20.

³⁰ Βλ. Χαριτίνη Δίπλα - Χρήστος Ροζάκης, ο.π.: σελ. 188 παραπομπή 51.

νοντας υπόψη και τα χρόνια ζητήματα που υπάρχουν μεταξύ της πατρίδας μας και της Τουρκίας. Επιπρόσθετα, άλλα προβλήματα θα είναι η αστυνόμευση μίας τεράστιας θαλάσσιας ζώνης και η οριοθέτηση με γειτονικά κράτη.

Βασικές αρχές της κοινής αλιευτικής πολιτικής

Οι όροι αλιείας που προσπαθούσε να θέσει η Κοινότητα αναστατώθηκαν το Σεπτέμβριο του 1976 με την υιοθέτηση του κανόνα των 200 ν.μ. από τη Συνδιάσκεψη των Η.Ε. Τον Οκτώβριο του 1976 η Επιτροπή έκανε προτάσεις για τη θέσπιση ενός κοινοτικού καθεστώτος για τη διαχείριση και διατήρηση των αλιευτικών πόρων. **Αυτό το καθεστώς συνοψιζόταν σε τρεις ιδέες:**

- ✓ Εκλεκτικά μέτρα προστασίας
- ✓ Ποσοστώσεις αλίευσης και
- ✓ Άδειες αλιείας

κών πόρων της Α.Ο.Ζ. είναι δυνατό να διεκδικήσει η Π.Γ.Δ.Μ. ως περικλειστο κράτος. Τα προβλήματα όμως που θα προκύψουν από μία τέτοια εφαρμογή είναι πολλά³¹. Σε κάθε περίπτωση πάντως για την ενεργοποίηση-υλοποίηση ενός τέτοιου δικαιώματος, δηλαδή συμμετοχής της Π.Γ.Δ.Μ. στο πλεόνασμα των αλιευτικών πόρων της Α.Ο.Ζ. Ελλάδα απαιτείται διμερής, περιφερειακή ή υποπεριφερειακή συμφωνία.

Σε ό,τι αφορά δε στην αλιεία για την Ελλάδα μία τυχόν τέτοια επέκταση είναι ζωτικής σημασίας, καθώς είναι γνωστό ότι η πρώτη αποτελεί τομέα ζωτικής οικονομικής δραστηριότητας για τη χώρα. Δε θα πρέπει δε σε κάθε περίπτωση να παραγνωρίζονται προβλήματα που θα δημιουργηθούν από μία τυχόν τέτοια κίνηση εκ μέρους της Ελλάδας λαμβά-

Εκλεκτικά μέτρα προστασίας είναι εκείνα που απαγορεύουν ή περιορίζουν την αλιεία σε ορισμένες εποχές και με ορισμένα σκάφη ή μηχανήματα αλιείας που ορίζουν διάφορες προδιαγραφές ως προς το μήκος και πλέξη των δικτύων, το μέγεθος και το κατ' ελάχιστο βάρος ανά αλιευμένο είδος κ.λπ.

Ποσοστώσεις αλίευσης είναι η κατανομή των συνολικών επιτρεπόμενων αλιευμάτων (ΤΑC) μεταξύ των κρατών-μελών.

Άδειες αλιείας σημαίνουν την εθνική υποκατανομή των ποσοστώσεων με καταγραφή και παροχή άδειας σε κάθε αλιευτικό σκάφος ή επιχειρηματία αλιεία.

Αξίζει εδώ να καταγραφεί η σχετική νομολογία του Δ.Ε.Κ. (Δικαστηρίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων) αναφορικά με το θέμα των ποσοστώσεων.

³¹ Βλ. Χαριτίνη Δίπλα - Χρήστος Ροζάκης, οπ.π.: σελ. 194-195.

σημαντική γιατί προηγούταν της κοινοτικής ρύθμισης και προσδιόριζε τις αρμοδιότητες της Κοινότητας στον τομέα της αλιείας. Το Δικαστήριο διαπίστωνε ότι η Κοινότητα σε εσωτερικό πεδίο έχει την αρμοδιότητα να παίρνει μέτρα που αποσκοπούν στη διατήρηση των βιολογικών πόρων της θάλασσας και στο εξωτερικό πεδίο να συνομολογεί συνθήκες - διεθνείς υποχρεώσεις σε θέματα διατήρησης των πόρων.

Σε άλλη του Απόφαση³³ το Δ.Ε.Κ. επιβεβαίωσε ότι η Κοινότητα στους τομείς που υπάγονται στην αρμοδιότητα της έχει την ίδια ρυθμιστική ικανότητα με αυτήν που αναγνωρίζει το διεθνές δίκαιο στο κράτος του οποίου το πλοίο φέρει τη σημαία ή είναι νηολογημένο και ιδίως την αρμοδιότητα να λαμβάνει, όσον αφορά στα πλοία που φέρουν σημαία κράτους-μέλους ή έχουν νηολογηθεί σε κράτος-μέλος, μέτρα με σκοπό τη διατήρηση των αλιευτικών πόρων στην ανοικτή θάλασσα.

Για την Επιτροπή η κατανομή των συνολικών επιτρεπόμενων αλιευμάτων έπρεπε να γίνεται με απαγόρευση κάθε διάκρισης, που σήμαινε την ισότητα πρόσβασης όλων των αλιείων των κρατών-μελών στα ύδατα της κοινότητας.

Επειδή η Κοινότητα σκόπευε και σκοπεύει να διευκολύνει την ανάπτυξη και διαχείριση της κοινής αλιευτικής πολιτικής η Επιτροπή έχει καθιερώσει ένα διαρκή διάλογο με επαγγελματικές και μη οργανώσεις εντός της συμβουλευτικής επιτροπής αλιείας και υδατοκαλλιέργειας³⁴.

Η Συνθ. Ε.Κ. τάσσει για την Κ.Α.Π. τους ίδιους γενικούς στόχους όπως στην Κοινή Γεωργική Πολιτική (άρθρο 33). Ήτοι:

Είχε αρχικά διατυπωθεί ότι οι ποσοτώσεις είναι μέτρα με αποτέλεσμα ανάλογο με εκείνο των ποσοτικών περιορισμών που απαγορεύονται από το άρθρο 28 και επόμενα της Συνθ. Ε.Κ. Το εν λόγω επιχείρημα απορρίφθηκε από το Δ.Ε.Κ. θεωρώντας ότι οι ποσοτώσεις αλίευσης αφορούν στο στάδιο της παραγωγής ενώ τα άρθρα 28 και επόμενα αφορούν σε εκείνο της διανομής. Επίσης θεώρησε ότι οι ποσοτώσεις αν και περιορίζουν βραχυχρόνια την παραγωγή αποβλέπουν στο να προλάβουν την εξάντληση των πόρων που θα έθετε σε κίνδυνο το μακροχρόνιο εφοδιασμό των καταναλωτών³².

Η πιο πάνω απόφαση ήταν πολύ

³² Βλ. Απόφαση της 14^{ης} Ιουλίου 1976, συνδικασθείσες υποθέσεις 3/76, 4/76 και 6/76, Kramer, Συλλογή 1976.

³³ Βλ. Απόφαση της 24^{ης} Νοεμβρίου 1993, υπόθεση C - 405/92, Συλλογή 1993.

³⁴ Βλ. Απόφαση 1999/478, ΕΕ L 187, 20-7-1999.

✓ Αύξηση της παραγωγικότητας με την ανάπτυξη της τεχνικής προόδου, με την εξασφάλιση της ορθολογικής ανάπτυξης της παραγωγής, καθώς και της άριστης χρησιμοποίησης των συντελεστών παραγωγής ιδίως του εργατικού δυναμικού.

✓ Εξασφάλιση δίκαιου βιοτικού επιπέδου στον αλιευτικό πληθυσμό, ιδίως με την αύξηση του ατομικού εισοδήματος των εργαζομένων.

✓ Σταθεροποίηση των αγορών.

✓ Εξασφάλιση εφοδιασμού.

✓ Διασφάλιση λογικών τιμών κατά την προσφορά των αγαθών στους καταναλωτές.

✓ Τήρηση των αρχών αποκλεισμού των διακρίσεων (άρθρο 34).

✓ Στο άρθρο 6 της Συνθ. Ε.Κ. ορίζεται ότι οι απαιτήσεις της περιβαλλοντικής προστασίας πρέπει να ενταχθούν στις κοινοτικές πολιτικές με απώτερο σκοπό την αειφόρο ανάπτυξη.

✓ Στο άρθρο 174 απαιτείται μεταξύ των άλλων να στηρίζεται η κοινοτική περιβαλλοντική πολιτική της πρόληψης

✓ Να λαμβάνει υπόψη τις απαιτήσεις προστασίας των καταναλωτών (άρθρο 153) και τους στόχους οικονομικής και κοινωνικής συνοχής (άρθρο 159).

✓ Τέλος, η Κ.Α.Π. οφείλει να λαμβάνει επίσης να συνεκτιμά τους στόχους που τάσσει η συνθ. Ε.Κ. στον τομέα της συνεργασίας για την ανάπτυξη (άρθρα 177 και 178).

Τα παραπάνω σημειώνονται στη διατύπωση του άρθρου 2 του Καν 3760/92³⁵.

Όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα η Κ.Α.Π. αποσκοπεί:

✓ Στη διασφάλιση της διατήρησης όλο και ευπαθέστερων ιχθυαποθεμάτων,

ενώ παράλληλα προωθεί τη συνέχιση των αλιευτικών δραστηριοτήτων.

✓ Στον εκσυγχρονισμό των μέσων παραγωγής, ενώ παράλληλα θέτει όρια στην αλιευτική προσπάθεια.

✓ Στη διατήρηση του ύψους απασχόλησης, ενώ παράλληλα μειώνεται η δυναμικότητα του στόλου.

✓ Στη διασφάλιση της ορθής υλοποίησης των μέτρων διατήρησης, ενώ τα Κράτη-Μέλη παράλληλα εξακολουθούν να φέρουν την ευθύνη στο πεδίο παρακολούθησης και των επιβαλλόμενων κυρώσεων.

✓ Στη διασφάλιση ενός αξιοπρεπούς εισοδήματος για τους αλιείς μολονότι φθίνει η προσφορά των αλιευτικών προϊόντων από την ίδια την Ε.Κ. και η αγορά εξαρτάται όλο και περισσότερο από τις εισαγωγές.

✓ Στην απόκτηση αλιευτικών δικαιωμάτων στα ύδατα τρίτων χωρών χωρίς να απειλείται η αειφόρος ανάπτυξη των αλιευτικών πεδίων³⁶.

ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ

Κατανομή των πόρων

Το κύριο πρόβλημα για τη σύλληψη και εφαρμογή της κοινής αλιευτικής πολιτικής ήταν της ισότητας των όρων πρόσβασης συνδεδεμένο με την κατανομή των πόρων. Σε αυτό το πεδίο η ελευθερία της κοινοτικής δράσης εμποδιζόταν από τα διάφορα συμφέροντα των κρατών-μελών. Επτά κράτη τα οποία με τον κανόνα των 200 ν.μ. είχαν εκδιωχθεί από τα ύδατα όπου αλίευαν παραδοσιακά έπρεπε να υποχωρήσουν κυρίως από τη Βόρειο Θάλασσα. Δεδομένου ότι τα τρία κράτη (Η.Β., Ιρλανδία και Δανία)

³⁵ Βλ. ΕΕ L 389/1 της 31-12-1992.

³⁶ Βλ. COM /2001/0135 τελικό οπ.π.: σελ. 3-4.

που είχαν προσχωρήσει στην Κοινότητα το 1973 διέθεταν ζώνες πολύ πιο ευρείες και πιο πλούσιες από τα αρχικά κράτη, τα τελευταία εποφθαλιμούσαν τους πόρους των νέων εταιρών. Σαν λόγο υπεράσπισης πρόβαλαν την κοινοτική αρχή της ισότητας των όρων πρόσβασης και εκμετάλλευσης των πόρων των ευρισκόμενων στα θαλάσσια

ύδατα τα εξαρτώμενα από τη δικαιοδοσία των κρατών-μελών στα σκάφη τα φέροντα τη σημαία του κράτους-μέλους. Αυτή η αρχή που είχε εγγραφεί στον κανονισμό του 1970 που καθόριζε τη διαρθρωτική πολιτική της αλιείας είχε καταπολεμηθεί από τα υποψήφια για ένταξη κράτη, τα οποία είχαν επιτύχει αναστολή εφαρμογής έως την 31 Δεκεμβρίου 1982.

Έχοντας υπόψη αυτά η Επιτροπή τον Οκτώβριο του 1976 έκανε προτάσεις για ένα κοινοτικό καθεστώς διατήρησης των αλιευτικών πόρων αποτελούμενο από τρία μέτρα:

➤ τον περιορισμό της αλιεύσης με τον ετήσιο ορισμό των ΤΑC

➤ την κατανομή των διαθέσιμων πόρων μεταξύ των αλιέων των κρατών-μελών με ειδική μεταχείριση των παράκτιων αλιέων και

➤ τεχνικά μέτρα διαχείρισης των πόρων και επιτήρησης του καθεστώτος.

Ακολούθησαν αντιδικίες και συμβιβασμοί με κύριο πρόβλημα, όπως αναφέρθηκε, την κοινοτική ρύθμιση πρόσβασης στους τόπους αλιείας. Η Γαλλία και άλλα κράτη-μέλη διεκδικούσαν πρόσβαση στους τόπους αλιείας στα βρετανικά ύδατα. Σημειώνεται ότι το Η.Β. το οποίο κατείχε σχεδόν το 60% των αλιευτικών πόρων της κοινότητας διεκδικούσε ένα προτιμησιακό καθεστώς για τους αλιείς του σε μία ζώνη 12 ν.μ. από τις ακτές του.

Τον Ιούνιο του 1981 Η.Β. και Γαλλία συμφώνησαν σε ένα πλαίσιο το οποίο βασικά συντηρούσε το υπάρχον καθεστώς. Το 1983 όμως κατόρθωσε να θεσπιστεί ένα σύνολο κανονισμών που αφορούσαν στην κοινοτική πολιτική διατήρησης των αλιευτικών πόρων³⁷.

³⁷ Βλ. ΕΕ L24, 27-1-1983.

Εσωτερική αλιευτική πολιτική

Το νέο κοινοτικό καθεστώς αλιείας και υδατοκαλλιέργειας, το οποίο θεσπίστηκε το Δεκέμβριο του 1992, αντικατέστησε το καθεστώς που είχε εγκαθιδρυθεί στις 25 Ιανουαρίου 1983 διατηρώντας όμως ορισμένα κεκτημένα του προηγούμενου καθεστώτος, όπως το ιδιαίτερο καθεστώς για την πλούσια ζώνη αναπαραγωγής εκτός των ακτών της Σκωτίας γνωστής ως «Shetland box», τη σχετική σταθερότητα για την κατανομή των δυνατοτήτων αλιείας στις περιπτώσεις στις οποίες τα ποσοστά εκμετάλλευσης είναι περιορισμένα³⁸.

Καλύπτει το σύνολο των δραστηριοτήτων εκμετάλλευσης των ζώντων υδατικών πόρων, καθώς και τη μεταποίηση και διάθεση στο εμπόριο των προϊόντων της αλιείας και υδατοκαλλιέργειας. Έχει σαν βασικό στόχο την αντιμετώπιση της μείωσης των αποθεμάτων και την εξασφάλιση της υπεύθυνης και μακρόπνοης εκμετάλλευσης των αλιευτικών πόρων, προπαντός για να θεσπιστεί ένα κατάλληλο πλαίσιο διατήρησης και προστασίας αυτών των πόρων.

Για το σκοπό αυτό προβλέπονται συγκεκριμένα μέτρα, όπως:

✓ Θέσπιση ενός κοινοτικού καθεστώτος για τις άδειες αλιείας που διαχειρίζονται τα κράτη-μέλη και εφαρμόζεται σε όλα τα αλιευτικά σκάφη της Κοινότητας τόσο στα χωρικά της ύδατα όσο και στα ύδατα τρίτων χωρών³⁹.

✓ Χορήγηση και διαχείριση από τα κράτη ειδικών αδειών αλιείας (αδειών εκμετάλλευσης συγκεκριμένων αλιευμάτων)⁴⁰.

✓ Καθορισμός των στόχων και της μεθοδολογίας για την αναδιάρθρωση του τομέα της αλιείας, με σκοπό την επίτευξη μίας διαρκούς ισορροπίας μεταξύ των πόρων και της εκμετάλλευσης⁴¹ τους και πολυετών προγραμμάτων προσανατολισμού για την επίτευξη των στόχων αυτών⁴².

✓ Εγκαθίδρυση ενός καθεστώτος διαχείρισης της αλιευτικής προσπάθειας και

✓ Εφαρμογή ενός κοινοτικού καθεστώτος επιτήρησης της κοινής αλιευτικής πολιτικής.

Εφαρμογή κανόνων Κ.Α.Π.

Είναι αυτονόητο ότι τα μέτρα προστασίας και διατήρησης των αλιευτικών πόρων πρέπει να συνοδεύονται από επιτήρηση για να εξασφαλίζεται η εφαρμογή τους. Έτσι, το 1993 η κοινότητα εξέδωσε κανόνες με τους οποίους θεσπίζονται μέτρα ελέγχου όλων των πτυχών της Κ.Α.Π.⁴³

Σύμφωνα με τους κανόνες αυτούς όλα τα διαδοχικά στάδια στον τομέα της αλιείας από τον παραγωγό έως τον καταναλωτή, δηλαδή τα αλιεύματα, οι εκφορτώσεις, η μεταφορά, και οι πωλήσεις, θα επιτηρούνται και θα τεκμηριώνονται. Μέσω ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων θα γίνεται επαλήθευση των στοιχείων που καταχωρούνται από τους αλιείς στα ημερολόγια αλιευμάτων, των υποβαλλόμενων δηλώσεων εκφόρτωσης και των δικαιολογητικών πώλησης που εκδίδονται.

Δημιουργείται έτσι η ανάγκη για εναρμόνιση των επιπέδων των εθνικών κυρώσεων και υποστηρίζεται η χρήση νέων τεχνολογιών, π.χ. δορυφορικό σύστημα παρακο-

³⁸ Βλ. ΕΕ L388, 31-12-1992 και ΕΕ L350, 31-12-1994.

³⁹ Βλ. ΕΕ L 341, 31-12-1993.

⁴⁰ Βλ. ΕΕ L 171, 6-7-1994.

⁴¹ Βλ. ΕΕ L 175, 3-7-1997.

⁴² Βλ. ΕΕ L 39, 12-2-1998.

⁴³ Βλ. καν. 2847/93 ΕΕ L261, 20-10-1993.

λούθησης κινήσεων των αλιευτικών σκαφών, η τήρηση ημερολογίου αλιείας για τα αλιευτικά σκάφη άνω των 10 μέτρων στα οποία θα αναγράφονται οι ποσότητες που αλιεύθηκαν, ενώ προβλέπονται δηλώσεις εκφόρτωσης ιχθύων στα λιμάνια, καταχώρηση πωλήσεων στις ιχθυόσκαλες κ.λπ.

Η εφαρμογή των Κανονισμών της Ε.Ε. γίνεται από τα Κράτη-Μέλη. Τα Κράτη-Μέλη αστυνομεύουν τις περιοχές και τις ποσότητες που αλιεύονται καθώς και την ποιότητα και τον όγκο των εκφορτώσεων και επιβάλλουν τις δέουσες κυρώσεις σε εθνικό επίπεδο στους παραβάτες (άρθρο 249 συνθ. Ε.Ε. και άρθρο 8 Ν.2332/95 σε ό,τι αφορά στην ελληνική νομοθεσία για την επιβολή κυρώσεων).

Για να επιτευχθούν τα προαναφερόμενα, η Ε.Ε. προβαίνει σε επιθεωρήσεις αλιείας με τους κοινοτικούς επιθεωρητές, ενώ παράλληλα χρηματοδοτεί τα Κράτη-Μέλη προκειμένου να ενισχύσουν τα ελεγκτικά τους μέτρα (στην Ελλάδα το ΥΕΝ-Λιμενικό Σώμα- με αγορά ηλεκτρονικού, τηλεπικοινωνιακού εξοπλισμού, πλωτών χερσαίων εναέριων μέσων για έλεγχο, επιτήρηση, επιθεώρηση αλιευτικών δραστηριοτήτων και σκαφών, ενώ παράλληλα έχει ενισχυθεί με σχετικό εξοπλισμό και το Υπουργείο Γεωργίας).

Οι κοινοτικοί επιθεωρητές εξασφαλίζουν την αποτελεσματική, δίκαιη και ισότιμη επιβολή εφαρμογής των κανονισμών στην Ε.Ε. σε όλους τους τομείς της αλιευτικής πολιτικής. Ελέγχουν επίσης εάν τα Κράτη-Μέλη επιβάλλουν την εφαρμογή των κανονισμών στα σκάφη που φέρουν τη σημαία τους τα οποία αλιεύουν σε τρίτες χώρες ή τα διεθνή ύδατα.

Κοινοτική υπηρεσία ελέγχου αλιείας

Η βέλτιστη εκμετάλλευση των πόρων, όπως ήδη αναφέρθηκε, απαιτεί μία διαρκή επιτήρηση της αλιείας με ειδικά σκάφη. Αυτή η επιτήρηση παρουσιάζει ορισμένες δυσκολίες για την Κοινότητα, η οποία δε διαθέτει δικές της εξουσίες και δικά της μέσα επιβολής, αλλά οφείλει να στηρίζεται σε εκείνα των κρατών-μελών. Το σοβαρότερο πρόβλημα της Κοινότητας σε αυτό το πεδίο είναι ο συντονισμός των διαφόρων αρχών των κρατών-μελών που εμπλέκονται στον έλεγχο των αλιευτικών δραστηριοτήτων.

Για να εξασφαλίζεται ο σεβασμός των περιορισμών των δυνατοτήτων αλίευσης, οι αρχές των κρατών-μελών οφείλουν να επιθεωρούν τα αλιευτικά σκάφη με κοινούς κανόνες και μεθόδους, συμπεριλαμβανομένης της διαδορυφόρου εποπτείας των αλιευτικών σκαφών που φέρουν τη σημαία τους⁴⁴. Οι κυβερνήτες των αλιευτικών σκαφών από την πλευρά τους οφείλουν να τηρούν ένα ημερήσιο κατάστιχο στο οποίο καταγράφονται οι ποσότητες κάθε αλιευθέντος και κρατηθέντος είδους και να υποβάλλουν στις αρχές του λιμένα εκφόρτωσης μία δήλωση στην οποία να εμφανίζονται οι ποσότητες εκφόρτωσης. Ένας κοινοτικός πίνακας των αλιευτικών σκαφών καθορίζει τις λεπτομέρειες συλλογής των στοιχείων που είναι απαραίτητα για τον προσδιορισμό των αλιευτικών προσπαθειών οι οποίες εφαρμόζονται στα αλιευτικά αποθέματα από τα κοινοτικά σκάφη προκειμένου να διασφαλιστεί η ισόρροπη εκμετάλλευση των αποθεμάτων⁴⁵. Ένας επίσης κανονισμός ορίζει τα χαρακτηριστικά των αλιευ-

⁴⁴ Βλ. ΕΕ L 261, 20-10-1993 και ΕΕ L 356, 31-12-1997.

⁴⁵ Βλ. ΕΕ L 19, 22-1-1994.

τικών σκαφών⁴⁶ και ένας άλλος καθορίζει έναν πίνακα τρόπων συμπεριφοράς που θίγουν σοβαρά τους κανόνες της αλιευτικής πολιτικής⁴⁷.

Οι ελεγκτές των κρατών-μελών ελέγχονται από την Επιτροπή. Αυτή έχει την εξουσία ελέγχου του σεβασμού από τα κράτη-μέλη των ΤΑC, των ποσοτώσεων και των τεχνικών μέτρων διατήρησης με την αποστολή των επιθεωρητών στους αλιευτικούς λιμένες των κρατών-μελών και στα πλοία επιθεώρησης των αλιευτικών σκαφών στα κοινοτικά ύδατα και σε ορισμένα διεθνή ύδατα.

Η Επιτροπή ενάγει για παράβαση του κοινοτικού δικαίου τα κράτη-μέλη τα οποία ξεπερνούν τις ποσοτώσεις αλιείας που τους έχουν διατεθεί ή δεν τηρούν τις υποχρεώσεις τους σε θέματα ελέγχου αλίευσης και διατήρησης των αλιευτικών πόρων. Θα πρέπει δε να σημειωθεί ότι η Κοινότητα συμμετέχει χρηματοδοτικά στις δαπάνες στις οποίες υποβάλλονται τα κράτη-μέλη προκειμένου να εξασφαλίσουν την τήρηση του κοινοτικού συστήματος για τη διαχείριση και διατήρηση των αλιευτικών πόρων⁴⁸.

Τον Απρίλιο του 2005, το Συμβούλιο Υπουργών συμφώνησε να συστήσει Κοινοτική Υπηρεσία Ελέγχου της Αλιείας προκειμένου αυτή να αποτελέσει ένα βασικό μέτρο για τη βελτίωση της συμμόρφωσης προς τους κανόνες στο πλαίσιο της μεταρρύθμισης της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής του 2002.

Με τη σύσταση της εν λόγω Υπηρεσίας θα ενισχυθεί η ομοιομορφία και η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής

⁴⁶ Βλ. ΕΕ L 288, 11-10-1986 και ΕΕ L 339, 29-12-1994.

⁴⁷ Βλ. ΕΕ L 167, 2-7-1999.

⁴⁸ Βλ. ΕΕ L 301, 14-12-1995 και ΕΕ L 304, 7-11-1997.

των κανονισμών με τη συγκέντρωση κοινοτικών και εθνικών μέσων ελέγχου της αλιείας και πόρων παρακολούθησης καθώς και για το συντονισμό των δραστηριοτήτων επιβολής εφαρμογής των κανονισμών. Η Υπηρεσία αυτή θα οργανώσει τη διάταξη των εθνικών μέσων ελέγχου και επιθεώρησης σύμφωνα με μία ευρωπαϊκή στρατηγική. Τα καθήκοντα της θα καθοριστούν με στενή συνεργασία με τα Κράτη-Μέλη σύμφωνα με κοινοτικούς στόχους και προτεραιότητες.

Η παραπάνω Υπηρεσία θα παρέχει επίσης στήριξη στα κράτη-μέλη προκειμένου να εκπληρώσουν τις ευθύνες τους όχι μόνο στα κοινοτικά ύδατα αλλά επίσης και στο πλαίσιο αλιευτικών συμφωνιών που έχουν επίσης συναφθεί με τις κοινοτικές χώρες. Θα δραστηριοποιείται επίσης στην ανοικτή θάλασσα δυνάμει διεθνών καθεστώτων ελέγχου και επιθεώρησης που έχουν συμφωνηθεί στο πλαίσιο Περιφερειακών Οργανώσεων Αλιείας, όπως η Οργάνωση Αλιείας Β.Δ. Ατλαντικού (NAFO) κ.λπ.

Στα καθήκοντα της θα είναι επίσης:

- ✓ κατάρτιση επιθεωρητών

✓ παροχή εξοπλισμού και υπηρεσιών για έλεγχο και επιθεώρηση

✓ ο συντονισμός της εφαρμογής κοινών πιλοτικών έργων για τη δοκιμή νέων τεχνολογιών ελέγχου και επιθεώρησης

✓ η ανάπτυξη κοινών επιχειρησιακών διαδικασιών ελέγχου, η καθιέρωση κριτηρίων για την ανταλλαγή μέσων ελέγχου και επιθεώρησης κ.λπ.⁴⁹

Σύστημα παρακολούθησης σκαφών

Η Ε.Ε. βρίσκεται στην πρώτη γραμμή του κινήματος για τη χρήση δορυφορικών επικοινωνιών για την παρακολούθηση των αλιευτικών δραστηριοτήτων. Ήδη από το 1992, η Επιτροπή πρότεινε τη χρήση της τεχνολογίας αυτής για σκοπούς παρακολούθησης. Διατέθηκε κοινοτική χρηματοδότηση για πρότυπα

⁴⁹ Βλ. καν. 768/2005 της 26-4-2005 για την ίδρυση Κοινοτικής Υπηρεσίας Ελέγχου και την τροποποίηση του καν. 2847/93 για τη θέσπιση συστήματος ελέγχου που εφαρμόζεται στην κοινή αλιευτική πολιτική.

πειραματικά έργα στα κράτη-μέλη. Από αυτά, αποδείχθηκε η αξιοπιστία της δορυφορικής παρακολούθησης του στίγματος και η εν δυνάμει συμβολή του στην προώθηση της αποτελεσματικότητας των υπαρχόντων μέσων παρακολούθησης.

Η βασική λειτουργία του Σ.Π.Σ. είναι να παρέχει εκθέσεις σχετικά με το στίγμα ενός σκάφους σε τακτικά διαστήματα. Το Σ.Π.Σ. εντοπίζει τις κινήσεις του σκάφους και μπορεί να παρέχει πληροφορίες σχετικά με την ταχύτητα και την πορεία του. **Οι αρχές παρακολούθησης μπορούν να ελέγχουν μια σειρά παραγόντων, που αφορούν μεταξύ άλλων:**

✓ εάν το σκάφος δραστηριοποιείται σε περιοχή όπου δεν επιτρέπονται αλιευτικές δραστηριότητες

✓ εάν το σκάφος διαθέτει τις αναγκαίες άδειες και ποσοτώσεις για τη διεξαγωγή αλιείας στη σχετική περιοχή

✓ εάν το σκάφος έχει καταπλεύσει σε λιμάνι χωρίς να δηλώσει τις εκφορτώσεις του.

Το Σ.Π.Σ. δε θα αντικαταστήσει τις υπάρχουσες μεθόδους παρακολούθησης, αλλά θα τις καταστήσει αποτελεσματικότερες, παρέχοντας στις αρχές πληροφορίες σχετικά με το στίγμα σκαφών που είναι ύποπτα για την διάπραξη παραβάσεων, βοηθώντας έτσι τους επιθεωρητές, οι οποίοι βρίσκονται πάνω στα περιπολικά σκάφη, να πραγματοποιούν ελέγχους εν πλω. Επιπροσθέτως, εάν δεν ανιχνευθούν αμέσως οι πιθανολογούμενες παραβάσεις, οι παρατυπίες μπορούν ακόμη να διαπιστωθούν αργότερα με αντιπαραβολή στοιχείων.

Ηλεκτρονικές συσκευές (πομποδέκτες) ή "γαλάζια κουτιά" είναι εγκατεστημένα επί των σκαφών. Οι συσκευές αυτές διαβιβάζουν αυτομάτως δεδομένα σε δορυφορικό σύστημα, το οποίο τα διαβι-

βάζει σε επίγειο σταθμό, ο οποίος, με τη σειρά του, τα διαβιβάζει στο κατάλληλο κέντρο παρακολούθησης. Οι πληροφορίες που λαμβάνονται παρακολουθούνται με την αντιπαραβολή τους με άλλα δεδομένα. Κατόπιν ειδικής αίτησης, η Επιτροπή μπορεί να έχει πρόσβαση στους φακέλους αυτούς δεδομένων προκειμένου να εξασφαλίσει ότι τα κράτη-μέλη εκπληρούν τις υποχρεώσεις τους όσον αφορά στην παρακολούθηση.

Από την 1η Ιουλίου 1998, τα σκάφη ολικού μήκους άνω των 24 m (20 m μεταξύ καθέτων), τα οποία δραστηριοποιούνται στην ανοικτή θάλασσα (εκτός της Μεσογείου), ή σε ύδατα τρίτων χωρών (σε αμοιβαία βάση), ή τα οποία ασχολούνται με την αλιεία για την παρασκευή ιχθυάλευρων, έχουν εξοπλιστεί με γαλάζια κουτιά. Την 1η Ιανουαρίου 2000, το μέτρο έγινε υποχρεωτικό για όλα τα σκάφη ολικού μήκους άνω των 24 m (εκτός εκείνων που ασχολούνται με αλιεία μικρής κλίμακας). Το Σ.Π.Σ. θα πρέπει να χρησιμοποιείται ακόμη περισσότερο στο μέλλον, δεδομένου ότι προβλέπονται πρότυπα πειραματικά έργα στο πλαίσιο ορισμένων διμερών συμφωνιών αλιείας καθώς και για τη θέση σε εφαρμογή ορισμένων περιφερειακών οργανώσεων αλιείας. Διεξάγονται επίσης συζητήσεις για τη χρήση του Σ.Π.Σ. στο πλαίσιο διεθνών συμβάσεων.

Τα οφέλη της δορυφορικής τεχνολογίας θα αυξηθούν εφόσον συνδυαστούν με τις συμβατικές μεθόδους παρακολούθησης, ελέγχου και εποπτείας. Τα στοιχεία που παρέχονται από το Σ.Π.Σ., θα επιτρέψουν τη μεγιστοποίηση της χρήσης της εναέριας και θαλάσσιας παρακολούθησης. Ο χρόνος που κανονικά χρησιμοποιείται για την έρευνα εντοπισμού των σκαφών μπορεί τώρα

να χρησιμοποιηθεί για την επιθεώρηση. Αυτό θα οδηγήσει σε σημαντικές οικονομίες των επιχειρησιακών εξόδων. Η αύξηση της αποτελεσματικότητας της θαλάσσιας παρακολούθησης εκτιμάται σε 20%, ενώ το κόστος της σε 100 εκατομμύρια ευρώ⁵⁰.

Εξωτερική αλιευτική πολιτική

Τα εξωτερικά θέματα της πολιτικής των αλιευτικών πόρων ρυθμίζονται από το ψήφισμα του Συμβουλίου της 3^{ης} Νοεμβρίου 1976, γνωστό ως «Συμφωνίες της Χάγης»⁵¹. Με αυτό το ψήφισμα το Συμβούλιο συμφωνούσε ότι από την 1^η Ιανουαρίου 1977 η εκμετάλλευση από αλιευτικά σκάφη τρίτων χωρών των πόρων που ευρίσκονται στην οικονομική ζώνη της Κοινότητας θα διεπόταν από συμφωνίες μεταξύ της Κοινότητας και των ενδιαφερομένων χωρών.

Συμφωνούσε επίσης για την ανάγκη να εξασφαλίζεται με τις αρμόζουσες κοινοτικές συμφωνίες η απόκτηση δικαιωμάτων για τους αλιείς της Κοινότητας στα ύδατα τρίτων χωρών καθώς και η διατήρηση των υπαρχόντων δικαιωμάτων. Γι' αυτό το σκοπό ανέθετε στην Επιτροπή να αρχίσει διαπραγματεύσεις με τρίτες χώρες για τη σύναψη συμφωνιών - πλαισίων σχετικά με τους γενικούς όρους της πρόσβασης στους πόρους που βρίσκονται τόσο στις αλιευτικές ζώνες των χωρών αυτών όσο και στις αλιευτικές ζώνες των κρατών-μελών της Κοινότητας.

Αυτά σήμαιναν ότι στο τέλος του 1976 και ενώ η κοινότητα δεν είχε λύσει τα δικά της εσωτερικά προβλήματα, εμφανιζόταν σαν ένα ενιαίο παράκτιο κρά-

τος και υποχρέωνε ιδίως τα τρίτα κράτη που ήθελαν να αποκτήσουν αλιευτικά δικαιώματα στις αλιευτικές ζώνες των κρατών-μελών να συνάψουν συμφωνία με εκείνη. Έτσι, κάθε συμφωνία-πλαίσιο, την οποία διαπραγματεύονταν η Επιτροπή στο όνομα της Κοινότητας, περιείχε τη σιωπηρή αναγνώριση της δικαιοδοσίας της Κοινότητας επί της κοινοτικής ζώνης των 200 ν.μ., το δικαίωμα της να ορίζει τα ΤΑC σε αυτή τη ζώνη και την εξουσία της να εκχωρεί τα πλεονάσματα αυτών των ΤΑC σε τρίτες χώρες και τα πλεονάσματα των τρίτων χωρών στα κράτη-μέλη της.

Οι βασικές παράμετροι βάσει των οποίων δραστηριοποιείται στις εξωτερικές σχέσεις η Ε.Κ. είναι οι εξής:

✓ Συμβολή στη βελτίωση της παγκόσμιας διακυβέρνησης των σχετικών με την αλιεία θεμάτων μέσω της αποτελεσματικής εφαρμογής του σημερινού διεθνούς νομικού πλαισίου και της ενδυνάμωσης και προώθησης των μηχανισμών περιφερειακής συνεργασίας και

✓ Ανάπτυξη της φιλοσοφίας της εταιρικής σχέσης με τις αναπτυσσόμενες χώρες.

✓ Διασφάλιση άσκησης υπεύθυνης αλιείας και συμβιβασμός ενίοτε αντικρουόμενων συμφερόντων.

✓ Διασφάλιση πρόσβασης για τον κοινοτικό στόλο στα πλεονάζοντα αποθέματα της Α.Ο.Ζ. τρίτων χωρών.

✓ Ενίσχυση της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ ευρωπαϊκών εταιρειών και άλλων ιδιωτικών εταίρων σε αναπτυσσόμενες χώρες και στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης.

✓ Επενδύσεις στη δημιουργία και ενδυνάμωση της ερευνητικής ικανότητας των

⁵⁰ Βλ. καν. Συμβουλίου 2846/98, καν. Συμβουλίου 1447/99 (ΕΕ L 167, 2-7-99), καν. Συμβουλίου 2847/93.

⁵¹ Βλ. ΕΕ C105, 7-5-1981.

εταίρων χωρών και περιφερειών, ιδιαίτερα εκεί όπου η Ε.Ε. έχει συμφέροντα για την αειφόρο διαχείριση των εναλίων πόρων και των σχετικών οικοσυστημάτων^{52, 53}.

Πολυμερείς συμφωνίες

Οι προτεραιότητες για τη διεθνή δράση της Κοινότητας συνοψίζονται στα εξής:

➤ Προώθηση, όπου καθίσταται δυνατό, περιφερειακών αλιευτικών συμφωνιών οι οποίες παρουσιάζουν το πλεονέκτημα να πραγματεύονται καλύτερα την περιφερειακή πτυχή του πόρου και μπορούν να υποστηρίξουν μία πραγματική αλιευτική συνεργασία μεταξύ τρίτων χωρών και παράλληλα να διευκολύνουν την παρακολούθηση και έλεγχο των αλιευτικών δραστηριοτήτων.

➤ Προώθηση της ορθολογικής εκμετάλλευσης των πόρων στην ανοικτή θάλασσα, συμπεριλαμβανομένης της καθιέρωσης δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των νεοεισερχομένων, μέσω του ορισμού μηχανισμών για την κατανομή των δικαιωμάτων πρόσβασης εντός του πλαισίου των περιφερειακών οργανώσεων ή αλιευτικών διακανονισμών.

➤ Συμβολή στην εφαρμογή της αρχής της πρόληψης, λαμβάνοντας υπόψη τις απαιτήσεις προστασίας του περιβάλλοντος.

➤ Εντατικοποίηση της καταπολέμησης της παράνομης, λαθραίας και μη υπαγόμενης σε ρυθμίσεις αλιείας, και ιδιαίτερα της αμέλειας που επιδεικνύουν οι αρχές επιβολής του νόμου σε ορισμένα κράτη έναντι των σκαφών που φέρουν τη σημαία τους και των υπηκόων της χώρας τους, οι οποίοι παραβιάζουν τους κανόνες.

➤ Απόδοση κατά προτεραιότητα προσοχής στην εργασία εκείνων των περιφερειακών οργανισμών που διαχειρίζονται πόρους τους οποίους μοιράζεται η Κοινότητα και

➤ Καλλιέργεια συνεργασίας με αναπτυσσόμενα κράτη⁵⁴.

Με βάση τα ανωτέρω η Κοινότητα σε πολυμερές συμμετέχει είτε ως μέλος είτε ως παρατηρητής στις εργασίες πολλών διεθνών οργανισμών, όπως η οργάνωση Αλιείας του Βορειοδυτικού Ατλαντικού

⁵² Βλ. COM /2001/0135 τελικό, σελ. 28-29.

⁵³ Βλ. Παπαστάμκος, Γ.: Ευρωπαϊκές εξωτερικές σχέσεις, (2000), σελ. 49 και επόμενες.

⁵⁴ Βλ. COM (2001), 135 τελικό σελ. 29.

θαλάσσιου βυθού⁶⁰. Η Κοινότητα επηρέασε επίσης τη συμφωνία που συνάφθηκε τον Αύγουστο του 1995 στο πλαίσιο της ίδιας Σύμβασης για τα αλληλεπικαλυπτόμενα αποθέματα και για αλιευτικά είδη όπως ο ξιφίας και ο τόνος⁶¹. Προσχώρησε ακόμη στη συμφωνία του FAO με βάση την οποία τα συμβαλλόμενα μέρη δεσμεύτηκαν να επιτηρούν τις αλιευτικές δραστηριότητες στην ανοικτή θάλασσα των πλοίων που φέρουν τη σημαία τους σε ό,τι αφορά στα διεθνή μέτρα διατήρησης και διαχείρισης⁶².

Μετά από επεισόδια μεταξύ των Καναδικών Αρχών και Ισπανικών αλιευτικών σκαφών, συνάφθηκε συμφωνία μεταξύ της Κοινότητας και του Καναδά στο πλαίσιο της Σύμβασης NAFO για την κατανομή του TAC του Χάλιμπατ της Γροιλανδίας και για τον έλεγχο των αλιευτικών δραστηριοτήτων σε αυτή τη ζώνη⁶³. **Για την επίτευξη του τελευταίου στόχου το Συμβούλιο θέσπισε διάφορα μέτρα, όπως:**

- ✓ Την κατάρτιση πιλοτικού προγράμματος επιτήρησης των αλιευτικών σκαφών της Κοινότητας που δρουν στη ζώνη NAFO.
- ✓ Την κατάρτιση πιλοτικού σχεδίου παρακολούθησης σε αυτή τη ζώνη.
- ✓ Τον καθορισμό λεπτομερειών εφαρμογής του προγράμματος διεθνούς κοινής επιθεώρησης και τον καθορισμό μέτρων διατήρησης και διαχείρισης των αλιευτικών πόρων στη ζώνη NAFO^{64, 65, 66}.

(NAFO)⁵⁵, η Επιτροπή Αλιείας του Βορειοανατολικού Ατλαντικού (NEAFC)⁵⁶, το Διεθνές Συμβούλιο για την εξερεύνηση της θάλασσας (ICES)⁵⁷, η διεθνής Επιτροπή Αλιείας στη Βαλτική Θάλασσα (IBSFC)⁵⁸ και το Γενικό Συμβούλιο Αλιείας της Μεσογείου⁵⁹. Η κοινότητα έχει υπογράψει τη συμφωνία για την εφαρμογή του μέρους XI της Σύμβασης των Η.Ε. για το δίκαιο της θάλασσας που αφορά στην εκμετάλλευση του

⁵⁵ Βλ. ΕΕ L 389, 30-12-1989 και ΕΕ L 12, 19-1-1998.

⁵⁶ Βλ. ΕΕ L 12, 19-1-1998.

⁵⁷ Βλ. ΕΕ L 149, 10-06-1987.

⁵⁸ Βλ. ΕΕ L 237, 26-8-1993 και ΕΕ L 59, 8-3-1996.

⁵⁹ Βλ. ΕΕ I 90, 4-7-1998.

⁶⁰ Βλ. ΕΕ L 215, 20-8-1994.

⁶¹ Βλ. ΕΕ c 367, 5-12-1996.

⁶² Βλ. ΕΕ L 177, 16-7-1996.

⁶³ Βλ. ΕΕ L 317, 30-12-1995.

⁶⁴ Βλ. ΕΕ L21, 30-01-1992, ΕΕ L329, 30-12-1995 και ΕΕ L154, 12-06-1997.

⁶⁵ Βλ. Μούσης, Ν.: οπ.π. σελ. 537.

⁶⁶ Βλ. Πράσινη Βίβλο, Έκθεση για την εφαρμογή του κοινοτικού συστήματος για την αλιεία και την υδατοκαλλιέργεια κατά την περίοδο 1993-2000, σελ. 24.

Διμερείς συμφωνίες

Πολλές συμφωνίες αλιείας έχουν υπογραφεί μεταξύ της Κοινότητας και χωρών που διαθέτουν πλούσια ύδατα, όπως η Μαδαγασκάρη, η Αγκόλα, η Μαυριτανία, το Μαρόκο, η Μοζαμβίκη, οι Σεϋχέλλες και η Σενεγάλη. Αυτές οι συμφωνίες και οι περιοδικές ανανεώσεις τους διαπραγματεύονται από την Επιτροπή και συνάπτονται μετά από απόφαση του Συμβουλίου. Με αυτές καθορίζονται τα αλιευτικά δικαιώματα της Κοινότητας καθώς και οι οικονομικές αποζημιώσεις που πρέπει να καταβάλλονται στο ενδιαφερόμενο κράτος⁶⁷.

Το 1996 είκοσι έξι αλιευτικές συμφωνίες κάλυπταν περίπου το 25% των κοινοτικών αναγκών και ήταν πολύ σημαντικές για τον τομέα αλιείας εξασφαλίζοντας θέσεις εργασίας τόσο στην Ε.Ε. όσο και στους εταίρους⁶⁸.

Οι δράσεις που προβλέπονται σε πολλές υφιστάμενες αλιευτικές συμφωνίες είναι:

➤ Ενδυνάμωση του διαλόγου για τομεακή πολιτική, προσφέροντας τεχνική βοήθεια για τη διατύπωση τομεακών πολιτικών, υποστηρίζοντας τη δημιουργία επαγγελματικών οργανώσεων, συμβάλλοντας στην ενδυνάμωση θεσμικών και διοικητικών ικανοτήτων και στην υλοποίηση υγιών πρακτικών διαχείρισης, υποστηρίζοντας τη δρομολόγηση και παγίωση της περιφερειακής και διεθνούς συνεργασίας.

➤ Συμβολή στην υπεύθυνη αλιεία, προωθώντας τη συνεργασία στην έρευνα, την εκτίμηση των αποθεμάτων, την παρακολούθηση και επιτήρηση, εφαρμο-

γή μέτρων για την αποκατάσταση των θαλάσσιων οικοσυστημάτων και αποτροπή σπατάλης αλιευτικών πόρων και

➤ Συμβολή στην ανάπτυξη αειφόρου αλιείας των εταίρων παράλιων κρατών με τη στήριξη της ανάπτυξης και εφαρμογής χρηματοδοτικών μέσων για την κάλυψη των διαφόρων αναγκών του κάθε τομέα^{69, 70}.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΟΣΟΣΤΩΣΕΩΝ ΑΛΙΕΥΣΗΣ Διαδικασία καθορισμού των ΤΑCs στην κοινοτική έννομη τάξη

Ο καθορισμός των ΤΑCs και συνακόλουθα η κατανομή των Quotas στην Ε.Ε. γίνεται μέσω συγκεκριμένων διαδικασιών και βάσει των υφιστάμενων θεσμικών οργάνων.

Πιο συγκεκριμένα, στο τέλος κάθε έτους το Συμβούλιο της Ε.Ε. καθορίζει βάσει των ειδικών επιστημονικών εκτιμήσεων (π.χ. Π.Ο.Α.) για το επόμενο έτος τα συνολικά επιτρεπόμενα αλιεύματα ΤΑCs τα οποία μπορούν να αλιευθούν από τους αλιευτικούς στόλους των κρατών-μελών. Το συμβούλιο επίσης καθορίζει και τους όρους σύμφωνα με τους οποίους μπορούν να αλιευθούν τα συγκεκριμένα ΤΑCs. Κάθε είδος αλιεύματος συνιστά μία ξεχωριστή μονάδα διαχείρισης σε καθορισμένη αλιευτική ζώνη. Καθένα από τα επιμέρους ΤΑCs αντιστοιχεί σε ένα τμήμα του συνολικού ιχθυαποθέματος που μπορεί να αλιευθεί στη συγκεκριμένη ζώνη.

Σημαντικό ρόλο για την εκτίμηση των ανώτατων ορίων των αλιεύσεων έχει η διάκριση των ΤΑCs σε αναλυτικά και προσωρινά. Τα πρώτα που αναφέρονται

⁶⁷ Βλ. ΕΕ L150, 17-6-1999 και ΕΕ L 307, 2-12-1999.

⁶⁸ Βλ. COM (96), 30-12-1989 και ΕΕ L 12, 19-1-1998.

⁶⁹ Βλ. COM (2001), 135 τελικό σελ. 30-31.

⁷⁰ Βλ. Πράσινη Βίβλο, Έκθεση για την εφαρμογή του κοινοτικού συστήματος για την αλιεία και την υδατοκαλλιέργεια κατά την περίοδο 1993-2000, σελ 23-24.

σε 39 είδη αντιστοιχούν στα αποθέματα των οποίων η κατάσταση μπορεί να καθοριστεί με επαρκή ακρίβεια βάσει των επιστημονικών δεδομένων. Αντίθετα για τα δεύτερα (64 είδη) αντιστοιχούν σε αυτά για τα οποία δεν υπάρχουν διαθέσιμα επιστημονικά δεδομένα.

Ο καθορισμός των ΤΑCς στα κοινοτικά ύδατα γίνεται αφού ολοκληρωθούν ειδικές μελέτες που κάνουν διάφοροι ερευνητές από τις ενδιαφερόμενες χώρες. Όλα τα διαθέσιμα στοιχεία και αποτελέσματα των εργασιών συγκεντρώνονται στο Διεθνές Συμβούλιο για την Εκμετάλλευση της Θάλασσας (ICES) και συμπληρωματικά και σε άλλους οργανισμούς, όπως ο Οργανισμός Αλιείας του Βορειοδυτικού Ατλαντικού (NAFO).

Στο πλαίσιο του ICES διάφορες ειδικευμένες ομάδες εργασίας αξιολογούν την κατάσταση και την εξέλιξη των βασικών εμπορικών ειδών του Βορειοδυτικού Ατλαντικού. Μία επιτροπή που συγκεντρώνει επιστήμονες από 18 χώρες-μέλη του ICES και η οποία καλείται Συμβουλευτική Διαχειριστική Επιτροπή Αλιείας (ACFM) διατυπώνει την άποψη και τα συμπεράσματα της για την κατάσταση των ειδών.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υποβάλει ακολούθως τα συμπεράσματα της ACFM σε μία δική της επιστημονική, τεχνική και οικονομική επιτροπή αλιείας (STEFC) η οποία αποτελείται από τριάντα επιστήμονες των κρατών-μελών της Ε.Ε. Με βάση τις αναλύσεις της ACFM και της STEFC η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επεξεργάζεται τις προτάσεις για τα ΤΑCς και τις ποσοστώσεις λαμβάνοντας υπόψη και τα αποτελέσματα των διαπραγματεύσεων με τρίτες χώρες και τυχόν καθορισμό ΤΑCς από διεθνείς Οργανισμούς (ICCAT). Στη συνέχεια οι προτάσεις της υποβάλλονται στο συμβούλιο

Υπουργών το οποίο έχει και την αποκλειστική αρμοδιότητα για να αποφασίζει.

Η κατανομή των ΤΑCς με τη μορφή ποσοστώσεων μεταξύ των κρατών-μελών γίνεται σύμφωνα με την αρχή της σταθερότητας, η οποία εκφράζεται με την κατανομή σε κάθε κράτος-μέλος ενός σταθερού ποσοστού ΤΑCς για κάθε ιχθυαπόθεμα στο οποίο έχει πρόσβαση το κάθε κράτος-μέλος. Το σύνολο των ποσοστών του ΤΑCς ενός αποθέματος που κατανέμεται με αυτό τον τρόπο στα κράτη-μέλη που έχουν πρόσβαση σε αυτό αποτελεί την κλίμακα κατανομής του εν λόγω ιχθυαποθέματος.

Το σύστημα των κλιμάκων κατανομής εφαρμόστηκε για πρώτη φορά το 1983. Για τον καθορισμό του το Συμβούλιο συνεκτίμησε:

✓ Τις παραδοσιακές δραστηριότητες των Κρατών-Μελών

✓ Τις ειδικές ανάγκες των περιοχών που εξαρτώνται από την αλιεία

✓ Την άσκηση συναφών δραστηριοτήτων με την αλιεία και

✓ Τον περιορισμό της αλιείας κοινοτικών σκαφών στα ύδατα τρίτων χωρών μετά τον καθορισμό των Α.Ο.Ζ. σε αυτές.

Μετά την κατανομή των ποσοστώσεων κάθε κράτος-μέλος διαθέτει τις ποσοστώσεις του σε εθνικό επίπεδο. Αυτές μπορεί να τις ανταλλάξει με άλλο Κράτος-Μέλος υπό την προϋπόθεση να ενημερώσει την Επιτροπή.

Οι ποσοστώσεις των κρατών-μελών μπορούν και έχοντας σαν βάση την αρχή της ευελιξίας μετά τον ετήσιο καθορισμό τους να τροποποιούνται λόγω:

✓ Ανταλλαγών μεταξύ των Κρατών-Μελών ολικά ή μερικά και αφού ενημερωθεί σχετικά η Επιτροπή.

✓ Αντισταθμίσεων λόγω εσφαλμένης εκτίμησης.

✓ Αφαιρέσεων λόγω μεταφοράς ενός

ποσοστού μέχρι 10% του αποθέματος στο επόμενο έτος και

✓ Μειώσεων λόγω υπερβάσεων των επιτρεπόμενων εκφορτώσεων κατά το προηγούμενο έτος ακόμη και αν οφείλονται στη μη λήψη των κατάλληλων μέτρων ελέγχου.

Για την αποφυγή κρίσεων και τον εξορθολογισμό της διαχείρισης της αλιείας έχει προταθεί η εισαγωγή πολυετών μηχανισμών λήψης αποφάσεων για τα TACs για όλα τα ιχθυαποθέματα, κάτι όμως που απαιτεί μελέτες μακροπρόθεσμες και υπέρβαση των σημερινών πολιτικών λήψης αποφάσεων. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στην εκτίμηση και στον καθορισμό ανώτατης επιτρεπόμενης αλιευτικής προσπάθειας (Total Allowable Fishing Effort-TAEs) η οποία θα αναφέρεται στον έλεγχο των εισροών.

Οι δυσχέρειες εφαρμογής των TACs στην Ε.Ε. οφείλονται:

✓ Στον καθορισμό των TACs σε μερικές περιπτώσεις σε επίπεδα υψηλότερα από εκείνα που υποδεικνύουν οι επιστημονικές μελέτες.

✓ Στην υπεραλίευση.

✓ Στις απορρίψεις μικρών και χαμηλής αξίας αλιευμάτων από αλιείς που επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση των κερδών τους από τη χρήση των ποσοστώσεων που τους αναλογούν.

✓ Στις παράνομες ή λαθραίες εκφορτώσεις αλιευμάτων και

✓ Στην πλεονάζουσα δυναμικότητα του στόλου.

Ατομικές μεταβιβάσεις ποσόστωσης⁷¹

Ένα από τα βασικότερα μέτρα που αφορούν στην αλιευτική δραστηριότητα είναι

η εφαρμογή των ατομικών μεταβιβάσιμων ποσοστώσεων (Α.Μ.Π.) (Individual Transferable Quotas-ITQ), που αφορά σε ένα σύστημα κατανομής ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων αλιείας βασισμένο στην αγορά.

Οι Α.Μ.Π. συνιστούν δικαίωμα πρόσβασης στους αλιευτικούς πόρους μέσω του οποίου κατανέμεται συγκεκριμένο ποσοστό ή ποσότητα ιχθυαποθέματος στον κάτοχο του. Η ποσόστωση έχει μία συγκεκριμένη αξία και με βάση την αξία αυτή ο κάτοχος της ΑΜΠ μπορεί να σχεδιάσει την εκμετάλλευση του ιχθυαποθεματός του. Ο αλιείας με τον τρόπο αυτό διαθέτει κίνητρο για την επιλογή αποτελεσματικότερων συνδυασμών των εισροών στην αλιεία και τον προγραμματισμό της αλιευτικής δραστηριότητας με τρόπο που να επιτυγχάνεται η μέγιστη δυνατή απόδοση.

Σύμφωνα με το σύστημα των Α.Μ.Π. τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα αλιείας δίνονται στους αλιείς. Μία ατομική ποσόστωση μπορεί να συνιστά ένα ποσοστό ή μία συγκεκριμένη ποσότητα των συνολικά επιτρεπόμενων αλιευμάτων κι αυτό μπορεί να πωληθεί, μισθωθεί, αγοραστεί ή μεταβιβαστεί με άλλο τρόπο. Οι όροι που συνδέονται με την ποσόστωση, καθώς και η ίδια η ποσόστωση, μπορούν να ανακληθούν, εφόσον δεν υπάρχει συμμόρφωση με τους κανονισμούς αλιείας.

Σχετικά με τη δυναμικότητα των αλιευτικών σκαφών το κυριότερο χαρακτηριστικό των Α.Μ.Π. είναι ότι περιορίζεται το κίνητρο της εντατικοποίησης της αλιευτικής προσπάθειας επειδή διασφαλίζεται η αλιεία συγκεκριμένης ποσότητας.

Τα βασικά χαρακτηριστικά για να καταστούν αποτελεσματικές οι Α.Μ.Π. είναι:

⁷¹ Βλ. Tietenberg, T.: οπ.π., σελ. 431 και επόμενες.

✓ Δίνουν στον κάτοχο τους το δικαίωμα να αλιεύσει μία συγκεκριμένη ποσότητα αλιευμάτων συγκεκριμένου είδους.

✓ Η συνολική ποσότητα αλιευμάτων που επιτρέπεται να αλιευθεί βάσει των χορηγούμενων Α.Μ.Π. πρέπει να ισούται με την οικονομικά αποτελεσματική ποσότητα αλιευμάτων της θαλάσσιας περιοχής στην οποία ασκείται αλιεία και

✓ Οι ποσοστώσεις πρέπει να είναι ελεύθερα μεταβιβάσιμες μεταξύ των δικαιούχων αλιείων^{72, 73}.

Καθένα από τα τρία αυτά χαρακτηριστικά παίζει σημαντικό ρόλο στην επίτευξη οικονομικά αποτελεσματικής κατανομής του φυσικού πόρου. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι για να πετύχουμε και να διατηρήσουμε μία οικονομικά αποτελεσματική κατανομή του πόρου πρέπει να τεθούν περιορισμοί στην ίδια την αλιευόμενη ποσότητα. Για παράδειγμα, μία ποσόστωση που επιβάλλεται στον αριθμό των αλιευτικών σκαφών θα περιορίσει τον αριθμό τους, αλλά δε θα περιορίσει τις ποσότητες που αλιεύονται κάθε χρόνο.

Επίσης, η δυνατότητα μεταβίβασης των ατομικών ποσοστώσεων ενθαρρύνει και την τεχνολογική πρόοδο. Οι αλιείς εκείνοι που υιοθετούν νέες τεχνολογίες που μειώνουν το κόστος μπορούν να αυξήσουν τα κέρδη που τους επιτρέπει να πραγματοποιήσουν η ποσόστωση τους και να επιδιώξουν να αγοράσουν πρόσθετες ποσοστώσεις από άλλους αλιείς που δεν έχουν υιοθετήσει νέες τεχνολογίες. Με αυτό τον τρόπο το φορολογικό σύστημα και οι Α.Μ.Π. ενθαρρύνουν την ανάπτυξη νέων τεχνολογιών⁷⁴.

Όταν ισχύει ένα σύστημα ποσοστώσεων, η κατανομή της προσόδου εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τον τρόπο με τον οποίο κατανεμήθηκαν οι ποσοστώσεις αρχικά.

Η πρώτη δυνατότητα είναι η εκχώρηση των ποσοστώσεων με πλειοδοτικό διαγωνισμό. Στην περίπτωση αυτή όμως το κράτος θα ιδιοποιούταν όλη τη πρόσοδο με συνέπεια το αποτέλεσμα να είναι το ίδιο με την επιβολή των φόρων. Μία εναλλακτική προσέγγιση θα ήταν η χορήγηση ποσοστώσεων στους αλιείς στη βάση των αλιευόμενων ποσοτήτων που επετύγχαναν στο παρελθόν. Στη συνέχεια οι αλιείς θα μπορούσαν μεταξύ τους να διαπραγματευθούν και μέσω αγοραπωλησιών των

⁷² Βλ. Μούσης, Ν.: ο.π. σελ. 533-535.

⁷³ Βλ. www.europa.eu.int/pol/fish/index_el.htm downloaded 15/03/2006.

⁷⁴ Βλ. Tietenberg, T.: ο.π., σελ. 431-437.

Α.Μ.Π. τους και να επέλθει ισορροπία στην αγορά. Στην περίπτωση αυτή ολόκληρη η οικονομική πρόσσοδος θα παρέμενε στη σημερινή γενεά των αλιέων. Άλλοι αλιείς που θα επιθυμούσαν να έχουν πρόσβαση στη συγκεκριμένη αγορά θα είναι υποχρεωμένοι να αγοράσουν ποσοτώσεις από τους ενεργούς ψαράδες. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των δυνητικών αγοραστών των Α.Μ.Π. θα οδηγήσει την τιμή τους στο επίπεδο εκείνο που αντανάκλα την αγοραία αξία της μελλοντικής προσόδου κατάλληλα προεξοφλημένης. Αυτό συμβαίνει επειδή η μέγιστη τιμή της αγοράς που θα μπορούσε να προσφέρει οποιοσδήποτε δυνητικός αγοραστής δεν είναι άλλη από την αξία που θα μπορούσε να καρπωθεί χάρη στην κατοχή της άδειας αλιείας. Η αξία αυτή ισούται προς την παρούσα αξία των μελλοντικών προσόδων. Ο ανταγωνισμός θα αναγκάσει τον αγοραστή να προσφέρει τιμή αγοράς που να πλησιάζει την αξία αυτή, αλλιώς θα κινδυνεύσει να χάσει την ποσόστωση.

Έτσι το σύστημα αυτό των ποσοτώσεων επιτρέπει στους αλιείς να κρατήσουν την πρόσοδο, αλλά επωφελούνται μόνο οι σημερινοί αλιείς. Για τις μελλοντικές γενεές αλιέων η διαφορά μεταξύ αυτού του συστήματος ποσοτώσεων και της επιβολής φορολογίας είναι ελάχιστη καθώς και στις δύο περιπτώσεις είναι υποχρεωμένοι να πληρώσουν κάποιο τίμημα για να αποκτήσουν πρόσβαση στην περιοχή αλιείας,

είτε μέσω του φορολογικού συστήματος είτε με την αγορά Α.Μ.Π.

ΑΛΙΕΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ⁷⁵

Κοινή Αλιευτική Πολιτική και περιβαλλοντική προστασία^{76, 77}

Η ενσωμάτωση των απαιτήσεων περιβαλλοντικής προστασίας στις κοινοτικές πολιτικές αποτελεί υποχρέωση βάσει του άρθρου 6 της Συνθ. Ε.Κ. Η ενσωμάτωση του περιβάλλοντος στην Κοινή Αλιευτική Πολιτική στηρίζεται στις ακόλουθες αρχές^{78, 79}:

✓ Η Κοινή Αλιευτική Πολιτική συμβάλλει στην επίτευξη των περιβαλλοντικών στόχων που καθορίζονται στο άρθρο 174 Συνθ. Ε.Κ., υπό την επιφύλαξη των οικονομικών και κοινωνικών της στόχων.

✓ Η Κοινή Αλιευτική Πολιτική στηρίζεται στις αρχές της πρόληψης, παρεμπόδισης, αποκατάστασης στην πηγή καθώς και στην αρχή που προβλέπει ότι «ο ρυπαίνων πληρώνει».

✓ Η Κοινή Αλιευτική Πολιτική αποσκοπεί στην προοδευτική εφαρμογή μίας προσέγγισης που να στηρίζεται στο οικουσύστημα, στο βαθμό που επιτρέπεται από τις επιστημονικές γνώσεις.

✓ Η κοινότητα διατηρεί το ίδιο επίπεδο δέσμευσης προς τις αρχές αυτές τόσο σε επίπεδο αποφάσεων σχετικά με τη διαχείριση της αλιείας της όσο και σε διεθνές επίπεδο.

⁷⁵ Βλ. Φυτιάνου, Κ.: Η ρύπανση των θαλασσών (1996), σελ. 35-43/137-175, 277-291.

⁷⁶ Βλ. COM (2002) 186 τελικό, 28-5-2002, Ανακοίνωση της Επιτροπής για τον καθορισμό κοινοτικού σχεδίου δράσης για την ενσωμάτωση απαιτήσεων περιβαλλοντικής προστασίας στην Κοινή Αλιευτική Πολιτική.

⁷⁷ Βλ. Δεκλερέ, Μ.: Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος, Εγκόλπιο Βιωσίμου Αναπτύξεως (1996), σελ. 383-385 στις οποίες περιγράφονται οι κανόνες βιωσίμου συμπεριφοράς του πολίτου ήτοι:

Δημόσια οικολογική τάξη - βιωσιμότητας - φέρουσα ικανότητα - αποκατάσταση οικοσυστημάτων - βιοποικιλότητα - κοινή φυσική κληρονομιά - ευπαθή οικοσυστήματα - χωρονομία - πολιτιστικό περιβάλλον - αστικό περιβάλλον - φυσικό κάλλος - οικολογική συνείδηση.

⁷⁸ Βλ. Κώδικα Συμπεριφοράς για μία Υπεύθυνη Αλιεία.

⁷⁹ Βλ. COM (1999) 363 (Διατήρηση της φύσεως και διαχείριση της αλιείας), COM (2001) 143 (στοιχεία για μία στρατηγική ενσωμάτωσης), COM (2001) 0 162 (BAP).

Η διαχειριστική δράση στο πλαίσιο της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής που έχει ως στόχο την ενσωμάτωση απαιτήσεων περιβαλλοντικής προστασίας θα πρέπει να δώσει το μεγαλύτερο βαθμό προτεραιότητας στην:

✓ Μείωση σε βιώσιμα επίπεδα της αλιευτικής πίεσης στα αλιευτικά πεδία στο πλαίσιο πολυετών σχεδίων διαχείρισης, όπου είναι δυνατόν και με βάση τις επιστημονικές συμβουλές.

✓ Βελτίωση των αλιευτικών μεθόδων με σκοπό τη μείωση των απορρίψεων, των παρεμπιπτόντων αλιευμάτων και της επίπτωσης επί των οικοτόπων.

✓ Κατάργηση δημοσίων ενισχύσεων για τον εκσυγχρονισμό ή την ανανέωση του αλιευτικού στόλου, εκτός από ενισχύσεις για τη βελτίωση της ασφάλειας ή της ποιότητας των προϊόντων που δεν παρουσιάζουν πιθανότητες αύξησης της αλιευτικής ικανότητας.

Επιπρόσθετα, η Κοινή Αλιευτική Πολιτική θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της τα ακόλουθα θέματα:

✓ Τα μέτρα που καθορίζονται στο σχέδιο δράσης για τη βιοποικιλότητα στην Αλιεία⁸⁰. Ειδική προσοχή θα πρέπει να δίνεται στην κατάρτιση μακροπρόθεσμων σχεδίων διαχείρισης για τα σημαντικότερα και πλέον ευπαθή ιχθυαποθέματα, την ταυτοποίηση βασικών οικοτόπων και βιοτόπων, τον καθορισμό χρονικών και χωρικών περιορισμών της αλιείας, συμπεριλαμβανομένων των «ζωνών απαγόρευσης» και την ανάπτυξη των κατευθυντήριων γραμμών για μία Ορθότερη Αλιευτική Πολιτική.

✓ Τα μέτρα για την ενθάρρυνση αλιευτικών πρακτικών που συμβάλλουν στην περιβαλλοντική ενσωμάτωση, όπως ορίζεται στα άρθρα 13 έως 15 και 17 του καν. Ε.Κ. αριθ. 2792/1999 για καθορισμό των λεπτομερών κανόνων και ρυθμίσεων σχετικά με την κοινοτική διαρθρωτική βοήθεια στον τομέα της αλιείας.

✓ Τη βελτίωση της επιστημονικής αξιολόγησης για την κατάσταση των ιχθυαποθεμάτων τόσο σε κοινοτικά όσο και σε μη κοινοτικά ύδατα.

✓ Την ενσωμάτωση θεμάτων περιβαλλοντικής πολιτικής στον τομέα της υδατοκαλλιέργειας.

✓ Τη θέσπιση κοινοτικής στρατηγικής για την υπερπόντια αλιεία με στόχο τη συμβολή στην επίτευξη βιώσιμης αλιείας εκτός των κοινοτικών υδάτων μέσω συνολικών και διμερών εταιρικών σχέσεων σε εθνικό ή και σε περιφερειακό επίπεδο.

Ακόμη συμπληρωματικά με τα παραπάνω, τα κράτη-μέλη θα πρέπει να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους σε ό,τι αφορά στις οδηγίες προστασίας της φύσης⁸¹, ιδιαίτερα εκείνες που αφορούν στον καθορισμό και τη διαχείριση θαλάσσιων περιοχών που αποτελούν μέρος του πλαισίου «Φύση 2000».

Η διαδικασία ενσωμάτωσης απαιτήσεων περιβαλλοντικής προστασίας στην Κοινή Αλιευτική Πολιτική θα πρέπει να παρακολουθείται μέσω ενός συστήματος που θα στηρίζεται σε δείκτες. Για την εφαρμογή ενός τέτοιου συστήματος:

✓ Σε πρώτη φάση η Επιτροπή θα διαβουλευτεί με την Επιστημονική, Τεχνική και Οικονομική Επιτροπή Αλιείας⁸² για τη

⁸⁰ Βλ. COM (2001), 164, τομ. IV.

⁸¹ Βλ. Οδηγία αριθ. 79/409/Ε.Ο.Κ. για τη διατήρηση των άγριων πτηνών και Οδηγία αριθ. 92/43/Ε.Ο.Κ. για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας και χλωρίδας.

⁸² Βλ. Πράσινη Βίβλος, Έκθεση για την εφαρμογή του κοινοτικού συστήματος για την αλιεία και την υδατοκαλλιέργεια κατά την περίοδο 1993-2000, σελ. 12-13.

δυνατότητα καθορισμού σε πειραματική βάση, αρχικών δεικτών των περιβαλλοντικών επιδόσεων διαχείρισης της αλιείας, λαμβάνοντας υπόψη την πρόοδο που σημειώθηκε από τις αρμόδιες οργανώσεις. Με βάση τις συμβουλές της εν λόγω Επιτροπής, η Επιτροπή κατάρτισε ένα πειραματικό σύστημα παρακολούθησης που στηρίζεται σε τέτοιους δείκτες που τέθηκε σε εφαρμογή το 2003.

✓ Με βάση το προαναφερόμενο σύστημα παρακολούθησης, η Επιτροπή μέχρι την 31-12-2005 είχε την υποχρέωση να υποβάλλει στο Συμβούλιο και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έκθεση για τις περιβαλλοντικές επιδόσεις της Κοινής Αλιευτικής Πολιτικής.

✓ Τα κράτη-μέλη καλούνται να ενθαρρύνουν τη μελέτη απόδοσης του προαναφερόμενου συστήματος παρακολούθησης, σε ό,τι αφορά στην παροχή κατάλληλων πληροφοριών για την Κοινή Αλιευτική Πολιτική, με στόχο την εξέλιξη του προς ένα πληρέστερο σύστημα παρακολούθησης που θα περιλαμβάνει δοκιμές και δείκτες των κινητήριων δυνάμεων, της αλιευτικής πίεσης, της κατάστασης, των επιπτώσεων και της ανταπόκρισης.

Οποιοσδήποτε αποφάσεις λαμβάνονται στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής ενσωμάτωσης, θα πρέπει να περιλαμβάνουν την ευρύτερη δυνατή διαβούλευση με τους ενδιαφερόμενους ιδιαίτερα στο πλαίσιο της Συμβουλευτικής Επιτροπής Αλιείας και Υδατοκαλλιέργειας (Σ.Ε.Α.Υ.) και κατά περίπτωση των Περιφερειακών Γνωμοδοτικών Συμβουλίων^{83, 84}.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Στην παρούσα συνοπτική εργασία καταβλήθηκε προσπάθεια να εξεταστεί-παρουσιαστεί όσο το δυνατόν πληρέστερα η αλιευτική πολιτική που ασκήθηκε - αναπτύχθηκε από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα από το 1983 έως σήμερα. Η ανάπτυξη του συγκεκριμένου θέματος πραγματοποιήθηκε σε τέσσερις αλληλένδετες θεματικές ενότητες οι οποίες καλύπτουν τους βασικούς τομείς ανάπτυξης της ευρωπαϊκής πολιτικής αλιείας, ήτοι το νομικό και οικονομικό πλαίσιο που τη διέπει, τη

⁸³ Βλ. Πράσινη Βίβλος, Έκθεση για την εφαρμογή του κοινοτικού συστήματος για την αλιεία και την υδατοκαλλιέργεια κατά την περίοδο 1993-2000, σελ. 12.

⁸⁴ Βλ. COM /2001/0135 τελικό, σελ. 7-9.

από τις συμφωνίες, με σκοπό τη σύγκριση μεταξύ τους και στη συνολική αξιολόγηση του συνόλου αυτών των συμφωνιών.

Τα ερωτήματα προκειμένου να αξιολογηθούν αυτές οι συμφωνίες ήταν τα εξής τρία:

✓ ποιο το επίπεδο εφαρμογής των συμφωνιών;

✓ Ποιες είναι οι επιπτώσεις και πως μπορούν να αξιολογηθούν; Και

✓ Τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν από τις συμφωνίες είναι ανώτερα από τις πραγματοποιούμενες δαπάνες;

Τα συμπεράσματα αυτής της μελέτης συνοπτικά είναι τα παρακάτω:

Η δραστηριότητα των στόλων

Οι κοινοτικές αλιευτικές συμφωνίες επέτρεψαν τη διατήρηση δραστηριοτήτων που έχουν σχέση με την αλιεία, οι οποίες προηγούνται της θέσης σε εφαρμογή των Α.Ο.Ζ., συμπεριλαμβανομένων όλων των προηγούμενων της Κ.Α.Π. διμερών συμφωνιών στα ύδατα του νότου και των δικαιωμάτων και ποσοστώσεων πρόσβασης στα ύδατα του βορρά. Επιπλέον, παρέχουν πρόσθετα έσοδα για σκάφη τα οποία δραστηριοποιούνται στα κοινοτικά ύδατα, ενώ συμβάλλουν σημαντικά σε χερσαίες δραστηριότητες σε περιφέρειες που εξαρτώνται από την αλιεία.

Η χρήση των κοινοτικών αλιευτικών συμφωνιών

Ο βαθμός χρήσης των αλιευτικών δυνατοτήτων που προσφέρονται από τις αλιευτικές συμφωνίες παρουσιάζει μεγάλες διαφορές. Οι στόλοι αντιδρούν διαφο-

διατήρηση και διαχείριση των πόρων, την πολιτική σύναψης αλιευτικών συμφωνιών, την πολιτική ποσοστώσεων αλίευσης και τη σχέση αλιείας και περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα σε σχέση με το αναγραφόμενο θέμα παρατηρούμε τα εξής:

Κοινοτικών αλιευτικών συμφωνιών⁸⁵

Το 1997, το συμβούλιο της Ε.Ε. άρχισε συζητήσεις σχετικά με τις κοινοτικές αλιευτικές συμφωνίες και κάλεσε την Επιτροπή να πραγματοποιήσει την ανάλυση του κόστους και του οφέλους των αλιευτικών συμφωνιών με την Κοινότητα, καθώς αυτές αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της Κ.Α.Π. Η μελέτη ανατέθηκε για την αξιολόγηση των αλιευτικών συμφωνιών που είχαν συναφθεί μεταξύ 1993 και 1997 και συνίστατο στην αξιολόγηση καθεμιάς

⁸⁵ Βλ. Αξιολόγηση των αλιευτικών συμφωνιών που συνάφθηκαν από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Συγκεντρωτική Έκθεση, INFREMER, (Αύγουστος 1999) Ευρωπαϊκή Σύμβαση Αριθ. 97 / S 240- 152919 της 10-12-1997.

ρετικά στις διακυμάνσεις των φυσικών και οικονομικών αποδόσεων που έχουν σχέση με ορισμένα είδη μεγάλου εμπορικού ενδιαφέροντος (π.χ. γαρίδες). Μεταβολές στις προτιμήσεις μπορούν να εμφανιστούν από τη μία εποχή στην άλλη, γεγονός που εξηγεί τις μεγάλες διαφορές του βαθμού χρήσης και να υπογραμμίσει μία ορισμένη δυσκαμψία των πρωτοκόλλων.

Οι επιπτώσεις των κοινοτικών αλιευτικών συμφωνιών στο πλαίσιο της Ε.Κ.

Οι κοινοτικές αλιευτικές συμφωνίες επέτρεψαν τη διατήρηση υπηρεσιών και θέσεων απασχόλησης στις περιφέρειες που εξαρτώνται από την αλιεία. Οι κυριότερες περιφέρειες που ωφελούνται από τις επιπτώσεις των αλιευτικών συμφωνιών είναι εκείνες που οι οικονομίες τους χαρακτηρίζονται από μεγάλη εξάρτηση από τον αλιευτικό τομέα.

Το κόστος των κοινοτικών αλιευτικών συμφωνιών

Δεν κατέστη δυνατό να καθοριστούν συστηματικά οι αναλογίες που μετρήθηκαν όσον αφορά στην ιδιωτική συνεισφορά των επιχειρηματιών στο πλαίσιο των αλιευτικών συμφωνιών, καθώς και οι διαφορές που διαπιστώθηκαν όπως και οι σχέσεις μεταξύ του ιδιωτικού κόστους των αδειών και των αποτελεσμάτων εκμετάλλευσης των στόλων.

Οι επιπτώσεις επί του ισοζυγίου εφοδιασμού της Κοινότητας

Δεν κατέστη δυνατή μία ακριβής αξιολόγηση στο επίπεδο αυτό, κάτι το οποίο καθίσταται δυσχερές από την ποιότητα των πληροφοριών που διατίθενται σχετικά με τις λιανικές τιμές, ενώ αυτό είναι συνέπεια της αξιολόγησης των τομεακών δεδομένων.

Οι επιπτώσεις επί των τρίτων χωρών

Η χρηματοδοτική συμβολή των κοινοτικών αλιευτικών συμφωνιών είναι ιδιαίτερα σημαντική για ορισμένες τρίτες χώρες εάν συγκριθεί με τα συνολικά δημοσιονομικά έσοδα τους. Στην πλειονότητα των χωρών αυτών τα κεφάλαια αυτά τροφοδοτούν τον προϋπολογισμό του κράτους και συμβάλουν στη μείωση του δημόσιου χρέους. Οι επιπτώσεις από άποψη προστιθέμενης αξίας και θέσεων εργασίας είναι διαφορετικές ανάλογα με τη φύση των συμφωνιών, τους στόλους τους οποίους αφορά η συμφωνία, τη διάρθρωση του κλάδου και την κατάσταση ανάπτυξης των διαρθρώσεων της τρίτης χώρας. Σημαντικό ρόλο παίζει και ο ανταγωνισμός μεταξύ των στόλων στις χώρες που ήδη διαθέτουν έναν τομέα παραγωγής, ιδίως για τους πόρους που παρουσιάζουν υψηλή εμπορική αξία και προορίζονται για τη διεθνή αγορά.

Οι όροι και οι λεπτομέρειες των αλιευτικών συμφωνιών

Για τις συμφωνίες του νότου, το γεγονός ότι οι επιτρεπόμενοι τύποι αλιείας καθορίζονται όλο και ακριβέστερα, καθώς και η πολυετής φύση της διαπραγμάτευσης των πρωτοκόλλων και των δικαιωμάτων πρόσβασης καθιστά τις κοινοτικές αλιευτικές συμφωνίες ακατάλληλες για προσαρμογή στην ευελιξία που χρειάζονται οι επιχειρηματίες που διακρίνονται από μείωση της απόδοσης. Οι διακυμάνσεις στην κατανομή και στις ποσότητες ορισμένων αγαθών (πελαγικά είδη κυρίως) απαιτούσαν περισσότερη διαπραγμάτευση και την παρακολούθηση των προκυπτουσών δραστηριοτήτων σε κλίμακα μεγαλύτερη από ό,τι εκείνη της Α.Ο.Ζ. μίας χώρας. Οι δαπάνες ελέγχου δεν μπορούν να θεωρούνται ως

περιθωριακές στις αλιευτικές συμφωνίες και η πραγματικότητα που επικρατεί σε ό,τι αφορά στα τεχνικά μέσα των τρίτων χωρών μπορεί να περιορίσει σοβαρά την αποτελεσματικότητα ορισμένων μέτρων που αναφέρονται στα πρωτόκολλα.

Επιπρόσθετα, πολλές βελτιώσεις πρέπει να γίνουν σχετικά με την ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των αλιευτικών σκαφών που ασκούν δραστηριότητες και των τρίτων χωρών. Το υψηλό κόστος όμως ελέγχου οδηγεί στο να μην μπορούν να διορθωθούν οι πιο πάνω ατέλειες.

Οι συνέπειες της μη σύναψης των κοινοτικών αλιευτικών συμφωνιών

Οι συνέπειες της μη υπογραφής συμφωνιών γίνονται μεταξύ περιοχών του βορρά και του νότου. Για τους στόλους που αλιεύουν στο πλαίσιο συμφωνιών του βορρά, η μέτρηση των επιπτώσεων από άποψη οικονομικής απόδοσης των στόλων που θα έχαναν τη δυνατότητα αλίευσης συμπληρωματικών ποσοτήτων είναι δύσκολη. Για τις περιφερειακές επιπτώσεις ιδιαίτερα για το μέλλον των περιφερειών που εξαρτώνται από τις κοινοτικές αλιευτικές συμφωνίες δεν κατέστη δυνατόν να γίνουν προβλέψεις που θα λάμβαναν υπόψη τις ευκαιρίες απασχόλησης και δημιουργίας πλούτου εκτός του τομέα αλιείας.

Κοινή Αλιευτική Πολιτική

Η Συνθήκη της Ρώμης δεν προέβλεπε μία αυτόνομη κοινή αλιευτική πολιτική καθώς περιελάμβανε τα αλιευτικά προϊόντα μεταξύ των προϊόντων τα οποία υπάγονταν στην γεωργική πολιτική. Με την πάροδο όμως των χρόνων διαπιστώθηκε ότι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αλιείας απαιτούσαν μία ιδιαίτερη πολιτική για τον τομέα αυτόν.

Από το τέλος της δεκαετίας του '60 η Ε.Κ. ένωσε την ανάγκη να προστατεύσει τους πόρους της στον Ατλαντικό και τη Βόρειο Θάλασσα οι οποίοι κινδύνευαν από την υπερεκμετάλλευση. Η πραγματικότητα αυτή εντάθηκε από τη δημιουργία των Α.Ο.Ζ. των 200 ν.μ. Συνεκόλουθα, για να προστατεύονται τα είδη που κινδύνευαν στα κοινοτικά ύδατα προς όφελος των αλιέων και των καταναλωτών χρειαζόταν μία κοινοτική πολιτική διατήρησης των πόρων και επομένως να καθοριστούν οι ποσότητες των συνολικά επιτρεπόμενων αλιευμάτων (ΤΑΚ), κατανομή των αλιευτικών ποσοτώσεων μεταξύ των κρατών-μελών και τεχνικά μέτρα διαχείρισης και ελέγχου.

Παράλληλα ήταν απαραίτητη μία εξωτερική πολιτική στον τομέα της αλιείας, ώστε να εξασφαλιστεί η πρόσβαση των αλιέων της Κοινότητας στα ύδατα χωρών που είχαν πλεονάσματα πόρων και να περιοριστεί η πρόσβαση στα κοινοτικά ύδατα ξένων αλιέων.

Η Κοινότητα όμως ταλανιζόταν από σοβαρά εσωτερικά προβλήματα καθώς υπήρχαν προς ένταξη τέσσερα κράτη (Η.Β., Δανία, Ιρλανδία και Νορβηγία). Τα προαναφερόμενα κράτη -πλην της Νορβηγίας- τα αποτέλεσαν μέλη της Ε.Ο.Κ. το 1972, είχαν μεγάλα αλιευτικά πεδία τα οποία εποφθαλμιούσαν τα υπόλοιπα έξι κράτη-μέλη της Ε.Ο.Κ. Τα πρώτα όμως δεν ήθελαν να μοιραστούν τους πόρους τους και κατόρθωσαν να εγγράψουν στην Πράξη Προσχώρησης μία δεκαετή εξαίρεση του κανόνα της ισότητας πρόσβασης καθώς η Κοινότητα είχε διακηρύξει την ισότητα πρόσβασης στις αλιευτικές ζώνες των κρατών-μελών. Το σημείο αυτό παρέμενε κεντρικό σημείο διαφοράς στην κοινή αλιευτική πολιτική και έφερνε σε σύγκρουση το Η.Β. με τα

υπόλοιπα κράτη-μέλη.

Μετά από διαπραγματεύσεις πολλών ετών, στις 25 Ιανουαρίου 1983 επιτεύχθηκε συμβιβασμός (Καν. 170-172/1983) και η κοινή αλιευτική πολιτική συμπληρώθηκε με ένα κοινοτικό καθεστώς διατήρησης των πόρων, το οποίο προσπαθεί να προστατεύσει τους βιολογικούς πόρους της θάλασσας που κινδυνεύουν σοβαρότατα από τα σύγχρονα αλιευτικά σκάφη. Το καθεστώς αυτό προβλέπει μέτρα που περιορίζουν την αλιευτική προσπάθεια και καθορίζει τους όρους άσκησης της, καθώς και τις διατάξεις που διέπουν την πρόσβαση στα χωρικά ύδατα των κρατών-μελών. Με τον τρόπο αυτό η διάσταση της διατήρησης και διαχείρισης των αλιευτικών πόρων προστέθηκε στη διάσταση της κοινής οργάνωσης των αγορών η οποία διέπει όλα τα προϊόντα της θάλασσας.

Με την παραπάνω διάσταση ορίστηκαν κοινές προδιαγραφές εμπορίας των προϊόντων, τα κράτη-μέλη υποχρεώθηκαν να επιτηρούν την εφαρμογή των κοινοτικών διατάξεων και να επιβάλλουν κυρώσεις. Σε όλα αυτά είναι έκδηλο το ενδιαφέρον της κοινότητας για διασφάλιση των συμφερόντων των παραγωγών. Η Ε.Κ. κάλυπτε και καλύπτει όλο και περισσότερο κοινές δράσεις αναδιάρθρωσης, εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης του τομέα της αλιείας, ανάπτυξης της υδατοκαλλιέργειας, ενθάρρυνση της πειραματικής αλιείας και προσαρμογής της παραγωγικής ικανότητας στις δυνατότητες διάθεσης της παραγωγής. Βασικός μοχλός της σημερινής αλιευτικής πολιτικής υπήρξε ο Καν. 3760/1992 με τον οποίο ορίστηκε ότι σε μία έκταση 200 ν.μ. από τις ακτές των κρατών-μελών όλοι οι κοινοτικοί πολίτες έχουν πρόσβαση για αλιεία με συγκεκριμένες ποσοτώσεις, ενώ παράλληλα έδινε το δικαίωμα στα παρά-

κτια κράτη να εμποδίσουν την ελεύθερη αλιεία σε μία έκταση 12 ναυτικών μιλίων στα οποία αναγνωρίστηκε αποκλειστικό δικαίωμα χρήσης.

Η αλιευτική πολιτική είχε επανέλθει στο προσκήνιο με ιδιαίτερη ένταση κατά την είσοδο της Ισπανίας στην Ε.Κ., καθώς επίσης και με την ένταξη της Νορβηγίας.

Η κοινή οργάνωση των αγορών δε συνάντησε ιδιαίτερες δυσκολίες για την καθιέρωση της, καθώς ήδη η κοινή οργάνωση των αγορών στον τομέα της αλιείας είχε τεθεί σε εφαρμογή από το 1970 έχοντας υποστεί στην πορεία αρκετές τροποποιήσεις. Βασικός μοχλός στον τομέα αυτό υπήρξε ο Καν. 3759/92 που είχε σαν κύριο μέλημα την προσαρμογή των μηχανισμών στήριξης της παραγωγής και διάθεσης στην αγορά.

Παρά όμως τις μεγάλες προσπάθειες

προβλήματα χρειάζεται ενδυνάμωση της πολιτικής διαχείρισης των αλιευτικών πόρων με ταυτόχρονη αναδιάρθρωση του τομέα. Οι δράσεις που αναπτύσσει η Ε.Κ. πρέπει να στοχεύουν στην αποφυγή καταστροφής των διαθέσιμων αλιευτικών πόρων με παράλληλη ισορροπία μεταξύ αλιευτικών πόρων και διαθέσιμης δυναμικότητας, αλλά την ίδια στιγμή να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των εξαρτημένων από την αλιεία περιοχών. Για να μειωθούν δε ποικίλες αντιδράσεις σε οικονομικό και κοινωνικό πεδίο από τη μείωση της αλιευτικής προσπάθειας κρίνεται απαραίτητη η θέσπιση κοινωνικών μέτρων έτσι ώστε τα κοινοτικά μέσα να συγκεντρωθούν στις λιγότερο ανεπτυγμένες και πιο εξαρτημένες από την αλιεία περιοχές.

που έχουν γίνει, παραμένουν πολλά προβλήματα στην κοινή αλιευτική πολιτική. Η έλλειψη αλιευτικών πόρων κυρίως από την καταχρηστική άσκηση της αλιείας, η υπερδυναμικότητα του στόλου καθιστά τους κοινοτικούς αλιείς ιδιαίτερα ευαίσθητους. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση χρειάζεται μείωση της αλιευτικής προσπάθειας και δυναμικότητας σε συνδυασμό με καλύτερη ρύθμιση της πρόσβασης στους πόρους και αυστηρότερος έλεγχος των αλιευτικών σκαφών.

Επειδή τα αλιεύματα συνεχώς μειώνονται, είναι απαραίτητο οι αλιευτικές επιχειρήσεις να επιδιώξουν καλύτερη ποιοτική αξιοποίηση της παραγωγής τους. Η συνεχής όμως μείωση των τιμών καθώς και οι επιβαρύνσεις της διαχείρισης τείνουν τις επιχειρήσεις στο να αντιμετωπίζουν προβλήματα στην οικονομική τους επιβίωση. Σημειώνεται ότι οι ανάγκες σε αλιεύματα της κοινότητας καλύπτονται από εισαγωγές σε ποσοστό άνω του 50%.

Για να αντιμετωπιστούν τα ποικίλα

Ο σκοπός της εξωτερικής αλιευτικής πολιτικής ήταν και είναι να διατηρηθεί η παρουσία της Ε.Ε. στο εξωτερικό διασφαλίζοντας τα συμφέροντα της υπερπόντιας αλιείας της, αλλά και του αλιευτικού της τομέα, ενώ παράλληλα θα έδινε τη δυνατότητα στις τοπικές χώρες να προωθήσουν δυνατότητες ανάπτυξης και να υπάρξουν πόροι ανάπτυξης τους.

Για την Ελλάδα που έχει έναν ισχυρό αλιευτικό στόλο της δόθηκε η ευκαιρία μέσα από την Ε.Ε. να δραστηριοποιηθεί στον αλιευτικό τομέα σε περιοχές εκτός Ε.Ε. διατηρώντας απασχόληση για εκατοντάδες αλιευτικές επιχειρήσεις με οικονομικά πλεονεκτήματα και βοηθώντας στον εφοδιασμό της αγοράς με φθηνά αλιευτικά προϊόντα. Δε θα πρέπει δε να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι τα αλιευτικά αποθέματα στον ελληνικό χώρο συνεχώς μειώνονται και αναπόφευκτα είναι απαραίτητη η αναζήτηση νέων αλιευτικών πεδίων. Με τα διαρθρωτικά δε προβλήματα που παρουσιάζει ο συγκεκριμένος κλάδος είναι προφανές

ότι η αναζήτηση νέων πεδίων και η κατεύθυνση των αλιευτικών στόλων σε αυτά βοηθάει στη διατήρηση του κλάδου.

Από όλες τις παραπάνω διαπιστώσεις-προτάσεις συνεπάγεται ότι η Ε.Κ. έχει πράξει και πράττει ό,τι το καλύτερο δυνατόν προκειμένου η κοινή αλιευτική πολιτική να συμβάλει στην καθιέρωση μίας υπεύθυνης

αλιείας τόσο στα κοινοτικά ύδατα όσο και μακριά από αυτά. Οι διάφορες πτυχές της ενοποιούνται με στόχο την αποτελεσματικότερη διαχείριση των αποθεμάτων, τη διατήρηση της απασχόλησης στις παράκτιες περιοχές και τη διασφάλιση προσφοράς ασφαλών και υψηλής ποιότητας ειδών διατροφής στους καταναλωτές.

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

📄 Όλο το αναφερόμενο στο κείμενο νομικό πλαίσιο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📄 Γιώργος Ασωνίτης (1995), Η σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το δίκαιο της θάλασσας, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- 📄 Μιχαήλ Δεκλερή (1996), Ο δωδεκάδελτος του περιβάλλοντος, Εγκόλπιο Βιωσίμου Αναπτύξεως, εκδ. Α.Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή.
- 📄 Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2001), Πράσινη Βίβλος: Το μέλλον της κοινής αλιευτικής πολιτικής, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, Τόμοι Ι και ΙΙ.
- 📄 Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας-Βρυξέλλες, 6 Οκτώβρη 1997.
- 📄 Καρακωστανόγλου Βενιαμίν (2001), Η αποκλειστική οικονομική ζώνη στο νέο δίκαιο της Θάλασσας: το νομικό καθεστώς με έμφαση στην αλιεία, εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα.
- 📄 Γεωργίου Κώττη - Αθηνάς Πετράκη (1995), Σύγχρονα οικονομικά θέματα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- 📄 Μούσης Νίκος (2001), Ευρωπαϊκή Ένωση, δίκαιο - οικονομία - πολιτική, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- 📄 Παπαγιάννης Δονάτος (1999), Εισαγωγή στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, εκδόσεις Αντώνη Σάκκουλα, Αθήνα.
- 📄 Πάλλης Δημήτριος (2005), Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση (Πανεπιστημιακές σημειώσεις), Π.Μ.Σ. Τμ. Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πειραιά, Πειραιάς.
- 📄 Παπαστάμκος Γεώργιος (2000), Ευρωπαϊκές εξωτερικές σχέσεις, εκδόσεις Α. Σάκκουλα, Αθήνα.
- 📄 Σκούρτος Μ., (1994), Αντιλήψεις της Φύσης στην Οικονομική Θεωρία. Στο: ΑΞΙΟΛΟΓΙΚΑ, τεύχος 6, 1994, σελ. 7-44.
- 📄 Σκούρτος Μ. και Σοφούλης Θ., (1998), Η περιβαλλοντική πολιτική στην Ελλάδα: ανάλυση του περιβαλλοντικού προβλήματος από τη σκοπιά των κοινωνικών επιστημών, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα.
- 📄 Σύνταγμα της Ελλάδας (2001), εφημερίδα "ΤΑ ΝΕΑ".
- 📄 Συνθήκη για τη θέσπιση ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ (2005), Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- 📄 Γρηγόρης Τσάλτας (1984), Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας, τόμος β', εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- 📄 Tietenberg T. (1997), Οικονομική του Περιβάλλοντος και των Φυσικών Πόρων, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα.
- 📄 Κώστα Φυτιάνου ((1996), η ρύπανση των θαλασσών, εκδόσεις University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- 📄 Χαριτίνη Δίπλα - Χρήστος Ροζάκης (2004), Το δίκαιο της θάλασσας και η εφαρμογή του στην Ελλάδα, εκδόσεις Ι. Σίδερης.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- 📄 www.europa.eu.int downloaded 10/03/2006,10/03/2006,14/03/2006
- 📄 www.europa.eu.int/pol/fish/index_el.htm 14/03/2006,14/03/2006,15/03/2006,16/03/2006

Η ΑΡΝΗΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ Ε.Σ.Σ.Δ. ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΡΣΑΛ

ΚΕΙΜΕΝΟ: Νικόλαος Διακίδης,
Φοιτητής τμ. Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών Παντείου Πανεπιστημίου
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Στρατιωτική Επιθεώρηση

Στις σελίδες που ακολουθούν θα επιχειρήσουμε μία επισκόπηση ορισμένων σημείων της οικονομικής διάστασης της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής αναλύοντας αφενός τη στάση και την αντίδραση της σοβιετικής ηγεσίας απέναντι στο Σχέδιο Μάρσαλ και αφετέρου την παρεμβατική πολιτική που ακολουθούσε συχνά η Μόσχα στον τρίτο κόσμο. Μέσα από την ανάλυση και μελέτη αρκετών παραδειγμάτων και περιπτώσεων θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε ορισμένα από τα διαχρονικά γνωρίσματα και χαρακτηριστικά της πολιτικής ιδεολογίας και πρακτικής που ακολουθούσε η Ε.Σ.Σ.Δ. στις διεθνείς της σχέσεις από το 1917 έως και το 1982.

Ασφαλώς, δεν είναι ούτε εύκολη, αλλά ούτε και απλή υπόθεση η μελέτη

της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία εκτείνεται σε ένα χρονικό διάστημα 70 περίπου ετών. Κατά τη διάρκεια των 70 αυτών ετών υπήρξαν ποικίλες διακυμάνσεις, μεταβολές και αλλαγές, λιγότερο ή περισσότερο ριζοσπαστικές ή ρηξικέλευθες, οι οποίες μετέβαλαν εν μέρει τον ρου, τους στόχους και τις προτεραιότητες της σοβιετικής ηγεσίας.

Στην πραγματικότητα, όπως θα διαπιστώσουμε από τις περιπτώσεις και τα παραδείγματα που θα εξετάσουμε στη συνέχεια, η σοβιετική εξωτερική πολιτική ήταν άκρως αντιφατική, καθώς αποτελούταν από ένα κράμα ρεαλισμού, επανα-

&

ΟΙ ΣΟΒΙΕΤΙΚΕΣ ΕΠΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ (1917-1982)

Μία αδρομερής παρουσίαση της οικονομικής και γεωπολιτικής διάστασης της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής

στατισμού (όπως τον όρισε ο Martin Wight)¹, ιδεολογικών αρχών και νεοφιλελευθερισμού (ως σχολή σκέψης στην εξωτερική πολιτική και όχι στην οικονομία). Καμία από αυτές τις συνιστώσες δε φαίνεται να υπερισχύει κατά κράτος των υπολοίπων κατά τη διάρκεια της σοβιετικής ιστορίας. Παρ' όλα αυτά, μπορούμε να υποστηρίξουμε

ότι σε ορισμένα χρονικά διαστήματα κάποιο από τα βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, που αναφέραμε προηγουμένως, υπερισχύει -σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό- των υπολοίπων. Για παράδειγμα, είναι σαφές πως τη δεκαετία του 1920 και του 1930 ο ρεαλισμός ρύθμιζε σε μεγάλο βαθμό τη σοβιετική εξωτερική πολιτική υποσκελίζοντας τις άλλες θεωρήσεις.

Ολοκληρώνοντας τη σύντομη αυτή εισαγωγή, αξίζει να σημειωθεί ότι η μελέτη

¹ Οι Επαναστατικοί μπορούν να οριστούν ως εκείνοι που πιστεύουν με πάθος στην ηθική ενότητα της κοινωνίας των κρατών ή διεθνούς κοινωνίας, που ταυτίζονται με αυτήν και, κατά συνέπεια, αφενός ισχυρίζονται ότι μιλούν εν ονόματι αυτής της ενότητας και αφετέρου αισθάνονται τεράστια υποχρέωση να την πραγματώσουν ως πρώτο στόχο της διεθνούς τους πολιτικής. Σύμφωνα με αυτούς, το σύνολο της διεθνούς κοινωνίας υπερβαίνει τα τμήματά του. Οι Επαναστατικοί είναι περισσότερο κοσμοπολίτες παρά «διεθνιστές» και η διεθνής θεωρία και πολιτική τους έχει έναν «εραποστολικό χαρακτήρα». Υπάρχουν τρία εξαιρετικά παραδείγματα αυτών των διεθνών Επαναστατικών: οι θρησκευτικοί Επαναστατικοί του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, οι Γάλλοι Επαναστατικοί (ειδικότερα οι Ιακωβίνοι) και οι Επαναστατικοί του ολοκληρωτισμού του εικοστού αιώνα. Για περισσότερες λεπτομέρειες Martin Wight, Διεθνής θεωρία: Τα τρία ρεύματα σκέψης, Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ: 10.

αυτή θα επικεντρωθεί, κατά κύριο λόγο, στην ανάλυση των οικονομικών και γεωπολιτικών παραμέτρων και προεκτάσεων της εξωτερικής πολιτικής της Ε.Σ.Σ.Δ. Παρ' όλα αυτά, σε ορισμένα ζητήματα είμαστε εκ των πραγμάτων υποχρεωμένοι να προβούμε σε εκτενείς αναφορές και σε επισημάνσεις σχετικά με την εκάστοτε ισχύουσα γεωπολιτική και γεωστρατηγική κατάσταση, είτε στην ευρωπαϊκή ήπειρο, είτε σε παγκόσμιο επίπεδο. Παράλληλα, κάποιες φορές θα χρειαστεί να κάνουμε ορισμένες σύντομες αναφορές στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις άλλων κρατών (π.χ. των Η.Π.Α.), ώστε να είμαστε σε θέση να κατανοήσουμε πλήρως τις συνέπειες και τις διαστάσεις της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής.

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΡΝΗΣΗΣ ΤΗΣ Ε.Σ.Σ.Δ. ΚΑΙ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΟΥ ΜΕΤΕΠΕΙΤΑ ΣΥΜΦΩΝΟΥ ΤΗΣ ΒΑΡΣΟΒΙΑΣ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΑΣΧΟΥΝ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΜΑΡΣΑΛ

Τζόρτζ Μάρσαλ

Αναμφίβολα, το σχέδιο Μάρσαλ αποτέλεσε μία βασική πτυχή της στρατηγικής της ανάσχεσης (containment), την οποία ξεκίνησαν να εφαρμόζουν οι Η.Π.Α. από την άνοιξη του 1947 στην

πολιτική αντιμετώπισης της Ε.Σ.Σ.Δ. και των συμμάχων της. Η στρατηγική της ανάσχεσης αρχικά είχε κυρίως πολιτικό και οικονομικό χαρακτήρα. Βασικός στόχος της ήταν η οικονομική ανασυγκρότηση και η πολιτική συσπείρωση των δυτικοευρωπαϊκών εθνών, ούτως ώστε να εξαλειφθεί ο κίνδυνος της διολίσθησής τους προς τον κομμουνισμό και τη σοβιετική επιρροή².

Οι βασικές αρχές που διέπνεαν το Σχέδιο Μάρσαλ αναγγέλθηκαν από τον υπουργό εξωτερικών των Η.Π.Α., Τζόρτζ Μάρσαλ, σε ομιλία του στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ στις 5 Ιουνίου 1947. Μάλιστα, αξίζει να αναφερθεί ότι η συγκεκριμένη ομιλία δεν περιείχε κανένα απολύτως ίχνος αντικομμουνιστικής ρητορικής: «*Η πολιτική μας δεν κατευθύνεται ενάντια σε καμία χώρα ή δόγμα, αλλά ενάντια στην πείνα, στη φτώχεια, στην απόγνωση και στο χάος. [...] Η λύση βρίσκεται στην κατάργηση αυτού του φαύλου κύκλου και στην αποκατάσταση της αυτοπεποίθησης των ευρωπαϊών πολιτών στο οικονομικό μέλλον των χωρών τους και της Ευρώπης ως σύνολο*»³. Αυτά δήλωνε ο Αμερικανός υπουργός εξωτερικών, καθώς δεν ήθελε οι Η.Π.Α. να χρεωθούν μέσω του Σχεδίου Μάρσαλ την οριστική πολιτική διαίρεση της Ευρώπης σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα. Έχοντας αποποιηθεί τον αντικομμουνισμό ως επιχείρημα προς την αμερικανική κοινωνία, η οποία καλούταν να σηκώσει ένα πρωτοφανές βάρος για σκοπούς εξωτερικής βοήθειας, ο Μάρσαλ τόνισε όχι μόνο τον ιδεαλισμό αλλά και το αμερικανικό οικονομικό συμφέρον: Αυτή

² Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002, Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ: 64.

³ George C. Marshall, «Against Hunger, Poverty, Desperation and Chaos»: the Harvard Speech, Foreign Affairs, τόμος 76, No 3, May/June 1997, σελ: 161. Το πλήρες κείμενο της συγκεκριμένης ιστορικής ομιλίας του George Marshall μπορεί να το διαβάσει κανείς στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.foreignaffairs.org/19970501faessay76399/george-c-marshall/against-hunger-poverty-desperation-and-chaos-the-harvard-speech.html> (1/05/2005).

τη στιγμή στην Ευρώπη «δεν υπάρχουν τα οικονομικά κεφάλαια, τα οποία είναι απαραίτητα επειγόντως για την ανασυγκρότηση. Κατά συνέπεια, εξαπλώνεται ταχύτατα ένα πολύ σοβαρό πρόβλημα, το οποίο δεν προοιωνίζεται τίποτα καλό για την υφήλιο. Το σύγχρονο σύστημα καταμερισμού εργασίας, πάνω στο οποίο στηρίζεται η ανταλλαγή προϊόντων, αντιμετωπίζει τον κίνδυνο κατάρρευσης. [...] Εκτός από την αποθαρρυντική/αποκαρδιωτική επίδραση στον κόσμο, εν γένει, και την πιθανότητα εκδήλωσης αναταραχών ως αποτέλεσμα της απόγνωσης αυτών των ανθρώπων, οι [μελλοντικές αρνητικές] συνέπειες για την οικονομία των Η.Π.Α. θα πρέπει να είναι ήδη εμφανείς σε όλους»⁴. Ο υφυπουργός οικονομικών της κυβέρνησης Τρούμαν, Γουίλιαμ Κλέιτον, ήταν ακόμη πιο σαφής: «Ο αντικειμενικός μας σκοπός έχει ως υπόβαθρο [την προάσπιση και διαφύλαξη] των αναγκών και των συμφερόντων του λαού των Ηνωμένων Πολιτειών. Χρειαζόμαστε αγορές -μεγάλες αγορές- στις οποίες θα μπορούμε να πουλάμε και να αγοράζουμε»⁵. Η ανάμνηση της μεγάλης οικονομικής κρίσης του 1929-1930 με όλες τις αρνητικές συνέπειές της στη διεθνή πολιτική (άνοδος στην εξουσία φασιστικών και αυταρχικών καθεστώτων) ήταν ακόμη ιδιαίτερα νωπή στις Η.Π.Α.

Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η αρχική πρόταση του Μάρσαλ αφορούσε σ'

ολόκληρη την Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης της Σοβιετικής Ένωσης και των κρατών που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής της. Εάν οι Η.Π.Α. περιόριζαν εξαρχής οι ίδιες το σχέδιο βοήθειας στη δυτική Ευρώπη, δε θα χρεώνονταν μονάχα την οριστική διαίρεση των κρατών της ευρωπαϊκής ηπείρου, αλλά θα είχαν και δυσκολίες όσον αφορά στη συμμετοχή της Γαλλίας στο σχέδιο, λόγω της πολιτικής ισχύος της γαλλικής αριστεράς (ο Γάλλος υπουργός εξωτερικών Ζόρζ Μπιντό έπρεπε να αποσοβήσει μία αντιαμερικανική συσπείρωση των σοσιαλιστών με τους κομμουνιστές, για να διαφυλάξει τη γαλλική κυβερνητική σταθερότητα και να εξασφαλίσει τη γαλλική σύμπραξη στο σχέδιο Μάρσαλ)⁶. Η αμερικανική ηγεσία πήρε το ρίσκο αυτό πιστεύοντας ότι ο Στάλιν δε θα δεχόταν να συμμετάσχει στο σχέδιο. Όπως δήλωσε το 1947 ο Τσαρλς Μπόλεν (Charles Bohlen), ένας από τους πλέον διακεκριμένους εμπειρογνώμονες για Σοβιετικά θέματα του Στέιτ Ντιπάρτμεντ εκείνη την εποχή, «ποντάραμε στην πιθανότητα ότι οι Σοβιετικοί δε θα συμμετείχαν στο Σχέδιο Μάρσαλ και, συνεπώς, εμείς θα μπορούσαμε να ενισχύσουμε το κύρος και την εικόνα μας συμπεριλαμβάνοντας τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη και αφήνοντας την Ε.Σ.Σ.Δ. να φέρει την αποκλειστική ευθύνη για τη δική της άρνηση/απόσυρση από το σχέδιο»⁷. Ήταν εμφανές, ωστόσο, ότι τυχόν θετική

⁴ George C. Marshall, «Against Hunger, Poverty, Desperation and Chaos»: the Harvard Speech, Foreign Affairs, τόμος 76, No 3, May/June 1997, σελ: 161.

⁵ Diane B. Kunz, «The Marshall Plan reconsidered: A complex of motives», Foreign Affairs, τόμος 76, No 3, May/June 1997. Στο διαδίκτυο το άρθρο βρίσκεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.foreignaffairs.org/19970501faessay3822/diane-b-kunz/marshall-plan-commemorative-section-the-marshall-plan-reconsidered-a-complex-of-motives.html> (1/05/2005).

⁶ David Reynolds, «The European response: primacy of politics», Foreign Affairs, τόμος 76, No 3, May/June 1997, σελ: 173. Στο διαδίκτυο το άρθρο βρίσκεται στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.foreignaffairs.org/19970501faessay3823/david-reynolds/marshall-plan-commemorative-section-the-european-response-primacy-of-politics.html> (1/05/2005).

⁷ Diane B. Kunz, «The Marshall Plan reconsidered: A complex of motives», Foreign Affairs, τόμος 76, No 3, May/June 1997.

ανταπόκριση από τη Σοβιετική Ένωση θα εκμηδένιζε τις πιθανότητες η ρεπουμπλικανική πλειοψηφία του Κογκρέσου (Γερουσία και Βουλή των Αντιπροσώπων) να υπερψηφίσει το σχέδιο.

Από τα σοβιετικά αρχεία προκύπτει ότι η πρώτη αντίδραση του Στάλιν ήταν θετική προς την αμερικανική πρωτοβουλία, καθώς ο σοβιετικός ηγέτης ερμήνευσε το σχέδιο ως απόρροια μιας απεγνωσμένης προσπάθειας των Αμερικανών καπιταλιστών να αποκτήσουν πρόσβαση σε νέες αγορές, την οποία η Ε.Σ.Σ.Δ. θα μπορούσε να εκμεταλλευθεί προς όφελός της (κατά τη ρήση του Λένιν: «Οι καπιταλιστές θα μας δώσουν το σκοινί με το οποίο θα τους κρεμάσουμε»). Ως εκ τούτου, ο Στάλιν απέστειλε το Σοβιετικό υπουργό εξωτερικών, Βιατσесλάβ Μολότοφ, με πολυμελή σοβιετική αντιπροσωπεία στη διάσκεψη στο Παρίσι στις αρχές Ιουλίου του 1947, που συγκλήθηκε με βρετανό-γαλλική πρωτοβουλία, για να διαμορφώσει την ευρωπαϊκή ανταπόκριση στο αμερικανικό σχέδιο⁸.

Στη συνέχεια, ωστόσο, ο Στάλιν άλλαξε γνώμη, όταν πληροφορήθηκε από τις μυστικές του υπηρεσίες ότι ένας από τους στόχους του Σχεδίου Μάρσαλ ήταν η επανενσωμάτωση της Γερμανίας στην ευρωπαϊκή οικονομία. Επιπλέον, στη διάσκεψη των Παρισίων κατέστη εμφανές ότι οι Η.Π.Α. έθεταν ως προϋπόθεση για την υλοποίηση του σχεδίου τον ευρωπαϊκό οικονομικό συντονισμό, δηλαδή απέρριπταν τη διμερή βοήθεια προς κάθε ευρωπαϊκό κράτος χωριστά. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο Στάλιν θεώρησε ότι τυχόν σοβιετική συμμετοχή προϋπέθετε

ριζικές αλλαγές όχι μόνο στη γερμανική του πολιτική αλλά και στην ίδια τη σοβιετική οικονομική πολιτική. Έτσι λοιπόν, η σοβιετική αντιπροσωπεία αποχώρησε στις 2 Ιουλίου 1947 από τη διάσκεψη στο Παρίσι επικρίνοντας το Σχέδιο Μάρσαλ ως πρόγραμμα «αμερικανικού επεκτατισμού και επιρροής». Το παράδειγμα της Ε.Σ.Σ.Δ. μιμήθηκαν και άλλες επτά χώρες της ανατολικής Ευρώπης.

Η ανάκληση της σοβιετικής αντιπροσωπείας αποτελούσε λάθος σε δύο επίπεδα: ➔ η Σοβιετική Ένωση έχασε την ευκαιρία να βυθίσει ολόκληρο το σχέδιο εν τη γενέσει του, όπως μάλλον θα συνέβαινε, εάν συμμετείχε, και ➔ έχασε την ευκαιρία να δημιουργήσει ένα γαλλο-σοβιετικό μέτωπο κατά της γερμανικής διάστασης του αμερικανικού σχεδίου. Ο Στάλιν επιδείνωσε την κατάσταση για την πλευρά του με ένα τακτικό ατόπημα. Θέλοντας να διατηρήσει κάποια επιρροή στη διάσκεψη, επέτρεψε την παραμονή της Πολωνίας και της Τσεχοσλοβακίας υπό τον όρο να απορρίψουν τη συμμετοχή τους στο Σχέδιο Μάρσαλ. Στη συνέχεια όμως άλλαξε γνώμη, φοβούμενος ιδίως μία τσεχοσλοβακική αποσκίρτηση. Για να επιβάλει την ανάκληση της αντιπροσωπείας της Τσεχοσλοβακίας από το Παρίσι, κάλεσε την ηγεσία της στη Μόσχα και της επέβαλε την απόφασή του με ταπεινωτικούς όρους (ο υπουργός εξωτερικών της Τσεχοσλοβακίας, Γιαν Μάζαρικ, συμπέρανε: «Πήγα στη Μόσχα ως υπουργός εξωτερικών ενός ανεξάρτητου και κυρίαρχου κράτους. Επέστρεψα ως λακές της σοβιετικής κυβέρνησης»)⁹.

Η επίδειξη αυτή του σοβιετικού ηγεμονι-

⁸ Χ. Παπασωτηρίου, Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002, ό.π., σελ: 65.

⁹ Χ. Παπασωτηρίου, Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002, ό.π., σελ: 66. Επίσης, John Lewis Gaddis, We now know: rethinking cold war history, Clarendon Press, Oxford, 1997, σελ: 41-42.

σμού ενίσχυσε την αμερικανική πολιτική τόσο στη Γαλλία όσο και στις ίδιες τις Η.Π.Α., όπου η κυβέρνηση Τρούμαν χρησιμοποίησε πλέον πιο άνετα μία αντικομμουνιστική ρητορική, για να εξασφαλίσει την υποστήριξη του Κογκρέσου και της αμερικανικής κοινωνίας. Επιπροσθέτως, η ενδυνάμωση των παραστάσεων της σοβιετικής απειλής, που προκάλεσαν οι κινήσεις του Στάλιν, έπεισε τις δύο ισχυρότερες δυτικοευρωπαϊκές δυνάμεις (Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία) να δεχθούν τους αμερικανικούς όρους με διακανονισμούς, όσον αφορά στο Ρουρ-τη βιομηχανική καρδιά της Γερμανίας- που έδειχναν το δρόμο προς τη μεταγενέστερη Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα. Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο το γεγονός ότι ο Paul-Henri Spaak στα απομνημονεύματά του υποστηρίζει πως ο τίτλος του «Πατέρα της Ευρώπης» ανήκει στον Στάλιν: *«Χωρίς την επιθετικότητα και τις απειλές του Στάλιν η Ατλαντική Συμμαχία ποτέ δε θα έβλεπε το φως της μέρας και η Ενωμένη Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης της Γερμανίας, ποτέ δε θα γνώριζε την καταπληκτική επιτυχία που γνώρισε. Και στη μία και στην άλλη περίπτωση, στη βάση αυτών των μεγάλων επιτευγμάτων βρίσκονται τα αντανακλαστικά άμυνας»*¹⁰.

Η πρώτη δόση του Σχεδίου Μάρσαλ υπερψηφίσθηκε από το Κογκρέσο το Νοέμβριο του 1947. Το πλήρες τετραετές πρόγραμμα ύψους 17 δισεκατομμυρίων δολαρίων κατατέθηκε από την κυβέρνηση Τρούμαν στο Κογκρέσο τον Ιανουάριο του 1948. Ωστόσο ισχυροί ρεπουμπλικάνοι γερουσιαστές υποστήριζαν τη δραστική περικοπή σημαντικού μέρους των πιστώσεων του σχεδίου.

Την ίδια χρονική περίοδο στη Γαλλία τα εργατικά συνδικάτα προχωρούσαν σε απεργιακές κινητοποιήσεις με κύριο αίτημα τη μη συμμετοχή της Γαλλίας στο εν λόγω σχέδιο. Παράλληλα στην Ιταλία ο εκλογικός συνασπισμός κομμουνιστών και σοσιαλιστών φιλοδοξούσε να κατακτήσει την εξουσία στις βουλευτικές

Στάλιν

εκλογές του Απριλίου 1948. Εν ολίγοις, το μέλλον του σχεδίου Μάρσαλ παρέμενε επισφαλές και αβέβαιο τόσο στις ίδιες τις Η.Π.Α. όσο και σε κρίσιμους κρίκους στη δυτικοευρωπαϊκή αλυσίδα¹¹.

Στην καίρια αυτή συγκυρία, ο Στάλιν υποστήριξε πάλι ακουσίως την αμερικανική πολιτική ανατρέποντας πραξικοπηματικά στις 25 Φεβρουαρίου 1948 τη δημοκρατικά εκλεγμένη κυβέρνηση της Τσεχοσλοβακίας και επιβάλλοντας σταλινική δικτατορία. Με την επακόλουθη άνοδο του φόβου για τη σοβιετική απειλή εξαλείφθηκαν οι αμερικανικές -και πολλές από τις δυτικοευρωπαϊκές- αμφιβολίες για το Σχέδιο Μάρσαλ ανοί-

¹⁰ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Θεωρία διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, Ποιότητα*, Αθήνα, 2003, σελ: 90. Επίσης, Παναγιώτης Ήφαιστος, *Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας: Ευρωπαϊκή άμυνα, ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση, Ποιότητα*, Αθήνα, 2001, σελ: 306.

¹¹ Χ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002, ό.π., σελ: 66.*

γοντας το δρόμο για την ολοκληρωμένη υλοποίησή του με βάση το σχεδιασμό της κυβέρνησης Τρούμαν. Τελικά, η Γερουσία συναίνεσε στο σχέδιο οικονομικής βοήθειας στις 13 Μαρτίου 1948 και ακολούθησε η Βουλή των Αντιπροσώπων στις 31 Μαρτίου. Τρεις ημέρες αργότερα ο πρόεδρος Τρούμαν υπέγραψε το νόμο Οικονομικής Συνεργασίας.

Στο διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στις 3 Απριλίου 1948 και τις 30 Δεκεμβρίου 1951, οπότε ολοκληρώθηκε τυπικά η παροχή οικονομικής βοήθειας στο πλαίσιο του Σχεδίου Μάρσαλ, οι Η.Π.Α. διέθεσαν το ποσό των 13,3 δισεκατομμυρίων δολαρίων σε 16 ευρωπαϊκές χώρες. Το 90% από αυτά τα χρήματα ήταν υπό μορφή δωρεάν επιχορηγήσεων, ενώ, παράλληλα, ένα σημαντικό μέρος των πιστώσεων του Σχεδίου Μάρσαλ διατέθηκε υπό μορφή «κεφαλαίων αντιστοιχίας» (counterpart funds). Τα «κεφάλαια αντιστοιχίας» εξασφάλιζαν την ενίσχυση της αμερικανικής μεταπολεμικής αγοράς, εφόσον το Σχέδιο Μάρσαλ όριζε πως οι αγορές των αγαθών για τα ευρωπαϊκά κράτη έπρεπε να γίνονται από τις Η.Π.Α. Αποτέλεσμα, τα νομισματικά αποθέματα στα ταμεία των συμμετεχόντων κρατών ενίσχυαν τόσο την αμερικανική οικονομία όσο και τις εθνικές οικονομίες εξασφαλίζοντας κονδύλια για δημόσια έργα ανοικοδόμησης¹².

Από αυτήν τη σύντομη και περιεκτική περιγραφή των πρώτων σταδίων εφαρμογής του Σχεδίου Μάρσαλ αναδεικνύονται με τον πλέον ανάγλυφο και χαρακτηριστικό τρόπο ορισμένες από τις σημαντικότερες πτυχές της μη ρεα-

λιστικής εξωτερικής πολιτικής που ακολούθησε η σοβιετική ηγεσία στα τέλη της δεκαετίας του 1940. Εάν ο Στάλιν είχε επιτρέψει τη συμμετοχή της Ε.Σ.Σ.Δ. στο Σχέδιο Μάρσαλ, κατά πάσα πιθανότητα θα επιτύγχανε την ακύρωση του εν λόγω σχεδίου εν τη γενέσει του, αφού η συντηρητική ρεπουμπλικανική πλειοψηφία στη Γερουσία και στη Βουλή των Αντιπροσώπων δε φαινόταν διατεθειμένη να εγκρίνει την αποδέσμευση υπέρογκων χρηματικών ποσών για τη γενναιόδωρη οικονομική ενίσχυση της Ε.Σ.Σ.Δ. και των δορυφόρων της στην ανατολική Ευρώπη. Μία λίαν σημαντική πρωτοβουλία των Η.Π.Α., η οποία τα αμέσως επόμενα έτη διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην οικονομική ανόρθωση, ενίσχυση, ανασυγκρότηση και επανεξοπλισμό των δυτικοευρωπαϊκών κρατών, θα αποτύγχανε.

Τα πιθανά οφέλη για τη σοβιετική εξωτερική πολιτική από το ναυάγιο του Σχεδίου Μάρσαλ είναι κάτι περισσότερο από προφανή. Η οικονομική, διοικητική και στρατιωτική ανόρθωση των κρατών της δυτικής Ευρώπης θα καθυστερούσε αισθητά, γεγονός το οποίο αφενός θα παρείχε τη δυνατότητα στα τοπικά κομμουνιστικά κόμματα να αυξήσουν κατά πολύ την εκλογική τους δύναμη (εκμεταλλευόμενα τη λαϊκή δυσαρέσκεια που νομοτελειακά θα προέκυπτε αργά ή γρήγορα εξαιτίας της επιδεινούμενης οικονομικής κατάστασης, και της πολιτικής αστάθειας) και αφετέρου η Ε.Σ.Σ.Δ. θα είχε τη δυνατότητα να ασκήσει μία πιο δυναμική εξωτερική πολιτική προωθώντας τη «φινλανδοποίηση» και τον έμμεσο προσεταιρισμό αρκετών κε-

¹² Στέλιος Ζαχαρίου, «Το Σχέδιο Μάρσαλ και η ευρωπαϊκή ανασυγκρότηση», περιοδικό «Ιστορικά», τεύχος 107, 1 Νοεμβρίου 2001, σελ: 43.

ντροευρωπαϊκών χωρών. Αντιθέτως, όπως ήδη αναφέραμε, ο Στάλιν διαδραμάτισε ακούσια το ρόλο του κύριου «εξωτερικού ομοσπονδιοποιητή» («external federator») κατά την πρώτη φάση του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης¹³.

Το κυριότερο όμως σφάλμα της σοβιετικής ηγεσίας τα πρώτα χρόνια αμέσως μετά τον τερματισμό του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου ήταν ότι δεν επικεντρώθηκε - στο βαθμό στον οποίο θα έπρεπε - στην εσωτερική οικονομική και διοικητική ανασυγκρότηση της Ε.Σ.Σ.Δ. Πιο συγκεκριμένα, η 8^η Μαΐου 1945, οπότε υπογράφηκε η άνευ όρων συνθηκολόγηση της ναζιστικής Γερμανίας, βρήκε τη σοβιετική οικονομία να είναι σε μεγάλο βαθμό κατεστραμμένη. Την επαύριον του πολέμου, οι ανάγκες της ανοικοδόμησης, της αξιοπρεπούς διαβίωσης ενός πληθυσμού που είχε υποστεί ανυπολόγιστες κακουχίες κατά το «Μεγάλο Πατριωτικό Πόλεμο» και που ήταν λογικό να αποζητήσει (όπως έκαναν άλλωστε και οι λαοί της δυτικής Ευρώπης) ένα καλύτερο μέλλον, θα έπρεπε να αποτελέσουν προτεραιό-

τητες με σημασία πραγματικά υπαρξιακή για το σοβιετικό σύστημα¹⁴.

Παρενθετικά, αξίζει να υπομνησθεί πως η Σοβιετική Ένωση είχε πληρώσει ένα βαρύτατο φόρο αίματος κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. 27 εκατομμύρια νεκροί, τρομακτικές υλικές ζημιές, οι οποίες ανέρχονταν στο ύψος εκατοντάδων δισεκατομμυρίων δολαρίων, και η συντριπτική πλειονότητα της βιομηχανικής υποδομής της ευρωπαϊκής Ρωσίας (δυτικά του ορεινού όγκου των Ουραλίων) ήταν σχεδόν ολοκληρωτικά κατεστραμμένη, εξαιτίας των σφοδρών πολεμικών συγκρούσεων που είχαν προηγηθεί.

Η ανάγκη εξεύρεσης πιστώσεων και προσέλκυσης ξένων κεφαλαίων ήταν επείγουσα. Η σοβιετική οικονομία και ο σοβιετικός λαός εν γένει χρειάζονταν μία μακρά περίοδο ηρεμίας, ασφάλειας και ευημερίας. Το Σχέδιο Μάρσαλ αποτελούσε μία καλή ευκαιρία προς αυτήν την κατεύθυνση. Εάν συναινούσε ο Στάλιν στη συμμετοχή της Ε.Σ.Σ.Δ. και των δορυφόρων της στο σχέδιο, δε θα έχανε απολύτως τίποτε: είτε ➤ το σχέδιο δε θα

¹³ Σύμφωνα με τον Π. Ήφαιστο, ο δεύτερος εξωτερικός ομοσπονδιοποιητής ήταν η ίδια η μεταπολεμική αμερικανική στρατηγική παρουσία και εμπλοκή στον ευρωπαϊκό χώρο, η οποία για μερικούς σημαίνει πως η Αμερική «σώζει την Ευρώπη από τον εαυτό της». Ο βασικός εσωτερικός ομοσπονδιοποιητής υπήρξε το γεγονός ότι η Βρετανία, η Γαλλία, η Γερμανία και η Ιταλία, υπό τη σκιά των δύο υπερδυνάμεων, διαπίστωσαν γρήγορα πως ο πόλεμος μεταξύ τους ήταν αντιπαραγωγικός και σύντομα άρχισαν να πιστεύουν πως είναι επίσης αδύνατος. Δηλαδή, ο διπολισμός εξάλειψε ή αποδυνάμωσε το δίλημμα ασφάλειας, που χαρακτήριζε προπολεμικά τις σχέσεις των ευρωπαϊκών κρατών, και τα κράτη της δυτικής Ευρώπης αποτελούσαν πλέον «καταναλωτές ασφάλειας». Εν συντομία, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι η αρχική ώθηση που διαδραμάτισε καταλυτικό ρόλο στη λήψη των αποφάσεων για την προώθηση της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης οφειλόταν στην ύπαρξη εξωτερικών οικονομικών και εμπορικών συμφερόντων, καθώς επίσης και απειλών, κυρίως αναθεωρητικών συμπεριφορών εκ μέρους της Σοβιετικής Ένωσης. Ως εκ τούτου, όπως υποστήριξε ο Stanley Hoffmann, το κοινοτικό οικοδόμημα στηρίζεται σε ρευστές και ασταθείς βάσεις στο πλαίσιο μιας διαδικασίας συνεχών ανταλλαγών συμφερόντων που το κρατούν σε ισορροπία, όσο τα ανεξάρτητα και κυρίαρχα κράτη αισθάνονται πως το ισοζύγιο οφελών-ζημιών εξυπηρετεί τα εθνικά τους συμφέροντα. Αυτή η ισορροπία ισχύει για τα οικονομικά ζητήματα στο πλαίσιο μιας έντονα ωφελιμιστικής-εταιρικής ανταλλακτικής βάσης. Το κίνητρο συμμετοχής ενός κράτους στη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ήταν τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια -και συνεχίζει ακόμη και σήμερα να είναι- η ενίσχυση και όχι η αποδυνάμωση των αξιώσεων εθνικής κυριαρχίας. Για μία λεπτομερή και εμπειριστατωμένη ανάλυση, Παναγιώτης Ήφαιστος, Θεωρία διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ: 90-92. Επίσης, Παναγιώτης Ήφαιστος, Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας: Ευρωπαϊκή άμυνα, ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση, Ποιότητα, Αθήνα, 2001, σελ: 305-323.

¹⁴ Εύανθης Χατζηβασιλείου, «Η Ε.Σ.Σ.Δ. μετά τον πόλεμο», περιοδικό «Ιστορικά», τεύχος 107, 1 Νοεμβρίου 2001, σελ: 16.

υλοποιούταν και δε θα λάμβανε οικονομική βοήθεια καμία ευρωπαϊκή χώρα, είτε ➔ το Σχέδιο Μάρσαλ θα λάμβανε σάρκα και οστά, και η Ε.Σ.Σ.Δ. θα εισέπραττε χρηματική ενίσχυση και βοήθεια σε είδη πρώτης ανάγκης.

Ολοκληρώνοντας, οφείλουμε να επισημάνουμε πως το Σχέδιο Μάρσαλ αποτέλεσε σταθμό για τη μεταπολεμική ευρωπαϊκή ανασυγκρότηση και λειτουργήσε ως καταλύτης για την εδραίωση των υπερατλαντικών οικονομικών, στρατιωτικών και πολιτικών σχέσεων μεταξύ Ευρώπης και Ηνωμένων Πολιτειών. Αν και η οικονομική βοήθεια στο πλαίσιο του Σχεδίου Μάρσαλ δε ξεπέρασε ποτέ το 5% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος των συμμετεχόντων κρατών, συντέλεσε όμως στην αύξηση κατά 33,5% του κατά κεφαλήν Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος¹⁵. Το 1952 η αγροτική παραγωγή στις 16 χώρες που έλαβαν βοήθεια από προγράμματα του Σχεδίου Μάρσαλ είχε αυξηθεί κατά 11% σε σύγκριση με τα προπολεμικά επίπεδα και στις ίδιες χώρες η βιομηχανική παραγωγή είχε αυξηθεί κατά 40% σε σύγκριση με τα αντίστοιχα ποσοστά του 1938¹⁶.

Εν κατακλείδι, θα μπορούσε ίσως να υποστηρίξει κάποιος ότι το ποσό των 13,3 δισεκατομμυρίων δολαρίων –που με τα σημερινά δεδομένα αντιστοιχεί με ποσό άνω των 120 δισεκατομμυρίων δολαρίων- που διέθεσαν οι Η.Π.Α. στις ευρωπαϊκές χώρες ήταν δυσβάστακτο για την αμερικανική οικονομία, η οποία

είχε υποστεί τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης του 1930 και είχε λάβει μέρος στον αγώνα εναντίον των δυνάμεων του άξονα τόσο στην Ευρώπη όσο και στον Ειρηνικό Ωκεανό. Η πραγματικότητα όμως ήταν τελείως διαφορετική. Επί της ουσίας, 10,2 δισεκατομμύρια δολάρια από τα χρήματα του Σχεδίου Μάρσαλ επέστρεψαν, με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο, λίαν συντόμως στις Η.Π.Α.

Για να γίνουμε πιο σαφείς, ο τρόπος εκταμίευσης των χρημάτων του Σχεδίου Μάρσαλ για την αγορά αγαθών ήταν πολύπλοκος, αλλά αποτελεσματικός: τα 16 κράτη υπέβαλλαν τα αιτήματά τους στην Επιτροπή Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (Ε.Ε.Ο.Σ.), τα επεξεργάζονταν οι αρμόδιες επιτροπές και κατόπιν τα παρέπεμπαν στον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας (Ο.Ο.Σ.) για την τελική έγκριση. Η αγορά των προϊόντων γινόταν από Αμερικανούς προμηθευτές, με κονδύλια που αποδεσμεύονταν από αμερικανικούς λογαριασμούς δολαρίων που είχαν δεσμευθεί για τα κράτη του Σχεδίου Μάρσαλ. Έτσι λοιπόν, οι Η.Π.Α. προμήθευσαν τα κράτη του σχεδίου Μάρσαλ με αμερικανικές πρώτες ύλες αξίας 3,5 δισεκατομμυρίων δολαρίων, τρόφιμα και λιπάσματα αξίας 3,2 δισεκατομμυρίων δολαρίων, οχήματα και μηχανήματα αξίας 1,9 δισεκατομμυρίων δολαρίων και καύσιμα αξίας 1,6 δισεκατομμυρίων δολαρίων¹⁷. Ουσιαστικά, το 76,7% του προϋπολογισμού του Σχεδίου Μάρσαλ δαπανήθηκε για αγορές αμερικανικών

¹⁵ Στέλιος Ζαχαρίου, «Το Σχέδιο Μάρσαλ και η ευρωπαϊκή ανασυγκρότηση», περιοδικό «Ιστορικά», τεύχος 107, 1 Νοεμβρίου 2001, σελ: 41.

¹⁶ Diane B. Kunz, «The Marshall Plan reconsidered: A complex of motives», *Foreign Affairs*, τόμος 76, No 3, May/June 1997.

¹⁷ Στέλιος Ζαχαρίου, «Το Σχέδιο Μάρσαλ και η ευρωπαϊκή ανασυγκρότηση», περιοδικό «Ιστορικά», τεύχος 107, 1 Νοεμβρίου 2001, σελ: 44.

προϊόντων ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την αμερικανική οικονομία και δημιουργώντας νέες θέσεις εργασίας σε μία χρονική περίοδο κατά την οποία αρκετές χιλιάδες Αμερικανών πολιτών, που είχαν πρόσφατα απολυθεί από τις αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις, αναζητούσαν εργασία.

Ανακεφαλαιώνοντας από την ανάλυση ορισμένων πτυχών του Σχεδίου Μάρσαλ που προηγήθηκε, γίνεται αντιληπτός ο ρεαλισμός, η συνέπεια, η συνέχεια, ακόμη και η διορατικότητα, που διέκριναν σε σημαντικό βαθμό την αμερικανική εξωτερική πολιτική. Στον αντίποδα των Η.Π.Α., η Ε.Σ.Σ.Δ. ακολούθησε στην περίπτωση του Σχεδίου Μάρσαλ μία πλημμελώς προετοιμασμένη και ανεπαρκώς σχεδιασμένη εξωτερική πολιτική, η οποία διακρινόταν σε σημαντικό βαθμό από τις ιδεολογικές αγκυλώσεις, τις εμμονές και τα στερεότυπα των μελών της σοβιετικής ηγεσίας και του ίδιου του Ι. Στάλιν. Σε αυτά τα πλαίσια, η Σοβιετική Ένωση στο β' μισό της δεκαετίας του 1940 ακολούθησε μία, εν πολλοίς, αντιπαραγωγική, μη αποδοτική και μη επωφελή για τα σοβιετικά συμφέροντα εξωτερική πολιτική. Μία εξωτερική πολιτική που ήταν ελάχιστα ορθολογική και στην οποία η ιδεολογία διαδραμάτιζε πρωτεύοντα/καθοριστικό ρόλο, καταλήγοντας ορισμένες φορές να αποτελεί ακόμη και ιδεοληψία, η οποία έθετε εν αμφιβόλω -εάν δεν εξοβέλιζε πλήρως- την ψύχραιμη, νηφάλια και ορθολογική ανάλυση των διεθνών εξελίξεων και των τεκταινομένων στο διεθνές γίγνεσθαι. Είναι εμφανές ότι η μανιχαϊκή αντίληψη για τη διαίρεση του κόσμου σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα (το κομμουνιστικό και το καπιταλιστικό) είχε αρχίσει να επηρεάζει, ήδη από εκείνη την εποχή,

σε σημαντικό βαθμό τον τρόπο σκέψης και λήψης αποφάσεων της σοβιετικής ηγεσίας.

Η ΣΟΒΙΕΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΤΡΙΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Ο ρόλος και η σημασία αυτής της αρωγής/ενίσχυσης στο πλαίσιο της ευρύτερης σοβιετικής εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής

Η επανάσταση των Μπολσεβίκων τον Οκτώβριο του 1917 στη Ρωσία αποτέλεσε μία σημαντική τομή στην ευρωπαϊκή και παγκόσμια ιστορία, η οποία επηρέασε ποικιλοτρόπως τον ρου της ιστορίας και τη μορφή του διεθνούς συστήματος για το υπόλοιπο του 20^{ου} αιώνα. Μία από τις άμεσες συνέπειες της Οκτωβριανής Επανάστασης ήταν η ανάδειξη και η αναρρίχηση στην εξουσία ενός ριζοσπαστικού (τουλάχιστον στα πρώτα του βήματα κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930) καθεστώτος, το οποίο απέριπτε σε μεγάλο βαθμό την ισχύουσα μορφή οργάνωσης της διεθνούς κοινωνίας σε ένα μωσαϊκό κυρίαρχων εθνών-κρατών. Οι Σοβιετικοί έδειχναν να πιστεύουν ακράδαντα ότι η παγκόσμια επανάσταση του προλεταριάτου θα πραγματοποιούνταν αναπόδραστα στο εγγύς μέλλον μεταμορφώνοντας εκ βάθρων τη δομή του διεθνούς συστήματος.

Έτσι λοιπόν, οι Σοβιετικοί θεωρούσαν πως ήταν καθήκον τους να πραγματοποιούν παρεμβάσεις στο εξωτερικό ορμώμενοι από ιδεολογικές αρχές και κίνητρα. Ο όρκος του Στάλιν στην κηδεία του Λένιν ήταν: «*Ορκιζόμαστε σε εσένα, σύντροφε Λένιν, ότι θα θυσιάσουμε*

Λένιν

και τις ζωές μας ακόμα, για να ενισχύσουμε και να επεκτείνουμε την ένωση όλων των ανθρώπων του κόσμου που μοχθούν, την Κομμουνιστική Διεθνή»¹⁸. Το κύριο μέσο για την υλοποίηση της παγκόσμιας επανάστασης του προλεταριάτου ήταν η προσφυγή στη χρήση βίας έναντι των καπιταλιστικών, μεγαλοαστικών ελίτ που νέμονταν την πολιτική και οικονομική εξουσία. Όπως είχε δηλώσει χαρακτηριστικά ο Στάλιν: «Οι Μπολσεβίκοι δεν ήταν απλοί ειρηνιστές που ποθούσαν την ειρήνη, όπως έκανε η πλειονότητα των Αριστερών Σοσιαλδημοκρατών. Οι Μπολσεβίκοι υποστήριζαν έναν ενεργητικό επαναστατικό αγώνα για την ειρήνη, σε σημείο ανατροπής της εξουσίας της φιλοπόλεμης ιμπεριαλιστικής αστικής τάξης»¹⁹.

Σε αυτό το σημείο, πρέπει να επισημάνουμε διευκρινιστικά ότι η «βία» αποτελεί μία λέξη-κλειδί για το λενινισμό και πάντα εμπεριέχει και μία έννοια απολύτρωσης, αυτήν της βίας που καταλύει τις επιταγές

των εθίμων, που αποτελεί το καλούπι της ιστορίας. Καταστρέφει την καθεστηκία ισχύ και την κίβδηλη εξουσία και απελευθερώνει νέα κοινωνικά στοιχεία και ορμές. «Η βία είναι η μαμή της κοινωνίας...» η βία είναι οι πόνοι της γέννας της ιστορίας, της ιστορίας που υποφέρει και περνά τις ωδίνες του τοκετού για να φέρει στη ζωή τους απογόνους της. Η βία είναι «το εργαλείο με τη βοήθεια του οποίου το κοινωνικό κίνημα επιβάλλεται και συντρίβει τις νεκρές, απαρχαιωμένες, πολιτικές μορφές»²⁰.

Εν συντομία, αξίζει να αναφέρουμε πως οι Μπολσεβίκοι υποστήριζαν ότι υπάρχουν δύο είδη πολέμου:

➔ Οι δίκαιοι πόλεμοι, οι πόλεμοι που δεν είναι κατακτητικοί αλλά απελευθερωτικοί, οι οποίοι διεξάγονται για την υπεράσπιση λαών από ξένη εισβολή και από προσπάθειες που έχουν στόχο να τους υποδουλώσουν ή για την απελευθέρωση του λαού από καπιταλιστική σκλαβιά ή, τέλος, για την απελευθέρωση αποικιών και εξαρτημένων χωρών από το ζυγό του ιμπεριαλισμού.

➔ Οι άδικοι πόλεμοι, οι κατακτητικοί πόλεμοι, οι οποίοι διεξάγονταν με στόχο την κατάκτηση και την υποδούλωση ξένων χωρών και ξένων εθνών.

Οι Μπολσεβίκοι υποστήριζαν τους πολέμους του πρώτου είδους. Όσο για εκείνους του δεύτερου είδους, υποστήριζαν ότι πρέπει να διεξαχθεί ένας αποφασιστικός αγώνας κατά αυτών των πολέμων μέχρι σημείου επανάστασης και μέχρι την ανατροπή της εκάστοτε ιμπεριαλιστικής κυβέρνησης. «Δεν είμαστε κατά όλων των πολέμων. Είμαστε κατά των ιμπεριαλιστι-

¹⁸ Martin Wight, Διεθνής θεωρία: Τα τρία ρεύματα σκέψης, Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ: 29.

¹⁹ Martin Wight, Διεθνής θεωρία: Τα τρία ρεύματα σκέψης, Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ: 132.

²⁰ Martin Wight, Διεθνής θεωρία: Τα τρία ρεύματα σκέψης, Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ: 133.

κών πολέμων, καθώς αυτοί είναι αντεπαναστατικοί πόλεμοι. Αλλά είμαστε υπέρ των απελευθερωτικών, αντι-ιμπεριαλιστικών, επαναστατικών πολέμων», είχε δηλώσει ο Στάλιν. Κινούμενος στο ίδιο μήκος κύματος, ο Λένιν είχε αναφέρει γύρω στο 1920: «Ο ταξικός χαρακτήρας του πολέμου είναι το βασικό ερώτημα που αντιμετωπίζει ένας σοσιαλιστής (εάν δεν είναι αποστάτης). Εάν ο πόλεμος διεξάγεται από το προλεταριάτο, αφού πρώτα αυτό υπέταξε την αστική τάξη στη χώρα του, και διεξάγεται με στόχο την ενίσχυση και την επέκταση του σοσιαλισμού, ένας τέτοιος πόλεμος είναι νόμιμος και "άγιος"...»²¹.

Σε αυτά τα ιδεολογικά πλαίσια που πρόκριναν ή ακόμη και επέβαλλαν τη χρήση βίας, ούτως ώστε να αποτιναχθεί ο καπιταλιστικός ζυγός και να εγκαθιδρυθεί ένα κομμουνιστικό καθεστώς σε μία χώρα, ένας πάγιος, διαχρονικός και αμετάβλητος στόχος της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής (τουλάχιστον σε διακηρυκτικό/ρητορικό επίπεδο) ήταν η υποκίνηση, η ανάδειξη και εν γένει η ενίσχυση μίας πληθώρας μαρξιστικών, σοσιαλιστικών, κομμουνιστικών, αντιαποικιακών ή ακόμη και εθνικιστικών κινημάτων και επαναστατικών οργανώσεων σε όλα τα μήκη και πλάτη της υφηλίου, κυρίως όμως, στις χώρες της Αφρικής, της Μέσης Ανατολής και της νοτιοανατολικής Ασίας. Η προτίμηση στις συγκεκριμένες περιοχές δεν ήταν τυχαία.

Σε αυτές τις χώρες το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων ήταν, κατά κανόνα, ιδιαίτερα χαμηλό, υπέβασκαν κοινωνικές εντάσεις και αντιθέσεις, οι ελίτ που βρίσκονταν στην εξουσία χαρακτηρίζονταν από ενδη-

μική διαφθορά και ηθική διάβρωση, οι θεσμοί πάνω στους οποίους θεμελιώνεται ένα κοινωνικό κράτος και ένα κράτος πρόνοιας ήταν ανύπαρκτοι και οι έννοιες των πολιτικών και ατομικών δικαιωμάτων των πολιτών ήταν άγνωστες. Συν τοις άλλοις, το γεγονός ότι μέχρι τη δεκαετία του 1950 η συντριπτική πλειοψηφία των χωρών του τρίτου κόσμου δεν ήταν ανεξάρτητες, αλλά αποτελούσαν αποικιακές κτήσεις κρατών της δυτικής Ευρώπης, συντέλούσε σε σημαντικό βαθμό στην αύξηση της δυσαρέσκειας και των αντιδράσεων του τοπικού πληθυσμού. Ο Σοβιετικός αξιωματούχος Ζινόβιεφ, κατά την εναρκτήρια ομιλία του στο συνέδριο των Ανατολικών Λαών στο Μπακού το 1920, δήλωσε με ενθουσιασμό: «Σύντροφοι! Αδελφοί! Έφτασε η κατάλληλη στιγμή για να ξεκινήσετε την οργάνωση ενός αληθινού και ιερού λαϊκού πολέμου κατά των ληστών και των καταπιεστών. [...] Η Κομμουνιστική Διεθνής στρέφεται σήμερα στους λαούς της Ανατολής και τους λέει: «Αδέλφια, σας καλούμε σε έναν ιερό πόλεμο, αρχικά κατά του Αγγλικού ιμπεριαλισμού»²². Οι συνθήκες, λοιπόν, για τη σοβιετική επιρροή και προπαγάνδα ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκές σε αυτές τις περιοχές.

Η ανάμειξη της Ε.Σ.Σ.Δ. σε περιοχές του τρίτου κόσμου το διάστημα 1917-1945

Ήδη από το 1919, ο Τρότσκι είχε αναφέρει ότι «ο δρόμος για το Λονδίνο και το Παρίσι περνούσε από την Καλκούτα και το Πεκίνο». Αυτή η δήλωση σηματοδοτούσε την αλλαγή προσανατολισμού της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής, καθώς απομακρυνόταν από την ελπίδα της ευ-

²¹ Martin Wight, Διεθνής θεωρία: Τα τρία ρεύματα σκέψης, Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ: 283.

²² Edward Hallett Carr, The Bolshevik Revolution, MacMillan & Co, London, 1953, τόμος 3, σελ: 261.

ρωπαϊκής επανάστασης²³. Ένα από τα πρώτα επιτεύγματα της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής ήταν το συνέδριο των Ανατολικών Λαών στο Μπακού το 1920, με στόχο την υποκίνηση των αποικιακών μαζών: «Είμαστε έτοιμοι να βοηθήσουμε οποιονδήποτε επαναστατικό αγώνα κατά της Αγγλικής Κυβέρνησης. [...] Καθήκον μας είναι να βοηθήσουμε την Ασία να απελευθερωθεί από τον Αγγλικό ιμπεριαλισμό»²⁴.

Ο Στάλιν έγραψε στην εφημερίδα Pravda, το Νοέμβριο του 1918, τα εξής: «Πραγματικά, η μεγάλη διεθνής σημασία της Οκτωβριανής Επανάστασης συνίσταται κυρίως στο ότι η επανάσταση αυτή ανήγαγε το εθνικό ζήτημα σε ένα γενικότερο επίπεδο, μετατρέποντάς το από έναν τοπικό αγώνα κατά της εθνικής καταπίεσης σε ένα γενικότερο ζήτημα απελευθέρωσης των καταπιεσμένων εθνών, αποικιών και ημιαποικιών από τον ιμπεριαλισμό. [...] Με τον τρόπο αυτό η Οκτωβριανή Επανάσταση οικοδόμησε μία γέφυρα ανάμεσα στη σοσιαλιστική Δύση και τη σκλαβωμένη Ανατολή, ιδρύοντας ένα νέο μέτωπο επαναστάσεων που εκτείνεται από τους προλετάρους της Δύσης, μέσω της ρωσικής επανάστασης, στα καταπιεσμένα έθνη της Ανατολής κατά του παγκόσμιου ιμπεριαλισμού. Αυτό εξηγεί τον απερίγραπτο ενθουσιασμό που δείχνουν σήμερα αναφορικά με το ρωσικό προλεταριάτο οι μάζες της Ανατολής

και της Δύσης που υπέστησαν εκμετάλλευση. Αυτό εξηγεί και σε μεγάλο βαθμό τη θηριώδη μανία, με την οποία οι ιμπεριαλιστές, που ληστεύουν ολόκληρο τον κόσμο, όρμησαν κατά της Σοβιετικής Ρωσίας»²⁵.

Ο Λένιν αποδέχθηκε αυτή την αλλαγή προσανατολισμού προς το τέλος της ζωής του. Στις 2 Μαρτίου 1923 έγραψε: «Σε τελική ανάλυση, το αποτέλεσμα του αγώνα θα καθοριστεί από το γεγονός ότι η Ρωσία, η Ινδία, η Κίνα κ.λπ. συνιστούν τη συντριπτική πληθυσμιακή πλειονότητα του πλανήτη. Και αυτή ακριβώς η πλειοψηφία του πληθυσμού είναι εκείνη που, κατά τα τελευταία χρόνια, αγκάλιασε τον αγώνα για την απελευθέρωση με εξαιρετική γρηγοράδα, έτσι ώστε δεν μπορεί να υπάρχει σχετικά με αυτό καμία αμφιβολία για το ποια θα είναι η τελική έκβαση της παγκόσμιας πάλης. Κατ' αυτή την έννοια, η τελική νίκη του Σοσιαλισμού είναι πλήρως και απόλυτα εξασφαλισμένη».

Βεβαίως πρέπει να σημειώσουμε ότι στα τέλη της δεκαετίας του 1910 και τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1920, η Ε.Σ.Σ.Δ. δε διέθετε τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για την άσκηση μίας φιλόδοξης-παρεμβατικής εξωτερικής πολιτικής. Κατά συνέπεια, εκείνη τη χρονική περίοδο η εξωτερική πολιτική της Ε.Σ.Σ.Δ. αποσκοπούσε, κατά κύριο λόγο, στη σύναψη συμμαχιών μεταξύ των τοπικών κομμουνιστικών κομ-

²³ Όντως, οι περιρρέουσες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες δεν ευνοούσαν την εξαγωγή της επανάστασης στην Ευρώπη εκείνη την εποχή. Τα κομμουνιστικά εγχειρήματα στην Πολωνία το 1920 και στη Γερμανία το 1923 απέτυχαν. Επίσης, μετά τη σύναψη της ρωσο-γερμανικής συνθήκης το 1922 και τη διευθέτηση ορισμένων διαφορών που εκκρεμούσαν στις σχέσεις των δύο χωρών από τη λήξη του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, η Γερμανία έπαψε να ενδιαφέρεται για την περαιτέρω σύσφιξη των διμερών σχέσεων. Εκτός των άλλων, οι Σοβιετικοί συνέχιζαν να αντιμετωπίζουν δυσκολίες όσον αφορά στη διπλωματική αναγνώριση της Ε.Σ.Σ.Δ. από τα ευρωπαϊκά κράτη και την επιδιωκόμενη -από τη σοβιετική πλευρά- διεύρυνση των οικονομικών και εμπορικών της σχέσεων με την Ευρώπη. S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, The USSR and Marxist revolutions in the third world, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 13-14.

²⁴ Edward Hallett Carr, The Bolshevik Revolution, MacMillan & Co, London, 1953, τόμος 3, σελ: 261.

²⁵ Joseph Stalin, The October revolution and the national question: A handbook of Marxism, London, 1935, σελ: 820-821.

μάτων και των κατά τόπους εθνικιστικών ανταποικιακών δυνάμεων. Περιληπτικά, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε πως εκείνη την εποχή η ανάμιξη των Μπολσεβίκων στις υποθέσεις περιοχών του τρίτου κόσμου στόχευε: ⇒ Στην κατάλυση οποιουδήποτε δεσμού και μορφής συνεργασίας ανάμεσα στις δυνάμεις των αντιφρονούντων Λευκών Ρώσων, από τη μία πλευρά, και των μη ευρωπαϊκών μειονοτήτων της πρώην Ρωσικής Αυτοκρατορίας, από την άλλη πλευρά, ⇒ στην αποτροπή χρησιμοποίησης περιοχών που γειννιάζαν με τη σοβιετική επικράτεια ως βάσεις επέμβασης ξένων στρατευμάτων στο εσωτερικό της ίδιας της Ε.Σ.Σ.Δ., ⇒ στην πρόκληση αναταραχών και εντάσεων στις αποικιακές κτήσεις των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων και της Ιαπωνίας, ώστε να υποχρεωθούν αυτές οι χώρες να ελαττώσουν την πίεση που ασκούσαν στην Ε.Σ.Σ.Δ. ύστερα από την επανάσταση του 1917²⁶.

Σε αυτά τα πλαίσια, απέναντι στα κράτη που συνόρευαν με τη νότια περιφέρεια της Ε.Σ.Σ.Δ. (Τουρκία, Ιράν, Μογγολία, Κίνα) χρησιμοποιήθηκαν αρκετές διαφορετικές προσεγγίσεις, οι οποίες αποσκοπούσαν στην επίτευξη των στόχων που περιγράψαμε παραπάνω. Στην Τουρκία οι Μπολσεβίκοι παρείχαν οικονομική βοήθεια και στρατιωτικό υλικό ενισχύοντας τις δυνάμεις του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ στον πόλεμο εναντίον των ελληνικών στρατευμάτων στα εδάφη της δυτικής Μικράς Ασίας. Παράλληλα, ενισχύοντας τους εθνικιστές του Ατα-

τούρκ, οι Σοβιετικοί υπονόμειαν αφενός την επίσημη σουλτανική κυβέρνηση της Κωνσταντινούπολης, η οποία ήταν ανδρείκελο των Βρετανών που είχαν καταλάβει την Κωνσταντινούπολη, και αφετέρου υπέσκαπταν τη βιωσιμότητα της βρετανικής στρατιωτικής παρουσίας στα στενά των Δαρδανελίων και στην περιοχή της Καλλίπολης. Εν ολίγοις, ο κύριος στόχος των Σοβιετικών ήταν η απομάκρυνση των δυνάμεων της Αντάντ από το τουρκικό έδαφος καθώς και ο προσεταιρισμός, σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο βαθμό, της νέας τουρκικής κυβέρνησης. Η ενίσχυση των Τούρκων κομμουνιστών (που δεν ήταν εξάλλου ιδιαίτερα πολυάριθμοι) δεν αποτελούσε εκείνη την εποχή προτεραιότητα για τη σοβιετική ηγεσία²⁷.

Στην περίπτωση του Ιράν, η σοβιετική εξωτερική πολιτική έπρεπε να κινηθεί με πιο προσεκτικά βήματα απ' ό,τι στην Τουρκία. Κι αυτό, επειδή το Ιράν διατηρούσε ισχυρούς συμμαχικούς δεσμούς με τη Μεγάλη Βρετανία. Μάλιστα το 1920 υπογράφηκε συνθήκη μεταξύ της βρετανικής και της ιρανικής κυβέρνησης, η οποία ενίσχυε την ήδη υφιστάμενη στρατιωτική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών. Για ποιους λόγους όμως η σοβιετική ηγεσία επιθυμούσε να επέμβει στο εσωτερικό του Ιράν, εφόσον μία τέτοια επέμβαση μπορούσε να επιφέρει την άμεση και δυναμική επέμβαση της Μεγάλης Βρετανίας;

²⁶ S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 11.

²⁷ Τον Ιανουάριο του 1921 ο Κεμάλ Ατατούρκ έθεσε εκτός νόμου το Τουρκικό Κομμουνιστικό Κόμμα. Παρ' όλα αυτά, οι Σοβιετικοί δεν αντέδρασαν και συνέχισαν να υποστηρίζουν τις δυνάμεις που πρόσκεινταν στο καθεστώς του Ατατούρκ. S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 12.

Ο Λένιν, και γενικότερα η ηγεσία των Μπολσεβίκων, είχαν θορυβηθεί από τη βρετανική στρατιωτική παρουσία στο Ιράν. Υπενθυμίζουμε ότι το 1918 και το 1919 οι Βρετανοί είχαν χρησιμοποιήσει τις βάσεις που διέθεταν στο ιρανικό έδαφος για να επέμβουν στις εσωτερικές υποθέσεις όμορων χωρών (Αρμενία, Γεωργία) της περιοχής του Καυκάσου.

Ο βασικός στόχος, λοιπόν, της σοβιετικής ηγεσίας δεν ήταν η εξαγωγή της επανάστασης του προλεταριάτου στο Ιράν μέσω της ενίσχυσης του τοπικού Ιρανικού Κομμουνιστικού Κόμματος, του Τουντέχ. Εξάλλου, οι ίδιοι οι Σοβιετικοί ιθύνοντες παραδέχονταν ότι στην ιρανική κοινωνία δε συνέτρεχαν ακόμη οι απαραίτητες προϋποθέσεις για την πραγμάτωση μίας σοσιαλιστικής επανάστασης και πίστευαν πως στο Ιράν μία μακρά περίοδος καπιταλιστικής οικονομικής ανάπτυξης υπό την εξουσία μη προλεταριακών δυνάμεων ήταν αναπόφευκτη. Το διακύβευμα για την Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν η αισθητή μείωση της επιρροής των δυτικοευρωπαϊκών καπιταλιστικών δυνάμεων (κυρίως της Μεγάλης Βρετανίας) στο Ιράν και η επακόλουθη αύξηση της επιρροής που ασκούσε η Ε.Σ.Σ.Δ.

Για την επίτευξη αυτού του στόχου η σοβιετική κυβέρνηση διέθετε τρεις επιλογές: ➔ Μπορούσε να εκμεταλλευθεί προς όφελός της και να ενισχύσει το υφιστάμενο αποσχιστικό κίνημα στη βόρεια ιρανική επαρχία του Γκιλάν (Gilan), ➔ μπορούσε να προκαλέσει μία μικρής κλίμακας επανάσταση ενάντια στην κυβέρνηση της Τεχεράνης, ➔ μπορούσε να αναζητήσει την εξεύρεση ενός *modus vivendi* με το ιρανικό καθεστώς μέσω διπλωματικών διαύλων και διαπραγματεύσεων.

Και οι τρεις επιλογές χρησιμοποιήθηκαν από τη σοβιετική πλευρά για να ασκηθεί πίεση στους Ιρανούς. Η πλέον δυναμική και προκλητική ενέργεια συνέβη το Μάιο του 1920, όταν σοβιετικά στρατεύματα εισήλθαν στο ιρανικό έδαφος για να ενισχύσουν την αυτονομιστική, κομμουνιστική και φιλο-σοβιετική κυβέρνηση του Κουτσίκ Χαν (Kuchik Khan) στην πόλη Ρεστ (Resht) της επαρχίας του Γκιλάν. Τελικά, τους πρώτους μήνες του 1921 υπογράφηκε ιρανο-σοβιετική συνθήκη συνεργασίας, η οποία ικανοποιούσε σε σημαντικό βαθμό τα σοβιετικά συμφέροντα στην περιοχή του Καυκάσου: η ιρανική κυβέρνηση δεσμεύθηκε να ακολουθεί στο εξής μία πιο ουδέτερη εξωτερική πολιτική και, αφού αναγνώρισε ότι η Ε.Σ.Σ.Δ. είχε ζωτικά συμφέροντα σχετιζόμενα με την ασφάλειά της στον Καύκασο, διαβεβαίωσε τους Σοβιετικούς ότι στο μέλλον το ιρανικό έδαφος δε θα αποτελούσε βάση εξόρμησης εχθρικών δυνάμεων εναντίον της επικράτειας της Ε.Σ.Σ.Δ. Σε αντάλλαγμα η Σοβιετική Ένωση απέσυρε τις δυνάμεις της από τις βόρειες επαρχίες του Ιράν, αφήνοντας ανυπεράσπιστους τους κομμουνιστές του Κουτσίκ Χαν στην επαρχία του Γκιλάν. Μέχρι το Δεκέμβριο του 1921 οι κυβερνητικές ένοπλες δυνάμεις

του Ιράν είχαν καταστείλει και τους τελευταίους θύλακες αντίστασης στο Γκιλάν. Εν προκειμένω, η Ε.Σ.Σ.Δ. θυσίασε τους Ιρανοί κομμουνιστές (είτε αυτονομιστές στην επαρχία Γκιλάν είτε μέλη του Τουντέχ) για να προωθήσει τα δικά της γεωπολιτικά συμφέροντα στην περιοχή²⁸.

Η αποστολή των Σοβιετικών στη Μογγολία ήταν αρκετά εύκολη και απλή, διότι υπήρχε ένα πολιτικό κενό (political vacuum) σ' αυτή τη χώρα, ενώ ταυτόχρονα οι μεγάλες δυνάμεις της εποχής (Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ιαπωνία, Η.Π.Α.) δεν είχαν αξιόλογα συμφέροντα στην εν λόγω περιοχή και, γι' αυτόν το λόγο, δε θα προκαλούσαν υπολογίσιμα προσκόμματα στην επέμβαση των Σοβιετικών. Η Μογγολία αποτελούσε μία χώρα στρατηγικής σημασίας για την ασφάλεια της Σοβιετικής Ένωσης αφενός λόγω της εγγύτητάς της στη διαδρομή του υπερσιβηρικού σιδηροδρόμου και αφετέρου λόγω του ότι η Μογγολία είχε καταληφθεί από δυνάμεις αντιφρονούντων έναντι του σοβιετικού κομμουνιστικού καθεστώτος (Λευκοί Ρώσοι) υπό την ηγεσία του βαρόνου του Ούνγκερν-Στέρνμπεργκ (Baron Roman Feodorovich von Ungern-Sternberg).

Οι Σοβιετικοί για την εισβολή τους στη Μογγολία το 1921 χρησιμοποίησαν ως πρόσχημα την πρόσκληση για επέμβαση

που τους απηύθυνε ο μονάρχης αυτής της ασιατικής χώρας, Μπογκντ Χαν (Boghd Khan), ο οποίος είχε απηυδήσει από τις ακρότητες και τις θηριωδίες των Λευκών Ρώσων που διοικούσαν τη Μογγολία²⁹. Η αποστολή των σοβιετικών στρατευμάτων διευκολύνθηκε και από την υφιστάμενη και ολοένα διογκούμενη δυσaréσκεια του τοπικού πληθυσμού για τις λεηλασίες, τις βιαιότητες και τη διεφθαρμένη διοίκηση και οικονομική διαχείριση που είχαν επιβάλει στη Μογγολία οι δυνάμεις του βαρόνου Ούνγκερν-Στέρνμπεργκ. Η μογγολική πρωτεύουσα Ούργκα (στη συνέχεια μετονομάστηκε σε Ουλάν Μπατόρ) καταλήφθηκε πολύ εύκολα σε διάστημα λίγων εβδομάδων από τις δυνάμεις του ερυθρού στρατού. Το Σεπτέμβριο του 1921 είχαν διαλυθεί και οι τελευταίοι πυρήνες αντίστασης των Λευκών Ρώσων, ενώ ο βαρόνος Ούνγκερν-Στέρνμπεργκ καταδικάστηκε σε θάνατο από σοβιετικό στρατοδικείο. Όπως αναφέρει ο Thomas Hammond, με αυτήν τη νίκη του ερυθρού στρατού η Μογγολία αποτέλεσε, από χρονολογικής πλευράς, τον πρώτο και, από οικονομικής πλευράς, τον πλέον εξαρτημένο δορυφόρο της Ε.Σ.Σ.Δ.³⁰

Η σοβιετική εμπλοκή στην Κίνα το χρονικό διάστημα 1923-1945 είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και ασύγκριτα πιο εκτετα-

²⁸ S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 12.

²⁹ Είναι χαρακτηριστικό ότι ο γερμανικής καταγωγής βαρόνος του Ούνγκερν-Στέρνμπεργκ (είχε γεννηθεί στην Πρωσία το 1886) ήταν ψυχοπαθής και ο τοπικός πληθυσμός της Μογγολίας τον αποκαλούσε «τρελό βαρόνο» (mad baron) ή «αιμοσταγή Βούδα». Μέσα στην παράνοιά του ο βαρόνος είχε φτάσει στο σημείο να δημιουργήσει μία δική του θρησκεία με βουδιστικά, χριστιανικά και ινδουιστικά στοιχεία. Σύμφωνα με μία θρησκευτική και φιλοσοφική θεωρία που είχε αναπτύξει ο ίδιος, δολοφονώντας έναν άνθρωπο προσέφερε μία καλή πράξη στο θύμα του. Αφού το θύμα του δε διέθετε την απαιτούμενη δύναμη για να του αντισταθεί και ήταν πιο αδύναμο από τον βαρόνο, ήταν καταδικασμένο να βιώνει στη γη μία μίζερη ζωή γεμάτη ταπεινώσεις. Δολοφονώντας, λοιπόν, ο βαρόνος έναν άνθρωπο του παρείχε τη δυνατότητα να μετενσαρκωθεί και να επιστρέψει στη γη μελλοντικά έχοντας λάβει τη μορφή ενός ανώτερου όντος.

³⁰ Thomas Hammond, «The communist takeover of outer Mongolia: Model for Eastern Europe?», στο Thomas Hammond, *The anatomy of communist takeovers*, Yale University Press, New Haven, Conn., 1975, σελ: 107-144.

μένη και πιο μακροχρόνια σε σύγκριση με τις αντίστοιχες σοβιετικές παρεμβάσεις στην Τουρκία, στο Ιράν και στη Μογγολία (διάρκειας λίγων ετών ή και μηνών στην περίπτωση της Μογγολίας). Όπως είναι ευνόητο, μία σημαντική πτυχή της σοβιετικής ανάμιξης στην Κίνα έλαβε χώρα μετά το 1945, όταν ο αγώνας για την κατάληψη της εξουσίας από τις δυνάμεις του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας (Κ.Κ.Κ.) υπό τον Μάο Τσε Τουνγκ και για την εκδίωξη των εθνικιστών του Τσιανγκ Κάι Σεκ εισερχόταν στην τελική ευθεία. Παρ' όλα αυτά, στο παρόν τμήμα της ανάλυσής μας θα ασχοληθούμε αποκλειστικά με το διάστημα 1923-1945. Οι μετέπειτα εξελίξεις θα μας απασχολήσουν στις επόμενες σελίδες, όταν θα εξετάσουμε την μεταπολεμική στρατηγική της Ε.Σ.Σ.Δ. σε χώρες του τρίτου κόσμου.

Η Ε.Σ.Σ.Δ. ήδη από το 1923 άρχισε να εκδηλώνει ζωηρό ενδιαφέρον για τα τεκταινόμενα, καθώς και για τις πολιτικές εξελίξεις στην κινεζική επικράτεια. Η σοβιετική ανάμειξη καθίστατο εφικτή, διότι: ➔ η Κίνα βρισκόταν εντός του γεωγραφικού χώρου, στον οποίο η σοβιετική κυβέρνηση διέθετε τη δυνατότητα, τα μέσα και το οικονομικό υπόβαθρο για την προβολή ισχύος, ➔ η σοβιετική επέμβαση ήταν σχετικά εύκολη, λόγω της χαοτικής κατάστασης που επικρατούσε στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις της Κίνας και λόγω των συχνών εκκλήσεων των αντιμαχόμενων πλευρών για εξωτερική βοήθεια και υποστήριξη, ➔ το ρίσκο και οι ενδεχόμενοι κίνδυνοι από μία επέμβαση της Σοβιετικής Ένωσης ήταν

αμελητέα, αφού η Κίνα δεν αποτελούσε αποικία και δεν ανήκε στην αποκλειστική σφαίρα επιρροής καμίας μεγάλης δύναμης, ➔ η εκτεταμένη (μήκους χιλιάδων χιλιομέτρων) μεθοριακή γραμμή της Κίνας με την Ε.Σ.Σ.Δ. και με τη Μογγολία (η οποία τελούσε σε καθεστώδες σοβιετικού προτεκτοράτου) διευκόλυνε σε σημαντικό βαθμό τη σοβιετική εμπλοκή και παρέμβαση.

Εκτός από την αυτονόητη δυνατότητα πρόκλησης και υποστήριξης μίας μαρξιστικής επανάστασης, οι Σοβιετικοί διέθεταν μία πληθώρα άλλων επιλογών για τη βέλτιστη προώθηση των συμφερόντων τους στην Κίνα. Ως εκ τούτου, η σοβιετική κυβέρνηση διατηρούσε επαφές και διαύλους επικοινωνίας με όλες τις αντιμαχόμενες παρατάξεις: ➔ με τη νόμιμη αυτοκρατορική κυβέρνηση του Πεκίνο, ➔ με τις δυνάμεις του Τσανγκ Τσο Λιν (Chang Tso-lin), ο οποίος κυριαρχούσε στην επαρχία της Μαντζουρίας, ➔ με το Κινεζικό Κομμουνιστικό Κόμμα (έτος ίδρύσεως 1921 υπό την καθοδήγηση της Κομιντέρν) και ➔ με την εθνικιστική κυβέρνηση της Κουομιντάνγκ στην Καντόνα υπό τον Σουν Γιατ Σεν (Sun Yat-sen)³¹.

Ωστόσο, απ' ό,τι φαίνεται, αρχικά η Ε.Σ.Σ.Δ. επέλεξε να χρησιμοποιήσει ως μέσο για την επίτευξη των γεωστρατηγικών της στόχων στην Κίνα, την εθνικιστική οργάνωση της Κουομιντάνγκ. Σ' αυτά τα πλαίσια, τον Ιανουάριο του 1923 ο Σοβιετικός απεσταλμένος στην Κίνα, διπλωμάτης Άντολφ Γιόφε (Adolf Yoffe), υπέγραψε μία συμφωνία με τον Σουν Γιατ Σεν, η οποία παρείχε σημαντική στρατιωτική

³¹ Για τις δύο τελευταίες παραγράφους S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 14.

βοήθεια στην Κουομιντάνγκ. Σοβιετικοί στρατιωτικοί σύμβουλοι έφθασαν στην Κίνα και χωρίς τη σοβιετική συμβολή θα ήταν αδύνατη η ίδρυση της στρατιωτικής ακαδημίας της Κουομιντάνγκ στην πόλη Βαμποά (Whampoa military academy). Η σοβιετική ηγεσία αποθάρρυνε κάθε σκέψη των Κινέζων Κομμουνιστών για αυτόνομη δράση και τους υποχρέωσε να ενταχθούν στις τάξεις της Κουομιντάνγκ, να αποδεχθούν την εξουσία της εθνικιστικής ηγεσίας της συγκεκριμένης οργάνωσης και να εγκαταλείψουν για τα αμέσως επόμενα έτη το στόχο της σοσιαλιστικής επανάστασης. Βραχυπρόθεσμος στόχος των κομμουνιστών θα έπρεπε να είναι η ισχυροποίηση της θέσης τους στο εσωτερικό της Κουομιντάνγκ. Μακροπρόθεσμος στόχος ήταν η ανάληψη της εξουσίας της Κουομιντάνγκ από τους ίδιους τους Κινέζους κομμουνιστές με τον ταυτόχρονο εξοβελισμό και περιθωριοποίηση των εθνικιστών.

Έως το 1925 η σοβιετική εξωτερική πολιτική στην Κίνα είχε αποφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα. Πραγματοποιήθηκαν αξιόλογες αποστολές στρατιωτικού υλικού προς την Κουομιντάνγκ, σοβιετική στρατιωτική αποστολή υπό την ηγεσία του στρατηγού Γκαλίν (B.P. Μπλύχερ)/General Galin (V.R. Blucher) ανέλαβε την εκπαίδευση των στρατευμάτων της Κουομιντάνγκ, αρκετοί κομμουνιστές είχαν καταλάβει θέσεις-κλειδιά στην ηγεσία της οργάνωσης, ο Σοβιετικός απεσταλμένος για πολιτικά θέματα Μιχαήλ Μποροντίν (Mikhail Borodin) δρούσε προπαγανδιστικά υπέρ της κομμουνιστικής θεωρίας και ιδεολογίας

διαβρώνοντας τα εθνικιστικά θεμέλια της οργάνωσης και, τέλος, οι ένοπλες δυνάμεις της Κουομιντάνγκ κατήγαγαν τη μία νίκη μετά την άλλη εδραιώνοντας την κυριαρχία τους στην κοιλάδα Γιανγκτσέ (Yangtze Valley) και ετοιμάζονταν να κατευθυνθούν εναντίον του Πεκίνο³².

Sun Yat-Sen

Τα σοβιετικά σχέδια όμως υπονομεύθηκαν το 1925 από το θάνατο του ηγέτη της Κουομιντάνγκ, Σουν Γιατ Σεν. Έπειτα από μία σύντομη περίοδο αναρχίας στο εσωτερικό της Κουομιντάνγκ, ο Τσιανγκ Κάι Σεκ αναδείχθηκε αδιαφιλονίκητος ηγέτης της οργάνωσης. Μία από τις πρώτες ενέργειες του νέου αρχηγού ήταν η επιτυχής απομάκρυνση και διαγραφή των κορυφαίων κομμουνιστών και αριστερών στελεχών από την Κουομιντάνγκ και η δραστική μείωση των αρμοδιοτήτων

³² James C. Bowden, «Soviet military aid to nationalist China», στο Raymond Garthoff, Sino-Soviet military relations, Praeger, New York, 1966, σελ: 45.

και των εξουσιών που απολάμβαναν οι Σοβιετικοί σύμβουλοι.

Το Κ.Κ.Κ. με αλληπάλληλες επιστολές του προς τον Στάλιν ζητούσε την έγκριση της Κομιντέρν για να αποστασιοποιηθεί από την Κουομιντάνγκ και να σχηματίσει έναν αυτόνομο κομμουνιστικό πόλο εξουσίας. Όμως, ο Στάλιν απέρριψε τα συνεχή διαβήματα των Κινέζων κομμουνιστών και τους συνέστησε -ή, για να είμαστε πιο ακριβείς, τους διέταξε- να παραμείνουν πιστοί στον Τσιανγκ Κάι Σεκ, διότι δεν επιθυμούσε την περαιτέρω επιδείνωση των σχέσεων της Ε.Σ.Σ.Δ. με την Κουομιντάνγκ, η οποία φάνταζε στα μάτια του Ι. Στάλιν ως η πλέον ισχυρή δύναμη στην κινεζική πολιτική σκηνή. Ο Τσιανγκ από την πλευρά του, δρώντας με ευφυΐα, απέφυγε να διαγράψει από τις τάξεις της Κουομιντάνγκ τους κομμουνιστές που υπηρετούσαν ως απλοί στρατιώτες δίχως να κατέχουν κάποιο αξιόλογο αξίωμα: από τη στιγμή που ήταν αναλώσιμοι, μπορούσαν να του φανούν χρήσιμοι πολεμώντας στην πρώτη γραμμή και συμμετέχοντας σε αποστολές αυτοκτονίας. Ειδικά στην επιτυχή επιχείρηση κατάληψης της Σανγκάης στις αρχές του 1927, η συμβολή των κομμουνιστών ήταν καθοριστική. Λίγο μετά την κατάληψη της Σανγκάης ο Τσιανγκ αποφάσισε να απομακρύνει εντελώς από την Κουομιντάνγκ όλους ανεξαιρέτως τους κομμουνιστές. Τον Απρίλιο του 1927 ξεκίνησε μία οργανωμένη εκστρατεία φυλακίσεων, διώξεων και εκτελέσεων κομμουνιστών, ιδίως στη νεοκαταληφθείσα περιοχή της Σανγκάης.

Ο Στάλιν και σε αυτή την περίπτω-

ση διέταξε την ηγεσία του Κ.Κ.Κ. να μην έρθει σε πλήρη ρήξη με την Κουομιντάνγκ. Το Κ.Κ.Κ. έλαβε από τη Μόσχα την εντολή να ενταχθεί στην αποσχισθείσα (από τον Ιανουάριο του 1927) αριστερή πτέρυγα της Κουομιντάνγκ υπό την ηγεσία του Γουάνγκ Τσινγκ Γουέι (Wang Ching-Wei). Όμως, ένα μόλις μήνα ύστερα από την προσχώρηση των κομμουνιστικών δυνάμεων στην αριστερή πτέρυγα της Κουομιντάνγκ, ο Γουάνγκ Τσινγκ Γουέι συνειδητοποίησε ότι οι δυνάμεις που διέθετε δεν επαρκούσαν για να αντιτάξει αποτελεσματική αντίσταση σε βάθος χρόνου στον Τσιανγκ Κάι Σεκ. Έτσι λοιπόν, αποφάσισε να τερματίσει το υφιστάμενο ρήγμα στο εσωτερικό της Κουομιντάνγκ και να προσεγγίσει το κύριο σώμα της οργάνωσης. Κατά συνέπεια, το Κ.Κ.Κ. εκδιώχθηκε το Μάιο του 1927 από τις τάξεις της αριστερής πτέρυγας της Κουομιντάνγκ και οι διώξεις εναντίον των μελών του πήραν συστηματική μορφή σε μεγάλα τμήματα της κινεζικής επικράτειας. Η πολιτική προσέγγισης της Ε.Σ.Σ.Δ. με την εθνικιστική Κουομιντάνγκ είχε καταρρεύσει οριστικά. Χιλιάδες μέλη του Κ.Κ.Κ. εκτελέστηκαν και για τα επόμενα 15 περίπου χρόνια το Κ.Κ.Κ. έπαψε να αποτελεί αξιόλογη δύναμη στην κινεζική πολιτική σκηνή. Οι επιλογές του Στάλιν αποδείχθηκαν εσφαλμένες και είχαν καταστροφικές επιπτώσεις στο κινεζικό κομμουνιστικό κίνημα. Μάλιστα, εκείνη την εποχή ο Στάλιν δέχθηκε δριμεία κριτική από άλλα κορυφαία στελέχη της σοβιετικής ηγεσίας για τις λανθασμένες επιλογές του στο κινεζικό ζήτημα³³.

³³ Για τις τέσσερις προηγούμενες παραγράφους S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 14-17.

Επιχειρώντας μία σύντομη ανασκόπηση και μία κριτική των σοβιετικών παρεμβάσεων σε χώρες του τρίτου κόσμου το διάστημα 1917-1945, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η σοβιετική εξωτερική πολιτική το συγκεκριμένο διάστημα δεν έθετε υπερβολικά φιλόδοξους και δυσεπίτευκτους στόχους. Ασφαλώς, σε ρητορικό επίπεδο οι προτροπές και οι διακηρύξεις υπέρ της επανάστασης του προλεταριάτου και υπέρ της αποτίναξης του αποικιακού ζυγού ήταν συχνές. Στην πράξη όμως επικρατούσε μία μετριοπαθής, ρεαλιστική θεώρηση των διεθνών εξελίξεων και η σοβιετική ηγεσία ήταν ιδιαίτερα φειδωλή

στην ενίσχυση μαρξιστικών κινήματων. Η σοβιετική ανάμειξη στην

Τουρκία, στο Ιράν, στη Μογγολία και στην Κίνα δεν απέβλεπε τόσο στην υποστήριξη των εκεί υπαρχόντων κομμουνιστικών κομμάτων, αλλά κυρίως στην εκπλήρωση πάγιων γεωστρατηγικών στόχων της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής, οι οποίοι βρίσκονταν σε άμεση συνάρτηση με την ασφάλεια και την προάσπιση ζωτικών συμφερόντων της Ε.Σ.Σ.Δ.

Όπως ήδη αναφέραμε, στην Τουρκία το τοπικό κομμουνιστικό κόμμα τέθηκε εκτός νόμου χωρίς την παραμικρή αντίδραση από την πλευρά της Ε.Σ.Σ.Δ., στο Ιράν η κομμουνιστική κυβέρνηση της de facto αυτόνομης επαρχίας του Γκιλάν χρησιμοποιήθηκε ως μοχλός πίεσης προς την κυβέρνηση της Τεχεράνης και εν συνεχεία, μόλις επιτεύχθηκαν οι σοβιετικοί στόχοι (υπογραφή ιρανο-σοβιετικής συνθήκης, με την οποία το Ιράν αποστασιοποιήθηκε μερικώς από την πολιτική που ακολουθού-

σε η Μεγάλη Βρετανία στον Καύκασο), οι Ιρανοί κομμουνιστές αφέθηκαν αβοήθητοι και ηττήθηκαν κατά κράτος από τα κυβερνητικά στρατεύματα, στην περίπτωση δε της Κίνας ο Στάλιν δεν εμπιστευόταν τους Κινέζους κομμουνιστές και υποτιμούσε τις δυνατότητές τους, προκρίνοντας τη συνεργασία με τους εθνικιστές της Κουομιντάνγκ. Παρενθετικά, αξίζει να αναφερθεί ότι τον Οκτώβριο του 1926 το Κ.Κ.Κ. έλαβε εντολή από τη Μόσχα να βοηθήσει την Κουομιντάνγκ στην κατάπιξη εξεγέρσεων με σοσιαλιστικά αιτήματα σε αγροτικές περιοχές της Κίνας.

Τις δεκαετίες του 1920 και του 1930 η Ε.Σ.Σ.Δ. είχε μειωμένες ικανότητες προβολής ισχύος (είτε στρατιωτικής είτε οικονομικής φύσης) στο εξωτερικό. Η κολεκτιβοποίηση της γεωργίας δεν είχε φέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα, η βιομηχανία βρισκόταν σε φάση ανασύνταξης και είχε ανάγκη σημαντικών εγχώριων επενδύσεων (οι άμεσες ξένες επενδύσεις ήταν αδιανόητες στην Ε.Σ.Σ.Δ., αφού όλες οι αξιόλογες βιομηχανικές μονάδες ήταν εξ ολοκλήρου κρατικές). Ειδικά, μετά το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του 1920 και έως τη λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου η Ε.Σ.Σ.Δ. δε συμμετείχε ενεργά στην ενίσχυση κανενός μαρξιστικού ή αντιαποικιακού κινήματος. Στην εξέγερση των Βιετναμέζων κατά της γαλλικής κατοχής το Φεβρουάριο του 1930, στην εξέγερση του κομμουνιστικού κόμματος του Ελ Σαλβαδόρ το 1932, στην εξέγερση του κομμουνιστικού κόμματος της Βραζιλίας το 1935 δεν υπήρχε ούτε σοβιετική ανάμειξη ούτε υλική ενίσχυση των εξεγερθέντων. Μόνο ρητορικές διακηρύξεις και ανακοινώσεις στήριξης εκ μέρους της Κομιντέρν. Μάλιστα, από το 1930 έως το 1945 ο Στάλιν πίστευε ότι η πιο σημαντική συνεισφορά που μπορούσε να

προσφέρει η Ε.Σ.Σ.Δ. στον αγώνα ενάντια στον ιμπεριαλισμό συνίστατο στη διασφάλιση της βιωσιμότητας και της επιτυχούς εφαρμογής του σοσιαλιστικού οράματος για το μετασχηματισμό της κοινωνίας στην ίδια την Ε.Σ.Σ.Δ. Σύμφωνα με το δόγμα που εφάρμοσε απαρέγκλιτα ο Στάλιν για 15 περίπου χρόνια η Σοβιετική Ένωση δε θα έπρεπε να εμπλέκεται σε συρράξεις από την έκβαση των οποίων δε διακυβεύονταν ζωτικά σοβιετικά συμφέροντα. Η παγκόσμια επανάσταση του προλεταριάτου μπορούσε να περιμένει μερικά χρόνια ακόμη. Αυτό που προείχε ήταν η ανοικοδόμηση της Ε.Σ.Σ.Δ. και η επούλωση των πληγών του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου³⁴.

Η ανάμειξη της Ε.Σ.Σ.Δ. σε περιοχές του τρίτου κόσμου το διάστημα 1945-1953

Από τον Ιούλιο του 1941 -οπότε η Ε.Σ.Σ.Δ. δέχθηκε την αιφνιδιαστική εισβολή των δυνάμεων του άξονα στο έδαφος της με την επιχείρηση Μπαρμπαρόσα- έως τις 2 Σεπτεμβρίου 1945 -οπότε συνθηκολόγησε επισήμως η Ιαπωνία- η επίσημη γραμμή της Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν ότι θα έπρεπε να σταματήσουν πάραυτα όλες οι ενέργειες των κατά τόπους κομμουνιστικών, μαρξιστικών, σοσιαλιστικών ή ανταποικιακών κινημάτων, οι οποίες αμφισβητούσαν τη νομιμότητα της καθεστηκυίας τάξης και αποσκοπούσαν στην εκδίωξη των αποικιοκρατών (Βρετανών, Γάλλων, Βέλγων, Ολλανδών, Πορτογάλων, Ισπανών) από τις χώρες του τρίτου κόσμου. Η εντολή

της Κομιντέρν ήταν σαφέστατη: «Όλοι οι κομμουνιστές, όπου κι αν βρίσκονται, οφείλουν να συμμετέχουν στον αγώνα των συμμαχικών δυνάμεων εναντίον της Γερμανίας και της Ιαπωνίας». Όπως το έθεσαν οι G. Overstreet και M. Windmiller, «η άμυνα της Σοβιετικής Ένωσης ήταν τώρα ο μοναδικός στρατηγικός σκοπός και οι κομμουνιστικές πρωτοβουλίες στον τρίτο κόσμο ενθαρρύνονταν μόνον εφόσον μπορούσαν να συμβάλλουν στην ήττα των ναζιστικών δυνάμεων»³⁵. Δε θα ήταν υπερβολή, εάν υποστηρίζαμε πως την περίοδο 1941-1945 οι εξελίξεις στον τρίτο κόσμο δεν απασχολούσαν καθόλου τη σοβιετική ηγεσία.

Ο Στάλιν το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα μετά τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου υπήρξε ιδιαίτερα προσεκτικός στην πολιτική που ακολούθησε σε περιοχές του τρίτου κόσμου. Από το 1945 έως το 1947 απέφυγε επιμελώς να αναμειχθεί στις εσωτερικές υποθέσεις ασιατικών, αφρικανικών ή νοτιοαμερικανικών κρατών. Ο Σοβιετικός ηγέτης θεωρούσε ότι η Ε.Σ.Σ.Δ. όφειλε να ασχοληθεί με τις εξελίξεις στην ηπειρωτική Ευρώπη και με την ανασυγκρότηση των δημόσιων οικονομικών της και των υποδομών της στο εσωτερικό. Εν ολίγοις, ο Στάλιν ακολουθούσε μία πολιτική, η οποία βασιζόταν σε «αυστηρές γεωπολιτικές προτεραιότητες και δεν επιθυμούσε να σπαταλήσει σοβιετικούς πόρους και ενέργειες ούτε στην Άπω Ανατολή ούτε σε άλλες περιοχές του τρίτου κόσμου»³⁶. Ο Στάλιν πίστευε στην αναπόφευκτη σύ-

³⁴ S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 17.

³⁵ Gene Overstreet and Marshal Windmiller, *Communism in India*, University of California Press, Berkeley, 1960, σελ: 192.

³⁶ Χ. Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002*, ό.π., σελ: 90.

γκρουση του κομμουνιστικού και του καπιταλιστικού στρατοπέδου και στην τελική παγκόσμια επικράτηση του σοσιαλισμού; είχε όμως επίγνωση της συγκριτικής σοβιετικής αδυναμίας κατά την περίοδο εκείνη. Κατά συνέπεια, οι πρακτικοί του στόχοι, σε αντιδιαστολή με τον απώτερο οραματισμό του, ήταν κυρίως αμυντικοί. Στην γεωπολιτική ιεράρχηση των πρακτικών πολιτικών στόχων του Στάλιν ο τρίτος κόσμος ήταν χαμηλής προτεραιότητας.

Ακόμη και μετά την περίφημη διακήρυξη του Αντρέι Ζνάνοφ το Σεπτέμβριο του 1947 και την επακόλουθη έναρξη του ψυχρού πολέμου, η σοβιετική πολιτική στον τρίτο κόσμο συνέχισε να είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Όλες οι σοβιετικές ενέργειες επικεντρώνονταν αποκλειστικά σε ρητορικές, θεωρητικές, άνευ ουσίας διακηρύξεις υποστήριξης των κατά τόπους κομμουνιστικών κινημάτων. Σε αυτά τα πλαίσια, το «Συνέδριο νεολαίας της νοτιοανατολικής Ασίας» (Calcutta Conference of Southeast Asian Youth), που διοργανώθηκε το 1948 με σοβιετική πρωτοβουλία στην πόλη Καλκούτα της Ινδίας δεν έλαβε καμία ουσιαστική απόφαση και περιορίστηκε σε θεωρητικές αναζητήσεις και προβληματισμούς για το μέλλον του κομμουνισμού. Οι λιγοστές και καταδικασμένες εκ των προτέρων σε αποτυχία μαρξιστικές-κομμουνιστικές εξεγέρσεις που πραγματοποιήθηκαν εκείνη την εποχή στην Ασία δεν είχαν ούτε

υποκινηθεί ούτε λάβει βοήθεια από τη Σοβιετική Ένωση³⁷.

Το διάστημα 1945-1953 οι μοναδικές αξίες λόγου επεμβάσεις της Ε.Σ.Σ.Δ. στον τρίτο κόσμο πραγματοποιήθηκαν στην Κίνα και τη Β. Κορέα. Επρόκειτο για επεμβάσεις περιορισμένης κλίμακας. Όσον αφορά στην περίπτωση της Κίνας, η Ε.Σ.Σ.Δ. προσέφερε στο Κ.Κ.Κ. και στον Μάο Τσε Τουνγκ ελάχιστη βοήθεια. Αναλυτικότερα, ο Αμερικανός πρόεδρος Φράνκλιν Ρούζβελτ, παρά τις αντιρρήσεις του Ουίνστον Τσόρτσιλ, πρότεινε στη Γιάλτα το Φεβρουάριο του 1945 στον Στάλιν την επανασύσταση της παλαιάς τσαρικής σφαίρας επιρροής στη βορειοανατολική Ασία, η οποία είχε καταλυθεί μετά τη ρωσική ήττα στο ρωσο-ιαπωνικό πόλεμο του 1904-1905, ως αντάλλαγμα για τη συμμετοχή της Σοβιετικής Ένωσης στον πόλεμο κατά της Ιαπωνίας στον Ειρηνικό Ωκεανό. Η αμερικανο-σοβιετική συμφωνία προέβλεπε ότι οι σοβιετικές ένοπλες δυνάμεις θα μπορούσαν να κυριεύσουν: ➤ το νότιο ήμισυ της νήσου Σαχαλίνης, ➤ όλες τις νήσους Κουρίλες και ➤ το βόρειο ήμισυ της κορεατικής χερσονήσου. Παράλληλα, οι Σοβιετικοί θα είχαν τα δικαιώματα χρήσης των λιμενικών και σιδηροδρομικών υποδομών της Μαντζουρίας. Ο Στάλιν αποδέχθηκε τις αμερικανικές προτάσεις και στις 8 Αυγούστου 1945 (δύο μόλις ημέρες μετά τη ρίψη της πρώτης ατομικής βόμβας στη

³⁷ Το συνέδριο της Καλκούτας ήταν σημαντικό, διότι σε αυτό συμμετείχαν αντιπρόσωποι από όλες τις χώρες της νοτιοανατολικής Ασίας (Ινδία, Πακιστάν, Κεϋλάνη, Νεπάλ, Κορέα, Μογγολία, Αυστραλία, Γαλλική Ινδοκίνα κ.τ.λ.) καθώς και από αρκετές δυτικές χώρες (Γαλλία, Γιουγκοσλαβία, Καναδάς, Τσεχοσλοβακία κ.τ.λ.). Παρ' όλα αυτά, όπως ήδη σημειώσαμε, δεν ελήφθη καμία ουσιαστική, απτή και υλοποιήσιμη απόφαση για δράση στον τρίτο κόσμο. Όπως υποστηρίζει η Ruth McVey, «το συνέδριο της Καλκούτας ήταν περισσότερο η συνέπεια παρά η αιτία των μεμονωμένων κομμουνιστικών εξεγέρσεων στην Μπούρμα, στην Μαλάγια (Malaya), στην Ινδονησία και στις Φιλιππίνες». S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 23.

Χιροσίμα και μία ημέρα πριν από τη ρίψη της δεύτερης ατομικής βόμβας στο Ναγκασάκι) χιλιάδες Σοβιετικοί οπλίτες επιτέθηκαν εναντίον των ιαπωνικών στρατευμάτων, που βρίσκονταν στην κινεζική επαρχία της Μαντζουρίας, καταλαμβάνοντας σε λίγες μόνο ημέρες τεράστιες εκτάσεις κινεζικού εδάφους και εκδιώκοντας τα ιαπωνικά στρατεύματα³⁸.

Η περιορισμένη, έστω, συνεισφορά των Σοβιετικών στον αγώνα του Κ.Κ.Κ. ήταν διττή: ➔ Αμέσως μετά την άνευ όρων συνθηκολόγηση της Ιαπωνίας στις 2 Σεπτεμβρίου 1945, ο Στάλιν απέσυρε τάχιστα τις δυνάμεις του από το κινεζικό έδαφος και στη θέση τους εισέρευσαν έως το Δεκέμβριο του 1945 διακόσιες χιλιάδες (200.000)

στρατιώτες του Κ.Κ.Κ.³⁹ ➔ οι Σοβιετικοί παρέδωσαν στο στρατό του Μάο πολεμικό υλικό που είχαν εγκαταλείψει υποχωρώντας οι Ιάπωνες από την κινεζική επαρχία της Μαντζουρίας.⁴⁰ Παρ' όλα αυτά, ο Στάλιν δε φάνηκε να είναι διατεθειμένος να ασχοληθεί σοβαρά με τις κινεζικές εξελίξεις. Ο Γενικός Γραμματέας του Κ.Κ.Σ.Ε. είχε μία εσφαλμένη θεώρηση και αντίληψη για τις τρέχουσες εξελίξεις στην Κίνα, πιθανότατα εξαιτίας εσφαλμένων πληροφοριών που λάμβανε από τις σοβιετικές μυστικές υπηρεσίες. Είχε την εντύπωση ότι το Κ.Κ.Κ. δεν ήταν αρκετά ισχυρό, ώστε να επιτύχει σε σύντομο χρονικό διάστημα την ήττα της Κουομιντάνγκ. Γι' αυτόν το λόγο, προσπάθησε επανειλημμένα να πείσει τον Μάο να συμμαχήσει με

³⁸ John Lewis Gaddis, *We now know: rethinking cold war history*, Clarendon Press, Oxford, 1997, σελ: 55, 56.

³⁹ Wayne P. Limberg, «Soviet military support for third-world Marxist regimes», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 57.

⁴⁰ Οι εκτιμήσεις για τον αριθμό των οπλικών συστημάτων και των πολεμοφοδίων που διέθεσαν οι Σοβιετικοί στους Κινέζους κομμουνιστές δίδονται. Σύμφωνα με τον Raymond Garthoff, οι Σοβιετικοί παραχώρησαν στο στρατό του Μάο 300.000 τυφέκια, 5.000 πολυβόλα όπλα, 369 τεθωρακισμένα οχήματα και 925 αεροσκάφη (Raymond Garthoff, *Sino-Soviet Military Relations*, Praeger, New York, 1966, σελ: 72). Σε αντιδιαστολή, ο S. Neil MacFarlane επικαλείται τα επίσημα στοιχεία των Σοβιετικών Ενόπλων Δυνάμεων, όπως αυτά αναδημοσιεύτηκαν στο άρθρο του M. Ruban, «Kitaiskaya revolyutsiya i sovremenniy maoizm», *Morskoy Sbornik* 10, 1979. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των Σοβιετικών ο Ερυθρός Στρατός παραχώρησε στις ένοπλες δυνάμεις του Κ.Κ.Κ. την πλειονότητα των όπλων που είχαν εγκαταλείψει οι Ιάπωνες στο πεδίο της μάχης. Επρόκειτο για 1.565 πυροβόλα, 2.139 όλμους, 600 τεθωρακισμένα οχήματα, 861 αεροσκάφη και ένα μεγάλο αριθμό αυτόματων όπλων και πυρομαχικών (S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 25). Από την πλευρά του ο Μάο Τσε Τουνγκ ισχυρίστηκε δημοσίως ότι τα στοιχεία που έδωσαν αργότερα στη δημοσιότητα οι Σοβιετικοί ήταν ψευδή. Οι Κινέζοι υποστηρίζουν ότι ο Ερυθρός Στρατός προσπαθούσε να τηρήσει ίσες αποστάσεις ανάμεσα στους εθνικιστές του Τσιανγκ Κάι Σεκ και το Κ.Κ.Κ. Σύμφωνα με τους κινεζικούς ισχυρισμούς, η απόκτηση των ιαπωνικών όπλων ήταν αποτέλεσμα των ενεργειών των ίδιων των Κινέζων κομμουνιστών, οι οποίοι ληλάτησαν αφύλακτες αποθήκες ιαπωνικού οπλισμού σε αγροτικές περιοχές, στις οποίες η σοβιετική στρατιωτική παρουσία ήταν ελλιπής και δεν επαρκούσε για την αποτελεσματική φύλαξη των εγκαταλελειμμένων ιαπωνικών εγκαταστάσεων. Αντιθέτως, στις περιοχές της Μαντζουρίας όπου ο Σοβιετικός έλεγχος ήταν ισχυρός (π.χ. στις αστικές περιοχές και κατά μήκος των σιδηροδρομικών δικτύων), οι Σοβιετικοί είτε μετέφεραν στην Ε.Σ.Σ.Δ. τα όπλα που είχαν καταλάβει από τους Ιάπωνες είτε τα κατέστρεψαν πριν από την αποχώρησή τους (S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 24). Ο John Lewis Gaddis επισημαίνει ότι ο Ερυθρός Στρατός ενίσχυσε τις ένοπλες δυνάμεις του Κ.Κ.Κ. με ιαπωνικά όπλα, χωρίς όμως να παραθέτει αναλυτικά στοιχεία για το μέγεθος της σοβιετικής βοήθειας (John Lewis Gaddis, *We now know: rethinking cold war history*, Clarendon Press, Oxford, 1997, σελ: 60). Παρά τους αντικρουόμενους κινεζικούς και σοβιετικούς ισχυρισμούς, σήμερα είναι ευρέως αποδεκτό πως υπήρξε σοβιετική αρωγή προς τις δυνάμεις του Μάο Τσε Τουνγκ. Αυτό που δεν είναι ακόμη απολύτως σαφές είναι η ακριβής έκταση και το ακριβές μέγεθος αυτής της αρωγής.

τον Τσιανγκ Κάι Σεκ⁴¹. Είναι χαρακτηριστική η δήλωση στην οποία προέβη ο Μάο κατά τη διάρκεια μίας ομιλίας του το 1962: «Οι Σοβιετικοί δεν επέτρεπαν στην Κίνα να κάνει επανάσταση. Αυτό συνέβη και το 1945, όταν ο Στάλιν επιχείρησε να αποτρέψει την κινεζική επανάσταση προτείνοντας τη συνεργασία του Κ.Κ.Κ. με την Κουομιντάνγκ».

Τελικά, τα κομμουνιστικά στρατεύματα εκδίωξαν τους εθνικιστές και την 1^η Οκτωβρίου 1949 ανακηρύχθηκε επισήμως η δημιουργία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας. Πάντως, όπως έχουν επισημάνει αρκετοί μελετητές, οι Σοβιετικοί δεν ήταν ιδιαίτερα ενθουσιασμένοι από τη νίκη του Μάο⁴². Η δημιουργία μίας πολυπληθούς κομμουνιστικής χώρας, η οποία δυνητικά μπορούσε να αναδειχθεί σε μεγάλη δύναμη, θα μπορούσε να υπονομεύσει μακροπρόθεσμα την πρωτοκαθεδρία της Ε.Σ.Σ.Δ. στο κομμουνιστικό στρατόπεδο. Ο Στάλιν δικαιολογημένα φοβόταν ότι η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας δε θα ήταν τόσο πειθήνια όσο οι ανατολικοευρωπαϊκοί δορυφόροι της Ε.Σ.Σ.Δ.⁴³

Στη Βόρεια Κορέα η σοβιετική παρέμβαση ήταν μάλλον αμελητέα. Έλαβαν χώρα αρκετές αποστολές στρατιω-

τικού υλικού προς τις δυνάμεις του Κιμ Ιλ Σουνγκ κατά τη διάρκεια του πολέμου της Κορέας (ο οποίος ξεκίνησε στις 25 Ιουνίου 1950 με την αιφνιδιαστική εισβολή των Βορειοκορεατών στη Νότια Κορέα), αλλά το κύριο βάρος της ενίσχυσης των βορειοκορεατικών δυνάμεων είχε επωμισθεί η κομμουνιστική Κίνα αποστέλλοντας από τα τέλη Νοεμβρίου 1950 έως τον Ιούλιο του 1953 χιλιάδες στρατιώτες, χιλιάδες τόνους στρατιωτικού υλικού και επισιτιστική βοήθεια για τον πληθυσμό της Β. Κορέας που βρισκόταν στα πρόθυρα της λιμοκτονίας. Ήδη από τον Απρίλιο του 1950 (δύο μήνες πριν την έναρξη του πολέμου), ο Στάλιν είχε δηλώσει απερίφραστα και κατηγορηματικά στον ηγέτη της Β. Κορέας Κιμ Ιλ Σουνγκ, ο οποίος τον πίεζε αφόρητα ζητώντας την έγκρισή του για να εισβάλλει στη Ν. Κορέα: «Δεν πρέπει να αναμένετε μεγάλη βοήθεια και υποστήριξη από τη Σοβιετική Ένωση, διότι [στην Ευρώπη] έχουμε να αντιμετωπίσουμε σημαντικότερες προκλήσεις από το κορεατικό πρόβλημα. [...] Εάν σας κλοτσήσουν [οι Αμερικανοί] στα δόντια, δε θα κουνήσω ούτε ένα δακτυλάκι. Για οποιαδήποτε βοήθεια θα πρέπει να απευθυνθείτε στον Μάο»

⁴¹ Ο ίδιος ο Στάλιν επιβεβαίωσε τις ασφυκτικές πιέσεις που ασκούσε στο Κ.Κ.Κ., για να εγκαταλείψει την ιδέα της επανάστασης του προλεταριάτου στην Κίνα και να έρθει σε συνεννόηση με τους Κινέζους εθνικιστές: «Όταν ο πόλεμος με την Ιαπωνία τελείωσε, καλέσαμε στη Μόσχα τους Κινέζους συντρόφους για να έρθουμε σε συμφωνία για το πώς μπορούσε να εξευρεθεί ένα *modus vivendi* του Κ.Κ.Κ. με τις δυνάμεις του Τσιανγκ Κάι Σεκ. Οι Κινέζοι κομμουνιστές συμφώνησαν προφορικά μαζί μας, αλλά, όταν επέστρεψαν στην Κίνα, υλοποίησαν τα δικά τους σχέδια (They agreed with us in word, but indeed they did it their way when they got home)». Milovan Djilas, *Conversations with Stalin*, Harcourt Brace & World, New York, 1962, σελ: 182.

⁴² Ενδεικτικό της αντιπάθειας και της περιφρόνησης του Στάλιν για τους Κινέζους κομμουνιστές είναι το γεγονός ότι, σε συζητήσεις του με ξένους διπλωμάτες, τους αποκαλούσε «μαρξιστές της μαργαρίνης» (*margarine marxists*). Τι ακριβώς εννοούσε ο Στάλιν με τη συγκεκριμένη φράση δεν είναι απολύτως κατανοητό. Πάντως, όπως σημειώνει ο John Lewis Gaddis, ο Στάλιν είχε την τάση να θεωρεί ότι όλοι οι κομμουνιστές που ξέφευγαν κατά κάποιο τρόπο από τον ασφυκτικό εναγκαλισμό της Μόσχας (π.χ. ο Τίτο) είχαν συνθετικά χαρακτηριστικά, όπως η μαργαρίνη. Η σταλινική θεωρία για την αυθεντική μαρξιστική επανάσταση προέβλεπε ότι αυτή δε θα έπρεπε να είναι αυθόρμητη, αλλά υποκινούμενη και κατευθυνόμενη από τη Μόσχα. John Lewis Gaddis, *We now know: rethinking cold war history*, Clarendon Press, Oxford, 1997, σελ: 59.

⁴³ Milovan Djilas, *Conversations with Stalin*, Harcourt Brace & World, New York, 1962, σελ: 183.

(if you should get kicked in the teeth, I shall not lift a finger. You have to ask Mao for all the help)⁴⁴. Ο Στάλιν τήρησε απαρέγκλιτα τη στάση που είχε περιγράψει στον Κιμ Ιλ Σουνγκ πριν από την έναρξη των εχθροπραξιών παραμένοντας σε μεγάλο βαθμό αμέτοχος και μετακυλίωντας το κύριο κόστος της άμεσης εμπλοκής και υποστήριξης της Β. Κορέας στον Μάο⁴⁵.

Η δραστηριοποίηση της Ε.Σ.Σ.Δ. σε χώρες του τρίτου κόσμου επί Νικήτα Χρουστσόφ (1953-1964)

Όταν ανέλαβε καθήκοντα Γενικού Γραμματέα του Κ.Κ.Σ.Ε. ο Νικήτα Χρουστσόφ ύστερα από τον θάνατο του Στάλιν το Μάρτιο του 1953, η Ε.Σ.Σ.Δ. άρχισε σταδιακά να ακολουθεί μία πιο παρεμβατική πολιτική στα ζητήματα του τρίτου κόσμου απ' ό,τι παλαιότερα. Παρ' όλα αυτά, ο

Χρουστσόφ άσκησε μία μετριοπαθή, σε γενικές γραμμές, εξωτερική πολιτική προβαίνοντας σε υποχωρήσεις, όταν αυτές ήταν αναγκαίες για την αποκλιμάκωση της έντασης και τη διασφάλιση της ειρήνης (π.χ. τον Οκτώβριο του 1962 κατά τη διάρκεια της κρίσης των πυρηνικών πυραύλων μέσου βεληνεκούς στην Κούβα).

Τρεις ήταν οι σημαντικές τομές ανάμεσα στην εποχή Στάλιν και στην εποχή Χρουστσόφ: ➔ προσέγγιση από τη σοβιετική πλευρά χωρών του τρίτου κόσμου, οι οποίες όμως δεν είχαν κομμουνιστικές κυβερνήσεις (π.χ. Ινδονησία, Ινδία, Αίγυπτος, Γκάνα, Γουινέα κ.τ.λ.), ➔ αύξηση των ποσών που δαπανούσε η Ε.Σ.Σ.Δ. για την ενίσχυση καθεστώτων (όχι απαραίτητα κομμουνιστικών) στον τρίτο κόσμο, ➔ ρήξη με την Κίνα, λόγω της αποσταλινοποίησης που επέβαλε ο Χρουστσόφ.

⁴⁴ John Lewis Gaddis, *We now know: rethinking cold war history*, Clarendon Press, Oxford, 1997, σελ: 74.

⁴⁵ Για περισσότερες λεπτομέρειες John Lewis Gaddis, *We now know: rethinking cold war history*, Clarendon Press, Oxford, 1997, σελ: 70-82 και Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002*, Ποιότητα, Αθήνα, 2003, σελ: 90-97. Όμως, και σε αυτό το ζήτημα οι εκτιμήσεις για το ακριβές μέγεθος της εμπλοκής των Σοβιετικών στον πόλεμο της Κορέας δίστανται. Για παράδειγμα, ο William Zimmerman υποστηρίζει ότι η σοβιετική εμπλοκή στην Κορέα ήταν σημαντική. Σύμφωνα με τον William Zimmerman, το Σεπτέμβριο του 1951, 20.000-25.000 Σοβιετικοί στρατιώτες βρίσκονταν στη Β. Κορέα, εκ των οποίων 5.000 ανήκαν σε αερομεταφερόμενες μονάδες, 2.000 υπηρετούσαν ως στρατιωτικοί σύμβουλοι, 1.500 ήταν μηχανικοί και μερικές χιλιάδες ακόμα επάνδρωναν μία μεραρχία πυροβολικού. Επιπλέον, σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει ο Zimmerman, 15 σοβιετικές μεραρχίες βρίσκονταν στο κινεζικό έδαφος συμβάλλοντας στη διοικητική / επιμελητειακή μέριμνα (logistical support) και στον εφοδιασμό των κινεζικών στρατευμάτων. Παράλληλα, οι Σοβιετικοί είχαν τοποθετήσει αντιαεροπορικά συστήματα στη βορειοανατολική Κίνα για την προστασία του κινεζικού εναέριου χώρου. Πάντως, οι Σοβιετικοί απέφευγαν να έρθουν αντιμέτωποι με τα αμερικανικά στρατεύματα στο πεδίο της μάχης. (William Zimmerman, «The Korean and Vietnam Wars», στο Stephen S. Kaplan, *Diplomacy of Power, Soviet armed forces as political instrument*, Brookings Institution, Washington, 1981, σελ: 332). Ειδικά, όσον αφορά στη σοβιετική αεροπορική εμπλοκή στον πόλεμο της Κορέας, είμαστε σήμερα σε θέση να γνωρίζουμε ότι η 151^η τακτική αεροπορική μονάδα καταδιωκτικών (fighter division) της Σοβιετικής Αεροπορίας ήταν η πρώτη που έφθασε στην Κορέα, τον Οκτώβριο του 1950. Διοικητής του συνόλου των σοβιετικών δυνάμεων τοποθετήθηκε αργότερα ο στρατηγός Georgiy Lobov, ενώ η διασημότερη προσωπικότητα που πήγε στο μέτωπο, ως επικεφαλής της 324^{ης} μονάδας καταδιωκτικών, ήταν ο Ivan Kozhedub, που με 62 καταρρίψεις στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξε ο πρώτος άσος των Συμμάχων. Συνολικά στάλθηκαν στην Κορέα μόλις 5.000 αεροπόροι και τεχνικοί, αριθμός πραγματικά ασήμαντος σε σχέση με το αντίστοιχο προσωπικό της U.S.A.F. (1.285.000 άτομα). Οι βάσεις εξόρμησης ήταν μόνο τρία κινεζικά αεροδρόμια βορείως του ποταμού Γιαλού, ο οποίος αποτελεί το φυσικό σύνορο Β. Κορέας-Κίνας (επρόκειτο για τα αεροδρόμια Antung, Maro και Tarao), διότι και τα 34 βορειο-κορεατικά αεροδρόμια νοτίως του ποταμού συνεχώς βομβαρδίζονταν. Οι επιχειρήσεις ξεκίνησαν πολύ γρήγορα, την 1^η Νοεμβρίου 1950, και μια εβδομάδα αργότερα χάθηκε το πρώτο MiG-15 κατά τη διάρκεια της πρώτης στην ιστορία αναμέτρησης αεριωθούμενων (ο θύτης ήταν ένα F-80 με πιλότο τον R. Brown). Η στρατολόγηση όσων στάλθηκαν στην Κορέα έγινε σε καθαρά εθελοντική βάση, με ιδιαίτερη προτίμηση στους βετεράνους του Β' Παγκόσμιου Πολέμου (αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι πέντε τουλάχιστον Σοβιετικοί πιλότοι, όπως και επτά Αμερικανοί, έγιναν άσοι και στους δύο πολέμους). Ούτε καν οι ίδιες οι οικογένειες των πιλότων δε μάθαιναν πού πήγαιναν οι δικοί τους. Ακολουθούσε μία περίοδος εκπαίδευσης στο

Αναλυτικότερα, επί Χρουστσόφ η Ε.Σ.Σ.Δ. άρχισε να αναμειγνύεται ενεργά στις υποθέσεις του τρίτου κόσμου. Οι σοβιετικές σχέσεις με την Αίγυπτο του Νάσερ, τη Συρία, την Ινδονησία του Σουκάρνο, το Κογκό του Πατρίς Λουμούμπα, την Αλγερία του Μπεν Μπέλα, την Κούβα του Φιντέλ Κάστρο, το Μάλι του Μοντίμπο Κέι-τα ήταν κάτι παραπάνω από εγκάρδιες. Η Ε.Σ.Σ.Δ. για πρώτη φορά στην ιστορία της δαπάνησε αρκετά εκατομμύρια δολάρια για την υποστήριξη απομακρυσμένων καθεστώτων σε αφρικανικές, ασιατικές και λατινοαμερικανικές χώρες. Πάντως, πρέπει

να υπογραμμίσουμε ότι ορισμένες φορές η στήριξη που παρείχαν οι Σοβιετικοί σε κράτη του τρίτου κόσμου δε συνεπαγόταν απαραίτητα υπέρογκο οικονομικό κόστος. Για παράδειγμα, στην περίπτωση του Π. Λουμούμπα η Ε.Σ.Σ.Δ. προμήθευσε το Κογκό μόνο με λίγα φορτηγά αυτοκίνητα και συσκευές ασύρματης επικοινωνίας⁴⁶. Επίσης, η Ε.Σ.Σ.Δ. παρείχε μηδαμινή υποστήριξη στη Γουατεμάλα, όπου από το 1953 κυβερνούσε η αριστερή κυβέρνηση του Τζακόμπο Άρμπενς με την υποστήριξη του Κομμουνιστικού Κόμματος Γουατεμάλας⁴⁷. Η Τσεχοσλοβακία πούλησε στη

MiG-15, ιδίως για όσους δεν ήταν εξοικειωμένοι με το κορυφαίο τότε ρωσικό μαχητικό, και κατόπιν έφευγαν για το μέτωπο. Μάλιστα, χρήζει αναφοράς το γεγονός ότι η Μόσχα έστειλε στο μέτωπο ακόμη και τον ίδιο το σχεδιαστή του MiG-15, τον πασιγνώστο Α.Μikoyan (1905-1970), προκειμένου να πληροφορηθεί από τους ίδιους τους πιλότους τις ατέλειες του δημιουργημάτός του και να το βελτιώσει. Το βασικό σημείο που του επισήμαναν ήταν η ανεπάρκεια της θωράκισης του κόκπιτ πίσω από το κεφάλι. Δεν πέρασε πολύς καιρός και τα νέα αεροσκάφη που στάλθηκαν στην Κορέα είχαν εξαλείψει αυτό το μειονέκτημα. Αυτό αποδεικνύει ότι η σχεδόν πειραματική (όπως δείχνει και το μέγεθός της) εμπλοκή στον πόλεμο ήταν πρωτίστως για την Ε.Σ.Σ.Δ. μία καλή ευκαιρία αξιολόγησης και βελτίωσης των καταδιωκτικών της, ενδεχομένως δε και των χειριστών της (διότι από την άνοιξη του 1952 τους βετεράνους του Β' Παγκόσμιου Πολέμου είχαν διαδεχθεί νέοι και άπειροι πιλότοι). Η περιορισμένη, έστω, σοβιετική αεροπορική εμπλοκή στην Κορέα αποκαλύφθηκε μόλις τη δεκαετία του 1990, αφού, παρά τις πληροφορίες της CIA και τις μαρτυρίες ορισμένων χειριστών της U.S.A.F. για αντιπάλους «που δεν έμοιαζαν καθόλου με Κινέζους ή Βορειοκορεάτες», ουδέποτε κατέστη εφικτή η σύλληψη έστω και ενός Σοβιετικού αιχμαλώτου. Ο λόγος ήταν απλός: Οι Σοβιετικοί είχαν απαγορεύσει αυστηρά στους πιλότους τους να πετούν πάνω από τη θάλασσα και νοτίως του 38^{ου} παράλληλου. Όμως, τα μέτρα ασφαλείας εκτείνονταν και σε άλλους τομείς. Υποθετήθηκαν κινεζικά ή βορειο-κορεατικά ονόματα, εθνότητα και εξοπλισμός, οι δε βασικές λέξεις επικοινωνίας λέγονταν στην κινεζική γλώσσα. Για μία περιεκτική ανάλυση της δράσης των Σοβιετικών πιλότων: Βασιλική Σίταράς, «Οι Σοβιετικοί άσοι της Κορέας», Πτήση και Διάστημα, τεύχος 154, Φεβρουάριος 1998. Παρ' όλα αυτά, όπως σημειώσαμε παραπάνω, η σοβιετική εμπλοκή ήταν περιορισμένη και συνέβαλε κατά κύριο λόγο στην αεροπορική κάλυψη / υποστήριξη των κινεζικών χερσαίων δυνάμεων. Ενδεικτική της διάθεσης των Σοβιετικών να μην εμπλακούν ενεργά στον πόλεμο της Κορέας ήταν η άρνηση του Στάλιν να αποστείλει στρατεύματα στην κορεατική χερσόνησο, ακόμη και όταν το καθεστώς του Κιμ Ιλ Σουνγκ έπνεε τα λοίσθια στις αρχές Οκτωβρίου 1950. Τότε η προέλαση των αμερικανικών ενόπλων δυνάμεων και των συμμάχων τους υπό την διοίκηση του στρατηγού Ντάγκλας Μακ Άρθουρ είχε φτάσει κοντά στα βορειο-κορεατικά σύνορα με την Κίνα και την Ε.Σ.Σ.Δ. Στις αγωνιώδεις εκκλήσεις του Κιμ Ιλ Σουνγκ για σοβιετική βοήθεια ο Στάλιν απάντησε αρνητικά και με μήνυμα που απέστειλε την 1^η Οκτωβρίου 1950 ζήτησε από τον Μάο Τσε Τουνγκ την αποστολή Κινέζων «εθελοντών» για τη διάσωση του βορειο-κορεατικού καθεστώτος. Μάλιστα, λόγω των αρχικών διαταγμών και της άρνησης του Μάο, ο Στάλιν διέταξε στις 13 Οκτωβρίου 1950 τον Κιμ να εγκαταλείψει τον αγώνα και να αποσυρθεί από τη Β. Κορέα σχηματίζοντας κυβέρνηση εξορίας στη Μόσχα. Δηλαδή, ο Σοβιετικός ηγέτης ήταν πρόθυμος να θυσιάσει τη Β. Κορέα για να μη διακινδυνεύσει μία ολομέτωπη σύγκρουση με τις Η.Π.Α. Τελικά δε χρειάστηκε να συμβεί κάτι τέτοιο, επειδή ο Μάο πείσθηκε από τα σοβιετικά επιχειρήματα και η αιφνιδιαστική κινεζική επίθεση του Νοεμβρίου 1950 μετέβαλε άρδην το πολεμικό σκηνικό στην Κορέα προς όφελος της κομμουνιστικής πλευράς. (John Lewis Gaddis, *We now know: rethinking cold war history*, Clarendon Press, Oxford, 1997, σελ: 80, 81).

⁴⁶ S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 29.

⁴⁷ Όπως παραδέχθηκε μετά από αρκετά χρόνια ένα στέλεχος του Κομμουνιστικού Κόμματος Γουατεμάλας: «Χτυπούσαμε την πόρτα των Σοβιετικών, αλλά αυτοί δεν απάντησαν» (We were knocking on the Soviets door, but they didn't answer). John Lewis Gaddis, *We now know: rethinking cold war history*, Clarendon Press, Oxford, 1997, σελ: 178.

Γουατεμάλα έναντι μετρητών παλαιό γερμανικό οπλισμό του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Η μόνη οικονομική συναλλαγή της Γουατεμάλας με την ίδια τη Σοβιετική Ένωση, που αποκάλυψαν τα αρχεία της Γουατεμάλας στην κατοχή της CIA, ήταν η απαίτηση του βιβλιοπωλείου Mezhdunarodnaya Kniga της Μόσχας προς το Κ.Κ. Γουατεμάλας να εξοφλήσει χρέη ύψους 22,95 δολαρίων⁴⁸.

Επιπροσθέτως, ο Χρουστσόφ εξαναγκάστηκε να ακολουθήσει μία δραστήρια εξωτερική πολιτική στον τρίτο κόσμο εξαιτίας της δριμείας κριτικής που ασκούσε διαρκώς εναντίον του ο Μάο Τσε Τουνγκ κατηγορώντας τον για «ρεβιζιονισμό», αδράνεια, υποχωρητικότητα και έλλειψη πυγμής. Η εξωτερική πολιτική του Ν. Χρουστσόφ ήταν λοιπόν, εν πολλοίς, αντιφατική. Προσπαθούσε να ισορροπήσει ανάμεσα αφενός στην αυξανόμενη πίεση που του ασκούσε η Κίνα για ολοένα μεγαλύτερη ανάμειξη σε ανταποικιακές συγκρούσεις και εξεγέρσεις και αφετέρου στην προσπάθειά του να ελαχιστοποιήσει τις αφορμές που ήταν ικανές να οδηγήσουν σε κρίση και σε κλιμάκωση τις αμερικανο-σοβιετικές σχέσεις.

Στις αποτυχίες του Χρουστσόφ καταλογίζονται κυρίως η επιδείνωση των σχέσεων με την κομμουνιστική Κίνα και η ταπεινωτική υποχώρηση άνευ ουσιαστικών ανταλλαγμάτων από την Κούβα κατά τη διάρκεια της κρίσης των πυρηνικών πυραύλων μέσου βεληνεκούς που είχαν εγκατασταθεί

στο νησί από τους Σοβιετικούς το 1962. Αξίζει να υπομνησθεί ότι η έκβαση της κρίσης της Κούβας συνέβαλε στην πτώση του Ν. Χρουστσόφ από τη θέση του Γενικού Γραμματέα του Κ.Κ.Σ.Ε. τον Οκτώβριο του 1964.

Στις επιτυχίες του Χρουστσόφ πιστώνεται η επιτυχής δραστηριοποίηση της Ε.Σ.Σ.Δ. στη Μέση Ανατολή, στη Βόρεια Αφρική και στην Καραϊβική (με την Κούβα του Φιντέλ Κάστρο). Για πρώτη φορά στην ιστορία της η Ε.Σ.Σ.Δ. αναδείχθηκε σε υπολογίσιμο ανταγωνιστή των μεγάλων δυτικών δυνάμεων σε περιοχές που απείχαν χιλιάδες χιλιόμετρα από τη σοβιετική περιφέρεια. Όμως, αυτή η δραστηριοποίηση της Ε.Σ.Σ.Δ. συνεπαγόταν σημαντικό κόστος για τη σοβιετική οικονομία, το οποίο μακροπρόθεσμα υπονόμωσε τα θεμέλια και τις βάσεις της σοβιετικής στρατιωτικής και πολιτικής ισχύος.

Η σοβιετική δραστηριοποίηση σε περιοχές του τρίτου κόσμου επί Λεονίντ Μπρέζνιεφ (1964-1982)

Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησης της Ε.Σ.Σ.Δ. από τον Λεονίντ Μπρέζνιεφ οι σοβιετικές πρωτοβουλίες στον τρίτο κόσμο ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο επιβαρύνοντας σε υπερβολικό βαθμό τη σοβιετική οικονομία, η οποία ήδη από εκείνη την εποχή αντιμετώπιζε σοβαρά εγγενή διαρθρωτικά προβλήματα.

Είναι αδύνατον να ξεταστούν και να αναλυθούν διεξοδικά σε αυτό το άρθρο οι δεκάδες σοβιετικές επεμβάσεις στο

⁴⁸ Τα επίσημα αρχεία της Γουατεμάλας περιήλθαν στην κατοχή της CIA, ύστερα από το επιτυχές πραξικόπημα που οργάνωσαν οι Η.Π.Α. στη Γουατεμάλα τον Ιούνιο του 1954 με τη βοήθεια του εξόριστου συνταγματάρχη Κάρλος Καστίγιο Άρμας. John Lewis Gaddis, *We now know: rethinking cold war history*, Clarendon Press, Oxford, 1997, σελ: 178.

εξωτερικό επί Μπρέζνιεφ. Κατά συνέπεια, θα περιοριστούμε στην ανάλυση ενός παραδείγματος.

Η σοβιετική επέμβαση στην Αιθιοπία

Η ανατροπή του Χαϊλέ Σελασιέ το Σεπτέμβριο του 1974 και η επακόλουθη αναρρίχηση στην εξουσία του σοσιαλιστικού «Προσωρινού Στρατιωτικού Διοικητικού Συμβουλίου» (Provisional Military Administrative Council, PMAC) μετέβαλε άρδην την εξωτερική πολιτική της Αιθιοπίας. Ενώ έως εκείνη την εποχή η Αιθιοπία ακολουθούσε μία σχετικά φιλοαμερικανική εξωτερική πολιτική, η καινούργια αιθιοπική κυβέρνηση στράφηκε από την πρώτη στιγμή που ανέλαβε την εξουσία προς την Ε.Σ.Σ.Δ. Θα πρέπει να επισημάνουμε ότι η Σοβιετική Ένωση δεν είχε ουδεμία ανάμειξη στην προπαρασκευή του πραξικοπήματος που ανέτρεψε τον Σελασιέ το 1974.

Αρχικά, οι Σοβιετικοί ήταν ιδιαίτερα διστακτικοί απέναντι στο ενδεχόμενο συνεργασίας με το PMAC. Οι αμφιβολίες των Σοβιετικών αφορούσαν τόσο στην αξιοπιστία και τη φερεγγυότητα του PMAC όσο και στις παρενέργειες που θα προκαλούσε η προσέγγιση της Ε.Σ.Σ.Δ. με την Αιθιοπία στην προσπάθεια που κατέβαλαν την ίδια εποχή οι Σοβιετικοί για τη σύσφιξη των σχέσεών τους με τη γειτονική Σομαλία του Σιάντ Μπαρέ (Siad Barri). Έτσι λοιπόν, αρχικά οι Σοβιετικοί αγνόησαν εντελώς τις εκκλήσεις του PMAC για αποστολή στρατιωτικής βοήθειας και για σύναψη συμμαχικών δεσμών⁴⁹. Ποιές ήταν όμως οι αιτίες αυτής

της δυσπιστίας, της επιφυλακτικότητας και της καχυποψίας με την οποία αντιμετώπιζαν οι Σοβιετικοί το PMAC;

Για να απαντήσουμε με σαφήνεια σε αυτή την ερώτηση πρέπει να προβούμε σε μία σύντομη ανασκόπηση των διμερών σχέσεων της Σομαλίας και της Αιθιοπίας.

Μπρέζνιεφ

Ειδικότερα, η Σομαλία διεκδικούσε την αιθιοπική επαρχία του Ογκάντεν (Ogaden) και βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση με την Αιθιοπία. Από την πλευρά τους οι Σοβιετικοί ήδη από τη δεκαετία του 1960 είχαν υπογράψει συνθήκη φιλίας και συνεργασίας με τη Σομαλία και έως το 1974 είχαν προμηθεύσει τις ένοπλες δυνάμεις της Σομαλίας με οπλισμό αξίας άνω των 285 εκατομμυρίων δολαρίων υπό μορφή, ως επί το πλείστον, δωρεάν στρατιωτικής βοήθειας ή χαμηλότοκων

⁴⁹ Bruce D. Porter, *USSR in Third World Conflicts: Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars, 1945-1980*, Cambridge University Press, 1986, σελ: 191-193.

δανείων με πολυετή περίοδο αποπληρωμής. Σε αντάλλαγμα, οι Σοβιετικοί είχαν πρόσβαση και μπορούσαν να χρησιμοποιούν για τις δικές τους ανάγκες τις εγκαταστάσεις του στρατού της Σομαλίας. Ιδιαίτερα χρήσιμες για το σοβιετικό πολεμικό ναυτικό ήταν οι διευκολύνσεις που διέθετε στο ναύσταθμο της Berbera, όπου οι Σοβιετικοί είχαν αναπτύξει εγκαταστάσεις τηλεπικοινωνιών, επιμεληθείας και συντήρησης των πολεμικών τους σκαφών. Οι σχέσεις της Ε.Σ.Σ.Δ. με την ανατραπέισα κυβέρνηση του Χαϊλέ Σελασιέ δεν ήταν ικανοποιητικές και, ως εκ τούτου, οι Σοβιετικοί υποστήριζαν το σύνολο των διεκδικήσεων της Σομαλίας στην επαρχία του Ογκάντεν και παράλληλα είχαν κατά καιρούς ενισχύσει με στρατιωτική βοήθεια δύο αποσχιστικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνταν ενόπλιως υπέρ της αυτονομίας της επαρχίας της Ερυθραίας⁵⁰. Εάν λοιπόν, οι Σοβιετικοί ανταποκρίνονταν στα κελύσματα της νέας αιθιοπικής ηγεσίας για στενή πολιτική, οικονομική και στρατιωτική συνεργασία, θα έθεταν σε κίνδυνο την προνομιακή θέση που διατηρούσαν επί μία δεκαετία στη Σομαλία.

Πέραν τούτου, η ηγετική ομάδα του ΡΜΑC προερχόταν από το αιθιοπικό στράτευμα. Αρκετοί από τους αξιωματικούς που αποτελούσαν την ηγεσία του ΡΜΑC είχαν εκπαιδευθεί στις Η.Π.Α. και διατηρούσαν φιλοδυτικές συμπάθειες. Την ίδια στιγμή μία άλλη μικρότερη μερίδα Αιθίοπων αξιωματικών που βρίσκονταν και αυτοί στα ανώτατα κλιμάκια της διοίκησης του ΡΜΑC ήταν ιδιαίτερα φανατικοί μαρξιστές με ακραίες απόψεις

(σταλινικού, μαοϊκού τύπου), με αποτέλεσμα οι Σοβιετικοί ιθύνοντες να φοβούνται μήπως οι φανατικοί αριστεροί Αιθίοπες προβούν σε βιαστικά βήματα προς το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της αιθιοπικής κοινωνίας και ενέργειες πέρα από τις δυνατότητες της Αιθιοπίας συσπειρώνοντας, τελικά, εναντίον τους σύσσωμο τον αιθιοπικό λαό. Γι' αυτούς τους λόγους, οι Σοβιετικοί αμφέβαλλαν τόσο για τη νομιμοφροσύνη του ΡΜΑC όσο και για τη σκοπιμότητα και τα οφέλη που θα τους απέφερε η σύναψη συμμαχικών δεσμών με την Αιθιοπία (εφόσον ήταν αδύνατον να διατηρούν αгаσθή συνεργασία και με τη Σομαλία και με την Αιθιοπία ταυτόχρονα).

Παρά τους σοβαρούς προβληματισμούς και τις αμφιταλαντεύσεις του Κρεμλίνου, ο Μπρέζνιεφ αποφάσισε τελικά την έναρξη μυστικών διαπραγματεύσεων με την Αιθιοπική κυβέρνηση το 1975. Κατά τη διάρκεια αυτών των μυστικών διαβουλεύσεων, η Μόσχα άφησε να διαφανεί η δυσαρέσκειά της για την ύπαρξη φιλοαμερικανών αξιωματικών σε νευραλγικές θέσεις του νέου αιθιοπικού καθεστώτος. Οι Αιθίοπες επιχειρήσαν να διασκεδάσουν τις σοβιετικές ανησυχίες και το Σεπτέμβριο του 1975 αναδιοργάνωσαν εκ βάθρων τη δομή και τη σύνθεση της κυβερνώσας παράταξης. Απομακρύνθηκαν σχεδόν όλοι οι αξιωματικοί που είχαν το «στίγμα» του φιλοδυτικού, δημιουργήθηκε ένα μαζικό, επαναστατικό, μαρξιστικό κόμμα, το οποίο καθοδηγούνταν από το ΡΜΑC, και θεσπίσθηκε η λειτουργία ενός πολιτικού γραφείου (Politburo) στο εσωτερικό του

⁵⁰ Οι δύο αυτές οργανώσεις ήταν το «Μέτωπο Απελευθέρωσης της Ερυθραίας» (Eritrean Liberation Front) και το «Λαϊκό Μέτωπο Απελευθέρωσης της Ερυθραίας» (Eritrean Popular Liberation Front).

ισχυρός άνδρας της

νεάς ηγεσίας αναδείχθηκε ο Μενγκίστου (Mengistu), ένας αιθίοπας κομμουνιστής αξιωματικός πλήρως αφοσιωμένος στην Ε.Σ.Σ.Δ. Μία από τις πρώτες ενέργειες του νέου καθεστώτος ήταν η απομάκρυνση όλων ανεξαιρέτως των Αμερικανών στρατιωτικών συμβούλων που υπήρχαν στην Αιθιοπία. Σε αντίποινα οι Η.Π.Α. διέκοψαν την οικονομική και την επισιτιστική βοήθεια με την οποία προμήθευαν την Αιθιοπία⁵².

Τον ίδιο μήνα ο Αιθίοπας ηγέτης Μενγκίστου μετέβη στη Μόσχα, όπου σύναψε: ➔ συνθήκη φιλίας και συνεργασίας με την Ε.Σ.Σ.Δ., ➔ συμφωνία οικονομικής και τεχνικής συνεργασίας και ➔ συμφωνία παροχής, με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους για την αιθιοπική πλευρά, προηγμένων οπλικών συστημάτων συνολικής αξίας 350-450 εκατομμυρίων δολαρίων.

Δύο μήνες μετά τη σύναψη της συμφωνίας που προαναφέραμε, στις 3 Φεβρουαρίου 1977, στην Αντίς Αμπέμπα πραγματοποιήθηκε ένα αιματηρό πραξικόπημα στο εσωτερικό του ΡΜΑΚ. Ιθύνων νους του πραξικοπήματος και

ισχυρός άνδρας της νεάς ηγεσίας αναδείχθηκε ο Μενγκίστου (Mengistu), ένας αιθίοπας κομμουνιστής αξιωματικός πλήρως αφοσιωμένος στην Ε.Σ.Σ.Δ. Μία από τις πρώτες ενέργειες του νέου καθεστώτος ήταν η απομάκρυνση όλων ανεξαιρέτως των Αμερικανών στρατιωτικών συμβούλων που υπήρχαν στην Αιθιοπία. Σε αντίποινα οι Η.Π.Α. διέκοψαν την οικονομική και την επισιτιστική βοήθεια με την οποία προμήθευαν την Αιθιοπία⁵².

Η Ε.Σ.Σ.Δ. έδρασε ταχύτατα για να καλύψει το κενό που άφησαν οι Η.Π.Α. με την εκδίωξή τους από τα αιθιοπικά εδάφη. Σοβιετικά όπλα άρχισαν να καταφθάνουν στην Αιθιοπία το Μάρτιο του 1977. Το Μάιο του ίδιου έτους εμφανίσθηκαν στην Αντίς Αμπέμπα οι πρώτοι Κουβανοί σύμβουλοι⁵³. Τον ίδιο μήνα ο Αιθίοπας ηγέτης Μενγκίστου μετέβη στη Μόσχα, όπου σύναψε: ➔ συνθήκη φιλίας και συνεργασίας με την Ε.Σ.Σ.Δ., ➔ συμφωνία οικονομικής και τεχνικής συνεργασίας και ➔ συμφωνία παροχής, με ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους για την αιθιοπική πλευρά, προηγμένων οπλικών συστημάτων συνολικής αξίας 350-450 εκατομμυρίων δολαρίων.

Η ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση των οπλικών συστημάτων που διέθετε

⁵¹ Bruce D. Porter, *USSR in Third World Conflicts: Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars, 1945-1980*, Cambridge University Press, 1986, σελ: 193-194.

⁵² Οι Η.Π.Α. διατηρούσαν στην περιοχή Kagnew της Αιθιοπίας σταθμό τηλεπικοινωνιών και μικρή στρατιωτική βάση. Wayne P. Limberg, «Soviet military support for third-world Marxist regimes», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 87.

⁵³ Αρχής γενομένης από το 1975, οι σχέσεις της Κούβας με την Αιθιοπία βελτιώνονταν με σταθερούς ρυθμούς. Μάλιστα, ο Φιντέλ Κάστρο χαρακτήρισε το 1977 την επανάσταση της Αιθιοπίας ως «την πρώτη αυθεντική μαρξιστική επανάσταση που πραγματοποιήθηκε στην Αφρική». Bruce D. Porter, *USSR in Third World Conflicts: Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars, 1945-1980*, Cambridge University Press, 1986, σελ: 196.

ο στρατός της Αιθιοπίας με σύγχρονα όπλα σοβιετικής κατασκευής συνιστούσε επείγουσα προτεραιότητα για το αιθιοπικό καθεστώς. Κι αυτό, επειδή ήδη από το Φεβρουάριο του 1977, το «Μέτωπο Απελευθέρωσης της Δυτικής Σομαλίας» (Western Somalia Liberation Front, WSLF) είχε αρχίσει τις επιδρομές στην περιοχή του Ογκάντεν. Ήταν κοινό μυστικό πως η επίσημη Σομαλική κυβέρνηση του Σιάντ Μπαρέ υποκινούσε τις ενέργειες του WSLF, καθώς το WSLF δεν ήταν ικανό από μόνο του να αναλάβει ουδεμία επιθετική πρωτοβουλία⁵⁴.

Η σοβιετική πλευρά αιφνιδιάστηκε από την πρωτοβουλία των Σομαλών και τον Ιούνιο του 1977 προσπάθησε να επιτύχει την υπογραφή συνθήκης ειρήνης μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών. Η σοβιετική προσπάθεια τελικά δεν τελεσφόρησε αποβαίνοντας άκαρπη. Τον Ιούλιο η υποστήριξη που παρείχε η Σομαλία στο WSLF έγινε απροκάλυπτη: τακτικές δυνάμεις του στρατού της Σομαλίας εισέβαλαν στο αιθιοπικό έδαφος. Η οριστική ρήξη στις σχέσεις Σομαλίας και Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν πλέον ζήτημα χρόνου. Οι Σοβιετικοί διέκοψαν τις αποστολές εφοδίων και στρατιωτικού υλικού στη Σομαλία. Στις 13 Νοεμβρίου ο Σομαλός πρόεδρος Σιάντ Μπαρέ κατήγγειλε τη συνθήκη φιλίας και συνεργασίας

που είχε υπογράψει η χώρα του με την Ε.Σ.Σ.Δ. και απέλασε όλους τους Σοβιετικούς και Κουβανούς συμβούλους. Είναι ευνόητο ότι μετά τη ρήξη με το Σομαλικό καθεστώς, οι Σοβιετικοί απώλεσαν όλες τις διευκολύνσεις και τα προνόμια που απολάμβαναν στις στρατιωτικές εγκαταστάσεις της Σομαλίας.

Μέσα στις δύο επόμενες εβδομάδες οι Σοβιετικοί οργάνωσαν μία κολοσσιαία αερογέφυρα μεταφοράς πολεμικού υλικού στην Αντίς Αμπέμπα με πάνω από 200 πτήσεις, ενώ 35 ρωσικά πλοία μετέφεραν χιλιάδες τόνους πολεμοφοδίων στην Αιθιοπία. Έως την άνοιξη του 1978, οι Σοβιετικοί είχαν προμηθεύσει την Αιθιοπία με οπλισμό αξίας άνω του 1 δισεκατομμυρίου δολαρίων, ο οποίος περιελάμβανε από τεθωρακισμένα T-62 και αεροσκάφη MiG-21 έως μικρά αυτόματα όπλα και σφαίρες. Επίσης, οι Σοβιετικοί μετέφεραν στην Αιθιοπία χιλιάδες Κουβανούς στρατιώτες. Το Δεκέμβριο του 1977 περίπου 3.000 Κουβανοί υπηρετούσαν στις τάξεις του αιθιοπικού στρατού. Την άνοιξη του 1978 ο αριθμός τους είχε ανέλθει στις 12.000-15.000. Για το συντονισμό των σοβιετικών ενεργειών μετέβη στην Αντίς Αμπέμπα ο ίδιος ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού της Ε.Σ.Σ.Δ., στρατηγός V.I. Petrov.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η σοβιετική

⁵⁴ Ο Σιάντ Μπαρέ είχε συνειδητοποιήσει ότι, με την πάροδο του χρόνου, οι σχέσεις των Σοβιετικών με τους Αιθίοπες ενισχύονταν και καθίσταντο ολοένα και πιο στενές και αρμονικές. Μην έχοντας τη δυνατότητα να επηρεάσει αρνητικά την εξέλιξη των σοβιετο-Αιθιοπικών σχέσεων, επέλεξε να επιτεθεί μέσω του WSLF εναντίον της Αιθιοπίας. Η συγκυρία ήταν λίαν ευνοϊκή για τους Σομαλούς, διότι ο αιθιοπικός στρατός δεν ήταν άρτια εξοπλισμένος και δεν είχε ακόμη επουλώσει πλήρως τις πληγές από τα πραξικοπήματα και από τις εκκαθαρίσεις που είχαν απομακρύνει τους φιλοδυτικούς αξιωματικούς από το στράτευμα. Ο χρόνος λειτουργούσε ευεργετικά για την αιθιοπική πλευρά, αφού εξοπλιζόταν με ταχείς ρυθμούς αποκτώντας σύγχρονα σοβιετικά όπλα. Οι Σομαλοί έπρεπε, λοιπόν, να αποφασίσουν άμεσα εάν θα επιτίθονταν εναντίον των Αιθίοπων, όσο αυτοί ήταν απροετοίμαστοι. Συνεπώς, εάν ο Σιάντ Μπαρέ επιτιθόταν άμεσα, είχε πιθανότητες να κυριεύσει το Ογκάντεν. Εάν έμενε αδρανής για ένα ή δύο ακόμη χρόνια, οι ελπίδες επιτυχίας των Σομαλών εξανεμιζόνταν, αφού ο αιθιοπικός στρατός θα είχε αναδιοργανωθεί πλήρως και θα ήταν ετοιμοπόλεμος. Το κύριο κόστος που συνεπαγόταν η επίθεση για τη Σομαλική πλευρά συνίστατο στην αυτόματη επιδείνωση των σχέσεών της με τη Μόσχα. Όμως, αυτή η συνέπεια δεν αρκούσε από μόνη της για να αποτρέψει την κυβέρνηση του Σιάντ Μπαρέ από την υλοποίηση των πάγιων γεωπολιτικών σχεδίων της.

οικονομική βοήθεια προς την Αιθιοπία συνεχίστηκε αμείωτη και τα επόμενα δύο έτη. Το διάστημα 1980-1985 ανήλθε στο ποσό ρεκόρ των 4 δισεκατομμυρίων δολαρίων! Έως τα μέσα της δεκαετίας του 1980 οι Σοβιετικοί διατηρούσαν σε αυτή την αφρικανική χώρα 1.000 Σοβιετικούς στρατιωτικούς συμβούλους και 12.000-15.000 Κουβανούς στρατιώτες⁵⁵. Παράλληλα, 1.000 Ανατολικογερμανοί εργάζονταν για τις μουσικές υπηρεσίες και τις δυνάμεις ασφαλείας της Αιθιοπίας. Έως το 1982 η Ε.Σ.Σ.Δ. είχε προμηθεύσει τις αιθιοπικές ένοπλες δυνάμεις με στρατιωτική βοήθεια αξίας 2,2 δισεκατομμυρίων δολαρίων, η οποία περιελάμβανε μαχητικά αεροσκάφη τύπου MiG-21 και MiG-23, ελικόπτερα τύπου Mi-24 και τεθωρακισμένα T-54. Η σοβιετική βοήθεια παρέιχε τη δυνατότητα στον Μενγκίστου να αυξήσει τις ένοπλες δυνάμεις της Αιθιοπίας από μία δύναμη 50.000 ανδρών σε μία δύναμη 250.000 ανδρών⁵⁶.

Η περίπτωση της σοβιετικής εμπλοκής στην Αιθιοπία καταδεικνύει με τον πλέον ανάγλυφο και χαρακτηριστικό τρόπο τις ιδεολογικές αγκυλώσεις που χαρακτήριζαν την σοβιετική εξωτερική πολιτική επί διακυβέρνησης Λ. Μπρέζνιεφ. Η Μόσχα δαπάνησε ιλιγγιώδη χρηματικά ποσά για τη στήριξη της Αιθιοπίας χωρίς να υφίσταται κάποιος σοβαρός λόγος που να καθιστά απαραίτητη αυτή την πρωτοφανή κατασπατάληση οικονομικών πόρων. Ο Λεονίντ Μπρέζνιεφ αποφάσισε να στηρίξει το ΡΜΑC, αποκλειστικά και μόνο επειδή επρόκειτο για ένα μαρξιστικό, κομμουνιστικό κίνημα, το οποίο ανέτρεψε έναν ηγέτη που συνεργαζόταν με τις Η.Π.Α. Δεν υπήρχε

κανένας γεωπολιτικός ή γεωστρατηγικός λόγος που να καθιστά χρήσιμη για τα σοβιετικά συμφέροντα αυτή την κίνηση.

Τουναντίον, η απώλεια της Σομαλίας αποτέλεσε σημαντικό πλήγμα για την εξωτερική και αμυντική πολιτική της Ε.Σ.Σ.Δ. σε δύο επίπεδα: ➔ πήγαν χαμένα τα εκατοντάδες εκατομμύρια δολάρια που είχε δαπανήσει η Ε.Σ.Σ.Δ. για την αποστολή στρατιωτικού υλικού στη Σομαλία, για την εκπαίδευση των ενόπλων δυνάμεων της Σομαλίας και για τον εκσυγχρονισμό και την αναβάθμιση των στρατιωτικών εγκαταστάσεων και υποδομών (λιμάνια, αεροδρόμια κ.τ.λ.) αυτής της χώρας, ➔ η γεωγραφική θέση της Σομαλίας ήταν ασύγκριτα πιο πολύτιμη και χρήσιμη για το σοβιετικό ναυτικό απ' ό,τι αυτή της Αιθιοπίας. Πράγματι, η απώλεια του ναυστάθμου της Berbera στη Σομαλία δεν μπόρεσε να αντισταθμιστεί από τις διευκολύνσεις που προσέφεραν οι Αιθίοπες στους Σοβιετικούς. Η Σομαλία βρίσκεται νοτίως της Αιθιοπίας, στο «κέρας» (horn) της ανατολικής Αφρικής, στο σημείο όπου συναντάται η Ερυθρά Θάλασσα και ο Ινδικός Ωκεανός. Από τη βάση τους στην Berbera οι Σοβιετικοί είχαν πρόσβαση τόσο στον Ινδικό Ωκεανό όσο και στην Ερυθρά Θάλασσα παρακολουθώντας τις κινήσεις όλων των πλοίων που κατευθύνονταν προς τη διώρυγα του Σουέζ.

Βεβαίως, οι Σοβιετικοί κατασκεύασαν στην Αιθιοπική νήσο Νταλάκ (Dahlak island) μία μικρή βάση τηλεπικοινωνιών και επισκευής των πλοίων τους, αλλά αυτή η βάση ήταν άνευ σημασίας και λειτουργούσε, ως επί το πλείστον, επικουρικά του σοβιετικού ναυστάθμου στο Άντεν της Ν.

⁵⁵ Wayne P. Limberg, «Soviet military support for third-world Marxist regimes», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, σελ: 88-89.

⁵⁶ Peter Clement, «The USSR and Sub-Saharan Africa: A balance sheet», στο Carol R. Saivetz, *The Soviet Union in the Third World*, Westview Press, Colorado, 1989, σελ: 157-158.

Υεμένης. Επιπλέον, η Αιθιοπία είχε παραχωρήσει στο σοβιετικό πολεμικό ναυτικό το λιμάνι της Ασμάρα (Asmara), αλλά και αυτό λειτουργούσε βοηθητικά προς το ναύσταθμο του Άντεν και δεν μπορούσε

να αποτελέσει αξιόπιστη εναλλακτική λύση, εφόσον λειτουργούσε ταυτόχρονα και ως εμπορικό λιμάνι και δεκάδες εμπορικά πλοία διαφόρων εθνικοτήτων προσορμίζονταν σε αυτό σε ετήσια βάση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Σοβιετική στρατιωτική βοήθεια σε σοσιαλιστικά και σοσιαλιστικού προσανατολισμού (socialist oriented) κράτη, 1973-1987 (σε εκατομμύρια δολάρια Η.Π.Α.).

	1973 - 1977		1978 - 1982		1983 - 1987	
	Σοβιετική βοήθεια	Συνολική βοήθεια	Σοβιετική βοήθεια	Συνολική βοήθεια	Σοβιετική βοήθεια	Συνολική βοήθεια
ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	330	350	650	675	4.000	4.070
ΑΓΚΟΛΑ	410	725	950	1.100	5.800	6.350
ΜΠΕΝΙΝ	20	20	140	160	50	65
ΚΑΜΠΟΤΖΗ	---	---	20	80	1.100	1.110
ΠΡΑΣΙΝΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟ	20	20	60	60	10	10
ΚΟΓΚΟ	30	40	120	120	220	235
ΚΟΥΒΑ	675	675	2.600	2.700	7.000	8.380
ΑΙΘΙΟΠΙΑ	1.300	1.600	2.200	2.400	4.200	4.330
ΓΡΕΝΑΔΑ	---	---	13	13	---	---
ΓΟΥΙΝΕΑ-ΜΠΙΣΑΟΥ	10	10	30	30	110	110
ΛΑΟΣ	90	220	130	130	550	560
ΜΑΔΑΓΑΣΚΑΡΗ	20	30	90	140	130	130
ΜΟΖΑΜΒΙΚΗ	130	180	250	340	1.300	1.330
ΝΙΚΑΡΑΓΟΥΑ	---	---	70	150	1.800	1.970
Β. ΚΟΡΕΑ	220	490	210	775	1.200	1.440
Ν. ΥΕΜΕΝΗ	370	380	775	800	1.900	1.910
ΒΙΕΤΝΑΜ	330	380	3.600	3.700	8.500	8.650
Σύνολο	3.955	5.745	11.908	13.373	37.870	40.650

Πηγές: U.S. ACDA, Word Military Expenditures and Arms Transfers, 1968-77 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1979); U.S. ACDA, Word Military Expenditures and Arms Transfers, 1972-82 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1984); U.S. ACDA, Word Military Expenditures and Arms Transfers, 1988 (Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1989).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Martin Wight, *Διεθνής θεωρία: Τα τρία ρεύματα σκέψης*, Ποιότητα, Αθήνα, 2003.
- ☞ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Αμερικανικό πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική: 1945-2002*, Ποιότητα, Αθήνα, 2003.
- ☞ George C. Marshall, «Against Hunger, Poverty, Desperation and Chaos»: the Harvard Speech, *Foreign Affairs*, τόμος 76, No 3, May/June 1997.
- ☞ Diane B. Kunz, «The Marshall Plan reconsidered: A complex of motives», *Foreign Affairs*, τόμος 76, No 3, May/June 1997.
- ☞ David Reynolds, «The European response: primacy of politics», *Foreign Affairs*, τόμος 76, No 3, May/June 1997.
- ☞ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Θεωρία διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, Ποιότητα, Αθήνα, 2003.
- ☞ Παναγιώτης Ήφαιστος, *Κοσμοθεωρητική ετερότητα και αξιώσεις πολιτικής κυριαρχίας: Ευρωπαϊκή άμυνα, ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση*, Ποιότητα, Αθήνα, 2001.
- ☞ John Lewis Gaddis, *We now know: rethinking cold war history*, Clarendon Press, Oxford, 1997.
- ☞ Στέλιος Ζαχαρίου, «Το Σχέδιο Μάρσαλ και η ευρωπαϊκή ανασυγκρότηση», *περιοδικό «Ιστορικά»*, τεύχος 107, 1 Νοεμβρίου 2001.
- ☞ Ευάνθης Χατζηβασιλείου, «Η Ε.Σ.Σ.Δ. μετά τον πόλεμο», *περιοδικό «Ιστορικά»*, τεύχος 107, 1 Νοεμβρίου 2001.
- ☞ Βασίλης Σιταράς, «Οι Σοβιετικοί άσοι της Κορέας», *Πτήση και Διάστημα*, τεύχος 154, Φεβρουάριος 1998.
- ☞ Edward Hallett Carr, *The Bolshevik Revolution*, MacMillan & Co, London, 1953, τόμος 3.
- ☞ S. Neil MacFarlane, «Successes and failures in Soviet policy toward Marxist revolutions in the third world, 1917-1985», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
- ☞ Joseph Stalin, *The October revolution and the national question: A handbook of Marxism*, London, 1935.
- ☞ Thomas Hammond, «The communist takeover of outer Mongolia: Model for Eastern Europe?», στο Thomas Hammond, *The anatomy of communist takeovers*, Yale University Press, New Haven, Conn., 1975.
- ☞ James C. Bowden, «Soviet military aid to nationalist China», στο Raymond Garthoff, *Sino-Soviet military relations*, Praeger, New York, 1966.
- ☞ Gene Overstreet and Marshal Windmiller, *Communism in India*, University of California Press, Berkeley, 1960.
- ☞ Wayne P. Limberg, «Soviet military support for third-world Marxist regimes», στο Mark N. Katz, *The USSR and Marxist revolutions in the third world*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.
- ☞ Raymond Garthoff, *Sino-Soviet Military Relations*, Praeger, New York, 1966.
- ☞ Milovan Djilas, *Conversations with Stalin*, Harcourt Brace & World, New York, 1962.
- ☞ William Zimmerman, «The Korean and Vietnam Wars», στο Stephen S. Kaplan, *Diplomacy of Power, Soviet armed forces as political instrument*, Brookings Institution, Washington, 1981.
- ☞ Bruce D. Porter, *USSR in Third World Conflicts: Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars, 1945-1980*, Cambridge University Press, 1986.
- ☞ Peter Clement, «The USSR and Sub-Saharan Africa: A balance sheet», στο Carol R. Saivetz, *The Soviet Union in the Third World*, Westview Press, Colorado, 1989.

Το Σύστημα Συνθηκών των Βερσαλλιών και οι συνέπειές του

Η Συνθήκη του Νείγυ και η Σύμβαση της Ελληνοβουλγαρικής Μετανάστευσης

ΚΕΙΜΕΝΟ: Της (ΠΒ) Δημήτριος Α. Κασικώστας
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Στρατιωτική Επιθεώρηση

Με αποστολή τη διαρρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των εμπολέμων και τον προσδιορισμό του καθεστώτος της ειρήνης, η Συνδιάσκεψη των Παρισίων άρχισε τις εργασίες της στις 18 Ιανουαρίου 1919. Υπό την προεδρία του Γάλλου Πρωθυπουργού Κλεμανσώ και με τη συμμετοχή 32 κρατών¹ -αριθμός πρωτοφανής για τα δεδομένα της εποχής- η αισιοδοξία για τη διαμόρφωση ενός κόσμου απαλλαγμένου από την καταπίεση και την ανασφάλεια και τη διαμόρφωση μιας ειρήνης βασισμένης στο δίκαιο, ήταν διάχυτη μεταξύ των νικητών. Βασικούς πυλώνες της πολιτικής των φιλελεύθερων ευρωπαίων ηγετών, αποτελούσαν οι διακηρύξεις για την κατοχύρωση της ασφάλειας και την εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών. Σε συνδυασμό δε με τις ριζοσπαστικές θέσεις

του προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών², που θεωρούσε ότι η ανάγκη για μία ορθολογική οργάνωση του μεταπολεμικού κόσμου, που δε θα στηριζόταν στην ισορροπία των δυνάμεων αλλά στην ικανοποίηση των νόμιμων δικαιών των εθνοτήτων, η αισιοδοξία περίσσευε. Και η πρότασή του για τη συγκρότηση της «Κοινωνίας των Εθνών», συλλογικού οργάνου ικανού να αναστέλλει κάθε επιθετική ενέργεια εναντίον των μελών της, καλλιέργησε προσδοκίες για την ανατροπή του τρόπου διαρρύθμισης των

¹ Πολλά εκ των οποίων δεν είχαν λάβει μέρος παρά μόνο ονομαστικά στον πόλεμο.

² Ο Γούντροου Ουίλσον, στις 8 Ιανουαρίου 1918, είχε εξαγγείλει την περίφημη διακήρυξη των 14 σημείων που οι σύμμαχοι είχαν αποδεχθεί ως βάση διακανονισμού της ειρήνης.

διακρατικών σχέσεων. Είχαν άραγε ωριμάσει οι συνθήκες για την απώθηση των ανταγωνισμών κάθε φορά που θα απαιτούταν η λήψη μιας απόφασης προκειμένου να αποφευχθεί ένας νέος πόλεμος; Η πρόκληση είχε φτάσει και δεν απέμεναν παρά μόνο λίγοι μήνες για να γνωρίσει η ανθρωπότητα τους νέους κανόνες στους οποίους θα εδραζόταν η ειρήνη.

Μετά από τέσσερα χρόνια παγκόσμιας κλίμακας πολέμου, η ανακωχή των Συμμάχων με τη Γερμανία, στις 18 Νοεμβρίου 1918, σήμανε την έναρξη της προσπάθειας για την επίλυση των προβλημάτων που είχαν συσσωρευθεί. Η δήλωση του Γεωργίου Κλεμανσώ, την ίδια ημέρα, ότι μετά τον πόλεμο έπρεπε να κερδηθεί και η ειρήνη, κάτι το οποίο θα ήταν πιο δύσκολο, δεν καταδείκνυε μόνο τη μερική αμηχανία του από την αιφνιδιαστική ανακωχή, αλλά και την επίγνωση του δύσκολου έργου που έπρεπε να φέρουν σε πέρας οι νικητές.

Το Σύστημα Συνθηκών των Βερσαλλιών και η συγκρότηση της Κ.τ.Ε.

Οι τάσεις παρέκκλισης των Συμμάχων από τη διακήρυξη του Ουίλσον έκαναν την εμφάνισή τους πολύ νωρίς. Με την αιτιολογία πως θα ήταν αδύνατη η λήψη απόφασης από την ολομέλεια της Συνδιάσκεψης λόγω του μεγάλου αριθμού των συνέδρων, το Ανώτατο Διασυμμαχικό Συμβούλιο, κατά τη συνεδρίαση της 12^{ης} Ιανουαρίου 1919, προσθέτοντας στη σύνθεσή του δύο αντιπροσώπους από την Ιαπωνία, μετασχηματίστηκε σε Συμβούλιο των Δέκα³ και αυτοεξουσιοδοτήθηκε να χειριστεί όλα τα θέματα της Συνδιάσκεψης. Έτσι, με μία δικαιολογία που δε στερούταν επαρκούς βάσης, το προπολεμικό Διευθυντήριο διατηρήθηκε στη ζωή, κάμπτοντας τις ασθενείς αντιδράσεις των υπόλοιπων κρατών. Οι προβλέψεις για την κλήση των αντιπροσώπων των υπόλοιπων χωρών όταν θα συζητούσαν θέματα που τους αφορούσαν, τη σύγκληση της ολομέλειας της Συνδιάσκεψης κάθε φορά που έπρεπε να υπάρξει ενημέρωση για κάποιο σημαντικό ζήτημα και τέλος, τη συγκρότηση επιτροπών και υποεπιτροπών στις οποίες θα παρέπεμπε υποθέσεις που απαιτούσαν λεπτομερή μελέτη, οι οποίες, ακολούθως, θα τίθεντο υπό την κρίση της ολομέλειας, έσωσαν τα δημοκρατικά προσχήματα.

Εντούτοις, το υπόψη σχήμα δεν αποδείχθηκε λειτουργικό και στις 24 Μαρτίου 1919 το Συμβούλιο των Δέκα συμπύχθηκε στο Συμβούλιο των Τεσσάρων⁴, με βοηθητικό όργανο το Συμβούλιο των Πέντε που το συγκροτούσαν οι υπουργοί εξωτερικών. Έτσι,

³ Το Συμβούλιο των Δέκα συγκροτούσαν οι πρωθυπουργοί και οι υπουργοί εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ιταλίας, ο Πρόεδρος και ο Υπουργός εξωτερικών των Η.Π.Α. και δύο αντιπρόσωποι της Ιαπωνίας.

⁴ Αποτελούμενο από τους Ουίλσον, Λούδ Τζώρτζ, Κλεμανσώ και Ορλάνδο.

το πρώτο⁵ από τα 14 σημεία του Ουίλσον είχε ήδη καταπατηθεί, αφού οι τέσσερις αρχηγοί κρατών, συνεδριάζοντας κεκλεισμένων των θυρών, εξέταζαν τις εκθέσεις των επιτροπών και τις εισηγήσεις του Συμβουλίου των Πέντε, χωρίς να πραγματοποιούν δημόσιες συζητήσεις. Η αποδοχή από τους συμμάχους ως βάσης διακανονισμού της ειρήνης της διακήρυξης του Ουίλσον είχε εξυπηρετήσει επί της ουσίας σκοπούς διαφορετικούς από αυτούς που υποστήριζε με επίταση ο Αμερικανός Πρόεδρος. Η εξουδετέρωση της ανατρεπτικής προπαγάνδας των προσφάτως επικρατησάντων μπολσεβίκων, η αναπέρωση του ηθικού των μαχητών των συμμαχικών δυνάμεων την ώρα που η νίκη χαμογελούσε στις Κεντρικές Αυτοκρατορίες, η παρότρυνση σε συνθηκολόγηση ή σε ανταρσία χωρών ή εθνοτήτων του αντίπαλου συνασπισμού, υπονομεύοντας τους οπαδούς της συνέχισης του πολέμου, αποτέλεσαν τους κύριους λόγους αυτής της συναίνεσης, προσέγγιση εκ διαμέτρου αντίθετη από τον ανεδαφικό ιδεαλισμό του Προέδρου Ουίλσον. Από τη στιγμή όμως που η νίκη είχε διαγραφεί υπέρ των Συμμάχων, η απαλλαγή των νικητών από τις παραπάνω δεσμεύσεις αποτέλεσε σταθερή τους επιλογή. Ζητήματα που προέκυπταν για τη νομική ή την ηθική ευθύνη των Συμμάχων έναντι των Κεντρικών Αυτοκρατοριών, εφόσον οι αιτήσεις ανακωχής εκ μέρους τους είχαν υποβληθεί με προϋπόθεση το διακανονισμό της ειρήνης στη βάση των αρχών του Ουίλσον,

απασχολούσαν προϊόντος του χρόνου όλο και λιγότερο τους νικητές.

Το σημαντικότερο ζήτημα που έπρεπε να διευθετηθεί ήταν η επιβολή των όρων της ειρήνης στη Γερμανία, τη σπουδαιότερη από τις ηττημένες χώρες. Η Συνθήκη των Βερσαλλιών, πέραν του γεγονότος ότι καθόρισε τα νέα σύνορα του μεγαλύτερου μέρους της Ευρώπης, αποτέλεσε, ως θεμελιώδη συνθήκη, τον οδηγό για τη σύνταξη και των υπόλοιπων συνθηκών. Αφήνοντας κατά μέρος τις διακηρύξεις περί της ελεύθερης αυτοδιάθεσης των λαών και της πιστής εφαρμογής των αρχών του δικαίου, η Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία προσπάθησαν και τελικά επέβαλαν, στο μέτρο που τα συμφέροντα του ενός δεν αντιστρατεύονταν τα συμφέροντα του άλλου, τις επιδιώξεις τους. Κύριο μέλημα της Μεγάλης Βρετανίας ήταν η επανάκτηση της αγοράς της Γερμανίας, η εξαφάνιση του Γερμανικού Ναυτικού και η περιέλευση των κυριότερων γερμανικών αποικιών στη Μέση Ανατολή και στην Ασία στην

⁵ Το πρώτο σημείο της διακήρυξης του Ουίλσον ανέφερε ότι οι Συνθήκες Ειρήνης θα συντάσσονταν ύστερα από δημόσια συζήτηση.

κατοχή της. Πιστή στην αυτοκρατορική της πολιτική, αισθανόμενη ασφάλεια στο νησιωτικό της σύμπλεγμα, δεν προέβλεπε διεκδικήσεις στην Ευρώπη, έναντι της Γερμανίας. Στον αντίποδα, μόνιμη επιδίωξη της Γαλλίας ήταν η στρατιωτική εκμηδένιση της Γερμανίας και η προσάρτηση εδαφών που είχαν χρησιμοποιηθεί δύο φορές σε διάστημα 50 ετών ως βάσεις επίθεσης εναντίον της. Παρόλο που ο κίνδυνος της Ρωσογερμανικής προσέγγισης ήταν ορατός⁶ -με τη σοβιετική επανάσταση να απειλεί ήδη την κοινωνική και την πολιτική σταθερότητα της Ευρώπης- ο φόβος της Γαλλίας απέναντι στη Γερμανία οδήγησε στην επιβολή μιας ταπεινωτικής συνθήκης, μετατρέποντας τη χώρα αυτή σε προτεκτοράτο των νικητών και δυναμική πηγή ανωμαλίας στην καρδιά της Ευρώπης.

Το σημαντικότερο όμως γεγονός της Συνδιάσκεψης, που τη διέκρινε ευκρινώς από τα υπόλοιπα έως τότε ανάλογα συ-

νέδρια, ήταν η ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών⁷. Η σύσταση του νέου διεθνούς οργανισμού, που θα αντικαταστάσει το Διευθυντήριο των Μεγάλων Δυνάμεων που λειτουργούσε στη βάση της αρχής της ισορροπίας των δυνάμεων, αποτέλεσε για τον Ουίλσον τον κύριο λόγο της παρουσίας του στη Συνδιάσκεψη. Η συγκρότηση του νέου οργανισμού έγινε ομόφωνα αποδεκτή, στις 25 Ιανουαρίου 1919, από την ολομέλεια της Συνδιάσκεψης, η οποία συνέστησε επιτροπή για τη σύνταξη του καταστατικού. Με την έναρξη των συνεδριάσεων της επιτροπής παρουσιάστηκαν δύο κυρίαρχες τάσεις που αφορούσαν στο βαθμό εισχώρησης του διεθνούς οργάνου σε θέματα εθνικής κυριαρχίας των μελών του και στα μέσα που θα θεσμοθετούνταν για τη διασφάλιση της ειρήνης. Η πρώτη τάση υποστήριζε την ανάγκη συγκρότησης διεθνούς στρατιωτικής δύναμης και διεθνούς επιτελείου, υπό τη μορφή μιας Ευρωπαϊκής Ενώσεως Ασφαλείας, εξεικονίζοντας τις ανασφάλειες της Γαλλίας. Η δεύτερη, τη βελτίωση της παλαιάς μεθόδου των συνεννοήσεων και της συνεργασίας, σε διεθνή όμως κλίμακα. Θιασώτες της δεύτερης άποψης, οι Ουίλσον και Λ. Τζώρτζ, επέμεναν πως αν συγκροτούταν μία διεθνής στρατιωτική δύναμη το μόνο που θα κέρδιζαν θα ήταν η αντικατάσταση του εθνικού από το διεθνή милитарισμό, προοπτική που δε θα έβρισκε την απαιτούμενη συναίνεση των υπόλοιπων κρατών. Τελικά, στο καταστατικό του νεότευκτου οικοδομήματος συγκεράστηκαν οι αντιτιθέμενες αρχές, η εναρμόνιση των

⁶ Η Μεγάλη Βρετανία ήταν πεπεισμένη ότι ο αφοπλισμός της Γερμανίας αποτελούσε επαρκή εγγύηση για την αποφυγή ενός νέου πολέμου. Αντίθετα, η Γαλλία πέραν από τη στρατιωτική εγγύηση του αφοπλισμού, επέμενε και στη φυσική εγγύηση της αριστερής όχθης του Ρήνου, θεωρώντας τον ποταμό όριο αμύνης της Νότιας και Δυτικής Ευρώπης από τη Γερμανία. Παρόλο που δεν απαιτούσε την προσάρτηση των περιοχών αλλά τη δημιουργία ανεξάρτητων κρατών, η αντίδραση της Μεγάλης Βρετανίας και των Η.Π.Α. απέτρεψε αυτή την εξέλιξη.

⁷ Η ίδρυση της Κοινωνίας των Εθνών περιλαμβάνονταν στο τελευταίο άρθρο της διακήρυξης του Ουίλσον.

οποίων αποτέλεσε και τη γενεσιουργό αιτία της διάλυσής του. Ο συνδυασμός του διεθνιστικού ιδεαλισμού, ο οποίος σεβόταν πλήρως την ανεξαρτησία και την υπόσταση των κρατών αποφεύγοντας τη σύσταση ενός υπερκράτους, με το σεβασμό των εθνικιστικών αρχών, προϋπέθετε την καλή θέληση των κρατών για την παραχώρηση μέρους της εθνικής τους κυριαρχίας προς όφελος της διεθνούς συνεργασίας, ώστε να καταστεί δυνατή η λειτουργία του οργανισμού. Η Κ.τ.Ε. μπορούσε να ιδωθεί είτε ως παγκόσμιος οργανισμός που είχε ως αποστολή τη διατήρηση της ειρήνης είτε ως μία νέα «ιερά συμμαχία» των νικητών με μοναδικό σκοπό την προστασία και την εφαρμογή των συνθηκών.

Το καταστατικό της Κ.τ.Ε. έγινε ομόφωνα αποδεκτό από την ολομέλεια της Συνδιάσκεψης στις 28 Απριλίου 1919, όπως επίσης και η πρόταση για τη συμπερίληψή του στον κορμό όλων των συνθηκών ειρήνης. Έτσι και λόγω της ανένδοτης επιμονής του Ουίλσον, το μέλλον της Κ.τ.Ε. συνδέθηκε με την τύχη των συνθηκών και ιδιαίτερα με αυτή των Βερσαλλιών. Η σύνδεση αυτή της αποστέρησε τη δυνατότητα να συμπεριφερθεί ως εγγυητικός των συνθηκών οργανισμός και φορέας της ελεύθερης διεθνούς συνεργασίας, μετατρέποντάς την σε όργανο επιβολής των Συνθηκών στους ηττημένους. Επιπρόσθετα, παρόλο που οι ηττημένοι αρνούσαν ότι οι συνθήκες αποτελούσαν έκφραση της δικαιοσύνης, καλούνταν να υπογράψουν το καταστατικό της Κ.τ.Ε. χωρίς να γίνονται αυτόματα μέλη του οργανισμού. Έπρεπε να λάβουν την έγκριση από τα 2/3 της Γενικής Συνέλευσης, αφού προηγουμέ-

ως είχαν τηρήσει τις υποχρεώσεις που απέρρεαν από τις συνθήκες ειρήνης!

Η Κ.τ.Ε. αποτέλεσε ένα θνησιγενή οργανισμό, γεγονός που οφείλεται στην αντίθεση των ευρωπαϊκών δυνάμεων να επιτρέψουν στον Πρόεδρο των ΗΠΑ να υλοποιήσει ιδεαλιστικές αρχές εκ διαμέτρου αντίθετες με τις διαμορφωμένες ευρωπαϊκές ισορροπίες και ιδιαιτερότητες. Ο Πρόεδρος των Η.Π.Α., αν και υπήρξε ο μόνος αρχηγός Μεγάλης Δύναμης που έλαβε μέρος στη Συνδιάσκεψη, αγνοώντας τις οικονομικές και εθνολογικές ευρωπαϊκές πραγματικότητες, οδηγήθηκε σε διαδοχικούς συμβιβασμούς και αναγκάστηκε να υπογράψει Συνθήκες Ειρήνης που βρίσκονταν στον αντίποδα των διακηρυγμένων θέσεών του. Κορυφαίο παράδειγμα αποτελεί η Συνθήκη των Βερσαλλιών, η εναργέστερη απεικόνιση διευθέτησης των Αγγλογαλλικών συμφερόντων, παρόλο που ο Ουίλσον είχε ρητά αποκλείσει αυτήν την εξέλιξη, τασσόμενος εναντίον της καταστροφής της Γερμανίας.

Το σοβαρότερο όμως πλήγμα που δέχθηκε η Κ.τ.Ε. προήλθε από τη χώρα του ίδιου του εμπνευστή της, καθώς το Κονγκρέσο των Η.Π.Α. αρνήθηκε να επικυρώσει τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και κατά συνέπεια την ιδρυτική πράξη του οργανισμού. Η άρνηση, στη συνέχεια, αποδοχής της Ε.Σ.Σ.Δ. και της Γερμανίας στους κόλπους της τη μετέτρεψαν σε υποχείριο της Γαλλίας και της Μεγάλης Βρετανίας αδυνατώντας να αναστείλει τους ανταγωνισμούς μεταξύ των ισχυρών μελών της. Ο περιορισμός του ρόλου της στη διευθέτηση διακρατικών διαφορών ασθενών κρατών και στη νομιμοποίηση της παρανομίας των ισχυρών⁸, κατα-

⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα επιβολής της θέλησης ενός μεγάλου κράτους σε ένα ασθενέστερο χωρίς την επέμβαση για την αποκατάσταση του δικαίου από την Κ.τ.Ε., αποτελεί ο βομβαρδισμός και η κατάληψη της Κέρκυρας από την Ιταλία το 1923.

δείκνυε ότι οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν ήταν ακόμη έτοιμες να αποδεχθούν τη σύσταση ενός διεθνούς οργανισμού που θα εφάρμοζε το Διεθνές Δίκαιο και θα απέτρεπε τη μετεξέλιξη των διακρατικών διαφορών σε ευρύτερες κρίσεις.

Οι Ελληνικές Διεκδικήσεις

Η Ελλάδα, ανήκοντας στη χορεία των νικητών του Μεγάλου Πολέμου, συμμετείχε στη Συνδιάσκεψη των Παρισίων με αντιπροσωπευτική αποστολή της οποίας ηγούταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Σταθερά προσηλωμένος από τα πρώτα πολιτικά του βήματα στη στενή συνεργασία με την Αγγλία και τη Γαλλία, ο Έλληνας Πρωθυπουργός διέθεσε τις στρατιωτικές δυνάμεις της χώρας στο πλευρό των συμμάχων, χωρίς να επιδιώξει τη σύναψη προκαταρκτικής συμφωνίας για τα οφέλη που θα αποκόμιζε μεταπολεμικά, καταδεικνύοντας τη βεβαιότητά του τόσο για τη νίκη των συμμάχων όσο και για την ικανοποίηση των μελλοντικών αιτημάτων του. Η στάση του Βενιζέλου από την έναρξη του πολέμου δεν άφηνε αμφιβολίες για την καταβολή κάθε δυνατής προσπάθειας, ώστε να αποδοθεί στην Ελλάδα η μερίδα του λέοντος, όταν θα έφτανε η ώρα να συζητηθεί το Ανατολικό Ζήτημα. Προκειμένου να στηρίξει αποτελεσματικά τις εδαφικές διεκδικήσεις της χώρας, έσπευσε να εδράσει τις απαιτήσεις του στην αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, όπως επανειλημμένα είχε πράξει κατά τη

διάρκεια του πολέμου, αρχή που αποτελούσε σταθερή επωδό των διακηρύξεων των Συμμάχων. Πέρα από κάθε συμβατική συμμαχική υπόσχεση προς την Ελλάδα, η απάντηση της Αγγλίας και της Γαλλίας στο ερώτημα του Ουίλσον για τον τρόπο διακανονισμού των θεμάτων στην Εγγύς Ανατολή, αποτελούσε ένα ισχυρό εχέγγυο το οποίο ο Έλληνας πολιτικός εκμεταλλεύθηκε στο έπακρο⁹. Την αρχική θέση των συμμάχων είχαν, επιπρόσθετα, επιβεβαιώσει οι διωγμοί των πληθυσμών της Θράκης, του Πόντου και της Μικράς Ασίας¹⁰, που αποσκοπούσαν στην εξαφάνιση κάθε μη μουσουλμανικής μειονότητας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Αντίστοιχα με την απόφαση των Συμμάχων για το διαμελισμό της Γερμανικής και της Αυστροουγγρικής Αυτοκρατορίας, μορφωμάτων που αντέβαιναν την αρχή της αυτοδιάθεσης των εθνοτήτων, το τολμηρό πρόγραμμα του Βενιζέλου για την εδαφική επέκταση της Ελλάδας έβρισκε ισχυρά ερείσματα για το χώρο της Ανατολικής Μεσογείου.

Χρησιμοποιώντας ως βάση των διεκδικήσεων την τρέχουσα εθνολογική πραγματικότητα στη Νότια Βαλκανική, στο Αιγαίο και στη Δυτική Μικρά Ασία και κατά δεύτερο λόγο τα ιστορικά δεδομένα της περιοχής, το ελληνικό υπόμνημα υποβλήθηκε στη Συνδιάσκεψη στις 30 Δεκεμβρίου 1918, εκθέτοντας τα στατιστικά στοιχεία που συνέθεταν την εθνολογική εικόνα των διεκδικούμενων περιοχών¹¹. Η ολοκληρωτική κατίσχυση των συμμάχων, που υπο-

⁹ Οι προθέσεις των Συμμάχων για την περιοχή είχαν διατυπωθεί ως εξής: «Η απελευθέρωση των λαών που υφίστανται την αιματηρή τυραννία των Τούρκων, η εκδίωξη από την Ευρώπη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, απόλυτα ξένης προς το δυτικό πολιτισμό».

¹⁰ Όπως η κατάργηση προγενέστερων προνομίων, η βίαιη στρατολόγηση, τα εξοντωτικά οικονομικά μέτρα, οι σφαγές και οι μαζικές εκτοπίσεις.

¹¹ Σύμφωνα με το υπόμνημα, στη Βόρειο Ήπειρο και στην Αλβανία ζούσαν 151.000 Έλληνες, στη Θράκη και στην Κωνσταντινούπολη 731.000, στη Βουλγαρία 43.600, στη Μικρά Ασία 1.694.000, στα Δωδεκάνησα 102.000 και στην Κύπρο 235.000.

γραμμίζοταν στο προοίμιο, παρέχει την ευκαιρία του καθορισμού των πολιτικών συνόρων των ευρωπαϊκών κρατών βάσει ακριβώς ή τουλάχιστον κατά την πλησιέστερη προσέγγιση των ορίων των εθνικών τους περιοχών, ευθυγραμμιζόμενη έτσι και την ιδρυτική διακήρυξη της Κοινωνίας των Εθνών. Ο συσχετισμός του ελληνικού με το αλβανικό και το βουλγαρικό στοιχείο στη Βόρειο Ήπειρο και στη Θράκη αντίστοιχα, επέβαλε την απόδοση αυτών των περιοχών στην Ελλάδα, αποστερώντας από τη Βουλγαρία τη δυνατότητα να διεκδικήσει την έξοδο της στο Αιγαίο, αφού προσδιόριζε την προς Νότο συνοριακή γραμμή στην κοίτη του ποταμού Άρδα και την προς Ανατολάς στον Εύξεινο Πόντο¹². Αλλά και στη Μικρά Ασία η υπεροχή των Ελλήνων, από τη θάλασσα του Μαρμαρά έως τον κόλπο της Αττάλειας, συνηγορούσε στην απόδοσή της στην Ελλάδα. Στη βάση των πληθυσμιακών δεδομένων και παρά την εκβιαστική παρεμβολή της Ιταλίας και της Αγγλίας που αντετίθετο στους κανόνες της διεθνούς νομιμότητας¹³, δεν υπήρχε αμφιβολία ότι η εξέλιξη για τα Δωδεκάνησα και την Κύπρο θα έπρεπε να ήταν η ίδια.

Αυτονόητη προϋπόθεση για τη θετική αντιμετώπιση των ελληνικών αιτημάτων αποτέλεσε η συμμετοχή της χώρας στον πόλεμο, με την περιορισμένη όμως χρονική συμμετοχή της, να αποτελεί τροχοπέδη στην ικανοποίηση του συνόλου των απαιτήσεων. Για την υπέρβαση αυτού του προβλήματος ο Βενιζέλος δήλωσε ότι ο Ελληνικός Στρατός παραμένει στη διάθεση των συμμάχων και δύναται να χρησιμοποιη-

θεί για τον κοινό αγώνα όπου η συμμετοχή του θα ήταν αναγκαία. Εκτός όμως από τη διάθεση εκστρατευτικού σώματος στους συμμάχους στην προσπάθεια τους να αποκαταστήσουν την εξουσία των Τσάρων στη Ρωσία, προπαρασκεύαζε το έδαφος για τη στρατιωτική παρέμβαση, με συμμαχική εντολή, σε εδάφη, με κέντρο τη Σμύρνη, ζωτικής σημασίας για την Ελλάδα.

Οι ελληνικές διεκδικήσεις αναπτύχθηκαν προφορικά από τον Βενιζέλο στο Ανώτατο Συμβούλιο της Συνδιάσκεψης στις 3 και 4 Φεβρουαρίου 1919, το οποίο ανέθεσε σε ειδική επιτροπή να εξετάσει τα εδαφικά ζητήματα που ανέκυπταν.

Η Συνθήκη του Νεϊγύ

Για την ικανοποίηση των ελληνικών απαιτήσεων στη Θράκη έπρεπε να καμφθούν οι αντιρρήσεις της Βουλγαρίας. Η νέα Βουλγαρική Κυβέρνηση επιχείρησε να διαχωρίσει τη θέση της από τους υπεύθυνους για τη σύμπλευση της χώρας στον πόλεμο με τη Γερμανία -του Βασιλιά και της προηγούμενης κυβέρνησης- υποστηρίζοντας ότι η επιλογή τους αυτή δεν ήταν απότοκη της θέλησης του βουλγαρικού λαού και κατά συνέπεια δεν έπρεπε να αντιμετωπισθεί σαν ηττημένο κράτος. Κύριο μέλημα της Βουλγαρίας ήταν η εξασφάλιση εξόδου στο Αιγαίο, διεκδικώντας την κατάληψη της Δυτικής Θράκης. Τα βουλγαρικά αιτήματα βρήκαν ανταπόκριση στις Η.Π.Α., που υποστήριξαν ότι η Δυτική και η Ανατολική Θράκη, μέχρι τη γραμμή Αίβου - Μήδειας, έπρεπε να αποδοθούν στη Βουλγαρία, με τη ταυτόχρονη πρόβλεψη

¹² Επρόκειτο για τη μεθοριακή γραμμή του 1913.

¹³ Τα Δωδεκάνησα συνέχιζαν να αποτελούν από διεθνή νομική άποψη, αναπόσπαστο τμήμα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και η κατακράτησή τους από τους Ιταλούς γινόταν κατά παράβαση της Ιταλοτουρκικής συνθήκης του 1912. Η Κύπρος δεν είχε προσαρτηθεί με μονομερή πράξη από τη Μεγάλη Βρετανία, το 1914, κατά τη διάρκεια του Πολέμου.

εγγυήσεων για τη διεξαγωγή ελεύθερου διαμετακομιστικού εμπορίου από τα λιμάνια της Θεσσαλονίκης και της Καβάλας. Συνήγορο των βουλγαρικών διεκδικήσεων αποτέλεσε και η μόνιμα εχθρική προς κάθε ενίσχυση της Ελλάδας, Ιταλία, καταδεικνύοντας ότι τα επεκτατικά της σχέδια στην Ανατολική Μεσόγειο παρέμεναν ενεργά. Στο διακανονισμό της Ελληνοβουλγαρικής Συνθήκης, υποστήριξε την απόδοση της Αλεξανδρούπολης (Δεδέαγατς) στη Βουλγαρία. Περαιτέρω ενίσχυση της Ελλάδας, ενίσχυε την Αγγλία με την οποία δύσκολα η Ιταλία μπορούσε να αντιπαρατεθεί¹⁴.

Η διαφώτιση της κοινής γνώμης για την

εθνολογική σύνθεση της Θράκης και οι βουλγαρικές ωμότητες στην Ανατολική Μακεδονία, αποτελούν αδιάσειστα στοιχεία τα οποία συνεπικουρούμενα από τη διπλωματική ευφυΐα του Βενιζέλου, οδήγησαν στην τελική επικράτηση των ελληνικών θέσεων και συνακόλουθα, στην απόρριψη των βουλγαρικών διεκδικήσεων. Οι απαιτήσεις άλλωστε των Βουλγάρων για έξοδο στο Αιγαίο, στηρίζονταν κατά βάση σε γεωπολιτικά κριτήρια, αντίθετα από την αρχή του δικαίου των εθνότητων. Η επιτροπή που συγκροτήθηκε για την εξέταση των ελληνικών διεκδικήσεων έναντι της Βουλγαρίας, ύστερα από μελέτη των εθνολογικών

¹⁴ Η Ο εύστοχος χειρισμός του θέματος από τον Βενιζέλο απέληξε στην κατίσχυση των ελληνικών θέσεων και στην περίπτωση της ιταλικής αντίδρασης για τα Δωδεκάνησα, γεγονός που εκφράστηκε από το Σύμφωνο Βενιζέλου-Τιττόνι.

στατιστικών στοιχείων, αποφάσισε υπέρ των ελληνικών θέσεων στην έκθεσή της, με την Αγγλογαλλική άποψη να επικρατεί πλήρως της Αμερικανοϊταλικής.

Με τη Συνθήκη του Νείγυ, που υπεγράφη στις 14 / 27 Νοεμβρίου 1919, η Βουλγαρία παραιτούταν από κάθε δικαίωμα στην περιοχή της Θράκης και αναλάμβανε την υποχρέωση να αναγνωρίσει τις μεταγενέστερες αποφάσεις που θα λαμβάνονταν για τον καθορισμό των συνόρων και την ιθαγένεια των κατοίκων. Η περιοχή εκκενώθηκε από τους Βουλγάρους και καταλήφθηκε από γαλλικά στρατεύματα στο όνομα των Μεγάλων Δυνάμεων. Την περιοχή της Ανατολικής Θράκης διεκδίκησε με υπόμημά της, στις 17 Ιουνίου 1919 και η τουρκική πλευρά, χωρίς όμως αποτέλεσμα.

Η παρατεινόμενη αβεβαιότητα για το μέλλον ολόκληρης της Θράκης, παρά την κατ' αρχήν απόφαση των Συμμάχων να παραχωρηθεί στην Ελλάδα, μέχρι τον οριστικό διακανονισμό του ζητήματος της Κωνσταντινούπολης, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις που εκφράστηκαν με σειρά τουρκικών κινημάτων. Για να αποφευχθεί η περαιτέρω όξυνση της κατάστασης, επετράπη στον Ελληνικό Στρατό, τον Ιούνιο του 1920, να καταλάβει την Ανατολική Θράκη, περιοχή που τελικά επιδικάσθηκε στην Ελλάδα με τη Συνθήκη των Σεβρών στις 10 Αυγούστου του ίδιου έτους. Η Βουλγαρία δέχθηκε τις μεγαλύτερες εδαφικές απώλειες στη νότια πλευρά της, καθώς από βορρά τα Ρουμανοβουλγαρικά σύνορα επανήλθαν στη γραμμή που όριζε η Συνθήκη του Βουκουρεστίου το 1913¹⁵, ενώ προς δυσμάς απώλεσε ένα μικρό, αλλά στρατηγικής σημασίας εδαφικό κομμάτι προς όφελος της Σερβίας. Σχετικά με τον αφοπλισμό, η υπο-

χρεωτική στρατιωτική θητεία καταργήθηκε, στις ένοπλες δυνάμεις επιβλήθηκε οροφή της τάξης των 35.000 ανδρών, ενώ η Πολεμική Αεροπορία και το Πολεμικό Ναυτικό της Βουλγαρίας περιορίστηκαν στο ελάχιστο.

Η Βουλγαρία ανέλαβε την υποχρέωση να εξασφαλίσει την προστασία των ξένων μειονοτήτων και αναγνώρισε την υποχρέωση καταβολής πολεμικών επανορθώσεων ύψους 2.250.000 χρυσών φράγκων, αποπληρωμένων σε διάστημα 37 ετών, αρχής γενομένης από την 1η Ιανουαρίου 1921. Τέλος, οι Σύμμαχοι ικανοποίησαν την υποχρέωση που ανέλαβαν για την εξασφάλιση οικονομικής διεξόδου της Βουλγαρίας στο Αιγαίο, με το άρθρο 48 της Συνθήκης, το οποίο άφηνε ανοικτή τη μελλοντική διαρύθμιση του θέματος, επί του οποίου είχε συμφωνήσει η ελληνική πλευρά.

Η Σύμβαση της Ελληνοβουλγαρικής Μετανάστευσης και η εφαρμογή της

Ταυτόχρονα με τη Συνθήκη του Νείγυ

¹⁵ Η Βουλγαρία απώλεσε τη Δοβρουτσά που εκχωρήθηκε στη Ρουμανία.

υπογράφηκε και η Ελληνοβουλγαρική σύμβαση που διαρρύθμιζε, σε εθελούσια βάση, την αμοιβαία μετανάστευση των μελών των φυλετικών, γλωσσικών και θρησκευτικών μειονοτήτων που κατοικούσαν στις δύο χώρες, αλλά και όσους είχαν μεταναστεύσει από τις 18 Δεκεμβρίου 1900 και μετά. Τα συμβαλλόμενα μέρη αναγνώρισαν το δικαίωμα όλων των ενήλικων υπηκόων τους¹⁶ και των νομικών προσώπων (εκκλησιών, μονών, σχολών, νοσοκομείων και κάθε άλλου ευαγούς ιδρύματος) να επιλέξουν το κράτος της αρεσκείας τους, σύμφωνα με τις εθνικές τους πεποιθήσεις, στη βάση των νέων δεδομένων, εξέλιξη που συνέβαλε καθοριστικά στην αποκάθαρση της εθνολογικής φυσιογνωμίας των ελληνικών επαρχιών. Η εκκαθάριση των ακίνητων περιουσιακών στοιχείων

και η μετανάστευση θα εποπτεύονταν από τετραμελή μικτή επιτροπή αποτελούμενη από δύο ουδέτερα μέλη, που καταλάμβαναν διαδοχικά τη θέση του προέδρου, από έναν Έλληνα και έναν Βούλγαρο. Η επιτροπή άρχισε τις εργασίες της το Δεκέμβριο του 1920 με έδρα τη Γενεύη, ακολούθως όμως μετέφερε την έδρα της εναλλάξ στην Αθήνα και στη Σόφια. Το προπαρασκευαστικό στάδιο των εργασιών της επιτροπής διήρκεσε δύο χρόνια, με αποτέλεσμα η πρακτική εφαρμογή της σύμβασης να ξεκινήσει στο τέλος του 1922. Η συλλογή των αιτήσεων μετανάστευσης, των αιτήσεων εκκαθαρίσεων των περιουσιών και των αιτήσεων φυλετικής μειονότητας, ανατέθηκαν σε υποεπιτροπές που συγκροτήθηκαν στην Ελλάδα και τη Βουλγαρία¹⁷. Το έργο της μικτής επιτροπής αποτέλεσε πράγματι δύσκολο εγχείρημα, που διήρκεσε για μία δεκαετία, καθόσον τόσο η σύμβαση όσο και ο κανονισμός λειτουργίας της δεν προσδιόριζαν παρά γενικές οδηγίες για το χειρισμό των λεπτών προς επίλυση θεμάτων. Έχοντας επίγνωση των δυσκολιών που θα προέκυπταν από την επ' έργω δραστηριότητα της επιτροπής, στο τελευταίο άρθρο του κανονισμού προβλέφθηκε το δικαίωμα της μεταγενέστερης συμπλήρωσης του με απόφαση της ίδιας της επιτροπής¹⁸.

Κάθε υποεπιτροπή συγκροτούταν από ουδέτερο πρόεδρο, έναν Έλληνα και έναν Βούλγαρο, η οποία συνέτασσε τα πρωτόκολλα εκτίμησης και εκκαθάρισης των περιουσιών, τα οποία υπέβαλαν στη μικτή επιτροπή που λάμβανε την τελική απόφαση.

¹⁶ Όσοι είχαν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους. Στη δήλωση μετανάστευσης περιλαμβάνονταν αυτόματα η σύζυγος και τα ανήλικα τέκνα.

¹⁷ Αρχικά συγκροτήθηκαν 7 υποεπιτροπές στην Ελλάδα για τις περιοχές της Μακεδονίας και της Δυτικής Θράκης και 5 στη Βουλγαρία και στην Ανατολική Ρωμυλία.

¹⁸ Η υπόψη Σύμβαση κυρώθηκε από την Ελλάδα με το Νόμο 2434/1920. Ακολούθησε ο Νόμος 2780/1922 «Περί Εκτελέσεως της Ελληνοβουλγαρικής Συμβάσεως Μεταναστεύσεως» που δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ 152 της 20^{ης} Αυγούστου 1922.

ση. Μετά από σειρά παρατάσεων για την οριοθέτηση του χρονικού δικαιώματος υποβολής της αίτησης μετανάστευσης, ορίσθηκε ως τελική προθεσμία η 1η Απριλίου 1927. Εντός τριμήνου από την κοινοποίηση της εκκαθάρισης της περιουσίας, ο μετανάστης υποχρεούταν να εγκαταλείψει τη χώρα που διέμενε, υπό την προϋπόθεση ότι θα είχε αποζημιωθεί πλήρως. Οι υποψήφιοι μετανάστες διατήρησαν το δικαίωμα της πώλησης της περιουσίας τους μέχρι τις 18 Δεκεμβρίου 1922, ημερομηνία μετά από την οποία για κάθε δήλωση μετανάστευσης, τις περιουσίες εκκαθάριζε υποχρεωτικά η μικτή επιτροπή. Τα κινητά αντικείμενα, εκτός από τα εργαλεία και τα ζώα, οι μετανάστες μπορούσαν να τα μεταφέρουν στον τόπο προορισμού τους. Η μετανάστες λάμβαναν το 10% της αξίας της περιουσίας τους σε μετρητά και το υπόλοιπο σε έντοκα κρατικά ομόλογα, ενώ η περιουσία περιερχόταν στην κυριότητα του κράτους που εκτελούσε την πληρωμή.

Η Ελληνοβουλγαρική σύμβαση μετανάστευσης, που προσαρτήθηκε στη Συνθήκη του Νεϊγύ, αποτέλεσε την πιο ολοκληρωμένη και εμπνευσμένη υλοποίηση εθνολογικής κάθαρσης περιοχών που εφαρμόστηκε ποτέ στη Βαλκανική μετά από μία αναγκαστική μεταβολή των συνόρων. Η Σύμβαση αποτέλεσε προϊόν αυξημένου πολιτικού ρεαλισμού που φιλοδοξούσε να θέσει τέρμα στις εκατέρωθεν αντεγκλήσεις περί της εθνολογικής σύστασης της ευαίσθητης περιοχής. Όσοι από τους Βουλγαρόφωνους που κατοικούσαν στην Ελλάδα, αλλά και αντίστροφα, όσοι από τους Έλληνες που διέμεναν στην Ανατολική Ρωμυλία, δεν υπέβαλαν αίτηση μετανάστευσης, έχασαν κάθε νομικό δικαίωμα να δηλώνουν ότι ανήκουν σε άλλη εθνότητα από αυτή του κράτους που επέλεξαν να παραμείνουν.

Επειδή τους είχε παρασχεθεί το δικαίωμα όχι μόνο να επιλέξουν την ιθαγένεια αλλά και να αποζημιωθούν για τις περιουσίες τους, η ευθύνη μεταβιβάστηκε αποκλειστικά στους ίδιους, με αποτέλεσμα τα εθνολογικά προβλήματα μεταξύ των δύο χωρών να μειωθούν σημαντικά. Όσες δε φορές στο μέλλον ανακινήθηκαν ανάλογα ζητήματα δεν αποτέλεσαν, έστω και ως μέρος, κάποια μορφή οργανωμένης λαϊκής αντίδρασης, αλλά κυβερνητικές μεθοδεύσεις. Χωρίς να είναι δόκιμο να υποστηριχθεί ότι ο Βούλγαρος που παρέμεινε στην Ελλάδα μετατράπηκε αυτόματα σε Έλληνα και ο Έλληνας που παρέμεινε στη Βουλγαρία σε Βούλγαρο, η σύμβαση μετανάστευσης αν είχε χρησιμεύσει ως πρότυπο και για τις επόμενες αντίστοιχες απόπειρες στην περιοχή, τα μειονοτικά προβλήματα στη Βαλκανική θα είχαν περιοριστεί σημαντικά.

Από τη Μακεδονία αποχώρησαν 66.262 και από τη Δυτική Θράκη 35.805 έχοντες περιουσία και 20-25.000 ακτήμονες. Από τη Βουλγαρία και την Ανατολική Ρωμυλία ήρθαν στην Ελλάδα περίπου 120.000 μετανάστες.

Απέμενε η διαρρύθμιση των αλληλόχρεων λογαριασμών σε κυβερνητικό επίπεδο, για την εύρεση του χρεωστικού υπολοίπου και για το ποια χώρα είχε τελικά χρεωστικό υπόλοιπο. Οι Υπουργοί Οικονομικών Καφαντάρης και Μολλώφ, υπέγραψαν στη Γενεύη, στις 9 Δεκεμβρίου 1927, τη συμφωνία που ρύθμιζε τις αμοιβαίες οικονομικές υποχρεώσεις των δύο χωρών, αντικαθιστώντας το σχέδιο πληρωμών που είχε συμφωνηθεί το 1922.

Επίλογος

Για την αποτίμηση των Συνθηκών Ειρήνης των Παρισίων οι απόψεις έχουν παύσει από καιρό να δίστανται. Δεν υπάρχει αμ-

φιβολία ότι υπήρξε το συνέδριο ειρήνης του οποίου οι διακηρυγμένες αρχές από τις τελικές αποφάσεις απείχαν περισσότερο από κάθε προηγούμενο και από κάθε επόμενο. Η αποτυχία συγκερασμού των ιδεαλιστικών αρχών του Ουίλσον, που προσπάθησε να τις εφαρμόσει σε μία Ευρώπη -χωρίς την υποστήριξη ούτε των θεσμικών οργάνων της χώρας του- που επί αιώνες διαφιλονικούσε για τα ίδια θέματα, ήταν εκ διαμέτρου αντίθετη με τον πραγματιστικό ρεαλισμό των Ευρωπαίων. Η διάσταση αυτή επέφερε την επιβολή ταπεινωτικών συνθηκών ειρήνης στα ηττημένα κράτη και τη συγκρότηση ενός διεθνούς οργανισμού, επιτηρητή της υλοποίησης των Συνθηκών και όχι εγγυητή της προσπάθειας για την εμπέδωση της ειρήνης. Η προσπάθεια της σύμπληξης μιας διεθνούς ενώσεως, καταδικάζοντας την αρχή της ισορροπίας των δυνάμεων, η οποία δεν είχε αποτρέψει σειρά τοπικών συγκρούσεων και εσχάτως τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, παρέμεινε ευσεβής πόθος του Ουίλσον. Το Σύστημα Συνθηκών των Βερσαλλιών, αντίθετα, διόγκωσε τις εθνικιστικές τάσεις στην Ευρώπη και προκάλεσε τη συγκρότηση του αναθεωρητικού των συνθηκών μετώπου από τις ηττημένες χώρες, οι οποίες στην πλειοψηφία τους θα ταχθούν στο πλευρό του Άξονα μόλις δύο δεκαετίες αργότερα.

Η επιλογή της Ελλάδας να επιμείνει, πληρώνοντας αυτήν της την επιλογή με έναν εθνικό διχασμό, εκείνον του να εμπλακεί στον πόλεμο, έστω και κατά την τελική του φάση, με τις δυνάμεις που διατηρούσε στενούς δεσμούς από σύστασης του κράτους, αποδείχθηκε σωστή. Η αναμφίλεκτη παντοκρατορία του βρετανικού λέοντα στις θάλασσες και η σταθερή προσήλωση της Ελλάδας σε αυτόν, επέφερε την πρόσκαιρη επίτευξη του μεγαλύτερου μέρους

των επιδιώξεών της με την επαναχάραξη των συνόρων στη Βαλκανική. Η συνολική διαρρύθμιση των ελληνικών διεκδικήσεων από το Συνέδριο Ειρήνης των Παρισίων, που αποτυπώθηκαν στη θνησιγενή και ανεπικύρωτη από τα Ευρωπαϊκά Κοινοβούλια Συνθήκη των Σεβρών, ήταν εντυπωσιακά επωφελής για τη χώρα. Σαν όμως η ιστορία να περίμενε την εκδίκησή της, η «απάντηση» της Ελλάδας στη Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, πέραν από το ότι είχε περίπου την ίδια απόληξη, πληρώθηκε επιπλέον με τη μεγαλύτερη τραγωδία στην τρισηχλιετή της ιστορία, τη Μικρασιατική Καταστροφή. Το σφάλμα του Βενιζέλου ήταν ότι πίστεψε πως λόγω της ευνοϊκής πολιτικοστρατιωτικής συγκυρίας, θα γινόταν αποδεκτή η συμπεριληψη του ελληνισμού εντός των εδαφικών ορίων του ελληνικού κράτους.

Αναφορικά με τη Βουλγαρία, ένα κράτος που εκείνη την εποχή βρισκόταν στη διαδικασία διαμόρφωσης της εθνικής του συνείδησης, εδράζοντάς τη και στη διεύρυνση της κρατικής του υπόστασης, η εμπλοκή της στον πόλεμο και η ήττα του συνασπισμού που υποστήριξε, με το διαμορφωμένο μεταπολεμικό κλίμα που όριζε ότι το κακό θα πρέπει να χτυπηθεί στη ρίζα του, η Συνθήκη του Νείγυ δεν αποτέλεσε καταστροφή. Βοήθησε να συσπειρωθεί εθνολογικά το έθνος, δεν απώλεσε την Ανατολική Ρωμυλία, ενώ τα λιμάνια του Εύξεινου Πόντου εξυπηρετούσαν το εμπόριο της με ικανοποιητικό τρόπο, αν και για την έξοδο της στο Αιγαίο έπρεπε να αιτείται την άδεια των Οθωμανών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✎ Μηλιώτης Παν., "Η σύμβαση της ελληνοβουλγαρικής μεταναστεύσεως", ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη, 1962.
- ✎ "Ιστορία του Ελληνικού Έθνους", τόμος ΙΔ΄, Εκδοτική Αθηνών.
- ✎ Αρχείο ΔΙΣ/ΓΕΣ.

Χημικός Πόλεμος

Μία ιστορική αναδρομή στο πότε, που και πώς άρχισε για πρώτη φορά η χρήση χημικών ουσιών για πολεμικούς σκοπούς

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:
Σμχος ε.α. Ηλίας Σβάρνας

Τα τελευταία πέντε χρόνια και συγκεκριμένα από τις 11 Σεπτεμβρίου 2001 και εντεύθεν, ο όρος «χημικός πόλεμος» έχει γίνει γνωστός σε όλους μας και όλοι μας είδαμε στις οθόνες της τηλεόρασης τις καταστροφικές και εξωπραγματικά φρικιαστικές συνέπειες, από το ενδεχόμενο πιθανής χρήσης σε μελλοντικούς πολέμους, του ύπουλου και άναπτου αυτού όπλου.

Δικαιολογημένη λοιπόν η ανησυχία μας, όταν ακούγαμε στα δελτία ειδήσεων για πιθανά κρούσματα βιοχημικών χτυπημάτων από αδίστακτους τρομοκράτες, σε διάφορες χώρες του πλανήτη.

Όλοι μας είδαμε στις οθόνες της τηλεόρασης, ανθρώπους ντυμένους με ειδικές στολές προφύλαξης από χημικά

αέρια, που μας θύμιζαν εξωκοσμικά όντα και «αγγέλους του θανάτου» της Αποκάλυψης. Πόσοι όμως γνωρίζουμε πότε, πού και πώς ξεκίνησε και εφαρμόστηκε για πρώτη φορά, η βρώμικη και ύπουλη αυτή μορφή πολέμου;

Σ' αυτό το ερώτημα, θα προσπαθήσω να απαντήσω κάνοντας μία ιστορική αναδρομή, συνδυάζοντας διάφορα στοιχεία που συνέλεξα από εγκυκλοπαίδειες, ιστορικά βιβλία και περιοδικά, καθώς και τον ημερήσιο τύπο, για την απαρχή χρήσης χημικών ουσιών ως όπλο εξόντωσης αντίπαλων στρατών, τα οποία αν και έχουν απαγορευτεί επίσημα από τη Συνθήκη της Χάγης «περί κανόνων πολέμου», εντούτοις το άρθρο αυτό της Συνθήκης δε σεβάστηκε και παραβιάστηκε από

τους εμπολέμους, ευτυχώς ελάχιστες φορές και σε μικρή κλίμακα.

Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, έμπαινε στο δεύτερο χρόνο το 1915 και η άνοιξη που ήρθε, μετά από ένα βαρύ χειμώνα με εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς και απ' τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα, δεν προμήνυε ότι η κατάσταση θα καλύτερευε, αντίθετα οι αντίπαλοι ρίχτηκαν με ένα ξέφρενο ανόητο μίσος ο ένας κατά πάνω του άλλου και ξεκοιλιάζονταν με εφόδους εφ' όπλου λόγχης.

Η 22α Απριλίου εκείνης της χρονιάς, ξημέρωσε εφιαλτική πάνω από τις λασπωμένες πεδιάδες του Βελγίου (που σημειωτέον ήταν άγριες, βάνουσες και πολυνεκρες) και οι Γάλλοι στρατιώτες που υπεράσπιζαν την πόλη ΥΠΡ, ανασηκώθηκαν απ' τα γεμάτα με λάσπες χαρακώματα κοιτώντας πέρα στο αντίπαλο στρατόπεδο των Γερμανών, περιμένοντας να τους αποκρούσουν σε μία ακόμη έφοδό τους, με εφ' όπλου λόγχης.

Από νωρίς εκείνο το πρωινό οι θέσεις τους είχαν δεχτεί ένα σφοδρό βομβαρδισμό από το Γερμανικό πυροβολικό και γνώριζαν πως μετά την παύση του, οι στρατιώτες του Κάιζερ με εφ' όπλου λόγχης, θα εμφανίζονταν πηδώντας έξω απ' τα χαρακώματα, που δεν απείχαν και πολύ απ' τα δικά τους, αρχίζοντας έτσι τη μέρα τους με μία νέα αντεπίθεση προκειμένου να τους αποκρούσουν. Τα λεπτά όμως περνούσαν χωρίς να βλέπουν ούτε έναν Γερμανό στρατιώτη να έρχεται κατά πάνω τους αλαλάζοντας, αντίθετα είδαν ξαφνικά στο βάθος να έρχεται προς το μέρος τους ένα πυκνό σύννεφο πρασινοκίτρινου αερίου. Αρχικά είχε το ύψος ανθρώπου και σερνόταν στο έδαφος. Σταδιακά όμως καθώς προχωρούσε μεγάλωνε σαν ένα γιγάντιο παλιρροιακό κύμα.

Εκείνες τις στιγμές κανείς δεν μπορούσε να φανταστεί και να εκτιμήσει περί τίνος επρόκειτο. Μερικοί υπέθεσαν πως θα ήταν προπέτασμα καπνού και πήραν θέση δίπλα στα πολυβόλα, έτοιμοι να θερίσουν τους Γερμανούς καθώς θα τους έβλεπαν να ξεπροβάλουν επιτιθέμενοι με γυμνές ξιφολόγχες, μέσα απ' το πρασινοκίτρινο σύννεφο. Άλλοι πάλι υπέθεταν πως θα ήταν κάποιο παραπλανητικό κόλπο των Γερμανών.

Το σύννεφο όμως γρήγορα μεγάλωνε καλύπτοντας μεγάλη επιφάνεια εδάφους, φθάνοντας σε απόσταση λίγων εκατοντάδων μέτρων απ' τις γραμμές αμύνης τους και των χαρακωμάτων τους. Οι Γάλλοι στρατιώτες δεν περίμεναν και ούτε καν μπορούσαν να φανταστούν τί συμφορά τους περίμενε εκείνη την ημέρα της 22ας Απριλίου 1915 και μαζί μ' αυτούς όλη την ανθρωπότητα.

Η καταστροφή ήρθε μέσα σε λίγα λεπτά, οι Γάλλοι στρατιώτες και οι επικεφαλής αξιωματικοί τους έπαψαν ξαφνικά και να σκέφτονται και να υποθέτουν. Το τι επακολούθησε δεν μπορεί να ειπωθεί με λόγια.

Ο Στρατηγός Μορντάκ στο βιβλίο του «Δράμα στον ποταμό Υζέρ» περιγράφει ως εξής την εφιαλτική εκείνη σκηνή που παρακολούθησε, καθώς στην πολύχρονη στρατιωτική του εμπειρία στα πεδία των μαχών, τέτοιο συμβάν δεν είχε ξαναδεί: «...παντού άνθρωποι τρέπονταν σε φυγή, φαντάροι, πυροβολητές, επίλεκτοι σκοπευτές έτρεχαν σαν τρελοί προς όλες τις κατευθύνσεις, πετώντας στο έδαφος τα τουφέκια τους σε πλήρη σύγχυση, ενώ προσπαθούσαν να ξεκουμπώσουν και να βγάλουν τον επενδύτη τους, με ανοιχτό δε το γιακά του υποκαμίσου τους παρακαλούσαν για νερό με δυνα-

τή φωνή και φτύνοντας συνεχώς αίμα. Μερικοί κυλιόντουσαν στο χώμα καταβάλλοντας απεγνωσμένες προσπάθειες να αναπνεύσουν. Δεν ήσαν στρατιώτες που προσπαθούσαν να σωθούν, αλλά δυστυχισμένα ανθρώπινα πλάσματα που εντελώς ξαφνικά είχαν παραφρονήσει».

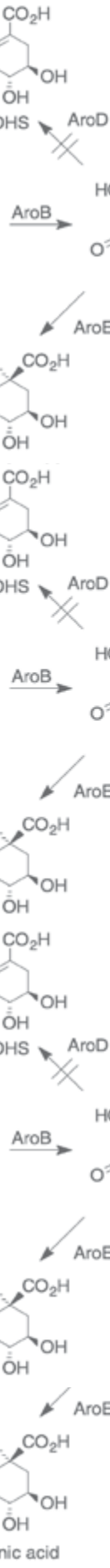
Δημιουργός και εφευρέτης αυτού του καταστροφικού όπλου, ο Γερμανός χημικός Φρίτς Χάμπερ απ' την Καρλσλούη, ο οποίος κάνοντας έρευνες προς την κατεύθυνση εξεύρεσης νέων χημικών στοιχείων, κατόρθωσε να παρασκευάσει χημικές ουσίες καταστροφικές για τον ανθρώπινο οργανισμό. Την πρώτη παρτίδα αυτών των ουσιών την παρέδωσε στο Στρατό του Κάιζερ για να τα χρησιμοποιήσει κατά των αντιπάλων του. Οι Γερμανοί στρατηγοί, τα δοκίμασαν πειραματικά τον Ιανουάριο του 1915 κατά μιας μικρής Μονάδας του Ρωσικού στρατού. Οι ανύποπτοι Ρώσοι στρατιώτες έγιναν πειραματόζωα, για να αποδειχτεί η αποτελεσματικότητα των χημικών αυτών όπλων. Και το αποτέλεσμα ήταν ενθαρρυντικό, αφού απ' τους 100 στρατιώτες που προσβλήθηκαν, οι 90 απ' αυτούς πέθαναν μέσα σε ελάχιστα λεπτά με φρικτούς πόνους, ανίκανοι να προστατευθούν από το άγνωστο έως τότε και ύπουλο αυτό όπλο.

Επίσημα, όμως, σήμερα, η 22α Απριλίου 1915, χρονολογείται ως η αφετηρία έναρξης του χημικού πολέμου σε παγκόσμιο επίπεδο (αν και είναι αποδεδειγμένο ιστορικά, ότι ο χημικός και βιολογικός πόλεμος εφαρμόστηκε στην αρχαιότητα από τους Έλληνες στις μεταξύ τους εμπόλεμες διαμάχες, αλλά και κατά των Περσών), αυτό βέβαια είναι μία άλλη ιστορία που θέλει πολύ χώρο για να αναπτυχθεί, αν και τα στοιχεία υπάρχουν.

Εκείνη λοιπόν η ημέρα, θεωρείται επίσημα σήμερα ως η ημέρα έναρξης του χημικού πολέμου, ενός πολέμου που θα άλλαζε την έως τότε γνωστή τακτική μορφή και η νέα αυτή μορφή, θα πλανάται στους λαούς κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου που ακολούθησε έως την απαρχή του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, σαν μία τρομακτική απειλή, για να φθάσει στις μέρες μας σαν ένας εφιάλτης που θα κάνει την ανθρωπότητα να ανατριχιάζει στη σκέψη και μόνο μίας πιθανής χρήσης χημικών ουσιών, σε μία μελλοντική πολεμική σύρραξη.

Το περίεργο όμως της υπόθεσης για το ποιος έκανε πρώτος χρήση χημικών ουσιών, «βαρύνει» τους Γάλλους και τούτο διότι τον Οκτώβριο του 1914 (6 μήνες πριν την 22α Απριλίου του 1915), οι Γάλλοι χρησιμοποίησαν σε ένα μικρό τομέα του μετώπου, βλήματα με δακρυγόνα αέρια κατά των Γερμανών, έτσι τη φονική επίθεση στην πόλη ΥΠΡ οι Γερμανοί τη θεώρησαν ως «δικαιολογημένη πράξη αντιποίνων». Οι Γάλλοι βέβαια αντέκρουσαν τη δικαιολογία αυτή των Γερμανών, λέγοντας πως: «εμείς χρησιμοποιήσαμε δακρυγόνες ουσίες, όπως είναι η βρωμιοακετόνη και η χλωριοακετόνη και έτσι δεν παραβιάσαμε τη Συνθήκη της Χάγης σε ό,τι αφορά στη χρησιμοποίηση χημικών όπλων, δεδομένου ότι η Συνθήκη απαγορεύει τις ασφύξιογόνες και τις τοξικές χημικές ουσίες, ενώ επιτρέπει τις δακρυγόνες».

Οι Γερμανοί απ' την πλευρά τους, ποτέ δε δέχτηκαν αυτήν την ερμηνεία των Γάλλων, εκμεταλλευόμενοι το γεγονός για λόγους προπαγάνδας, σαν «πολιτική ψυχρού πολέμου» στις εκδηλώσεις τους και στα διπλωματικά Fora στα χρόνια που ακολούθησαν μετά το τέλος του πολέμου και ως την έναρξη του Β' Πα-

γκόσμιου Πολέμου, λέγοντας ότι: « Το επιχειρήμα αυτό των Γάλλων δεν είναι δυνατόν να έχει βάση, αφού είναι γνωστό πως η χρήση δακρυγόνων ουσιών σε μεγάλη δόση μπορεί να τα μεταβάλει σε ασφυξιογόνα».

Δυστυχώς, η λογική του πολέμου ως γνωστόν, υπακούει σε μία κλιμάκωση αντιποίνων που αφαιρεί κάθε νόημα από οποιονδήποτε κανόνα δικαιοσύνης και οι Γάλλοι στρατηγοί «εξαπολύοντας» πρώτοι δακρυγόνες ουσίες, έστω και σε περιορισμένη κλίμακα, προσέφεραν μία πρώτης τάξεως αφορμή για την ευρεία χρησιμοποίηση ενός όπλου από το Στρατό του Κάιζερ, που μπορεί μεν τότε να τον έκανε να υπερρέχει από τους αντιπάλους του, σημάδεψε όμως την απαρχή ενός εφιάλτη, ο οποίος έφθασε ως τις μέρες μας πολύ πιο τελειοποιημένος και ακούει στο όνομα «Βιοχημικός Πόλεμος».

Η είδηση της καταστροφής στην περιοχή της ΥΠΡ, που είχε σαν αποτέλεσμα το θάνατο 5.000 ανδρών και το φρικτό τραυματισμό άλλων 10.000, έσπειρε τον τρόμο στους Γάλλους στρατιώτες, οι οποίοι είχαν χωθεί κυριολεκτικά μέσα στα χαρακώματά τους σε όλη την έκταση του μετώπου. Οι στρατιώτες και οι αξιωματικοί τους καταλάβαιναν πλέον, ότι τα «πατροπαράδδοτα» πολεμικά μέσα είχαν σχεδόν χάσει κάθε αξία και ότι μία «νέα τάξη πολέμου» διαμορφωνόταν τώρα εκ βάθρων. Θα προλάβαιναν όμως οι πολεμιστές να αποκτήσουν την πείρα που χρειαζόνταν προκειμένου να αντιμετωπίσουν αποτελε-

σματικά τη νέα αυτή και ύπουλη μορφή πολέμου; Την επομένη πάντως της 22ας Απριλίου του 1915, η Γαλλία έμοιαζε να οδεύει μοιραία προς την ήττα.

Δύο ημέρες αργότερα, στις 24 Απριλίου, ο Καναδικός Στρατός που φρουρούσε τα χαρακώματα στον ανατολικό τομέα

της πόλης ΥΠΡ, δέχτηκε σφοδρή επίθεση με σύννεφο αερίων και ο απολογισμός των θυμάτων υπήρξε περίπου ο ίδιος, 5.000 νεκροί και χιλιάδες τραυματίες.

Οι επιθέσεις των Γερμανών με χημικά όπλα επαναλήφθηκαν την 26η Απριλίου, την 1η και 5η Μαΐου και πάντα γύρω από την περιοχή της ΥΠΡ.

Στα τέλη Μαΐου και όλο τον Ιούνιο, οι Γερμανοί χρησιμοποίησαν δακρυγόνες χημικές ουσίες στην πολεμική ζώνη

τό των Συμμάχων με το νέο τους όπλο), οι Σύμμαχοι δεν έμειναν με σταυρωμένα χέρια περιμένοντας το μοιραίο, αλλά πέρασαν αποφασιστικά στην αντεπίθεση. Κατόρθωσαν παρά το χαμηλό επίπεδο της βιομηχανίας τους, (οι Γερμανοί υπερείχαν αισθητά έχοντας μεγάλες χημικές βιομηχανικές μονάδες), να πραγματοποιήσουν έναν άθλο.

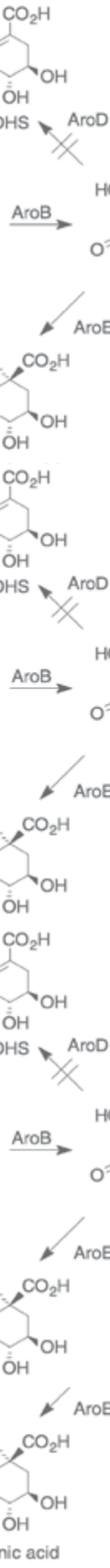
Το Σεπτέμβριο του 1916, οι Άγγλοι κάνουν την εμφάνιση τους στο μέτωπο του ποταμού ΣΟΜ του οποίου είχαν την επιτήρηση, όμως ένα «σατανικό μηχανήμα» στους Γερμανούς στρατιώτες προκάλεσε την ίδια αγωνία θανάτου και τρόμου,

μεταξύ των πόλεων Αρτουά και Αργκόν. Τον Ιούλιο και τον Αύγουστο αλλάζουν τη σύνθεση των χημικών όπλων, προκειμένου να μη δοθεί η δυνατότητα στους Συμμάχους να εφεύρουν αντίδοτα στις χημικές ουσίες.

Γεγονός πάντως είναι ότι οι Γερμανοί υποτίμησαν την ικανότητα αντίδρασης των Συμμάχων και έτσι οι Γάλλοι και οι Βρετανοί τεχνικοί άρχισαν αμέσως να εργάζονται πυρετωδώς, προκειμένου να εφεύρουν αμυντικά μέσα και αντίδοτα. Αρχικά επρόκειτο για πρωτόγονες επινοήσεις, σιγά-σιγά όμως τελειοποίησαν τις εφευρέσεις τους και έτσι έκαναν την εμφάνιση οι μάσκες από ανθρακικό σόδιο αναμιγμένο με ανθρακικό ποτάσιο.

Όμως και ενώ οι Γερμανοί επιβράδυναν το ρυθμό επιθέσεων με αέρια (παραμένει ακόμα άγνωστο το γιατί, ενώ θα μπορούσαν να διαλύσουν το Στρα-

ίδια με εκείνη που είχαν δοκιμάσει οι Γάλλοι στην ΥΠΡ πριν ενάμιση περίπου χρόνο. Οι Βρετανοί που ως εκείνη τη στιγμή είχαν κρατήσει μία στάση αναμονής, εξαπέλυσαν μία μεγάλης κλίμακας επίθεση κατά των Γερμανών με χημικές ουσίες, κάνοντας δοκιμή ενός νέου βαλλιστικού όπλου χημικών αερίων, που είχε επινοήσει ένας νεαρός Άγγλος Υπολοχαγός του Μηχανικού Σώματος με το όνομα Λίβενς. Οι Γερμανοί αιφνιδιάστηκαν, δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι οι Σύμμαχοι θα κατόρθωναν μέσα σε τόσο λίγο χρονικό διάστημα να φτιάξουν κι αυτοί χημικά όπλα και μάλιστα και μηχανή εξαπολύσεως από μεγάλη απόσταση. Η επίθεση των Άγγλων στις 25 Σεπτεμβρίου του 1916 κατά των Γερμανών στον τομέα του Λόος του ποταμού ΣΟΜ, ήταν ολέθρια και καταστρεπτική για τα στρατεύματα

του Κάιζερ. Πόσοι ήταν οι νεκροί και οι τραυματίες, δεν έμαθε ποτέ κανείς, και τούτο διότι οι Γερμανοί δεν έδιναν ποτέ στοιχεία για τα θύματα που είχαν από χημικές επιθέσεις των Συμμάχων, για να μη υπονομεύσουν το ηθικό των στρατιωτών τους.

«Λίβενς» (από το όνομα του εφευρέτη) ονομάστηκε και η βλητική μηχανή για την εκτόξευση των βλημάτων με τα χημικά. Συνίστατο σε έναν απλό χαλύβδινο σωλήνα, κλειστό στη μία άκρη και εφοδιασμένο με γόμωση για την εκτόξευση του αερίου, καθώς και με μία ηλεκτρική συσκευή για την πυροδότηση της πυρίτιδας στην οποία ήταν τοποθετημένη η βόμβα που περιείχε τα χημικά αέρια. Στην ουσία η βλητική μηχανή «Λίβενς» είχε το σχήμα ενός κοινού όλμου, υπήρχε δε η δυνατότητα να τοποθετηθούν στο έδαφος μερικές εκατοντάδες από αυτές τις βλητικές μηχανές, να συνδεθούν μεταξύ τους έτσι ώστε τα βλήματά τους να εκτοξεύονται ταυτόχρονα. Η εφαρμογή από τους Βρετανούς αυτής ακριβώς της σύνδεσης και ταυτόχρονης εκτόξευσης βλημάτων με χημικά, έκαναν θραύση εκείνο το πρωινό της 25ης Σεπτεμβρίου 1916, στέλνοντας καταστροφή και όλεθρο στα Γερμανικά στρατεύματα στον ποταμό ΣΟΜ, όπως προαναφέρθηκε.

Οι Γερμανοί, οι οποίοι με τόση αυτοπεποίθηση είχαν εγκαινιάσει το χημικό πόλεμο και προσδοκούσαν πολλά απ' τη μονομερή εφαρμογή του, βρέθηκαν τώρα σε δύσκολη θέση, κατόρθωσαν γόμω να αντιγράψουν το αγγλικό μοντέλο «Λίβενς», κάνοντας μόνο ορισμένες μη ουσιώδεις μετατροπές και ένα χρόνο μετά, το φθινόπωρο του 1917, η συσκευή «Λίβενς» κάνει την εμφάνιση και στο Στρατό του Κάιζερ.

Με την αποκατάσταση της ισορροπίας των μέσων διεξαγωγής του χημικού πολέμου εκατέρωθεν, έγινε τώρα πιο έντονος, λυσσαλέος και καταστρεπτικός μεταξύ των εμπόλεμων, ακολουθώντας μία πορεία απάνθρωπου και παράλογου αφανισμού ανθρώπου από άνθρωπο, με τον πιο χειρότερο, βασανιστικό και ύπουλο τρόπο.

Στην παράλογη αυτή χωρίς έλεος πορεία, αντί να πρυτανεύσει η λογική, έγινε το αντίθετο. Οι Γερμανοί που τώρα έβλεπαν πως χάνουν τον πόλεμο και σε λίγο θα αναγκάζονταν να υποχωρήσουν απ' τα εδάφη που είχαν καταλάβει, έφεραν στην επιφάνεια ένα παλιό πείραμα, απ' το 1866, του Γερμανού χημικού Μάγιερ. Οι επιστήμονες της Λουντβιχσχάφεν με βάση τα πειράματα του Μάγιερ, κατόρθωσαν να παρασκευάσουν ένα εκδόριο που δεν εξατμιζόταν γρήγορα και που μπορούσε να παραμείνει στο έδαφος για πολλές ημέρες χωρίς να γίνει αντιληπτό, αφού η οσμή που είχε ήταν πολύ ελαφριά, παρ' όλο που η μυρουδιά του θύμιζε σινάπι και σκόρδο. Το όνομά του θα γίνει συνώνυμο του θανάτου: ΥΠΕΡΙΤΗΣ.

Την πρώτη χρήση αυτού του χημικού όπλου των Γερμανών, τη «δοκίμασαν» οι Άγγλοι τη νύχτα της 11ης προς 12η Ιουλίου 1917. Φλεγμονές, πληγές, φλύκταινες γέμιζαν τα σώματα των στρατιωτών, ενώ έχαναν το φως τους μέσα σε λίγα λεπτά. Άλλοι πέθαιναν από εισπνοή του αερίου που τους κατέστρεφε τα ερυθρά αιμοσφαίρια. Το αποτέλεσμα ήταν τραγικό, αφού πάνω από 3.000 στρατιώτες πέθαναν μέσα σε ελάχιστα λεπτά και αμέτρητες χιλιάδες ήταν οι τυφλοί τραυματίες.

Τελικά, Υπερίτη κατόρθωσαν να παρασκευάσουν και οι Άγγλοι και η χρή-

ση του τώρα και από τους μεν και από τους δε, στοίχισε ακριβά σε απώλειες ανδρών ανάμεσα στους εμπόλεμους εκείνου του παράλογου και καταστροφικού πολέμου.

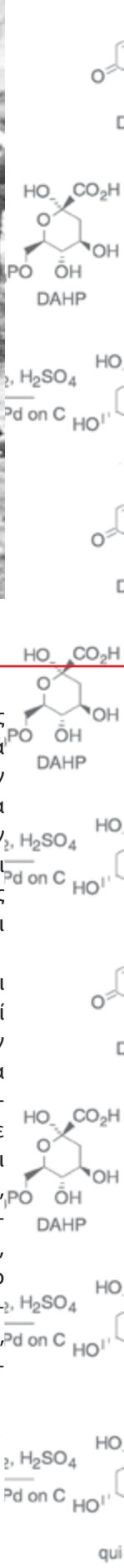
Η λήξη του βρήκε τους εμπόλεμους (Γερμανούς και Συμμάχους) να μετρούν 1.300.000 στρατιώτες που έχασαν τη ζωή τους από τη χρήση χημικών.

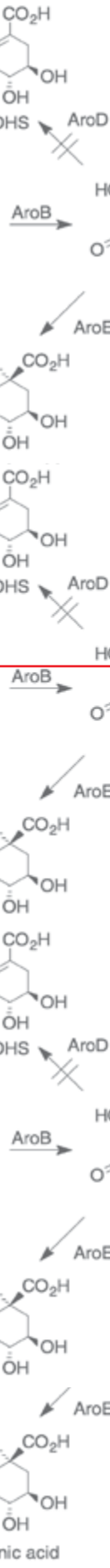
Αλλά και μετά τη λήξη του παράλογου αυτού πολέμου και παρά την παγκόσμια κατακραυγή για τη χρήση χημικών όπλων, χρησιμοποιήθηκαν και πάλι ένα χρόνο μετά και συγκεκριμένα το 1919 από τους Βρετανούς εναντίον των Σοβιετικών στον αεροπορικό βομβαρδισμό της πόλης Αρχαγγέλσκ και κατά των Αφγανών ανταρτών το 1920 στο Αφγανιστάν.

Το 1925 υπογράφεται στη Γενεύη το λεγόμενο «Πρωτόκολλο της Γενεύης», σύμφωνα με το οποίο απαγορευόταν αυστηρά η χρήση χημικών όπλων. Το πρωτόκολλο όμως αυτό είχε πολλές ασάφειες σε ό,τι αφορά στην απαγόρευση παραγωγής και εναποθήκευσης χημικών

όπλων και έτσι πολλές ευρωπαϊκές χώρες όχι μόνο δεν κατέστρεψαν τυχόν χημικά όπλα που κατείχαν, αλλά παρήγαγαν και εναποθήκευαν και άλλα και μάλιστα πειραματίζονταν στην ανακάλυψη νέων τύπων πιο θανατηφόρων. Έτσι το 1935, οι Ιταλοί κατά τη διάρκεια της εισβολής τους στην Αιθιοπία, χρησιμοποίησαν και πάλι χημικά όπλα σε περιορισμένη κλίμακα.

Στη διάρκεια του μεσοπολέμου και συγκεκριμένα το 1936, οι Γερμανοί παρά την οδυνηρή τους ήττα στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συνέχισαν να πειραματίζονται για ανεύρεση χημικών ουσιών. Με την αληθοφανή δικαιολογία ότι κάνουν πειράματα και έρευνες στα χημικά τους εργοστάσια, προκειμένου να ανακαλύψουν ζιζανιοκτόνα προς όφελος της γεωργίας τους, ανακάλυψαν τυχαία τη θανατηφόρο για τον άνθρωπο χημική ουσία της νευροτοξίνης. Με βάση την ουσία αυτή, δημιούργησαν τα νευροπαραλυτικά αέ-

νία δεν τόλμησε να κάνει χρήση
 χημικών ουσιών στα πεδία των
 μαχών, από φόβο αντιποιόνων.

ρια, τα οποία προσβάλλουν άμεσα (σε
 ελάχιστα δευτερόλεπτα) το νευρικό σύ-
 στημα του ανθρώπου και προκαλούν
 ακαριαίο θάνατο από ασφυξία.

Αμετανόητοι από τις συμφορές του Α΄
 Παγκόσμιου Πολέμου, κράτησαν μυστική
 την ανακάλυψη, γνωρίζοντας ότι σε λίγα
 χρόνια θα επανέλθουν για να «ξεπλύνουν
 την ντροπή» απ' την ήττα του Α΄ Παγκό-
 σμιου Πολέμου και η ανακάλυψη αυτή,
 τους ήταν άκρως απαραίτητη.

Τις παραμονές πάντως του Β΄ Πα-
 γκόσμιου Πολέμου, σχεδόν όλες οι
 μεγάλες δυνάμεις της εποχής εκείνης
 είχαν καλά οργανωμένα και εφοδια-
 σμένα τα χημικά τους οπλοστάσια.
 Νευροπαραλυτικά χημικά όπλα όμως
 ιδιέτηταν μόνο οι Γερμανοί. Ευτυχώς,
 όμως, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκό-
 σμιου Πολέμου, παρά τους φόβους
 που κατείχε τότε η ανθρωπότητα από
 τυχόν χρήση χημικών όπλων, τούτο
 δεν έγινε. Ακόμα και η Ναζιστική Γερμα-

Αλλά τα χρησιμοποίησε αλύπητα για
 να θανατώσει εκατομμύρια Εβραίους
 στα κρεματόρια του Άουσβιτς και του
 Νταχάου. Όταν τελείωσε ο πόλεμος,
 οι Σύμμαχοι βρήκαν και κατάσχεσαν
 εκατοντάδες χιλιάδες τόνους χημικών
 όπλων στις καλά φυλαγμένες αποθήκες
 του Γ΄ Ράιχ.

Μετά τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου
 Πολέμου χρησιμοποιήθηκαν χημικά
 όπλα σε περιορισμένης κλίμακας συρ-
 ράξεις. Από το 1950 μέχρι σήμερα οι
 χώρες που κατηγορήθηκαν για χρήση
 χημικών όπλων ήταν: Η Αμερική στην
 Κορέα το 1951-1952, η Αίγυπτος στην
 Υεμένη το 1967, το Βιετνάμ στο Λάος
 το 1974 και στη Καμπότζη το 1978, η
 Νότια Αφρική στην Αγκόλα το 1978, η
 Κίνα στο Βιετνάμ το 1979, η Ε.Σ.Σ.Δ. στο
 Αφγανιστάν το 1979, η Αιθιοπία στην
 Ερυθραία το 1980, το Σαλβαδόρ κατά
 των ανταρτών το 1981 και το Ισραήλ
 κατά των Παλαιστινίων. Εκεί όμως που

χρησιμοποιήθηκαν αλόγιστα, αλύπητα και με σφοδρότητα ήταν στο 10ετή πόλεμο ανάμεσα στο Ιράκ και στο Ιράν με χιλιάδες άμαχους νεκρούς.

Παρ' όλες τις προσπάθειες που έγιναν όλα αυτά τα χρόνια από τη λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου και εντεύθεν, για τον περιορισμό χρήσης χημικών όπλων και παρά την υπογρα-

φή συνθήκης το 1972 για την άμεση καταστροφή των αποθεμάτων χημικών και βιολογικών όπλων που είχαν τα κράτη στις αποθήκες τους και πάλι δεν έγινε κατορθωτή η εφαρμογή της. Έτσι, φτάνουμε στο 1988 όπου ξεκινά και πάλι μία νέα προσπάθεια του Ο.Η.Ε. αυτή τη φορά, για τι άλλο; Για την πολύπαθη κατάργηση των χημικών. Επιτέλους οι Η.Π.Α. και η Ε.Σ.Σ.Δ. έδειξαν ότι

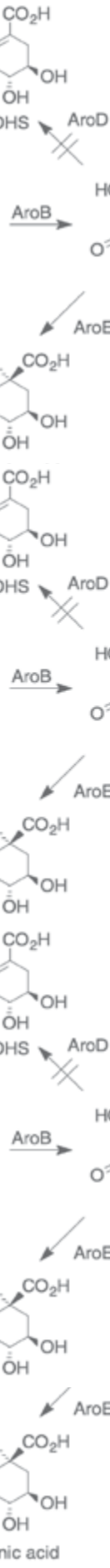
ήταν πρόθυμες τώρα να αναλάβουν πρωτοβουλία, για την οριστική κατάργησή τους ύστερα και από τη διεθνή κατακραυγή και πάλι της κοινής γνώμης, που ευαισθητοποιήθηκε από τις απάνθρωπες εικόνες που έκαναν το γύρο του κόσμου και αφορούσαν τη χρήση χημικών όπλων στην Περσο-Ιρακινή σύρραξη, όπου ολόκληρα χωριά

αμάχων (κατά πλειονότητα Κουρδικών) ξεκληρίστηκαν κυριολεκτικά στη μέση του δρόμου, καθώς βάδιζαν ανύποπτοι. Οι εικόνες ήταν στην κυριολεξία φρικιαστικές καθώς έδειχναν μικρά παιδιά νεκρά στην αγκαλιά της μάνας τους, παραμορφωμένα, με τα μάτια ορθάνοιχτα από επιθανάτια αγωνία και το στόμα ανοιχτό στην προσπάθειά τους να αναπνεύσουν.

Η προσπάθεια που ξεκίνησε το 1988, καρποφόρησε την επόμενη χρονιά (1989), με τη σύγκληση διεθνούς διάσκεψης στο Παρίσι. Στη διάσκεψη αυτή έλαβαν μέρος 145 χώρες και παρότι διασπάστηκαν οι γνώμες τους, διότι ορισμένες μη αναπτυσσόμενες χώρες ζητούσαν την κα-

τάργηση ταυτόχρονα με τα χημικά και των πυρηνικών, (για τα οποία Αμερική, Ε.Σ.Σ.Δ. και ορισμένες Ευρωπαϊκές χώρες δε συμφωνούσαν), κατόρθωσαν τελικά να υιοθετήσουν ομόφωνα μία διακήρυξη στην οποία συμφωνούσαν στην αποτροπή χρήσης χημικών όπλων και τη σταδιακή καταστροφή όλων των υπάρχοντων αποθεμάτων.

Κατά διαβολική σύμπτωση κι αυτή

η διακήρυξη άφηνε και πάλι ασάφειες (όπως εκείνη του 1972), αφού δεν αποφασίστηκε κανένα μέτρο για την υλοποίησή της, παρ' όλα αυτά όμως οι προσπάθειες κατάργησης των χημικών όπλων είχαν αρκετά καλά αποτελέσματα και συνεχίζονται οι προσπάθειες αυτές μέχρι σήμερα.

Μέχρι πριν 15 χρόνια, επίσημα τουλάχιστον παραδέχονταν ότι κατείχαν χημικά όπλα η Αμερική και η πρώην Ε.Σ.Σ.Δ., οι οποίες βέβαια δεν έχουν αποκαλύψει τα αποθέματά τους, εκτιμάται όμως ότι διαθέτουν 30.000 και 50.000 τόνους αντίστοιχα. Σύμφωνα με το Διεθνές Ινστιτούτο Στρατηγικών Μελετών και το Σουηδικό Ινστιτούτο Ερευνών για την Εδραίωση της Ειρήνης, αρκετές ακόμη χώρες διέθεταν χημικό οπλοστάσιο χωρίς να το παραδέχονται επίσημα, όπως: Γαλλία, Βρετανία, Περσία, Ιράκ, Αίγυπτος, Ισραήλ, Συρία, Λιβύη, Σαουδική Αραβία, Αφγανιστάν, Πακιστάν, Ινδία, Κίνα, Ταϊβάν, Βιετνάμ, Καμπότζη, Ταϊλάνδη, Βερμανία, Βόρεια και Νότια Κορέα, Κούβα, Χιλή και Αιθιοπία.

Σήμερα, η ιδέα και μόνο χρήσης χημικών ουσιών σε πολεμικές συρράξεις, δικαιολογημένα δημιουργεί τρόμο και εφιαλτικές σκέψεις σε όλη την ανθρωπότητα, τα τελευταία δε χρόνια τα χημικά όπλα έχουν περάσει δυστυχώς σε οργανωμένες τρομοκρατικές ομάδες, οι οποίες δε διστάζουν να τα χρησιμοποιήσουν κατά ανυποψίαστων πολιτών για λόγους εκδίκησης κυβερνήσεων κρατών, με πολύ πρόσφατα γεγονότα, την τρομοκρατική επίθεση με χημικά αέρια στο Μετρό του Τόκιο και τη φονική και πολύνεκρη επίθεση με χημικά, πριν μερικά χρόνια στο Μετρό του Παρισιού, όπου αθώοι μεροκαματιάρηδες άνθρωποι, πηγαίνοντας ανυποψίαστοι

στις εργασίες τους, πλήρωσαν με τη ζωή τους τη μισαλλοδοξία νοσηρών εγκεφάλων (μάλλον ανεγκέφαλων).

Η πρυτάνευση της λογικής, η αποδοχή της διαφορετικότητας των λαών, η προώθηση του αθλητισμού, η επαφή και η γνωριμία των λαών μέσα από τα πολιτιστικά δρώμενά τους είναι η μόνη τροχοπέδη που θα μπορούσε να βάλει φραγμό οριστικά, σε μία πιθανή και απερίσκεπτη χρήση χημικών ουσιών για λόγους εκδίκησης, ανάμεσα σε λαούς που ανήκουν σε διαφορετικούς πολιτισμούς, θρησκείες, ήθη και έθιμα.

Ο Θεός που είναι ΕΝΑΣ για όλους τους ανθρώπους να βάλει το χέρι Του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Περιοδικός τύπος

☞ "Ιστορία" Τεύχος 25, Ιούλιος 1970.

Εγκυκλοπαίδειες

☞ "Επιστήμη" Τόμοι 7 & 14.

☞ "Γνωρίζω" Τόμοι 10 & 16.

Ημερήσιος τύπος

Ζητήματα Ασφαλείας στα Βαλκάνια

Το Αλβανικό Εθνικό Ζήτημα

Εισαγωγικές παρατηρήσεις: Η συγκρότηση της αλβανικής εθνικής ιδεολογίας

Η ανάδειξη του αλβανικού εθνικού ζητήματος στη χρονική φάση μετά τη δημιουργία ενός ακόμη βαλκανικού κράτους μπορεί να καταταχθεί σε τρεις περιόδους:

Η πρώτη ξεκινά από το 1913, έτος δημιουργίας του αλβανικού κράτους, και φτάνει μέχρι το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, συμπυκνώνοντας οράματα, διεκδικήσεις και εκπλήρωση εθνικών πόθων.

Η δημιουργία του αλβανικού κράτους προέκυψε από την αδυναμία της καταρρέουσας οθωμανικής κρατικής δομής, η οποία βλέποντας ότι δεν μπορούσε να διατηρήσει τις βαλκανικές κτήσεις της και προκειμένου να εμποδίσει τη διανομή τους μεταξύ των ορθοδόξων βαλκανικών κρατών σύμφωνα με τις προβλέψεις της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου (Μάρτιος 1878) επιδίωξε τη δημιουργία αλβανικού κράτους δίνοντας για πρώτη φορά εθνική υπόσταση στον αλβανικό παράγοντα. Τις παραμονές

ΚΕΙΜΕΝΟ: Δρ. Θεοφάνης Μαλκίδης, Λέκτορας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Στρατιωτική Επίθεώρηση

του Συνεδρίου του Βερολίνου με την ενθάρρυνση και ανοχή των Οθωμανών αλλά και τη βοήθεια της Ιταλίας συστάθηκε στο Κοσσυφοπέδιο η «Αλβανική Ένωση για τα Δικαιώματα του Αλβανικού Έθνους» («Λίγκα του Πρίζρεν»-Prizren) με επικεφαλής την οικογένεια Φράσερι (Fraseri)¹ και έδρα την Κωνσταντινούπολη, η οποία βαθμιαία επέκτεινε τις δραστηριότητές της μέχρι τα Ιωάννινα και την Πρέβεζα. Έτσι, στο Συνέδριο του Βερολίνου (Ιούλιος 1878)

¹ Κόμμα Εργασίας της Αλβανίας, Ιστορία του Κόμματος Εργασίας Αλβανίας, Αθήνα, εκδ. Ιστορικές εκδόσεις, 1976, σ.123.

που επακολούθησε, παρουσιάσθηκαν για πρώτη φορά οι αντιπρόσωποι της Λίγκας ως παρατηρητές. Μέσα στα πλαίσια της παραπάνω πολιτικής, η Λίγκα του Prizren ζήτησε απ' το οθωμανικό κράτος την ένωση όλων των «αλβανικών εδαφών» που μέχρι τότε ήταν διηρημένα στα βιλαέτια (νομούς) Σκόδρας, Κοσσυφοπεδίου, Μοναστηρίου και Ιωαννίνων, σ' ένα «αυτόνομο» βιλαέτι υπό την επικυριαρχία της Υψηλής Πύλης.

Η ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1912 από το βαλκανικό συνασπισμό δημιούργησε τις προϋποθέσεις για να διανεμηθεί η σημερινή Αλβανία μεταξύ της Ελλάδας, της Σερβίας και του Μαυροβουνίου. Οι βλέψεις όμως Ελλήνων, Σέρβων και Μαυροβουνίων συνάντησαν την αντίδραση της Ιταλίας και της Αυστροουγγαρίας². Έτσι, με την υποστήριξη των δύο αυτών δυνάμεων, θα δημιουργηθεί το 1912 στην Αυλώνα η, υπό τον βουλευτή του οθωμανικού κοινοβουλίου Ισμαήλ Κεμάλ³, «Εθνική Συνέλευση», η οποία θα διακηρύξει την ανεξαρτησία της Αλβανίας. Κατά τις προκαταρ-

κτικές διαβουλεύσεις στην πρεσβευτική Συνδιάσκεψη του Λονδίνου, όπου και αναγνωρίστηκε το νέο κράτος (17-30 Μαΐου)⁴, οι Αλβανοί αντιπρόσωποι της προσωρινής κυβερνήσεως προέβλεπαν απαιτήσεις που περιελάμβαναν ολόκληρο το Κοσσυφοπέδιο και τις περιοχές των Σκοπίων και του Μοναστηρίου, την περιοχή Βορειοδυτικά της Καστοριάς, ανατολικά του Μετσόβου μέχρι τον Αμβρακικό, δηλαδή την περιοχή του «Βιλαετίου Ιωαννίνων», αιτήματα που είχαν τεθεί από τη Λίγκα του Πρίζρεν το 1878⁵. Τα σύνορα του νέου κράτους καθορίστηκαν με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας (17 Δεκεμβρίου 1913)⁶ και παρότι το αλβανικό κράτος μετρούσε ώρες από τη δημιουργία του, φρόντιζε να ταυτισθεί με τις διακηρύξεις της Λίγκας του Prizren, της πρώτης οργανωμένης προσπάθειας των Αλβανών για τη συγκεκριμενοποίηση των εθνικών αιτημάτων, προτάσσοντας τα ζητήματα των εδαφών και πληθυσμών. Η αναφορά για τους Τσάμηδες στην Κοινωνία των Εθνών⁷ είναι ένα δείγμα, όπως δείγμα

² Λάσκαρη Σ., Διπλωματική ιστορία της Ευρώπης, 1814-1914, Αθήνα, 1936, σ. 335.

³ Castellan G., *Historie des Balkans*, Paris, Librairie Artheme Fayard, 1991, σ. 425.

⁴ Αξίζει να σημειωθεί η θέση της Ελλάδας για την ίδρυση του αλβανικού κράτους. Ειδικότερα αναφέρουμε την αγόρευση στη Βουλή του τότε υπουργού εξωτερικών (και καθηγητή Διεθνούς Δικαίου) Γ. Στρεϊτ, ο οποίος μεταξύ των άλλων ανέφερε τα εξής: «Το γεγονός όμως της δημιουργίας της Αλβανίας, επαναλαμβάνω, δεν αντίκειται εις τα ελληνικά συμφέροντα. Τουναντίον προάγει μάλλον η ύπαρξις αυτής, νομίζω, τα συμφέροντα της Ελλάδος, διότι η Ελλάς πλείστα έχει μετά του κράτους τούτου κοινά συμφέροντα και το κράτος τούτο δια πλείστων δεσμών θα συνδεθεί μετά της Ελλάδος αν καλώς πολιτεύηται. Επομένως σωφρόνως δι' αυτήν επολιτεύθη η Ελλάς απέναντι του πανευρωπαϊκού τούτου συμφέροντος, το οποίον δεν απετέλει αντίθεση προς τα εαυτής συμφέροντα. Η Ελλάς απεδέχθη την ύπαρξιν του αλβανικού κράτους μετά χαράς και μόνον ότε είδεν ότι και θυσίας ώφειλε να υποστεί χάριν της υπάρξεως ταύτης, τότε και μόνον τότε επί τούτου ευρέθη εις αντίθεση προς το νέο κράτος και προς εκείνους, οίτινες υπό τοιούτους όρους ήθελον να ιδρύσωσιν την Αλβανίαν...». Επίσης και ο Δημήτριος Γούναρης, βουλευτής Αιτωλοακαρνανίας, στην ίδια συνεδρίαση ανέφερε τα εξής: «Η ίδρυσις αλβανικού κράτους περιλαμβάνοντα εντός των ορίων αυτού τας χώρας εκείνας, αι οποίαι υπό αλβανικών φυλών κατοικούνται, δεν ήτο δυνατόν παρά να εύρει την ελληνικήν καρδίαν συμπαιθεσάτην και ουδείς ήτο δυνατόν να υπάρξει εν Ελλάδι ο οποίος όχι να δυσφορήσει εναντίον της αποκαταστάσεως εις ελευθερον κράτος, φυλής μετά της οποίας τοσούτους έχομεν δεσμούς, αλλά να μη θελήσει προθύμως να τεθεί παρά το πλευρόν του νέου κράτους». Εφημερίς Συνεδριάσεων της Βουλής, Συνεδρίαση 12 Μαΐου 1914, σ. 1581-1585.

⁵ Puto A., *L'indpendance Albanaise et la diplomatie des grandes puissances*, Tirana 1982, σ. 268.

⁶ Pollo S., - Puto A., *Ιστορία της Αλβανίας*, (μετ. Μ. Ακτσόγλου), Θεσσαλονίκη, εκδ. «Εκδοτική Ομάδα», χ.χ., σ.210, Τούντα- Φεργάδη Α., *Θέματα διπλωματικής ιστορίας (1912-1934)*, Θεσσαλονίκη 1989, σ.53-54, Κόντης Β., «Το Ηπειρωτικό ζήτημα και η διευθέτηση των συνόρων», Πρακτικά Συνεδρίου, Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου και η Ελλάδα, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1990, σ. 64.

⁷ Διβάνη Λ., *Ελλάδα και μειονότητες. Το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών*, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτης, 1999, σ.221.

είναι και οι για ένα εξάμηνο κινήσεις του πρωθυπουργού Φαν Νόλι (Fan Noli) τόσο στην Αλβανία όσο και στο εξωτερικό για το ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου. Ο κυρίαρχος μέχρι το 1939 Αχμέτ Ζώγου (Ahmet Zogou), παρότι αντιμετώπιζε πολλά εσωτερικά προβλήματα με τις μακροχρόνιες φυλετικές διενέξεις, τις οποίες κατόρθωσε να κατευνάσει χρησιμοποιώντας το χρηματισμό και τα προνόμια, προσπάθησε να λάβει με τη σειρά του θέση στο πάνθεον των υπερασπιστών του εθνικού ζητήματος. Μπορεί να οργάνωσε τη δολοφονία (Θεσσαλονίκη 1933) του ηγετικού στελέχους του κινήματος για το Κοσσυφοπέδιο, Χασάν Πριστίνα (Hasan Pristina), ωστόσο δεν παρέλειψε να διεκδικήσει με κάθε τρόπο το πιο σημαντικό για τους Αλβανούς εθνικό θέμα.

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και

η ιταλική και γερμανική παρουσία και κατοχή στα Βαλκάνια γέμισε προσδοκίες, και εν μέρει υλοποίησε τα βασικά αιτήματα του αλβανικού εθνικού ζητήματος. Η συμμετοχή των αλβανικών πληθυσμών της περιοχής στα ιταλικά και γερμανικά στρατεύματα ήταν διακριτή και είχε συγκεκριμένους στόχους. Παρά τις ψυχροπολεμικές αναλύσεις του ηγέτη του Κόμματος Εργασίας της Αλβανίας (Κ.Ε.Α.) Ενβέρ Χότζα (Enver Hoxha) και ορισμένων Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου, οι οποίοι προέτασαν τη συμμετοχή τους στον αντιφασιστικό αγώνα, η πραγματικότητα είναι διαφορετική. Το αλβανικό αίτημα

για εθνική ολοκληρωσηβρήκε συμπαράστατες στις δυνάμεις του Άξονα, κατέχοντας περιοχές με αλβανικούς ή αλβανόφωνους πληθυσμούς (Κοσσυφοπέδιο, πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας-π.Γ.Δ.Μ., Σερβία-Μαυροβούνιο, Ήπειρος). Η μεραρχία των SS, η οποία έφερε το όνομα του πρίγκιπα, που αντιστάθηκε στους Οθωμανούς, Ι. Καστριώτη-Σκεντέρμπεη (Skanderbeg), και αποτελούταν από 11.000 Αλβανούς είχε

ουσιαστική και συμβολική σημασία, αφού εκτός από τη συμμετοχή στις επιχειρήσεις στην π.Γ.Δ.Μ. και το Κοσσυφοπέδιο, συνεισέφερε και στην απελευθέρωση των Αλβανών της Βαλκανικής και γενικότερα στον αλβανικό εθνικισμό.

Η νίκη των Συμμάχων και η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου σηματοδότησαν και τη δεύτερη περίοδο του αλβανικού εθνικού ζητήματος. Η προσέγγιση Αλβανίας και Γιουγκοσλαβίας, η ρήξη τους και η μετέπειτα επανέναρξη των διπλωματικών τους σχέσεων (1971) άνοιξαν τους νέους κύκλους του αλβανικού εθνικού ζητήματος. Όλα αυτά επηρεάστηκαν και από τη σχέση της Αλβανίας με την Ε.Σ.Σ.Δ., (με την Κίνα λιγότερο) και με την πολιτική της διεθνούς απομόνωσης. Σε γενικές γραμμές η Αλβανία για δικούς της εσωτερικούς λόγους προσπάθησε να ενεργοποιήσει το ζήτημα των Αλβανών της π.Γ.Δ.Μ. και του Κοσσυφοπέδιου, χωρίς να φτάσει σε ακρότητες, παρά την πίεση που δεχόταν από τις ριζοσπαστικές δυνάμεις αυτών των δημοκρατιών και επαρχιών της Γιουγκοσλαβίας.

Η μετά τον Ψυχρό Πόλεμο περίοδος ανοίγει την τρίτη χρονική φάση του σύγχρονου αλβανικού εθνικού ζητήματος. Η κατάρρευση του καθεστώτος του Κ.Ε.Α.

και η άνοδος του Σαλή Μπερίσα (Sali Berisha) στην προεδρία της χώρας, ανέδειξε το καταπιεσμένο, σύμφωνα με την μετακομμουνιστική ρητορεία, αίσθημα των βορείων Αλβανών και των Αλβανών του Κοσσυφοπέδιου. Ο Μπερίσα, στηριζόμενος στα λόμπι των Αλβανών μεταναστών του εξωτερικού⁸ και σε κάποιες ξένες δυνάμεις (Η.Π.Α., Γερμανία), επανέφερε το εθνικό ζήτημα στο προσκήνιο. Μάλιστα ο νεοεκλεγείς πρόεδρος της χώρας το Μάρτιο του 1992 οργάνωσε διαδήλωση στα Τίρανα με στόχο τη δημόσια διαμαρτυρία για την κατάσταση των Αλβανών στο Κοσσυφοπέδιο. Στην πρωτεύουσα της «μητέρας πατρίδας», ο Μπερίσα δήλωσε ότι «δε θα πάψει ν' αγωνίζεται για την πραγματοποίηση του μεγάλου ονείρου της συνένωσης του αλβανικού έθνους»⁹. Την ίδια περίοδο το αλβανικό κίνημα στο Κοσσυφοπέδιο και στην π.Γ.Δ.Μ. κατευθύνθηκε προς τη ριζοσπαστικοποίηση της δράσης του με την εμφάνιση στρατιωτικών τμημάτων. Ωστόσο η συμφωνία του Νταϊτον (Dayton)¹⁰ άφησε εκτός «ρύθμισης» τα αλβανικά αιτήματα απογοητεύοντας τις δυνάμεις στην Αλβανία, στην πρώην Γιουγκοσλαβία και τη Διασπορά. Την αποχώρηση του Μπερίσα από την προεδρία μετά την κατάρρευση των παρατραπεζών («πυραμίδες»), οι οποί-

⁸ Ο Islami υπολόγισε ότι το 1996, 400.000 Αλβανοί της πρώην Γιουγκοσλαβίας εργάζονταν στην Ευρώπη, 120.000 περίπου στη Γερμανία, 95.000 στην Ελβετία και 35.000 στη Σουηδία. Βλ. Islami H., «Demographic Problems of Kosova and Other Ethnic Albanian Territories» in The Kosova Issue: A Historic and Current Problem, Tirana, Institute of History, 1996, 143. Επίσης βλ. Islami H., Demographic Reality in Kosova (Pristina: Kosova Information Center, 1999).

⁹ BBC, 23 Μαρτίου 1992.

¹⁰ Με τη σύναψη της Συμφωνίας του Νταϊτον («Γενική Συμφωνία-Πλαίσιο για την Ειρήνη στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη») σημειώνονται νέες εξελίξεις στα θέματα ειρήνης και ασφάλειας στη χερσόνησο του Αίμου. Δημιουργείται η IFOR, ένα σώμα 60.000 ανδρών (50.000 Νατοϊκοί και 10.000 από άλλες χώρες) με πολυδιάστατα καθήκοντα, ανάμεσα στα οποία η μεταφορά εδάφους μεταξύ των δύο οντοτήτων, ο διαχωρισμός του στρατού μεταξύ Βοσνιο-Κροατικής Ομοσπονδίας και Σερβικής Δημοκρατίας (Republica Srpska), ο έλεγχος του εναερίου χώρου πάνω από τη Βοσνία - Ερζεγοβίνη, κ.λπ. Η SFOR (απόφαση Σ.Α. 1088/96) διαδέχτηκε την IFOR και αποτελούνταν από στρατό 32.000 ανδρών με συνεισφορές όλων των Νατοϊκών κρατών και 18 μη Νατοϊκών. Βασικές της αρμοδιότητες είναι η διασφάλιση της κατάπαυσης του πυρός και ο έλεγχος του εναερίου χώρου και της στρατιωτικής κίνησης, η καταστολή της βίας, η εκκαθάριση ναρκοπεδίων, η αποκατάσταση των προσφύγων, κ.λπ. Η SFOR αντικαταστάθηκε από την EUFOR το 2004.

ες είχαν άμεση σχέση με όλο το φάσμα του οργανωμένου εγκλήματος, το οποίο με τη σειρά του είχε σχέση με τη χρηματοδότηση των πολυποίκιλων ένοπλων αλβανικών ομάδων στις γειτονικές χώρες, ακολούθησε μία μικρή παρένθεση ήπιας διαχείρισης των εθνικών οραμάτων. Η συνάντηση Φατός Νάνο (Fatos Nano) -Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς (Slobodan Milosevic) το 1997 στην Κρήτη, ήταν η έκφραση αυτής της πολιτικής, πολιτική η οποία όμως έτυχε δριμείας κριτικής από τους αλβανικούς πληθυσμούς της Βαλκανικής, με αποτέλεσμα να καταρρεύσει το επόμενο έτος και να επανέλθουν οι ριζοσπάστες στο προσκήνιο¹¹. Η εντεινόμενη δράση των αλβανικών στρατιωτικών σωμάτων στο Κοσσυφοπέδιο συνέπεσε με τη θεωρητική

τεκμηρίωση του εθνικού ζητήματος από τη δημοσίευση -μία πρωτοβουλία της Ακαδημίας Επιστημών των Τιράνων- του κειμένου για το εθνικό ζήτημα, ενός εξαιρετικής σημασίας βιβλίου με τίτλο «Πλατφόρμα για την επίλυση του Αλβανικού Εθνικού ζητήματος», το οποίο κυκλοφόρησε στην αλβανική γλώσσα¹², καθώς και στην αγγλική, και κατέγραφε την αλβανική οπτική για τη χερσόνησο του Αίμου και τους αλβανικούς πληθυσμούς του χώρου, σκοπεύοντας να το μετατρέψει σε πρόγραμμα δράσης όλων των Αλβανών.

Η νατοϊκή επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο, και οι συγκρούσεις στην π.Γ.Δ.Μ. έδωσαν τη δυνατότητα στον αλβανικό παράγοντα να εδραιώσει και να υλοποιήσει εν μέρει ξανά, πενήντα χρόνια μετά το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου, τις εθνικές του διεκδικήσεις στο μεν Κοσσυφοπέδιο με την de facto κυριαρχία των Αλβανών, στη δε π.Γ.Δ.Μ. με την αλλαγή της κατάστασης και την ουσιαστική συγκυβέρνηση με το σλαβικό πληθυσμό. Ακολούθησαν τα αιτήματα για παραχώρηση περισσότερων δικαιωμάτων στους Αλβανούς του Μαυροβουνίου και της Ελλάδας, που συμπληρώνουν μαζί με τη νέα αναβαθμισμένη αλβανική θέση στη νότια Σερβία (κοιλιάδα του Πρέσεβο) τη νέα ολοκληρωμένη προσέγγιση του εθνικού ζητήματος. Αυτή ταυτίζεται με την πολιτική που ακολουθεί όλο το φάσμα της αλβανικής πολιτικής σκηνής στη μεταβατική περίοδο, τόσο στην Αλβανία όσο και στη Διασπορά.

¹¹ Μαντά Ε., «Αλβανία και Κοσσυφοπέδιο. Από την απομόνωση στη δυναμική της ενσωμάτωσης», στο Καρακωστανόγλου Β., Κεντρωτής Κ., Μαντά Ε., Σφέτας Σ., Το Κόσοβο και οι αλβανικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 2000, σ.273-328.

¹² Στο πρωτότυπο Platforme per zgjidhjen e ceshtjes kombetare shqiptare, Akademia e Shkencave e Shqiperise, Tirane 1998.

Η Αλβανική Ακαδημία Επιστημών και το εθνικό ζήτημα

Σχετικά νεοσύστατη -ιδρύθηκε το 1972- η Αλβανική Ακαδημία Επιστημών είναι το πιο σημαντικό επιστημονικό ίδρυμα της χώρας. Περιλαμβάνει επιστημονικά ιδρύματα, κέντρα και οργανισμούς, και παρότι η νομοθεσία μετά το 1991 καθορίζει το καθεστώς της ως ανεξάρτητο ίδρυμα, εντούτοις συνεχίζει να χρηματοδοτείται από την κυβέρνηση.

Οι κύριοι στόχοι της Ακαδημίας είναι η ανάληψη και η δημοσιοποίηση μελετών και ερευνών σε διάφορους τομείς της επιστήμης, η συνεργασία με το δίκτυο των ιδρυμάτων της και άλλα επιστημονικά ιδρύματα και πανεπιστήμια στην Αλβανία, η συμμετοχή του επιστημονικού της δυναμικού σε ποικίλες δραστηριότητές τους, η συγκρότηση των διαδικασιών για την απόκτηση επιστημονικών βαθμών και τίτλων, η οργάνωση εθνικών και διεθνών δραστηριοτήτων, η δημιουργία και η σύσφιξη σχέσεων, καθώς και η συνεργασία με τις ξένες ακαδημίες.

Το Ινστιτούτο Ιστορίας, το οποίο ασχολείται με τους αλβανικούς πληθυσμούς και το «εθνικό ζήτημα», έχει ως στόχο τη μελέτη της ιστορίας των αλβανικών πληθυσμών εντός και εκτός του αλβανικού κράτους από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Αυτός ο στόχος επιτυγχάνεται με την προετοι-

μασία και τη δημοσίευση συλλογών, μονογραφιών, άρθρων, καθώς επίσης και με την οργάνωση των επιστημονικών δραστηριοτήτων, όπως συμπόσια, συνέδρια, συζητήσεις στρογγυλής τραπέζης, εργαστήρια, διασκέψεις υπό το πρίσμα της ιστορίας των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτιστικών, πολιτικών και διπλωματικών θέσεων της Αλβανίας στα Βαλκάνια, στην Ευρώπη και ευρύτερα. Οι κύριες κατευθύνσεις της επιστημονικής δραστηριότητας του Ινστιτούτου Ιστορίας είναι η ιστορία των αλβανικών πληθυσμών στην περίοδο του Μεσαίωνα, η Αλβανία υπό την οθωμανική κατοχή, η αλβανική εθνική αναγέννηση, η δημιουργία του αλβανικού κράτους, τα προβλήματα του εθνικού απελευθερωτικού πολέμου, η Αλβανία στην περίοδο του κομμουνιστικού καθεστώτος (1944-1990), τα προβλήματα της ιστορίας των εθνικών εδαφών και της Διασποράς, ενώ στα ίδια αντικείμενα έχει πραγματοποιήσει και σχετικές εκδόσεις.

Η Ακαδημία Επιστημών, ήδη επί καθεστώτος Χότζα και Κ.Ε.Α., είχε δείξει κάποιες τάσεις προς την κατεύθυνση τεκμηρίωσης και ανάληψης της πρω-

τοπορίας στο εθνικό ζήτημα, όταν σε έκδοσή της με τίτλο «Οι Αλβανοί και οι περιοχές τους» (1982) είχε συμπεριλάβει κείμενα πανεπιστημιακών από το Κοσσυφοπέδιο. Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, η ίδια Ακαδημία θα έλθει πολλές φορές σε αντιπαράθεση με την ομολογή της του Βελιγραδίου, πάνω στο ερώτημα, κατά πόσον οι σημερινοί Αλβανοί είναι απόγονοι των αρχαίων Ιλλυριών, συνεπώς οι αλβανικοί πληθυσμοί του Κοσσυφοπεδίου είναι αυτόχθονες πριν από την κάθοδο των σλαβικών φύλλων ή των αρχαίων Θρακών, άρα εξίσου έποικοι στην περιοχή με τους Σέρβους. Η αποφασιστική όμως τομή στη δράση της Ακαδημίας ήρθε το 1998, με τη δημοσίευση της «Πλατφόρμας για την επίλυση του Αλβανικού Ζητήματος», η οποία έστω και καθυστερημένα ήρθε να απαντήσει στη Σερβική Ακαδημία Επιστημών και στη θέση της για το Κοσσυφοπέδιο¹³. Το βιβλίο αυτό -αντίτυπα του οποίου θα πουληθούν σε μαζική κλίμακα στην Αλβανία, στο Κοσσυφοπέδιο, στις αλβανικές επαρχίες της π.Γ.Δ.Μ. και στην αλβανική Δια-

σπορά- χαρακτηρίζεται από αλτρωτισμό, αφού υποστηρίζεται η «ένωση όλων των Αλβανών σε ένα εθνικό κράτος» και γίνεται λόγος για «το σύνολο του Κοσσυφοπεδίου, με την πρωτεύουσά του τα Σκόπια», ενώ τα όρια του «ιστορικά εθνικού αλβανικού χώρου» απλώνονται πολύ πέρα από τις κατοικούμενες από Αλβανούς περιοχές της πρώην Γιουγκοσλαβίας, για να περιλάβουν τη «μείζονα Τσαμουριά» (μέχρι την Πρέβεζα), την Καστοριά και τη Φλώρινα. Κεντρικό ρόλο στη δημοσίευση του κειμένου έχει ο καθηγητής Ίλι Πόπα (Illy Popa), πρόεδρος της Αλβανικής Ακαδημίας και ηγετικό στέλεχος της Αλβανικής Επιτροπής του Ελσίνκι. Αναλαμβάνοντας την προεδρία του ιδρύματος το 1997, θα διαβεβαιώσει τον τότε πρόεδρο της χώρας καθηγητή Ρετζέπ Μείντανι (Rehber Meidani), με τον οποίο διατηρούσε στενές σχέσεις, ότι «θα είναι ιδιαίτερα παρών στα μέσα ενημέρωσης, προκειμένου να υπηρετήσει τα εθνικά συμφέροντα» και πως «το εθνικό ζήτημα θα είναι στο εξής η προτεραιότητα της Ακαδημίας»¹⁴.

Το κείμενο της Ακαδημίας περιλαμβάνει

¹³ Το κείμενο για την πλατφόρμα επίλυσης του αλβανικού εθνικού ζητήματος της Αλβανικής Ακαδημίας Επιστημών υποστηρίζει ότι αποτελεί απάντηση στο κείμενο της Σερβικής Ακαδημίας των Επιστημών και των Τεχνών με τίτλο «Υπόμνημα της Σερβικής Ακαδημίας των επιστημών και 1985). Το κείμενο αμφισβητούσε την πιτοϊκή κληρονομιά οποίες είχε οικοδομηθεί η Γιουγκοσλαβία. Βασική ιδέα περνούσε, ήταν η ύπαρξη μιας συνωμοσίας ενάντια στα σερβικά δίκαια, στην οποία μετείχαν όλες οι άλλες γιουγκοσλαβικές εθνότητες σε συνεργασία με τους «μειωμένης εθνικής συνείδησης» σέρβους κομμουνιστές. Σαν αιχμή του δόρατος αυτής της συνωμοσίας θεωρούταν η «σιωπηρή γενοκτονία» των Σέρβων στο Κοσσυφοπέδιο, αποτέλεσμα της αντισερβικής συνωμοσίας, η οποία ενισχύθηκε με τον καιρό, για να εκφραστεί τελικά με τη μορφή γενοκτονίας. Βλ. σχετικά Mihailovic K., - Krestic V., Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts. Answers to criticisms, Beograd, The Serbian Academy of Sciences and Arts, 1995. Milosavljevic O., Du mauvais usage de l'autorite scientifique», in Popov N., (ed.) Radiographie d' un nationalisme. Les racines serbes du conflit yougoslave, Paris, Les Editions de l' Atelier, 1998.

¹⁴ Αλβανικό Πρακτορείο Ειδήσεων ATA, 2/11/1997.

νει το κεφάλαιο εισαγωγής στο αλβανικό εθνικό ζήτημα, ενώ στη συνέχεια αναπτύσσονται οι θέσεις της Ακαδημίας Επιστημών για την αποκοπή των εθνικών εδαφών από τη μητέρα πατρίδα, η άρνηση στους αλβανικούς πληθυσμούς του δικαιώματος στον ατομικό αυτοπροσδιορισμό, ο περαιτέρω «αποχωρισμός», όπως τονίζεται, των εθνικών εδαφών, η προκήρυξη για τη Δημοκρατία του Κοσσυφοπεδίου, η οδός για την επίλυση του ανοιχτού θέματος του Κοσσυφοπεδίου, ενώ το βιβλίο κλείνει με τις αναλυτικές αναφορές στο ζήτημα του Κοσσυφοπεδίου, των Αλβανών της π.Γ.Δ.Μ., του Μαυροβουνίου, της Ελλάδας και των γλωσσικών και πολιτιστικών μειονοτικών ομάδων (Ιταλία, Ελλάδα, Βουλγαρία, Ουκρανία, Βεσσαραβία, Σλαβονία, Δαλματία, Αίγυπτος και αλλού).

Η σημασία της έκδοσης

Μετά το κλείσιμο της πρώτης μεταβατικής περιόδου για την Αλβανία, η οποία περιείχε τη μεγάλη μετανάστευση του 1991-1992, την κατάρρευση της κοινωνικής και οικονομικής δομής με τις (παρατράπεζες) «πυραμίδες» το 1997 και τη νέα έξοδο από τη χώρα, την επέμβαση στο Κοσσυφοπέδιο το 1999 και τα γεγονότα στην π.Γ.Δ.Μ. το 2001, το κείμενο αποτελεί μία σημαντική

έκδοση για τους εξής λόγους:

➤ Κυκλοφορεί ακριβώς πέντε μήνες πριν τους βομβαρδισμούς, την εισβολή των νατοϊκών στρατευμάτων στη Σερβία-Μαυροβούνιο και το Κοσσυφοπέδιο (Μάρτιος 1999), καθώς και την ανάπτυξη ξένων στρατευμάτων και πολιτικής δύναμης (Kosovo Force- KFOR, United Nations Mission in Kosovo- UNMIK)¹⁵, που εγκαταστάθηκαν με πρόσχημα την ασφάλεια και την προστασία των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου.

➤ Η εξιστόρηση και ανάλυση του αλβανικού εθνικού ζητήματος γίνεται με άξονα «το σερβικό εθνικισμό (στο Κοσσυφοπέδιο), την ελληνική Μεγάλη Ιδέα» (πολιτική η οποία, όπως υποστηρίζεται από την Ακαδημία, «είχε σαν αποτέλεσμα ν' αποκοπεί από τον αλβανικό εθνικό κορμό η Φλώρινα, η Καστοριά και η «Τσαμουριά» -σύμφωνα με την αλβανική θέση είναι η νότια Αλβανία η οποία φτάνει μέχρι την Πρέβεζα-) και τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων. Τα παραπάνω δεδομένα είχαν σαν αποτέλεσμα τη διαίρεση των αλβανικών εδαφών, σε μία περίοδο, στην οποία όπως αναφέρεται, οι «Έλληνες, οι Βλάχοι, οι Σέρβοι, οι Μαυροβούνιοι, οι «Μακεδόνες», οι Τούρκοι, ήταν μειονοτικές νησίδες σε μία ανοιχτή Αλβανική θάλασσα».

¹⁵ Η KFOR είναι μία δύναμη που αποτελείται από το NATO συμπεριλαμβανομένων των κρατών-μελών του, των βοηθητικών του οργάνων, του στρατηγικού του Αρχηγείου και των εθνικών του τμημάτων και των μη-Νατοϊκών συνεισφερουσών χωρών (απόφαση Συμβουλίου Ασφαλείας. αρ. 2000/47). Η δύναμη αυτή λειτουργεί σε πέντε ζώνες ασφαλείας, στις οποίες ασκούν επιρροή αντιστοίχως οι Η.Π.Α., η Αγγλία, η Γαλλία, η Γερμανία, και η Ιταλία, ενώ τέτοια ζώνη δε δόθηκε στη Ρωσία. Η UNMIK είναι η πολιτική δύναμη που επιβλέπει τη διαδικασία οικοδόμησης των θεσμών στην περιοχή και τη μετάβαση στο νέο καθεστώς. βλ. A.J.R. Groom and Taylor P., «The United Nations system and the Kosovo crisis» in Schnabel A.,-Thakur R., Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervention, Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship, New York, 2000, 291-319.

↳ Ο αλβανικός αγώνας για την ανεξαρτησία από το οθωμανικό κράτος (Σύνδεσμος του Prizren, διακήρυξη της ανεξαρτησίας στην Αυλώνα) δεν ολοκλήρωσε την εθνική ενότητα, αφού εκτός του αλβανικού κράτους έμειναν παραπάνω από το μισό των εθνικών εδαφών.

↳ Το κείμενο επισημαίνει ότι οι

Αλβανοί απογοητεύτηκαν κατά καιρούς από τη συμπεριφορά των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντί τους (Βερσαλλίες 1920, Συνδιάσκεψη Ειρήνης στο Παρίσι το 1946, διάλυση Γιουγκοσλαβίας¹⁶), σε αντίθεση με τη δική τους στάση. Η μεγάλη μάλιστα απογοήτευση ήταν στη δεκαετία του 1990 με την αναγνώριση των πρώην Γιουγκοσλαβικών δημοκρατιών και την άρνηση για την επίλυση του ζητήματος του Κοσσυφοπεδίου.

↳ Στο κεφάλαιο για την άρνηση στους αλβανικούς πληθυσμούς του δικαιώματος στον ατομικό αυτοπροσδιορισμό, έχει ενδιαφέρον η οπτική για τους αλβανικούς πληθυσμούς που βίωσαν τη φασιστική κατοχή αλλά και για τη μεταπολεμική κατάσταση (ρόλος Τίτο και Ελληνική πολιτική για τη Βόρειο Ήπειρο), όπως και για τους «Τσάμηδες», οι οποίοι έφυγαν από την Ελλάδα μετά το 1944, αφού κατηγορήθηκαν για συνεργασία με τους κατακτητές και για μαζικά εγκλήματα¹⁷. Είναι γεγονός ότι το ζήτημα των Τσάμηδων αποτελεί για την αλβανική πλευρά θέμα που ξεπερνά τις εσωτερικές του διαστάσεις και συνδέεται άμεσα με την αλβανική εξωτερική πολιτική. Η στάση των κατά καιρούς Αλβανικών κυβερνήσεων, οι οποίες θέτουν το ζήτημα στην ελληνική πλευρά θεωρώντας ότι υφίστανται και στις δύο διαστάσεις του περιουσίες και επιστροφή των Τσάμηδων που κατοικούσαν στην Ελλάδα πριν το 1944, δεν αποτελεί απλώς διαχείριση ενός

¹⁶ Τρεις μήνες μετά τη διακήρυξη ανεξαρτησίας της Σλοβενίας και της Κροατίας δημιουργήθηκε η επιτροπή Μπατιντέρ (Batander) για να βοηθήσει τις διαπραγματεύσεις που άρχισαν μεταξύ των ενδιαφερομένων στη Χάγη και εξέδωσε επίσης μια σειρά μη δεσμευτικών γνωμοδοτήσεων που καθόρισαν όμως τις εξελίξεις. Η επιτροπή χαρακτήρισε το 1991 τη Γιουγκοσλαβική Ομοσπονδία ως κράτος σε πορεία διάλυσης, που σημαίνει ότι οι δημοκρατίες που ζητούσαν την ανεξαρτησία τους δεν ήταν επαναστατικές αλλά χώρες που προέρχονταν από τα εδάφη της τέως Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας. Αυτό θα έδινε μεγάλη διεθνή προστασία στα νέα κράτη. Το Κοσσυφοπέδιο όμως δεν ήταν δημοκρατία, αλλά αυτόνομη επαρχία, συνεπώς τα παραπάνω δεν μπορούσαν να εφαρμοστούν στην περίπτωση του, γι' αυτό και παραμερίστηκε ως σύνθετο πρόβλημα.

¹⁷ Μιχαλόπουλος Δ., Τσάμηδες, Αθήνα, εκδ. Αρσενίδης, 1992. Μαντά Ε., Οι μουσουλμάνοι Τσάμηδες της Ηπείρου, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 2003.

θέματος για εσωτερικούς λόγους συνοχής, την ώρα μάλιστα που συζητείται το μέλλον των αλβανικών πληθυσμών στο Κοσσυφοπέδιο -πρωτίστως- και της π.Γ.Δ.Μ.

➤ Η Ακαδημία δίνει ιδιαίτερο βάρος, όπως είναι αναμενόμενο, στους αλβανικούς πληθυσμούς του Κοσσυφοπεδίου¹⁸. Βασικό χαρακτηριστικό της σύγκρουσης είναι ότι οι Αλβανοί εξελίχθηκαν σταδιακά στο κυρίαρχο δημογραφικά στοιχείο της περιοχής, αφού το 1948 οι Σέρβοι αποτελούσαν το 28,3% του πληθυσμού, ενώ οι Αλβανοί το 68,5%. Από το 1953 έως το 1981 οι Σέρβοι έπεσαν στο 14,9%, το 1971 οι Αλβανοί αποτελούσαν το 73,7%, ενώ το 1981 το 77,4%, την ίδια περίοδο που ο Αλβανικός πληθυσμός, από 733.000 άτομα το 1948, έφτασε τους 1.270.000 περίπου το 1981¹⁹, ενώ κατά την απογραφή του 1991, την οποία οι Αλβανοί προσπάθησαν να μπουκοτάρουν, το αλβανικό στοιχείο έφτασε στο 82,2%²⁰. Στην πράξη, το Μάρτιο του 1999 οι Αλβανοί ξεπερνούσαν το 90% του

πληθυσμού της περιοχής.

Με τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας και την έναρξη των πολέμων, η κατάσταση στο Κοσσυφοπέδιο πέρασε σε δεύτερη μοίρα, ωστόσο δεν έπαψε να απασχολεί τις νέες ελίτ στη Σερβία και στην Αλβανία, αφού ο Μπερίσα στηρίχθηκε από τα λόμπι των Κοσοβάρων για την εκλογή του στην προεδρία της Αλβανίας. Το 1991 διαλύεται η Ακαδημία Επιστημών της Πρίστινα²¹ και απαγορεύεται η λειτουργία των αλβανικών σχολείων μέσης εκπαίδευσης, αφού οι Αλβανοί αρνούνταν να διδάξουν την διδακτέα ύλη που καθόριζε το Βελιγράδι κυρίως σε θέματα ιστορίας, γλώσσας, κ.λπ.²² Έτσι δημιουργήθηκε ένα παράλληλο και παράνομο σύστημα εκπαίδευσης που στην ουσία υποκατέστησε το επίσημο. Το ίδιο συνέβη και στον τομέα της υγείας. Την ίδια περίοδο στην πόλη Κασανίκ, στις 7 Σεπτεμβρίου 1991, οι Αλβανοί προχώρησαν στην υιοθέτηση της Διακήρυξης του «Συντάγματος της Δημοκρατίας του Κοσσυφοπεδίου»,

¹⁸ «Το Κοσσυφοπέδιο είναι «το εφελτήριο και ο πυρήνας του (αλβανικού) κινήματος για εθνική ενοποίηση». Κωφός Ε., Το Κοσσυφοπέδιο και η Αλβανική Ολοκλήρωση, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1998, σ.27.

¹⁹ Στον παρακάτω πίνακα παρατίθεται η εξέλιξη του πληθυσμού του Κοσσυφοπεδίου από το 1948 έως το 1981.

Εθνικότητα	1948	1953	1961	1971	1981
Αλβανοί	498.242	524.559	646.168	916.168	1.226.736
Σέρβοι	171.911	189.869	227.016	228.264	209.497
Μαυροβούνιοι	28.050	31.343	37.588	31.555	27.028
Τούρκοι	1.315	34.343	25.764	12.244	12.513
Μουσουλμάνοι	9.679	6.241	8.026	26.357	58.562
Τσιγγάνοι	11.230	11.904	3.202	14.593	34.126
Άλλοι	7.393	9.642	15.787	14.512	15.978
Total	727.820	808.141	963.988	1.243.693	1.584.440

Πηγή: Savezni Zavod za Statistiku (Ομοσπονδιακό Γραφείο Στατιστικής) Beograd 1982 σελ.16.

²⁰ Roux M., Albanians in Yugoslavia: national minority, territory and development, House of the social sciences, Paris, 1992. Vickers M., «The Status of Kosovo in Socialist Yugoslavia» Bradford Studies on South Eastern Europe, no. 1 (1994), 28-37.

²¹ Την ίδια περίοδο ο Ισμαήλ Κανταρέ, κάνει λόγο για «τον απαγορευμένο λαό (του Κοσσυφοπεδίου)» Vickers M., The Albanians: A Modern History, London, I.B Tauris & Co 1995, σ.34 και η Christine von Kohl, υπεύθυνη της οργάνωσης Helsinki Watch στην Βιέννη, για «σιωπηλό φόνο ενός λαού». Helsinki Watch, Human Rights abuses in Kosovo 1990-1992, N. York, Human Rights Watch, 1992.

²² Βλ. την έκδοση της Αλβανικής Ακαδημίας Επιστημών, The Truth of Kosova, The Academy of Sciences of the Republic of Albania, Institute of History, Tirana 1993.

δημιουργώντας κατ' αυτό τον τρόπο τις προϋποθέσεις ρήξης μεταξύ Πρίστινας και Βελιγραδίου, ενώ ανακηρύσσεται η «Δημοκρατία του Κοσσυφοπεδίου» (Republika e Kossoves)²³. Υπό αυτό το πλαίσιο, το οποίο επιταχύνθηκε από τις εσωτερικές εξελίξεις (δράση από το 1993 του Απελευθερωτικού Στρατού του Κοσσυφοπεδίου - Ushtria Clirimtare e Kossoves - U.C.K.²⁴) ήρθε το 1998 η πρόταση-συνθήκη, από μέρους των Η.Π.Α. και της Ε.Ε., η οποία ναυάγησε στο «Ραμπουζέ» (Rabouje) της Γαλλίας, αφού η Σερβία αρνήθηκε να δεχθεί τους αποικιακούς όρους που της είχαν προταθεί. Η συνέχεια ήρθε με τους νατοϊκούς βομβαρδισμούς το Μάρτιο του 1999 και την εγκαθίδρυση, με την απόφαση 1244/1999 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε., ενός ιδιόμορφου καθεστώτος στο Κοσσυφοπέδιο (KFOR-UNMIK), του οποίου η τελική τύχη δεν έχει αποφασιστεί ακόμη²⁵.

Στο πρακτικό επίπεδο, το αλβανικό κράτος φαίνεται ότι παρείχε υποστήριξη προς τον Απελευθερωτικό Στρατό του Κοσσυφοπεδίου, ιδιαίτερα σε θέματα οπλισμού και εκπαίδευσης, αφού είναι γνωστό ότι τα όπλα που εκλάπησαν κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του 1997 πήγαν στο Κοσσυφοπέδιο, και ήδη από την άνοιξη του 1998 λειτουργούσαν στον αλβανικό βορρά τρία τουλάχιστον στρατόπεδα. Σε θεωρητικό

επίπεδο το αλβανικό κράτος συνεισέφερε στην κινητοποίηση για το Κοσσυφοπέδιο με τη δημοσίευση της Πλατφόρμας της Ακαδημίας Επιστημών το Δεκέμβριο του 1998, σε μία περίοδο με εμφανή τη ριζοσπαστικοποίηση και την έξαρση των εθνικιστικών αντιλήψεων. Έτσι το κείμενο για το αλβανικό εθνικό ζήτημα ήρθε σε μία χρονική φάση, όπου η διεθνής κινητοποίηση υπέρ των Αλβανών του Κοσσυφοπεδίου (και τους πληθυσμούς της Βαλκανικής) δημιούργησε για πρώτη φορά βάσιμες ελπίδες ότι μέρος τουλάχιστον του εθνικού ζητήματος, θα μπορούσε να βρει λύση, κατορθώνοντας να αποσπάσει την προσοχή από την τραγική οικονομική κατάσταση της χώρας²⁶.

⇒ Η Ακαδημία Επιστημών της Αλβανίας επισημαίνει ότι η επίλυση του ζητή-

²³ Vickers M., *Between Serb and Albanian: A history of Kosovo*, London, Hurst, 1998.

²⁴ Judah T., *The New York Review of Books*, τ. XLV, vol. 15, 6/10/1998.

²⁵ Σύμφωνα, με τις εκτιμήσεις της UNMIK, στην επαρχία κατοικούν 1.800.000 ως 2.400.000 άτομα, δηλαδή 300 ανθρώποι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, γεγονός που την καθιστά ως την πιο πυκνοκατοικημένη περιοχή της Ευρώπης, και το Κοσσυφοπέδιο κατέχει και το υψηλότερο ποσοστό γεννητικότητας της ηπείρου (πρόκειται κυρίως για γεννήσεις Αλβανών). Στην Πρίστινα σήμερα κατοικούν περίπου 500.000 Αλβανοί, ενώ το 1999 ο πληθυσμός της δε ξεπερνούσε τις 250.000. Πριν από την άφιξη της UNMIK στην Πρίστινα ζούσαν 20.700 Σέρβοι, ενώ σήμερα μόνο 100. Ο Βλάντιμιρ Μπότσοβιτς (Vladimir Bozovic), διευθυντής του τμήματος δικαιοσύνης του συντονιστικού σώματος για το Κοσσυφοπέδιο, είπε ότι «έχουν επιστρέψει μόνο 125 Σέρβοι, αλλά πιο πολλοί είναι αυτοί που συνεχίζουν να εγκαταλείπουν την επαρχία. Συνολικά 75.000-77.000 σπίτια έχουν γίνει αντικείμενο σφετερισμού και άλλα 30.000 σπίτια έχουν λεηλατηθεί και μετά πυρποληθεί στο Κοσσυφοπέδιο, σύμφωνα πάλι με τα επίσημα στοιχεία της αποστολής των Ηνωμένων Εθνών (UNMIK), τα οποία έδωσε στη δημοσιότητα το σερβικό πρακτορείο ειδήσεων Tanjug (3/7/2005).

²⁶ Μαντά-Παπαδοπούλου Ε., «Η Αλβανία στον 20ο αιώνα: Εκατό χρόνια μοναξιάς», Τόμος 4, Τεύχος 4, 1999, σ.45-56.

ματος του Κοσσυφοπεδίου και γενικότερα του αλβανικού εθνικού ζητήματος, παρότι είναι πιο πολύ περίπλοκη τώρα από ό,τι την περίοδο της ανεξαρτησίας, θα γίνει στη βάση του εθνικού αυτοπροσδιορισμού. Τότε και μόνο τότε τα Βαλκάνια θα έχουν ειρήνη, αφού η Διεθνής κοινότητα και η σερβική πολιτική θα αναγνωρίσουν τη Δημοκρατία του Κοσσυφοπεδίου.

➤ Για τους Αλβανούς της π.Γ.Δ.Μ. -το βιβλίο γράφτηκε πριν τα αιματηρά γεγονότα του 2001 που οδήγησαν στη Συμφωνία της Αχρίδας και στην

απονομή δικαιωμάτων στους αλβανικούς πληθυσμούς- υποστηρίζεται ότι αριθμούν περίπου το 35% του πληθυσμού και βγαίνουν αυξανόμενοι²⁷, ενώ θα μπορούσαν να έχουν μία αυτόνομη περιοχή στα πλαίσια της χώρας. Η Συμφωνία της Αχρίδας (13 Αυγούστου 2001) έθεσε τέλος στην εθνοτική κρίση του 2001 η οποία είχε απειλήσει την ενότητα της χώρας -μάλιστα στη χώρα έδρασαν αλβανικές στρατιωτικές ομάδες στα πρότυπα του U.C.K.- και προωθήθηκε η υιοθέτηση των συνταγματικών

και νομοθετικών μεταρρυθμίσεων που προβλέπονται από τη Συμφωνία, δίνοντας τη δυνατότητα στους αλβανικούς πληθυσμούς να έχουν μεγαλύτερη θεσμική παρουσία. Μπορεί οι Αλβανοί, σύμφωνα με την (τελευταία) απογραφή του 1994, να αποτελούν το 25% του πληθυσμού της χώρας, ωστόσο σε πολλές περιοχές έχουν μεγάλη πλειοψηφία. Τέτοβο, (59,35%), Γκόστιβαρ (55,06%), Κίτσεβο (26,12%), Στρούγκα (36,63%), Ντέμπαρ (62,17%), Κουμάνοβο (24,87%) και Σκόπια (25%)²⁸.

➤ Για τους Αλβανικούς πληθυσμούς που κατοικούν στο Μαυροβούνιο η Αλβανική Ακαδημία Επιστημών υποστηρίζει ότι αποτελούν το 8% του πληθυσμού και η πιο ιδανική λύση γι' αυτούς θα ήταν η διοικητική και πολιτιστική αυτονομία, η παραχώρηση δηλαδή περισσότερων δικαιωμάτων. Το ζήτημα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία μετά τη διακηρυγμένη θέση για ανεξαρτησία του Μαυροβουνίου και τη θέληση των αλβανικών πληθυσμών να παρέμβουν και εκεί.

➤ Το κείμενο της Ακαδημίας Επιστημών κλείνει με τα λόγια του Αλβανού αντιπροσώπου στο Συνέδριο του Βερολίνου, Αβδούλ Φρασέρι (Abdul Fraseri), ο οποίος τονίζει πως «εάν οι Μεγάλες Δυνάμεις και τα γειτονικά με την Αλβανία κράτη δε δώσουν στους Αλβανούς την ελευθερία τους, αυτοί δε θα σταματήσουν να πολεμούν για την εθνική τους ανεξαρτησία. Όμως εάν αναγνωριστούν στους Αλβανούς τα εθνικά τους δίκαια τότε τα Βαλκάνια θα έχουν ειρήνη». Αυτά τα λόγια αποτελούν και το γενικό συμπέρασμα της Ακαδημίας Επιστημών, η

²⁷ Βλ. την πολύ ενδιαφέρουσα έκδοση, μεταξύ των άλλων και για τον αριθμό των Αλβανών στην π.Γ.Δ.Μ., Milosavlski S - Tomovski M., Albanians in the Federal Republic of Macedonia 1945-1995. Legislative. Political Documentation. Statistics. Skopje 1997.

²⁸ Σφέτας Σ., - Κεντρωτής Κ., Οι Αλβανοί των Σκοπίων. Θέματα εθνοτικής συνύπαρξης, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1995, σ. 104.

οποία προτρέπει τη διεθνή κοινότητα και τα γειτονικά με την Αλβανία κράτη να αποδώσουν πλήρη δικαιώματα στους Αλβανούς. Ανεξαρτησία στο Κοσσυφοπέδιο²⁹, ίση πολιτική δύναμη στην π.Δ.Γ.Μ., αυτονομία στο Μαυροβούνιο, πολιτιστικά και εκπαιδευτικά δικαιώματα στην Ελλάδα.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Το αλβανικό εθνικό ζήτημα στη σύγχρονη περίοδο αποτέλεσε μείζον πολιτικό θέμα για τις ελίτ που διαχειρίστηκαν την εξουσία, τόσο στην Αλβανία, όσο και στο Κοσσυφοπέδιο και την π.Γ.Δ.Μ. Παρότι το εθνικό ζήτημα έγινε μέρος της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης, εσωτερικής ρητορείας και αντικείμενο εκμετάλλευσης, όταν άλλα προβλήματα ήταν πολύ έντονα (φτώχεια, διαφθορά, «πυραμίδες»), εντούτοις δεν έπαψε να συγκινεί τη συντριπτική πλειοψηφία των αλβανικών πληθυσμών.

Το «εθνικό ζήτημα», όπως αναλύεται στην «Πλατφόρμα», συμπίπτει με τα οράματα των Αλβανών λίγο πριν τη δημιουργία του αλβανικού κράτους για ένωση των αλβανικών πληθυσμών της Βαλκανικής. Η επιλογή της συγκεκριμένης χρονικής στιγμής για την πραγματοποίηση της έκδοσης συνέπεσε με την αυξανόμενη δράση του

U.C.K., με την απομάκρυνση της λύσης πάνω σ' ένα συμβιβασμό με το σερβικό καθεστώς και την ώρα που υλοποιούνταν η επέμβαση μιας διεθνούς δύναμης υπέρ των Αλβανών. Η Ακαδημία ήρθε στην κατάλληλη στιγμή να εκφράσει στο ιδεολογικό επίπεδο και ν' αναγάγει στο ζητούμενο, από την αλβανική κοινωνία, το όραμα και τους εθνικούς πόθους, στους οποίους συνηγόρησε η άφιξη και εγκατάσταση των νατοϊκών δυνάμεων στο αλβανικό έδαφος και η, έστω και πρόσκαιρη, αναβάθμιση του στρατηγικού ρόλου της χώρας, δεδομένα που θεωρήθηκαν ως το πρώτο αναγκαίο βήμα για την εκπλήρωση του εθνικού οράματος.

Αξίζει να σημειωθεί βεβαίως ότι το κείμενο της Ακαδημίας Επιστημών στάλθηκε και στην αντίστοιχη Ακαδημία της Πρίστινα, με στόχο να αποτελέσει κοινό πλαίσιο δράσης. Οι Αλβανοί όμως ακαδημαϊκοί του Κοσσυφοπεδίου απέρριψαν το κείμενο, αφού δεν έθετε το ζήτημα της περιθωριοποίησης του θέματος επί Χότζα, ενώ θεωρήθηκε μετριοπαθές, παρότι το εθνικό όραμα της Ακαδημίας των Τιράνων έθετε ως στόχο την αλβανική κυριαρχία σ' ολόκληρο το Κοσσυφοπέδιο, στο 50% του εδάφους της π.Γ.Δ.Μ., στο 20% του Μαυροβουνίου και στο 15% της Ελλάδας³⁰.

²⁹ Για το ζήτημα της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου και την πολιτική των Αλβανών της περιοχής βλ. Zajimi, G. Dimensions of the question of Kosova in the Balkans, Kosova Information Center, Prishtina 1994.

³⁰ Εφημερίδα Κόχα Γιον (Koha Jone) Τίρανα 26/2/2000.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- ☞ Κόμμα Εργασίας της Αλβανίας, Ιστορία του Κόμματος Εργασίας Αλβανίας, Αθήνα, εκδ. Ιστορικές εκδόσεις, 1976, σ. 123.
- ☞ Λάσκαρη Σ., Διπλωματική ιστορία της Ευρώπης, 1814-1914, Αθήνα, 1936, σ. 335.
- ☞ Μαλκίδης, Θ. Όψεις του αλβανικού εθνικού ζητήματος, Ιωάννινα, εκδ. Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, 2006.
- ☞ Pollo S., - Puto A., Ιστορία της Αλβανίας, (μετ. Μ. Ακτσόγλου), Θεσσαλονίκη, εκδ. «Εκδοτική Ομάδα», χ.χ., σ. 210,
- ☞ Τούντα- Φεργάδη Α., Θέματα διπλωματικής ιστορίας (1912-1934), Θεσσαλονίκη 1989.

- ☞ Κόντης Β., «Το Ηπειρωτικό ζήτημα και η διευθέτηση των συνόρων», Πρακτικά Συνεδρίου, Η Συνθήκη του Βουκουρεστίου και η Ελλάδα, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1990, σ. 64.
- ☞ Διβάνη Λ., Ελλάδα και μειονότητες. Το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών, Αθήνα, εκδ. Καστανιώτης, 1999.
- ☞ Καρακωστανόγλου Β., Κεντρωτής Κ., Μαντά Ε., Σφέτας Σ., Το Κόσοβο και οι αλβανικοί πληθυσμοί της Βαλκανικής, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 2000.
- ☞ Μιχαλόπουλος Δ., Τσάμηδες, Αθήνα, εκδ. Αρσενίδης, 1992.
- ☞ Μαντά Ε., Οι μουσουλμάνοι Τσάμηδες της Ηπείρου, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 2003.
- ☞ Κωφός Ε., Το Κοσσυφοπέδιο και η Αλβανική Ολοκλήρωση, Αθήνα, εκδ. Παπαζήση, 1998.
- ☞ Μαντά - Παπαδοπούλου Ε., «Η Αλβανία στον 20ο αιώνα: Εκατό χρόνια μοναξιάς», Τόμος 4, Τεύχος 4, 1999, σ. 45-56.
- ☞ Σφέτας Σ.,- Κεντρωτής Κ., Οι Αλβανοί των Σκοπίων. Θέματα εθνοτικής συνύπαρξης, Θεσσαλονίκη, εκδ. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1995.

Ξένη

- ☞ Milosavlski S - Tomovski M., Albanians in the Federal Republic of Macedonia 1945-1995. Legislative. Political Documentation. Statistics. Skopje 1997.
- ☞ Castellan G., Histoire des Balkans, Paris, Librairie Artheme Fayard, 1991.
- ☞ Puto A., L'indépendance Albanaise et la diplomatie des grandes puissances, Tirana 1982.
- ☞ Islami H., «Demographic Problems of Kosova and Other Ethnic Albanian Territories» in The Kosova Issue: A Historic and Current Problem, Tirana, Institute of History, 1996.
- ☞ Islami H., Demographic Reality in Kosova (Pristina: Kosova Information Center, 1999.
- ☞ Akademia e Shkencave e Shqiperise, Platforme per zgjidhjen e ceshtjes kombetare shqiptare, Tirane 1998.
- ☞ Mihailovic K. - Krestic V., Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts. Answers to criticisms, Beograd, The Serbian Academy of Sciences and Arts, 1995. Milosavljevic O., Du mauvais usage de l' autorite scientifique», in Popov N., (ed.) Radiographie d' un nationalisme. Les racines serbes du conflit yougoslave, Paris, Les Editions de l' Atelier, 1998.
- ☞ A.J.R. Groom and Taylor P., «The United Nations system and the Kosovo crisis» in Schnabel A.,-Thakur R., Kosovo and the Challenge of Humanitarian Intervantion, Selective Indignation, Collective Action, and International Citizenship, New York, 2000.
- ☞ Roux M., Albanians in Yugoslavia: national minority, territory and development, House of the social sciences, Paris, 1992.
- ☞ Vickers M., «The Status of Kosovo in Socialist Yugoslavia» Bradford Studies on South Eastern Europe, no. 1 (1994), 28-37.
- ☞ Vickers M., The Albanians: A Modern History, London, I.B Tauris & Co 1995.
- ☞ Helsinki Watch, Human Rights abuses in Kosovo 1990-1992, N. York, Human Rights Watch, 1992.
- ☞ Albanian Academy of Sciences The Truth of Kosova, The Academy of Sciences of the Republic of Albania, Institute of History, Tirana 1993.
- ☞ Vickers M., Between Serb and Albanian: A history of Kosovo, London, Hurst, 1998.
- ☞ Judah T., The New York Review of Books, τ. XLV, vol. 15, 1998.
- ☞ Zajimi, G. Dimensions of the question of Kosova in the Balkans, Kosova Information Center, Prishtina 1994.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΗΓΕΣΙΑΣ

Ο ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΣ ΗΓΕΤΗΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ:

Υπτγος ε.α. Άρης Διαμαντόπουλος,
Ψυχολόγος, Διδάκτορας Φιλοσοφίας
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ:

Στρατιωτική Επιθεώρηση

Αφιερώνεται με ξεχωριστή αγάπη στον
Εύελπι, στον Ίκαρο και στον Ναυτικό Δό-
κιμο των Στρατιωτικών Σχολών, ζωντανές
προσωποποιήσεις των αρετών της δύναμης
και της σοφίας, χάριν της ευπραξίας των
αποφάσεών τους ως ηγετών.

Γενικά

Αποτελεί γεγονός αναμφισβήτητο στο φιλοσοφικό κόσμο ότι ο Πλάτων υπήρξε ο κορυφαίος των φιλοσόφων της αρχαίας και σύγχρονης εποχής, ο οποίος τόσο βαθιά ενέπνευσε τη μεταγενέστερη Φιλοσοφία¹. Με τη μέθοδο του διαλόγου και με τη διαλεκτική τέχνη, ο Πλάτων ερεύνησε, σχεδόν, όλα τα φιλοσοφικά θέματα. Μίλησε για τη Γνωσιολογία, την Οντολογία και Κοσμογονία, για τη Δικαιοσύνη και τους Φύλακες, για την Επιστήμη της Ηγεσίας και την Αρετή και για τόσα άλλα θέματα των οποίων η ανάπτυξη εκφεύγει των ορίων της παρούσας εργασίας. Σε όλες

τις φιλοσοφικές του απόψεις ο Πλάτων υπήρξε δυναμικά εξελικτικός φιλόσοφος, εκεί όμως που παρέμεινε διά βίου σταθερός στις φιλοσοφικές του απόψεις, ήταν η σημαντική αξία της Αρετής για την ύπαρξη του κοινωνικού ανθρώπου.

Όσον αφορά στον Ηγέτη και στην Επιστήμη του, θεωρείται αυτή ως πρώτη των άλλων επιστημών και μάλιστα ανήκουσα στην «Επιτακτική» τοιαύτη². Στο ερώτημα, εάν ο ηγέτης γεννιέται ή γίνεται, ο Πλάτων υπήρξε εξελικτικός, υποστηρίζοντας κατ' αρχάς τον χαρισματικό ηγέτη και καταλήγοντας στην παιδευτική αρχή

¹ Μεταξύ των άλλων για τον Πλάτωνα έχουν μιλήσει:

- Κωνσταντίνος Γεωργούλης, Εισαγωγή - Μετάφραση «Πολιτείας» του Πλάτωνα.
- Δημήτριος Γληνός, Εισαγωγή - Μετάφραση του «Σοφιστή» του Πλάτωνα.
- George Sabine, Η Ιστορία των Πολιτικών Επιστημών.
- A.E. Taylor, Πλάτων. Ο άνθρωπος και το έργο του.

² Πλάτων, «Πολιτεία». Περί Φυλακικής Τέχνης 428β - 429α. Πλάτων, «Πολιτικός». Περί Πολιτικής Επιστήμης 460c.

της ηγεσίας, ότι «εκείνος ο οποίος θα κατορθώσει ν' άρχει πρώτα τον εαυτόν του, θα έχει μάθει και τους άλλους ν' άρχει»³. Απόψεις διάφορες απ' αυτές του Μαθητή του Αριστοτέλη, ο οποίος υποστήριζε ότι η φύση γεννά Δούλους και Δεσπότες⁴. Ως επιτυχέστερο ήθος ηγέτη θεωρεί και προτείνει αυτό του «Φιλοσόφου - Βασιλιά», τ' οποίο δίπτυχο, αυτό της σοφίας και της δύναμης αντίστοιχα, αποτελεί το εμπράγματο σύμβολο συνύπαρξης και συλλειτουργίας στις αποφάσεις και στις πράξεις του Ηγέτη⁵. Βεβαίως, με την αμοιβαία προϋπόθεση της αυτοπειθαρχίας της δύναμης στην εννομία της σοφίας, αλλά και αντιστρόφως της αυτοπειθαρχίας της σοφίας στη δύναμη, ώστε τελικά να υπάρχει ευβουλία και ευπραξία. Συνδετικός κρίκος της σοφίας και της δύναμης είναι η Αρετή στον Ηγέτη. Μετά απ' αυτές τις γενικές και σύντομες σκέψεις, ας εισέλθουμε στη «Φιλοσοφία της Ηγεσίας κατά Πλάτωνα» που αποτελεί και το θέμα αυτής της παρουσίασης.

Σκοπός

Ο σκοπός της φιλοσοφίας της ηγεσίας είναι να παρουσιάσει την αναγκαιότητα και τη σπουδαιότητα αυτής στην κοινωνία των ανθρώπων.

Φιλοσοφικά Γνωρίσματα της Ηγεσίας

Η ουσία της Φιλοσοφίας της Ηγεσίας κατά Πλάτωνα, αποκαλύπτεται από τα γνωρίσματα αυτής, τα οποία εν συντομία είναι:

• Ωθούν το Αρχηγόν

Η Θεά Εστία έχει σχέση με τη λέξη «έστιν» δηλαδή εκείνου που μετέχει στην ουσία της ύπαρξης των πραγμάτων. Γι' αυτό και στα παλιότερα χρόνια η εστία λεγόταν και «εσσία» τ' οποίον σημαίνει ουσία. Ενώ αυτοί που υποστήριζαν τη γνώμη του Ηράκλειτου, ότι όλα τα όντα κινούνται και τίποτε δεν μένει στάσιμο, την ουσία ονόμαζαν και «ωσία» δηλαδή ώθηση και κίνηση, διότι αιτία και αρχηγός όλων αυτών των πραγμάτων είναι το «ωθούν»⁶. Αλλά πέραν από τις αρχηγικές αυτές δυνάμεις, που ωθούν τον κόσμο σε μία αέναη αυτοτέλεια, υπάρχουν ο έρωτας και η κίνηση, που συντελούν στο διαρκές «γίγνεσθαι» αυτού του κόσμου. Άρα, η ώθηση γεννά την κίνηση των όντων, προϋπόθεση όμως και αιτία της ώθησης είναι ο έρωτας, ο οποίος δημιουργεί και την κορυφαία των κινήσεων, που είναι αυτή που θέτει τον εαυτόν της σε κίνηση. Για την οποία αυτοκινούμενη κίνηση, ο Πλάτων υποστηρίζει ότι είναι η πρώτη κίνηση που εμφανίστηκε στο Σύμπαν και η οποία έθεσε σε κίνηση όλα τ' άλλα είδη κινήσεων. Θα συνεχίσει δε ο Πλάτων να υποστηρίζει ότι εκεί που υπάρχει αυτοκινησία, υπάρχει και ζωή. Είναι δε ακόμα αποδεκτό ότι εκεί που υπάρχει ζωή, υπάρχει και ψυχή. Επομένως, η ψυχή που έχει ζωή, έχει και αυτοκινησία. Άρα, η ψυχή είναι το «εαυτό κινούν» και τέλος η ψυχή αποτελεί την πρωτογέννηση και την

³ Πλάτων, «Πολιτεία» 412c.

⁴ Αριστοτέλης, «Πολιτικά» 1252 α/30-1252b.

⁵ Πλάτων, «Μένων», «Λάχης», «Πολιτεία», «Πολιτικός», «Νόμος». Η εξελικτικότητα των απόψεων του Πλάτωνα για το Ήθος του Ηγέτη.

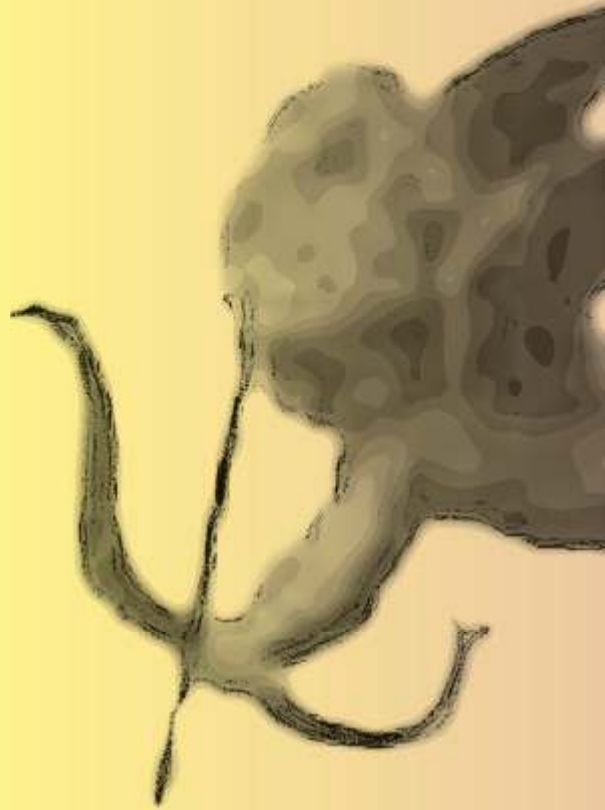
Άρης Διαμαντόπουλος, Φιλοσοφία Ηγεσίας, Το Ήθος του Ηγέτη στον Πλάτωνα. Η Εξελικτική Πλατωνική Δυναμική. Σελίδες 6-8.

⁶ Πλάτων, «Κρατύλος» 401d.

πρωταρχική κίνηση των όντων⁷, δηλαδή την ουσία του κόσμου⁸.

Πιο πριν, λοιπόν, από την Ψυχή και την Κίνηση γεννήθηκε ο έρωτας, ο οποίος, κατά τη γνώμη του Ερυξίμαχου, είναι μεγάλος και αξιοθαύμαστος και απλώνει την ενέργειά του στο σύμπαν και στ' ανθρώπινα και στα θεία πράγματα. Αυτός ο έρωτας κατορθώνει τη διαφοροποίηση ή τη συμφιλίωση του «ενός με τον εαυτόν του», όπως ακριβώς συμβαίνει με την αρμονία που βγαίνει από το δοξάρι και τη λύρα. Έχει μεγάλη και πολλαπλή δύναμη ο έρωτας και ιδιαίτερα αυτός που συντελεί στ' αγαθά με σωφροσύνη και δικαιοσύνη και μας προξενεί κάθε ευδαιμονία και μας κάνει ικανούς να επικοινωνούμε και να είμαστε φίλοι και με τους εαυτούς μας και με τους θεούς⁹. Ενώ κατά τον Αγάθωνα, ο έρωτας ούτε αδικεί, αλλ' ούτε αδικείται από ανθρώπους και θεούς και τούτο διότι ο έρωτας δεν υπηρετεί και δεν ενεργεί με τη βία, αλλά θεληματικά. Επιπλέον, ο έρωτας εκτός από δίκαιος είναι και φρόνιμος, διότι εξουσιάζει όλες τις ηδονές και τις επιθυμίες. Όσον αφορά στην ανδρεία του, στον έρωτα ούτε ο Άρης δεν μπορεί ν' αντισταθεί, άρα, ο νικητής είναι πιο αντρειωμένος από τον νικημένο. Εφόσον δε νικά τον πιο αντρειωμένο από τους άλλους (δηλαδή τον Άρη), φυσικά είναι (ο έρωτας) ο πιο αντρειωμένος απ' όλους. Ο έρωτας δεν είναι μόνο δίκαιος, φρόνιμος και ανδρείος, είναι συγχρόνως και σοφός, θα συνεχίσει ο Αγάθων να υποστηρίζει.

Η σοφία του έρωτα αποδεικνύεται

από τη δύναμη που έχει να κάνει κάποιον άλλον ποιητή μόλις αυτόν αγγίξει, έστω κι αν ήταν άμουσος πρωτύτερα. Αλλά μήπως δεν είναι του έρωτα σοφία η ζωντανή των όντων δημιουργία; Επίσης, δε γίνεται περίφημος και λαμπρός τεχνίτης, όποιος πάρει για δάσκαλό του αυτόν τον Θεό ή δε μένει στο σκοτάδι όποιον ο έρωτας δεν αγγίξει; Είναι γεγονός ότι και ο θεός Απόλλων είχε τον έρωτα ως δάσκαλό του που ανακάλυψε την τοξευτική, την ιατρική και τη μαντική του ικανότητα, οι Μούσες τη μουσική τους, ο Ήφαιστος τη μεταλλουργία, η Αθηνά την υφαντουργία και ο Ζευς τέλος τη διακυβέρνηση θεών και ανθρώπων. Ο

⁷ Πλάτων, «Νόμος» 893β - 894ε, 895b, 89d.

⁸ Άρης Διαμαντόπουλος. Κύματα ο κόσμος. Η ζωή και κατ' επέκταση η ψυχή σύμφωνα με προσωπική θεωρία τοποθετείται στο Ηλεκτρικό Δυναμικό των Κυττάρων, τ' οποίο παρουσιάζει το γνώρισμα της αυτοκινησίας σύμφωνα με τις απόψεις του Πλάτωνα.

⁹ Πλάτων, «Συμπόσιο» 186α, 187α, 188d, 195c.

έρωτας, λοιπόν, είναι αρχηγός και στρατηγός μας¹⁰! Εάν η φύση έχει τον έρωτα αρχηγό και στρατηγό, πολύ περισσότερο τον έχει η κοινωνία των ανθρώπων. Ως δημιουργήμα της φύσης, έχει ανάγκη από αρχηγό και στρατηγό. Ο αρχηγός και ο στρατηγός είναι εκείνος ο οποίος κινεί, δημιουργεί, μεριμνά και συντηρεί την κοινωνία των ανθρώπων στην ύπαρξη και στην ευπραξία. Από τον έρωτα πρέπει ο αρχηγός και ο στρατηγός να κυριευθεί για να προσφέρει στην κοινωνία των ανθρώπων, διότι μόνο όταν αγαπά την κοινωνία των ανθρώπων κινείται και δημιουργεί για το αγαθό αυτής. Όταν αγαπά την κοινωνία τότε ο αρχηγός και ο στρατηγός είναι φρόνιμος, σώφρων, δίκαιος, ανδρείος, σοφός και άριστος τεχνίτης της ηγεσίας.

• Νους Άρχει

Αλλ' αν για τον έρωτα μίλησε ως πρωταρχική και άρχουσα του σύμπαντος κόσμου δύναμη, ο ίδιος ο Πλάτων στην

κοσμογονία του αποφαίνεται ότι χωρίς την «αρχή του νου» δεν μπορεί να υπάρξει νόμος και τάξη, αρμονία και ισορροπία σ' αυτόν τον κόσμο. Επίσης, εάν ο κόσμος αυτός εδώ είναι καλός, σημαίνει ότι και ο δημιουργός πατέρας του είναι αγαθός και ότι, επιπλέον, με αυτό το αιώνιο πρότυπο του αγαθού έφτιαξε αυτόν τον κόσμο. Ήταν ο δημιουργός αγαθός, στον αγαθό δε, κανείς φθόνος δε γεννιέται για κανένα πράγμα, επειδή λοιπόν ήταν χωρίς φθόνο, θέλησε να γίνουν όλα όσο το δυνατόν όμοια εις τον εαυτόν του. Αφού θέλησε ο Θεός και Δημιουργός όλα να είναι αγαθά και τίποτε να μην είναι ατελές, παρέλαβε την άτακτη μάζα του σύμπαντος κόσμου και από την αταξία την έφερε στην τάξη, ως προτιμότερη κατάσταση από την άλλη. Ακόμα, διαλογιζόμενος ο Θεός και Δημιουργός βρήκε ότι κανένα από τα φυσικά και ορατά πράγματα, εάν δεν έχει νου, δε θα είναι ποτέ σαν σύνολο ωραιότερο και τελειότερο έργο από ένα άλλο σύνολο τ' οποίο έχει νου και ότι νους πάλι είναι αδύνατο να γεννηθεί σε κανένα πράγμα χωρίς την ψυχή, δηλαδή την από έρωτα αυτοκίνηση. Λόγω αυτών των σκέψεων αφού έθεσε το νου στην ψυχή και την ψυχή στο σώμα δημιούργησε το σύμπαντα κόσμο, προκειμένου αυτός να είναι των πάντων ο ωραιότατος και ο άριστος. Η τοποθέτηση, όμως, αυτή της ψυχής στο σώμα δεν πρέπει να δημιουργεί σύγχυση, ότι το σώμα έγινε πριν από την ψυχή, καθόσον ο Θεός και Δημιουργός έφτιαξε την ψυχή προτέρα και πρεσβυτέρα από το σώμα κατά την ηλικία μας και την αρετή, διότι έμελλε να είναι δεσπότης και κυβερνήτρια του σώματος, τ' οποίον

¹⁰ Πλάτων, «Συμπόσιο» 193d, 196b - 197b, 200ε.

έμελλε να υπακούει.

Ο Πλάτων, όπως είδαμε, εξυμνεί τον έρωτα ως δημιουργό αιτία του σύμπαντος κόσμου, αλλά δεν παραλείπει στις φιλοσοφικές του απόψεις να τονίζει ότι είναι φύση του Έρωτα η έλλειψη, δηλαδή η ανάγκη. Έτσι, η γέννηση του κόσμου αυτού έγινε μικτή με συνένωση της ανάγκης και του νου. Ο νους δηλαδή κυβερνούσε την ανάγκη, με το να την πείθει και να την κατευθύνει προς το άριστο. Η ανάγκη, λοιπόν, υποχωρούσε στη φρόνιμη πειθώ του νου, ώστε να λάβει το σύμπαν ολόκληρο τη σύσταση αυτή ευθύς εξ αρχής¹¹.

Απ' όλα όσα μέχρι τώρα εκτέθηκαν, παρατηρείται ότι ο Πλάτων θεωρεί τη φύση του Θεού και Δημιουργού αγαθή και ενάρτη και ως εκ τούτων και τα δημιουργήματά του «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση», σε διαφοροποίηση προς τον Όμηρο, που τόσο στην «Ιλιάδα» όσο και στην «Οδύσσεια», θέλει την ανάμειξη των θεών στις διαμάχες των ανθρώπων και στη συνύπαρξη των αρετών και των παθών σε θεούς και ανθρώπους¹². Ακόμα δε, συναντήσαμε τον Πλάτωνα να θέτει την έλλειψη σαν ανάγκη κίνησης του έρωτα προς τη δημιουργία και την αρμονία, τα οποία αμφοτέρω, ανάγκη και έρωτας, είναι δυνάμεις της ψυχής στην οποία τελικά έχει τοποθετηθεί ο νους, προκειμένου το σώμα του σύμπαντος κόσμου να πειθαρχεί στο νου και να πορεύεται διαρκώς προς το άριστο. Έτσι, ο Πλάτων αποκλείει τη διακυβέρνηση

του όλου κόσμου από τη δύναμη του αλόγου, του τυχαίου και του συμπτωμатικού και συμφωνεί με τον Αναξαγόρα ότι ο νους είναι ο «Βασιλιάς» του ουρανού και της γης και με την προϋπόθεση βέβαια ότι η σοφία του νου συνυπάρχει με την ερωτική δύναμη της ψυχής. Αυτή ακριβώς η συνύπαρξη συμβαίνει και στη φύση του Δία, αρχηγού των θεών, δηλαδή ενυπάρχει η βασιλική ψυχή με το βασιλικό νου¹³. Εφόσον στον αρχηγό των θεών συμβιώνουν ο Έρωτας με το νου, γιατί να μην συμβαίνει το ίδιο και στον αρχηγό των ανθρώπων, να ενυπάρχει στη φύση του η δύναμη με τη σοφία; Η απάντηση δόθηκε πάλι από τον Πλάτωνα με την πρόταση του «Φιλοσόφου-Βασιλιά» στην «Πολιτεία» αρχικά, αλλά και στους «Νόμους» τελικά, όπου κυρίαρχοι είναι οι άριστοι νόμοι.

• Το αγαθό του Δυϊσμού

Αγαθό, λοιπόν, αποτελεί η συμβίωση του δυϊσμού του έρωτα και του νου, της δύναμης και της σοφίας και είναι αγαθό διότι κάνει την ύπαρξη πληρέστερη και τελειότερη. Με αυτό τ' οντολογικό περιεχόμενο οδηγείται ο Πλάτων να διατυπώσει το λόγο, ότι συντίθεται το αδιαίρετο με το διαιρετό, το άπειρο με το πεπερασμένο, για να φτιάξουν τη ζώσα ψυχή, την ψυχή της κίνησης και της δημιουργίας, η οποία με τέχνη άρχει ως νους, επιμέλεια και νόμος, ενώ τα σώματα άρχονται απ' αυτήν. Όλον τον κόσμο διοικεί η ψυχή!

¹¹ Πλάτων, «Τίμαιος» 29α, 29ε, 30α, 34c, 48α.

¹² Ήλιος. Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό. Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα. Όμηρος Κ.Δ. Γεωργούλης. Σελίδες λ' - λδ'.

¹³ Πλάτων. «Φίληδος» 28d, 28c, 30α - 31α. Ήλιος. Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό. Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα. Αναξαγόρας. Σελίδες 226 - 230.

- Οι Προσωκρατικοί φιλόσοφοι. G.S. Kirk - J.E. Raven - M. Schofield. Μετάφραση Δημοσθένης Κούρτοβικ. Αναξαγόρας ο Κλαζομένιος. Σελίδες 369 - 376. Σημείωση 264.

Αναφέρεται όμως το ζήτημα, αν υπάρχει μία μόνο ψυχή ή περισσότερες και ο Πλάτων απαντά ότι είναι αδύνατον να υπάρχουν λιγότερες από δύο ψυχές. Η μία πρέπει να είναι η «ευεργέτης ψυχή» και η δεύτερη, η ψυχή η οποία κάνει έργα αντίθετα προς εκείνα που εκτελεί η «ευεργέτης ψυχή». Η άριστη ψυχή, λέει ο Πλάτων, επιμελείται ώστε το σύμπαν να εκτελεί αρμονικές κινήσεις, η δε κακή ψυχή είναι υπεύθυνη για κάθε από την τάξη και την αρμονία παρέκκλιση. Συμπεραίνεται ότι, πανταχού όπου υπάρχει αρμονική κίνηση, υπάρχει η άριστη ψυχή, επομένως και Θεός. Στη διοίκηση δε και στη μέριμνα του Θεού οφείλεται αυτή η εντελέχεια όλων των πραγμάτων¹⁴. Αυτό το αγαθό της επάρκειας, της αυτάρκειας και της τελειότητας όλου του κόσμου έχει ως επιδίωξη και σκοπό τη σύνθεση του δυϊσμού της φύσης, προκειμένου ο κόσμος όλος να είναι σε αρμονία και ευδαιμονία¹⁵.

Αυτό το σκοπό της αρμονικής συνύπαρξης εξυπηρετούν οι αμοιβαίως συντιθέμενες και συγχρόνως αναιρούμενες δυνάμεις της «Φιλότητας» και του «Νείκου» του Εμπεδοκλή, συνεπεία των οποίων δυνάμεων είναι ο κόσμος να δημιουργείται, να γεννιέται και να πεθαίνει, αλλά συγχρόνως να υπάρχει αρμονικά¹⁶. Αυτή τη διαίρεση και συγχρόνως τη σύνθεση εκφράζει και ο μύθος του Αριστοφάνη, σύμφωνα με τον οποίον αρχικά

ο άνθρωπος ήταν μία ενιαία αυτάρκης ολότητα, ως αρρενοθήλυς οντότητα, η οποία αποσχίσθηκε και διαιρέθηκε επειδή θέλησε ν' ανέβει στους θεούς και από τότε ο Δίας δίχασε αυτή την ενιαία ολότητα σε αρσενικό και θηλυκό, τα οποία έκτοτε ο Έρωτας διαρκώς ζητά να επανενώσει. Αλλά και αυτός ο Έρωτας, σύμφωνα με το μύθο της Διοτίμας, είναι καρπός της ένωσης της Πενίας (σύμβολο της έλλειψης και της ανάγκης) και του Πόρου (σύμβολο της πληρότητας και της αρμονίας)¹⁷. Τέλος και αυτός ο Ζευς - Δίας (που σημαίνει αρρενοθήλυς) ο αρχηγός των θεών, αποτελεί σύνθεση του αγαθού, του δυϊσμού, σε μία ενιαία θετική προσωπικότητα, χάριν της ευδαιμονίας θεών και ανθρώπων¹⁸.

Η ευδαιμονία των αρχομένων είναι και ο τελικός και καθοριστικός σκοπός κάθε αρχής, κάθε ηγέτη. Αυτός όμως ο ωραίος σκοπός του ηγέτη επιτυγχάνεται μόνο με τον έρωτα αυτόν προς τους αρχομένους. Έρωτας, λοιπόν, είναι και η σύνθεση αρχής και αρχομένων και ο οποίος είναι αποτελεσματικός μόνο με την εφαρμογή, εκ μέρους του σοφού ηγέτη, της τέχνης του «στημονιού» και του «υφαδιού», όπως ο ίδιος ο Πλάτων υποστηρίζει¹⁹. Άρα, ο δυϊσμός δεν είναι μόνο οντολογικό, υπαρξιακό και ηγετικό αγαθό, είναι συγχρόνως και τέχνη ηγεσίας και κυβέρνησης των αρχομένων, χάριν της ενότητας και της ευδαιμονίας αυτών.

¹⁴ Πλάτων, «Νόμοι» 892a, 896 b-d, 896ε, 899a, 905ε.

¹⁵ Πλάτων, «Τίμαιος» 33d.

¹⁶ Ήλιος. Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό. Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα. Εμπεδοκλής. Αποσπάσματα 8 - 16.

- Οι Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι, G.S. Kirk - J.E. Raven - M. Schofield. Μετάφραση Δημοσθένης Κούρτοβικ. Εμπεδοκλής ο Ακραγαντινός. Σελίδες 297 - 302.

¹⁷ Πλάτων, «Συμπόσιο». Ο Μύθος του Αριστοφάνους. 189c - 193d. Ο Μύθος της Διοτίμας 202ε - 212.

¹⁸ Αποσυμβολισμός της Ελληνικής Μυθολογίας.

Νικόλαος Μαργιωρής. Ζευς - Δίας. Σελίδες 133 - 166.

¹⁹ Πλάτων, «Πολιτικός» 309d, 309ε, 310a - Φιλοσοφία Ηγεσίας. Το Ήθος του Ηγέτη στον Πλάτωνα. Άρης Διαμαντόπουλος. Αρχές και Τέχνη Ηγεσίας. Η Τέχνη της Ενότητας. Σελίδες 175 - 177.

Ιστορία Ήθους Ηγεσίας

Μέχρις εδώ διαπιστώθηκε ότι η ηγεσία ως κοινωνικό γεγονός είναι αναγκαία στην ανθρώπινη λειτουργία με τα πρωταρχικά αυτής γνωρίσματα: του έρωτα για δημιουργία, της σοφίας για την ορθή διακυβέρνηση και του αγαθού της αυτάρκειας για την τέλεια ηγεσία.

Στο πέρασμα όμως της ανθρώπινης ιστορίας η μορφολογία της ηγεσίας είχε τα εξής στάδια εξέλιξης κατά Πλάτωνα²⁰:

• Θεός Πάντων Ηγεμών

Είναι η εποχή εκείνη κατά την οποίαν ο Πλάτων βλέπει τον ίδιο τον Θεό να στρέφει ολόκληρο το σύμπαν, εφόσον αυτού ο Θεός υπήρξε δημιουργός και ως εκ τούτου προηγείται του δημιουργήματός του, επομένως και των κινήσεων του σύμπαντος ηγείται²¹. Για δε την αθεία, η οποία λόγω ηλικίας παρατηρείται στους νέους ανθρώπους, ο Πλάτων επιρρίπτει ευθύνες στους παλιότερους φιλοσόφους, οι οποίοι

δίδασκαν ότι όλα τα πράγματα και εκείνα τα οποία υπήρξαν και εκείνα τα οποία υπάρχουν και θα υπάρξουν οφείλουν την ύπαρξή τους κατά σειρά προτεραιότητας στη φύση, στην τύχη και στην τέχνη.

Ο Θεός κατά Πλάτωνα δεν περιορίζεται μόνο στη δημιουργία του κόσμου, αλλά εξακολουθεί να ηγεμονεύει αυτού, φροντίζοντας και μεριμνώντας διαρκώς δια τα πλάσματα του, με το να κατέχουν το καθένα απ' αυτά τη δική του θέση και λειτουργία μέσα στο σύνολο του κόσμου, ώστε κανένα από τα πλάσματά του να μην αδικείται και όλα δίκαια να διαβιώνουν²². Έτσι, καταλήγει ο Πλάτων να δηλώσει ότι υπάρχει βασιλιάς των πάντων, στον οποίο ανήκουν τα πάντα και ένεκεν αυτού υπάρχουν τα πάντα και αυτός είναι αιτία όλων των καλών. Των πάντων ηγεμών είναι ο Θεός, αυτών που έχουν δημιουργηθεί και υπάρχουν και αυτών που πρόκειται να υπάρξουν στο μέλλον και αυτές οι απόψεις εκφράζουν τη θεοκρατική περίοδο της ιστορίας²³.

²⁰ Τα στάδια εξέλιξης της μορφολογίας της ηγεσίας κατά Πλάτωνα αποτελούν συμπέρασμα της έρευνας της διδακτορικής διατριβής του Άρη Διαμαντόπουλου, με τίτλο: «Φιλοσοφία Ηγεσίας. Το Ήθος του Ηγέτη στον Πλάτωνα» και τ' οποίο συμπέρασμα συμπύπτει με ιστορική επιστημονική διαπίστωση. Τα στάδια αυτά γενικά έχουν τα εξής ονόματά κατά τους G.B. Vico και Ang. Comte:

- Θεολογικό ή Μυθικό. Εποχή κατά την οποία οι άνθρωποι πίστευαν ότι κυβερνούσαν από τους θεούς.
- Ηρωικό ή Μεταφυσικό. Εποχή κατά την οποία η ανθρωπότητα κυβερνούσαν από θεόπνευστους χαρισματικούς ηγέτες.
- Επιστημονικό ή Λογικό. Εποχή κατά την οποία κυριαρχεί η διάνοια και ο λόγος, δηλαδή οι αρχές και ο νόμος.

Όλα αυτά από τα συγγράμματα:

- Δημήτριος Ν. Κούτρας. Θέματα Φιλοσοφίας. Η Επιστημολογική Θεώρηση του κόσμου και της ιστορίας. Αθήνα. Πανεπιστημιακή Έκδοση.

- Γεώργιος Κ. Βλάχος. Πολιτική. Τόμος Α'.

Πολιτική Επιστήμη και Επιστήμες της Πολιτικής. Σελίδα 184.

²¹ Πλάτων, «Πολιτικός» 269d, ε. «Φίληβος» 27a.

²² Πλάτων, «Νόμοι» 888d, 899a, 899d - 905d.

²³ Πλάτων, «Επιστολές» 312ε, 323d.

Κατά τον George Sabine το θεολογικό πρότυπο διακυβέρνησης του κόσμου από τον Θεό, ο Πλάτων προβάλλει στην Πολιτεία και δημιουργεί τον φιλόσοφο - βασιλιά, χάριν της ενότητας της πόλης. Ενώ, ο Καρλ Πόππερ αμφισβητεί τη γνήσια θρησκευτικότητα του Πλάτωνα, υποστηρίζοντας ότι το συμφέρον της Πόλης απαγορεύει σ' αυτόν τις περί Θεού απόψεις του. Η άποψη αυτή του Καρλ Πόππερ είναι παρόμοια με αυτήν του Κρίτια, ο οποίος υποστήριξε ότι ο Θεός και η Θρησκεία υπήρξαν σοφή επινόηση των ανθρώπων της Πολιτείας για την πειθαρχία των πολιτών στους νόμους για πράξεις που δεν ελέγχονταν από μαρτυρίες. Ενώ, ο Πλάτων υπήρξε υπέρμαχος του Θεϊσμού ως αρχή του κόσμου. Οι παραπάνω σκέψεις εκτίθενται κατά σειρά στα συγγράμματα:

- George H. Sabine. Ιστορία των Πολιτικών Επιστημών. Μετάφραση Μάνθος Κρίστης. Ομόνοια και Μοναρχία. Σελίδες 166 - 167.

- Καρλ Πόππερ. Η Ανοικτή Κοινωνία και οι εχθροί της. Μετάφραση Ειρήνη Παπαδάκη. Σελίδα 238.

W.K.C. Guthrie. Οι Σοφιστές. Μετάφραση Δαμιανός Τσεκουράκης. Σελίδες 296 - 297 και 298 - 299.

• Δαίμονες Άρχοντες Ανθρώπων

Αφού ο Πλάτων έβαλε τον Θεό ως άρχοντα όλου του κόσμου, για τη διοίκηση του ανθρώπινου γένους καθόρισε τους δαίμονες. Δαίμονες είναι το «χρυσό γένος» των ανθρώπων οι οποίοι προσδιορίζονται από την αγαθή και ωραία φύση αυτών. Ονομάστηκαν δαίμονες (δαήμονες = υπέροχοι) ακριβώς επειδή αυτό το γένος ήταν φρόνιμο και σοφό, δηλαδή θειϊκότερο των ανθρώπων²⁴.

Καθαρότερα όμως η ανάθεση της διακυβέρνησης των ανθρώπων από τους δαίμονες φαίνεται στο μύθο, σύμφωνα με τον οποίον -κατά την εποχή εκείνη των Πρωτοπλάστων που η γη ήταν άφθονη σε αγαθά, τα οποία αποκτούνταν χωρίς κόπους και μόχθους- ο Κρόνος,

γνωρίζοντας ότι κανένας απολύτως άνθρωπος δεν μπορεί από τη φύση του να διοικήσει ως απόλυτος άρχοντας τ' ανθρώπινα πράγματα, χωρίς να γεμίσει από αυθάδεια και αδικία, τοποθέτησε ως βασιλείς και άρχοντες στις πόλεις όχι ανθρώπους, αλλά τους δαίμονες. Το ίδιο ακριβώς έπραξε και ο Θεός, επειδή αγαπούσε τους ανθρώπους, έβαλε επικεφαλής το ανώτερό μας γένος, το γένος των δαιμόνων, οι οποίοι με πολλή ευκολία και άνεση γι' αυτούς, αλλά και για μας, αφού ανέλαβαν τη φροντίδα μας και αφού μας χάρισαν την ειρήνη, την ευνομία, το αίσθημα εντροπής και την ακέραιη δικαιοσύνη, προφύλαξαν το ανθρώπινο γένος από επαναστάσεις και εδραίωσαν την ευτυχία του. Τέλος, ο Πλάτων θα υπο-

²⁴ Πλάτων, «Κρατύλος» 397ε - 398c.

στηρίξει συμπερασματικά, ότι σε όσες πόλεις δεν άρχει ο Θεός, αλλά κάποιος θνητός, στις πόλεις αυτές δε λείπουν ποτέ ούτε τα κακά ούτε οι πόνοι²⁵.

Ως δαίμονες, προφανώς, εδώ ο Πλάτων εννοεί τους χαρισματικούς ηγέτες, οι οποίοι, κατά τον Μαξ Βέμπερ, δηλώνουν την ύπαρξη κάποιας ιδιαίτερης προσωπικότητας, χάρη της οποίας το άτομο ξεχωρίζει από τους συνηθισμένους ανθρώπους και θεωρείται ότι είναι προικισμένο με υπερφυσικές δυνάμεις, υπεράνθρωπες ή τουλάχιστον μ' εξαιρετικές δυνάμεις ή ιδιότητες²⁶.

Ενώ, πλησιέστερος προς τις απόψεις του Πλάτωνα από τους νεότερους φιλοσόφους είναι ο Έγκελς, ο οποίος λέγει: Το πνεύμα του κόσμου ενσαρκώνεται από καιρού εις καιρόν σε αριθμό πνευμάτων του λαού. Το πνεύμα του λαού έχει τη δύναμη να εκφράζει επί ορισμένη χρονική περίοδο το ουσιώδες του πνεύματος του κόσμου, τ' οποίον κυρίως καθορίζει κάποια ιστορική περίοδο. Τα κοσμοϊστορικά πρόσωπα -τέτοιο πρόσωπο κατά τον Έγκελο υπήρξε ο Ναπολέων- είναι τα σκεύη εκλογής του πνεύματος του κόσμου και τα όργανα, διά των οποίων δημιουργείται κάποια νέα εποχή και πραγματοποιείται νέα φάση εξέλιξης στο συνειδέναι του πνεύματος του κόσμου²⁷. Από τις παραπάνω παραθέσεις δύναται να παραλληλισθούν ο Κρόνος και ο Θεός του Πλάτωνα για τους δαίμονες, με το πνεύμα του κόσμου του Έγκελου για τους χαρισματικούς ηγέτες του Βέμπερ.

• Αρχές Άρχουν

Μπορεί ο Θεός να κυβερνά το σύμπαντα κόσμο, μπορεί οι δαίμονες, ως θεϊκότεροι των ανθρώπων, ν' αποδείχθηκαν αναγκαίοι για τη διακυβέρνηση των ανθρώπων, η ιστορική όμως πραγματικότητα διαμόρφωσης των κοινωνιών και οι εμπειρίες της διοίκησης επέβαλαν την εφαρμογή αρχών και νόμων ηγεσίας, που έχουν ιστορική σημασία για τη διακυβέρνηση του ανθρώπινου γένους. Αξίζει επομένως να δούμε πως ο Πλάτων αιτιολογεί την αρχική γένεση των διάφορων νόμων των πόλεων, δηλαδή τα πολιτεύματα αυτών.

Ο Πλάτων υποστηρίζει ότι το ανθρωπινό γένος διασώθηκε από τους κατακλισμούς, απ' αυτούς που ήταν ορεσιβίοι ποιμένες και διέμεναν στις κορυφές των βουνών. Αυτού όμως του είδους οι άνθρωποι ήταν άπειροι από τις άλλες τέχνες γενικά και ότι την ίδια εκείνη εποχή χάθηκαν όλα τα εργαλεία καθώς και κάθε επινοήση σχετική με την τέχνη, την πολιτική ως και με κάποια άλλη γνώση. Αυτόνοητο επομένως τυγχάνει ότι από θέματα που αφορούν στην πόλη, στο πολίτευμα και στη νομοθεσία, μπορούμε να πούμε ότι δεν έμεινε η παραμικρή ανάμνηση. Άρα, από τους ανθρώπους εκείνους που διασώθηκαν στις βουνοκορφές δημιουργήθηκαν όλα όσα έχουμε σήμερα, δηλαδή οι πόλεις, τα πολιτεύματα, οι τέχνες, οι νόμοι, καθώς και πολλή κακία, αλλά και πολλή αρετή. Οι άνθρωποι όμως εκείνης της εποχής είχαν ανάγκη και νόμων και νομοθετών, με τη διαφορά ότι ο νόμος τους ήταν άγραφος και ζούσαν ακολου-

²⁵ Πλάτων, «Νόμοι» 713c-714a.

²⁶ Δημήτριος Γ. Τσαούσης. Στοιχεία Κοινωνιολογίας. Οι Μορφές Εξουσίας. Σελίδες 367 - 370.

²⁷ Δημήτριος Μ. Κούτρας. Ιστορία και Μεταφυσική. Νεώτερη Φιλοσοφία. Σελίδα 30. Πανεπιστημιακή Έκδοση. Αθήνα 1995.

θώντας τα έθιμα κατά τους λεγόμενους πατριους νόμους. Αλλά, όπως γίνεται αντιληπτό, αυτή τη μορφή των νόμων αποτελεί ένα είδος πολιτεύματος για το οποίο μάλιστα και ο Όμηρος αναφέρεται, δηλαδή ότι ο νόμος διαμορφώθηκε μέσα στην οικογένεια, της οποίας ο γεροντότερος ήταν και αρχηγός, παραδίδοντας την εξουσία κατά σειρά στους απογόνους. Οι οικογένειες αυτές, με το πέρασμα των χρόνων, διευρύνθηκαν σε κοινότητες και αφού εξέτασαν τα έθιμα κάθε οικογένειας επέλεξαν εκείνα που εξυπηρετούν το κοινό συμφέρον όλης της κοινότητας. Έτσι, κάπως προέκυψαν οι νομοθέτες, οι νόμοι και οι άρχοντες της διευρυμένης πλέον ενιαίας κοινότητας και της πόλης αργότερα²⁸.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Πλάτωνα, αλλά και κατά τον Αριστοτέλη, η σύγχρονη έννομη και με αρχές πολιτεία προέρχεται από την ιεραρχημένη αρχηγική αρχική οικογένεια²⁹. Έστω και αν η σύγχρονη πολιτική θεωρία θέλει να παρουσιάζει την πρωτόγονη κοινωνία με ομαδική προσωπικότητα διεπόμενη από κοινωνική αλληλεγγύη χωρίς ιεράρχηση, μελέτες και σ' αυτόν τον κόσμο των ζώων δείχνουν ότι οι ψυχολογικοί παράγοντες επιβάλλουν την κοινωνική τους λειτουργία με ηγετική επιβολή ή ιεραρχημένη οργάνωση³⁰.

Τέλος, η επιβολή αρχών στην κοινωνία των ανθρώπων προκύπτει από την ίδια τη φύση της ψυχής, η οποία είναι διαρκική (ευεργέτης και κακή ψυχή) και ως εκ τούτου πρέπει να υπάρχουν αρχές ώστε να καλλιεργούν το δεσπόζοντα και

όχι του δούλου χαρακτήρα της ψυχής. Αυτή τη θεία αποστολή οι νόμοι δουλεύουν, την απελευθέρωση των ανθρώπων από τη δούλα ψυχή. Οι αρχές με το πέρασμα των χρόνων και των αιώνων βιώνονται, γίνονται γονίδια των κυττάρων, με στόχο τον «δαίμονα» - υπεράνθρωπο της αιωνιότητας, τον αγαθό ενάρτετο και σοφό άνθρωπο.

Σκοποί ηγεσίας

Είδαμε μέχρις εδώ, ότι ο φιλόσοφος αρχηγός και οι άριστοι νόμοι γεννήθηκαν τόσο από φυσική όσο και από ιστορική κοινωνική ανάγκη και έρωτα προς το τέλειο, επομένως αφ' εαυτή η γέννησή τους εμπεριέχει σκοπούς ύπαρξης και λειτουργίας. Αλλά, εάν ο Αριστοτέλης ευθέως αναφέρεται στους σκοπούς του πολιτικού ηγέτη και ότι αυτοί σε γενικές γραμμές είναι η ευδαιμονία, η αυτάρκεια και ο ενάρτετος βίος των πολιτών³¹, ο Πλάτων δεν κάνει καθαρή αναφορά περί αυτών και ως εκ τούτου αυτή η προσπάθεια εδώ θα γίνει, ώστε ν' ανορύξουμε και να συγκομίσουμε αυτούς από το πνεύμα και τους λόγους του Πλάτωνα.

Επομένως οι σκοποί ηγεσίας κατά Πλάτωνα είναι:

• Ποιμένας ανθρώπων

Κατ' αρχάς, ο κυβερνήτης της ανθρώπινης κοινωνίας παρομοιάζεται με τον βοσκό και τον βουκόλο που μεριμνά γενικά για το ποίμνιό του. Όσον αφορά στ' όνομα που ταιριάζει στον

²⁸ Πλάτων, «Νόμοι» 676c-681d, 726a.

²⁹ Αριστοτέλης, «Πολιτικά» 1252b/20-25.

³⁰ Γεώργιος Κ. Βλάχος. Πολιτική. Τόμος Α. Φυσικές και Πολιτικές Κοινωνίες. Απλή Πρωτόγονη Κοινωνία. Διάχυτη κυριαρχία. Βιολογική θεώρηση της Πολιτικής. Σελίδες 197 - 199.

³¹ Αριστοτέλης, «Πολιτικά» 1252α/5, 1258α/25, 1278β/30, 1281α/5, 1282β/15, 1331α/30, 1332α/5-10, 1332α/35, 1334α/15.

κυβερνήτη της ανθρώπινης «αγέλης», παρέχεται τ' όνομα του πολιτικού ηγέτη, διότι αυτό πλησιάζει περισσότερο προς την ιδέα της μέριμνας παρά προς την ιδέα της τροφής. Για δε τ' όνομα της τέχνης, που ταιριάζει στη φροντίδα για την ανθρώπινη «αγέλη», βρίσκεται ότι αυτή είναι η πολιτική τέχνη³². Όστε ο κύριος σκοπός του ηγέτη είναι η φροντίδα, η μέριμνα για τους ανθρώπους, η οποία επιδιώκεται με τέχνη και δεν επιβάλλεται εξουσιαστικά.

Η μέριμνα των μελών ήταν ο κύριος σκοπός των πρώτων οικογενειών της ανθρώπινης κοινωνίας, ο ίδιος πρωταρχικός σκοπός παραμένει και σήμερα για την πολιτεία των πολιτών (αποφεύγεται ο όρος κράτος ως αδόκιμος προς το σκοπό). Η πολιτεία (δηλαδή το κράτος, όπως λέγεται) είναι το εξουσιοδοτημένο εκείνο τμήμα των πολιτών, τ' οποίον έχει ως πρωταρχικό σκοπό να μεριμνά για την ευδαιμονία, την αυτάρκεια και τον ενάρετο βίο του συνόλου των πολιτών. Αυτό είναι το μήνυμα των τιμών που ανταποδίδουν οι πολίτες προς τους φορείς της πολιτείας, ως έκφραση ευγνωμοσύνης και για τις προς αυτούς φροντίδες. Η μέριμνα αυτή των «ποιμένων» απορρέει από την αγάπη τους για την ανθρώπινη «αγέλη» κι εδώ ακριβώς ο όρος «ανθρώπινος» ομοιάζει με τον θείο «ποιμένα».

• Ευσεβείν περί θεούς

Βαθύς από τη νεαρά ακόμα ηλικία είναι ο σεβασμός του Πλάτωνα προς τους θεούς και το δέος του από τη θεία τιμωρία, παρακινώντας μάλιστα και τους άλλους προς αυτόν το σκοπό, παροτρύνοντας την «ένωσή τους» με το «Θεϊόν Λόγο», όπως ο θεός Έρωτας μας οδηγεί ως αρχηγός και στρατηγός μας³³. Ενώ συγχρόνως συμβουλεύει τους νέους ανθρώπους να μην αλλάξουν γνώμη, καθόσον αφορά στο σεβασμό τους προς τους θεούς και ουδέποτε να τολμήσουν ν' ασεβήσουν εναντίον των θεών, καθόσον η ευτυχία τους βρίσκεται πλησίον των θεών. Την ευτυχία δε του ανθρώπου πλησίον των θεών ο Πλάτων θα αιτιολογήσει και θ' αποδώσει στην ταύτιση της ανθρώπινης ψυχής με τη θεία φύση. Επομένως, κάθε ασέβεια προς τους θεούς, λόγω συγγένειας της ψυχής μας, είναι και πράξη εναντίον αυτού του εαυτού μας. Γι' αυτόν το λόγο ο Πλάτων προτείνει αυστηρές ποινές να επιβάλλονται από τη δικαιοσύνη στους ασεβείς προς τους θεούς κατά περίπτωση, οι οποίες άρχονται από πενταετή ως ισόβιο κάθειρξη, για να καταλήξουν και σ' αυτήν την επιβολή ακόμα του θανάτου. Αλλά εάν ο Πλάτων είναι αυστηρός για βαριές πράξεις ασέβειας των ανθρώπων προς τους θεούς δεν παραλείπει να είναι επιεικής για ελαφρότερα

³² Πλάτων, «Πολιτικός» 275b-276c. Για τις παρομοιώσεις του ηγέτη με βοσκό και βουκόλο και της κοινωνίας των ανθρώπων με αγέλη, ο Πλάτων επιδέχεται δυσμενούς κριτικής από το σύγχρονο φιλόσοφο Καρλ Πόππερ, χαρακτηρίζοντας τον Μεγάλο Αρχαίο Έλληνα Φιλόσοφο, τον Πλάτωνα, ακατάλληλο λόγο ως «εκτροφέα ζώων». Η απάντηση δίδεται άμεσα και εκείνη την εποχή προκαταβολικά από τον ίδιο τον Πλάτωνα και στα ίδια σημεία του «Πολιτικού», ότι αφορά «ιδέα φροντίδας, παρά ιδέα τροφής». Επίσης, η απάντηση δίδεται και από το σύγχρονο φιλόσοφο Martin Heidegger, ο οποίος ιδιαίτερα τονίζει την πολυμερότητα της φροντίδας ως μέριμνας υποστηρίζοντας ότι η μέριμνα αποτελεί την ουσία της ανθρώπινης ύπαρξης, του «ώδε - είναι» και ότι εκδηλώνεται κατά ποικίλους τρόπους. Τ' ανωτέρω αναφέρονται στα εξής συγγράμματα αντιστοίχως:

- Κάρλ Πόππερ. Ανοικτή Κοινωνία και οι Εχθροί της. Μετάφραση Ειρήνη Παπαδάκη. Κεφάλαιο 8. Σελίδα 247. Σημείωση 39.

- Γρηγόρης Κωσταράς. Martin Heidegger. Ο Φιλόσοφος της Μέριμνας. Σελίδα 64.

³³ Πλάτων, «Συμπόσιο» 193a-b, 193d.

περί τους θεούς αδικήματα, προτείνοντας μέτρα επανόρθωσης και θρησκευτικής επανένταξης των ασεβών³⁴.

Ανάλογες απόψεις σεβασμού προς το Θείο θα υποστηρίξουν λέγοντας: Ο Πίνδαρος, ο οποίος δέχεται ότι ο νόμος είναι η βούληση του Δία, που οδηγεί στη δικαιοσύνη και στην ευημερία. Ο Πρωταγόρας υποστηρίζει βέβαια τον άγνωστο Θεό, αλλά τη λατρεία θεω-

ρεί ως κοινωνική ανάγκη της πόλης. Επίσης, ο Πρόδικος βλέπει την αρχή της θρησκευτικής πίστης στην ανάγκη της ωφελιμότητας του ανθρώπου και στην έκφραση ευγνωμοσύνης

προς τον Θεό³⁵. Ενώ, ο σύγχρονος υπαρξιακός φιλόσοφος Søren Kierkegaard λέγει ότι ο θρησκευτικός άνθρωπος ζει πνευματικά με την προσδοκία της αιωνιότητας και ότι ο θρησκευτικός τρόπος ζωής αποτελεί προϊόν ελεύθερης απόφασης του ατόμου, που επιτρέπει στο θρησκευόμενο άνθρωπο να βιώνει και να κάνει πράξη την εσωτερικευμένη υποκειμενική αλήθεια³⁶. Όλων αυτών των περί Θεού σκέψεων δεν υστερεί και ο Αριστοτέλης, ο οποίος δέχεται τη θαυμαστή και μακάρια ύπαρξη του Θεού ως αιώνια νοητική ενεργειακή πηγή ζωής³⁷.

• Καλούς καγαθούς πολίτες

Καθήκον του ηγέτη αποτελεί η διαρκής φροντίδα για τη συνεχή ποιοτική βελτίωση των συμπολιτών του. Με αυτά τα δεδομένα ο Πλάτων θα πει ότι σκοπός ολόκληρης της πόλης πρέπει να είναι ο κάθε πολίτης να είναι δίκαιος και σώφρων, ώστε να ευτυχεί και να μην παραδίδεται στις αχαλίνωτες επιθυμίες του, οι οποίες θα καταντήσουν τον άνθρωπο ληστή. Αυτός ο ληστρικός άνθρωπος δεν είναι προσφιλής ούτε σ' άλλους ανθρώπους ούτε στον Θεό, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει επικοινωνία και φιλία μεταξύ των πολιτών.

³⁴ Πλάτων, «Νόμοι» 888d, 899d, 907d - 910d.

³⁵ W.K.C. Guthrie. Σοφιστές. Μετάφραση Δαμιανός Τσεκουράκης. Σελίδες 171, 287, 290, 293.

³⁶ Γρηγόρης Φιλ. Κωσταράς. Søren Kierkegaard. Ο Φιλόσοφος της Εσωτερικότητας. Σελίδα 108.

³⁷ Αριστοτέλης. Μεταφυσικά 1074b/24, 1072b/3.

- Ήλιος. Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα. Αριστοτέλης. Κ. Δ. Γεωργούλης. Η Οντολογική Θεολογία. Σελίδες 441 - 442.

Ακόμα και οι παλαιότεροι σοφοί (προφανώς ο Πλάτων εννοεί τον Ορφέα) έλεγαν ότι τον ουρανό και τη γη, τους θεούς και τους ανθρώπους, τους ενώνει η επικοινωνία, η φιλία, η κοσμικότητα, η σωφροσύνη και η δικαιοσύνη, γι' αυτό όλα αυτά κόσμο τα ονομάζουν και όχι ακοσμία ούτε ακολασία. Κατ' αυτόν τον τρόπο πρέπει να φροντίζουμε να θεραπεύουμε την πόλη και τους πολίτες, ώστε να καταστούν αυτοί όσον το δυνατόν άριστοι. Διότι χωρίς αυτόν το σκοπό, δηλαδή να καταστεί καλή καγαθή η διάνοια των μελλόντων, δεν ωφελούμε καθόλου την πόλη προσφέροντας άλλη ευεργεσία, όπως επιδιώκουμε να λαμβάνουν χρήματα πολλά ή κάποια εξουσία ή οιαδήποτε άλλη δύναμη.

Απεναντίας δε θεωρείται ικανός πολιτικός ηγέτης, όταν οι συμπολίτες του καταστούν χειρότεροι, αγριότεροι και αδικότεροι κατά το χρόνο της δικής του διοίκησης³⁸. Αλλά αυτή η χειροτέρευση της πόλης και των πολιτών, θα εξακολουθήσει ο Πλάτων να λέγει, μπορεί ν' αποδοθεί στην πλεονεξία των πολιτών, καθόσον στους τυραννικούς άρχοντες και στους βαρβάρους δε συμφέρει να γεννιούνται στις ψυχές των πολιτών μεγάλα φρονήματα και δυνατές φιλίες, που ο έρωτας εμπνέει³⁹. Γι' αυτό και ο Πλάτων θεωρεί ως μέγιστο κακό εκείνο τ' οποίο διασπά την πόλη και από μία που είναι

την κάνει πολλές και απεναντίας μεγαλύτερο αγαθό απ' αυτό που ενώνει την πόλη και την κάνει μία ενότητα. Χάριν αυτού του σκοπού ο Πλάτων θέτει ως πρωταρχικό στόχο την ενότητα της πόλης και των πολιτών με το μετριασμό της χαράς και της λύπης μεταξύ των πολιτών⁴⁰. Αλλά αυτή η ενότητα της πόλης και των πολιτών επιτυγχάνεται μόνο από πραγματική φιλική έλξη των ψυχών των πολιτών και όχι από αισθησιακά ή υλικά ή τιμοκρατικά συμφέροντα αυτών⁴¹.

• Ελεύθεροι εν Δικαιοσύνη

Πρώτιστο επίσης αγαθό θεωρεί ο Πλάτων την ελευθερία των πολιτών μέσα στην πόλη, αποτέλεσμα της οποίας όμως είναι να κάνει ο κάθε πολίτης ό,τι θέλει. Εξαιτίας τέτοιας αχαλίνωτης ελευθερίας η πόλη μετατρέπεται σ' ένα πραγματικό «παντοπωλείον» συμπεριφορών των πολιτών, με κίνδυνο την εγκατάσταση της τυραννίας. Αλλά εάν αυτό συμβαίνει στην πόλη, ανάλογα συμβαίνει και σε κάθε άτομο, σύμφωνα με την αρχή των σχέσεων του όλου και του μέρους. Κάθε άτομο χαρακτηρίζεται από τις αναγκαίες και μη αναγκαίες επιθυμίες τροφής, ηδονής, πλούτου, τιμών και πολιτικής. Όταν ο άνθρωπος υπερβαίνει τα όρια των μη αναγκαίων επιθυμιών -οι οποίες δε ξεριζώθηκαν από τη νεαρά ακόμα ηλικία- τότε προκαλεί βλάβες στο σώμα

³⁸ Πλάτων, «Γοργίας» 508a, 513a-514a, 516c.

³⁹ Πλάτων, «Συμπόσιο» 182c. Διαίρεση όμως των πολιτών δεν επιφέρει μόνο ο τυραννικός άρχοντας, αλλά και κάθε άλλο σύστημα, που από μία την πόλη κάνει αυτή πολλές.

⁴⁰ Αριστοτέλης, «Πολιτικά» 1261b/10-15, 1261b/35. Εάν ο Πλάτων υποστηρίζει ότι η ενότητα των πολιτών επιτυγχάνεται με την κοινότητα των αγαθών, ο Αριστοτέλης διαφοροποιείται του δασκάλου του, υποστηρίζοντας ότι η ενότητα πόλης και πολιτών επιτυγχάνεται με την αυτάρκεια και την ιδιοκτησία των αγαθών διότι η επιμέλεια των ιδικών μας είναι αυξημένη. Ας σημειωθεί ότι ο Πλάτων υποστήριξε την κοινότητα των αγαθών μόνον καθόσον αφορούσε τους «Φύλακες».

⁴¹ Πλάτων, «Αλκιβιάδης Α'» 131c - 132a. Αριστοτέλης, «Πολιτικά» 1262b/ 10- 15. Ο Αριστοτέλης συμφωνεί με τον Πλάτωνα ότι η φιλία είναι μέγιστο αγαθό για την πολιτεία και ότι η ενότητα πόλης και πολιτών είναι καρπός της μεταξύ τους φιλίας.

και στην ψυχή, στη φρόνηση και στη σωφροσύνη.

Αυτή η αχαλίνωτη ελευθέρωση των μη αναγκαίων επιθυμιών κατακρημνίζει τον άνθρωπο και δεν τον κρατά όρθιο, όπως θα συνέβαινε εάν ζούσε εντός των αναγκαίων επιθυμιών. Έτσι, αποδεικνύεται ότι η υπερβολική ελευθερία χωρίζει σε υπερβολική δουλειά και την πόλη και τον πολίτη⁴². Επομένως, για να παραμείνει στο χώρο του αγαθού η ελευθερία πρέπει να συζευχθεί με το άλλο αγαθό της δικαιοσύνης, τ' οποίον είναι ωραιότατο και η κατοχή του ευχάριστη, όχι επειδή αποζητούνται τ' αποτελέσματά της, αλλά επειδή ουσιαστικά αυτή η ίδια είναι αγαπητή. Την έννοια της δικαιοσύνης -όπως και την ελευθερία- ο Πλάτων την εξετάζει συνολικά ως αγαθό της πόλης, αλλά και ατομικά κατά πολίτη. Στο επίπεδο της πόλης θεωρείται δικαιοσύνη όταν κάθε πολίτης κάνει τη δουλειά που του ανήκει και από τη φύση του ταιριάζει, χωρίς ν' ανακατεύεται σε πολλές δουλειές. Κάθε εκτροπή και υπέρβαση απ' αυτήν τη δικαιοσύνη είναι για την πόλη μεγίστη βλάβη και θα ήταν σωστότατο πράγμα να χαρακτηριστεί αυτή η κακουργία ύψιστου βαθμού.

Αλλά όπως υπάρχει η δικαιοσύνη στην πόλη, καθ' όμοιο τρόπο λειτουργεί ατομικά και σε κάθε πολίτη, καθόσον αν και τρισυπόστατη η ψυχή του ανθρώπου (ως θυμοειδής, επιθυμητική και λογιστική) ενεργεί και δραστηριοποιείται ως μία ενιαία υπαρξιακή οντότητα χάριν του λογισμού του λογιστι-

κού, τ' οποίον ελέγχει και συντονίζει κατά δίκαιο τρόπο τ' αλόγιστα γένη του θυμοειδούς και του επιθυμητικού της ψυχής, τα οποία πειθαρχούνται στη διακυβέρνησή τους από το λογιστικό, χωρίς να επαναστατούν εναντίον του⁴³. Δικαιώς λοιπόν αποτελεί ηγετικό σκοπό η ελευθερία εν δικαιοσύνη με τη συνύπαρξη και συλλειτουργία αμφοτέρων των αγαθών χάριν της ευδαιμονίας και της προόδου της πόλης και των πολιτών ατομικά. Αυτή τη συλλειτουργία των αγαθών υπαγορεύει και η ίδια η φύση χάριν της αρμονίας του κόσμου, την οποία φυσική επιλεκτικότητα ο Πλάτων θα επεκτείνει στην κοινωνική ζωή αποβλέποντας στην ευδαιμονία και στην ενότητα πολιτών και πόλης. Δηλαδή όπως ο κόσμος διατηρεί την ισορροπία του σ' αυτήν την επιλεκτική διαφοροποίηση, το ίδιο μπορεί να συμβεί και στις κοινωνίες των ανθρώπων. Έτσι, ο Πλάτων κατορθώνει με την πρότασή του για δικαιοσύνη να εξισώσει το πρόβλημα της ισότητας των πολιτών έναντι των νόμων -μία δεδομένη κατάσταση- και την επιλεκτικότητα της φύσης για τις ικανότητες των ανθρώπων⁴⁴.

Η έννοια της ελευθερίας εν δικαιοσύνη αποτελεί ιδεώδες αίτημα του Πλάτωνα, ως μη καταστρατηγούσα την ελευθερία του ατόμου και μη επιδιώκουσα την επιβολή της ταξικής δικαιοσύνης, όπως «ερμηνεύθηκε» ο Πλάτων από το σύγχρονο φιλόσοφο Κάρλ Πόππερ⁴⁵. Ο Πλάτων τοποθετεί το άτομο εντός της

⁴² Πλάτων, «Πολιτεία» 557a-d, 559b-c, 561a, 561ε, 562c, 563c-564a.

⁴³ Πλάτων, «Πολιτεία» 357β-d, 368e-369a, 433a-β, 433β, 433d, 433ε, 434c, 435b, 435ψ, 436a-ε, 439c-440d, 441d-ε, 442c-d, 443β, 434d - 444a.

⁴⁴ W.K.C. Guthrie. Σοφιστές. Μετάφραση Δαμιανός Τσεκουράκης. Σελίδες 83 - 84, 163, 167 - 168, 217 - 220. - G. H. Sabine. Ιστορία Πολιτικών Επιστημών. Μετάφραση Μάνθου Κρίστη. Σελίδες 39, 44.

⁴⁵ Καρλ Πόππερ. Ανοικτή Κοινωνία και οι εχθροί της. Μετάφραση Ειρήνη Παπαδάκη. Σελίδες 175 - 181, 159 - 174.

κοινωνίας, αλλά και την κοινωνία να ενδιαφέρεται για το άτομο⁴⁶. Αυτό υπήρξε τ' όραμα του Λυκούργειου Πολιτεύματος στη Σπάρτη, να καταστήσει τον πολίτη ελεύθερο, αυτάρκη και σώφρονα, ώστε να εξυπηρετεί το συμφέρον της πόλης. Ανάλογα έπραξε και ο Σόλων στη νομοθεσία του για τον Αττικό χαρακτήρα, περιόρισε την ατομική ελευθερία χάριν του κοινού αγαθού, διαπιστώνοντας την ανάγκη της έννομης πειθαρχίας⁴⁷.

• Μεγίστη πόλη

Τελικός σκοπός του ηγέτη είναι η ύπαρξη και η μεγιστοποίηση αυτής ταύτης της πολιτείας, αυτού του ίδιου του θεσμού, διότι χωρίς αυτόν δεν έχει αξία παρουσία και ο ηγέτης. Αλλά ας δούμε με κάποια συντομία και το φιλοσοφικό περιεχόμενο αυτού του σκοπού.

Ο Θρασύμαχος στην «Πολιτεία» του Πλάτωνα, προκειμένου ν' αποδείξει ότι δίκαιο είναι το συμφέρον του ισχυροτέρου και με το δεδομένο ότι σε κάθε πόλη την ισχύ του κράτους κατέχει η αρχή, υποστηρίζει ότι κάθε αρχή φτιάχνει νόμους σύμφωνους με το συμφέρον της, η δημοκρατία δημοκρατικούς, η τυραννία τυραννικούς και κάθε άλλη αρχή κατά τον ίδιο τρόπο συμπεριφέρεται. Αφού εγκαταστήσουν τέτοιους

νόμους δικαίου τιμωρούν αυτούς που ήθελαν να βγουν έξω απ' αυτούς, γιατί είναι τάχα παράνομοι και άδικοι άνθρωποι. Το συμφέρον της αρχής είναι το πολίτευμα κάθε πόλης και αυτό συμβαίνει διότι η εξουσία αυτή έχει στα χέρια της την υπεροχή της κρατικής δύναμης⁴⁸.

Αλλ' αν τότε ο Θρασύμαχος υποστήριζε αυτά για το συμφέρον και τη δύναμη της εξουσίας κάθε αρχής, ανάλογα θα μιλήσουν για το σκοπό του σύγχρονου κράτους και νεότεροι φιλόσοφοι: Ο Μαξ Βέμπερ θα ορίσει την έννοια του κράτους, ότι είναι η κοινότητα εκείνη των ανθρώπων που διεκδικεί αποτελεσματικά το μονοπώλιο στη νόμιμη χρήση της φυσικής βίας⁴⁹. Ενώ ο Μακιαβέλι, χάριν της δύναμης του ηγεμόνα και του κράτους, χρησιμοποιεί όλα τα δυνατά και πραγματικά γι' αυτόν το σκοπό μέσα με τον καλό ή τον κακό τρόπο, με την αγάπη ή με τη βία επί του λαού⁵⁰. Επίσης, το κράτος θα το θεοποιήσει ο Έγκελς ως αιώνια πραγματική δύναμη, που υφίσταται χάριν αυτού του ίδιου, ως μόνη αληθινή υπαρκτή, πραγματωμένη ηθική ζωή⁵¹, ενώ ο Μαρξ θα χαρακτηρίσει το κράτος ως όργανο ταξικής κυριαρχίας, το οποίο πρέπει να γκρεμιστεί χάριν της ακρατικής κοινωνίας⁵².

⁴⁶ Γ.Κ. Βλάχος. Πολιτική. Α' Τόμος. Πολιτική Φιλοσοφία και Θεωρία του Rousseau. Σελίδες 129 - 131.

- G.H. Sabine. Ιστορία Πολιτικών Επιστημών. Μετάφραση Μάνθου Κρίστη. Σελίδες 69, 63, 64 - 65, 66 783 - 784.

⁴⁷ Ήλιος. Εγκυκλοπαίδεια. Τόμος Αρχαίο Ελληνικό Πνεύμα. Οι Νομοθέτες. Λυκούργος. Σελίδες μθ' - ν. Οι Επτά Σοφοί. Σόλων. Σελίδα να'.

⁴⁸ Πλάτων. «Πολιτεία» 338c, 338e, 339a, 342 ε, 343β.

⁴⁹ Δ.Γ. Τσαούσης. Στοιχεία Κοινωνιολογίας. Οι Πολιτικοί Θεσμοί. Σελίδα 372.

⁵⁰ Νικόλο Μακιαβέλι. Ηγεμόνας. Μετάφραση Ηλέκτρα Ανδρεάδη. Σελίδες 36, 47 - 48, 69 - 70, 76.

- Δ.Γ. Τσαούσης. Στοιχεία Κοινωνιολογίας. Σελίδα 378.

- Γ.Κ. Βλάχος. Πολιτική Ψυχολογία. Μακιαβέλι.

- R.G. Schwarzenbera. Πολιτική Κοινωνιολογία. Τόμος Ι. Μετάφραση Δημήτριος Γιαννούπουλος - Βαρβάρα Κολλιοπούλου. Μακιαβέλι. Σελίδα 19.

⁵¹ Δημήτριος Κούτρας. Ιστορία και Μεταφυσική. Νεώτερη Φιλοσοφία. Θέματα Φιλοσοφίας. Περί Εγέλου.

- Κάρλ Πόππερ. Ανοικτή Κοινωνία και οι Εχθροί της. Τόμος ΙΙ. Μετάφραση Ειρήνη Παπαδάκη. Σελίδα 54.

⁵² Καρλ Πόππερ. Ανοικτή Κοινωνία και οι Εχθροί της. Τόμος ΙΙ. Μετάφραση Ειρήνη Παπαδάκη. Σελίδες 177B.

Η διαφοροποίηση στα νεότερα φιλοσοφικά χρόνια αρχίζει από τον Τόμας Χόμπς και τον Τάλκοτ Πάρσους, που εισάγουν την έννοια της λαϊκής κυριαρχίας για να καταλήξει στις φιλοσοφικές απόψεις του Μάρτιν Χέϊντεγκερ περί εξουσίας της μέριμνας του προσείναι και του συνείναι της κοινωνίας μας⁵³. Απόψεις τις οποίες ο ίδιος ο Πλάτων, απ' εκείνη την εποχή, υποστήριζε με τους παραλληλισμούς του ηγέτη προς τον βοσκό και τον βουκόλο, προς τον γιατρό και τον κυβερνήτη πλοίου, για

να κλείσει με την παρότρυνση, ότι επιδίωξη του πολιτικού ηγέτη και του καλού νομοθέτη είναι πώς θα κάνει πιο μεγάλη την πόλη και όσο γίνεται περισσότερο πλούσια, πώς επίσης να 'χει χρυσάφι και ασημί και ν' άρχει όσο μπορεί πιο πολύ και κατά ξηρά και κατά θάλασσα⁵⁴.

Επίλογος

Αυτή είναι της Ηγεσίας η Φιλοσοφία: Ό,τι είναι η κεφαλή για το ανθρώπινο σώμα, είναι ο ηγέτης για την κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Αποσπάσματα από τη Διδακτορική Διατριβή του Άρη Διαμαντόπουλου, με τίτλο: «Φιλοσοφία Ηγεσίας. Το Ήθος του Ηγέτη στον Πλάτωνα».
- ☞ Αποσπάσματα από τα έργα του Πλάτωνα: «Πολιτεία», «Νόμοι», «Πολιτικός», «Μένων», «Λάχης», «Τίμαιος», «Κρατίλος», «Συμπόσιο», «Φίληδος», «Επιστολές» και «Αλκιβιάδης Α'».

⁵³ Δ.Γ. Τσαούσης. Στοιχεία Κοινωνιολογίας. Επικράτεια και κυριαρχία. Σελίδες 380-381.
-R.G. Schwartzberg. Πολιτική Κοινωνιολογία. Τόμος Ι. Μετάφραση Δημήτριος Γιαννόπουλος - Βαρβάρα Κολιοπούλου. Σελίδες 163 - 164.
- Γρηγόρης Φιλ. Κωσταράς. Martin Heidegger. Τα είδη του είναι ως Μορφές Μέριμνας. Σελίδες 142, 150.
⁵⁴ Πλάτων, «Νόμοι» 742d, 743c, 744d.

ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΝΕΚΡΑΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ

(ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΗΙΒΕΤ ΚΟΥΜΡΑΝ)

ΚΕΙΜΕΝΟ: Ανθστης (ΕΜ) Κων/νος Κούτσικος
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ: Στρατιωτική Επιθεώρηση

Όπως είναι γνωστό, το κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης διασώθηκε μέχρι σήμερα χάρη στη χειρόγραφη παράδοση. Τα αρχαιότερα χειρόγραφα, που διασώζουν το κείμενο αυτό στην πρωτότυπη μορφή του, ήταν μέχρι πρόσφατα του 10^{ου} μ.Χ. αιώνα. Αυτό το γεγονός όμως προκαλούσε μία αβεβαιότητα στους βιβλικούς ερευνητές σχετικά με την αυθεντικότητα και κατά πόσο πιστή ήταν η αντιγραφή των χειρογράφων αυτών από το πρωτότυπο κείμενο. Την άνοιξη όμως του 1947, ανακαλύφθηκαν τα περίφημα χειρόγραφα της Νεκράς Θα-

λάσσης και διαλύθηκε κάθε αμφιβολία που υπήρχε σχετικά με τη μη αποδοχή της αυθεντικότητας των βιβλικών κειμένων, τα οποία είχε διασώσει η χειρόγραφη παράδοση έως σήμερα. Η κριτική του κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης έχει πλέον στη διάθεσή της νέα βιβλικά κείμενα τα οποία χρονολογούνται το 2^ο και 1^ο π.Χ. αιώνα.

Ο μεγάλος θόρυβος που προκλήθηκε για τα χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης και το παγκόσμιο ενδιαφέρον γενικά, δικαιολογούνται από τον ασυνήθιστο μεγάλο αριθμό τους, από την αρχαιότητά τους,

από την ιδιοτυπία του περιεχομένου τους καθώς και από την πολύμορφη επιστημονική αξία τους. Η ιδιοτυπία των χειρογράφων αυτών οφείλεται στο υψηλό πνευματικό και αυστηρώς θρησκευτικό περιεχόμενό τους καθώς και στην εκφραζόμενη πνευματική ανωτερότητα των συγγραφέων τους¹. Στα πρώτα κυρίως χρόνια της ανεύρεσης τους εκφράστηκαν αρκετές αμφιβολίες σχετικά με τη θεολογική τους αξία, οι οποίες αποδείχθηκαν λανθασμένες διότι δεν είχαν στηριχθεί σε αποδείξεις αλλά σε ανθρώπινες εκτιμήσεις. Αυτό προκλήθηκε κυρίως από το φόβο της ανακάλυψης νέων θεολογικών ιδεών, μη αποδεκτών από το χριστιανικό κόσμο².

Περιγραφικά Στοιχεία των Χειρογράφων

Η έρημος της Ιουδαίας ή του Ιούδα όπως ήταν γνωστή στην Παλαιά Διαθήκη, αποτελεί τον ευρύτερο γεωγραφικό

χώρο, ο οποίος από το 1947 έως το 1956, μας έδωσε σημαντικά σε αριθμό και αξία αρχαιολογικά ευρήματα. Πρόκειται για μία ορεινή και βραχώδη περιοχή, που εκτείνεται δυτικά της Νεκράς Θάλασσας ως την Ιερουσαλήμ και τη Βηθλεέμ και ορίζεται προς βορρά από την πόλη Ιεριχώ και προς νότο από την αρχαία Εγγαδί, από όπου περνά σήμερα η συνοριακή γραμμή Ιορδανίας-Ισραήλ.

Αν και ορθότερη θα ήταν η ονομασία «Χειρόγραφα της ερήμου της Ιουδαίας», επικράτησε τελικά να δοθεί το όνομα της περιοχής των πρώτων ανακαλύψεων ως αντιπροσωπευτικότερης για τα χειρόγραφα αυτά ονομασίας. Διατυπώθηκαν διάφορες γνώμες σχετικά με τον τρόπο που ανακαλύφθηκαν τα χειρόγραφα, αλλά σύμφωνα με την αναφορά του τότε διευθυντή της αρχαιολογικής υπηρεσίας της Ιορδανίας, G. L. Harding, το επίτευγμα αυτό το πέτυχε ο 15χρονος γιδοβοσκός

¹ Μ. Σιώτου, "Τα χειρόγραφα της Νεκράς Θάλασσας", Αθήνα 1961, σσ. 3-4.

² Μ. Burrows, "More Light on the Dead Sea Scrolls", N. York 1958, p. 6.

Μοχάμεδ Ελ-Δίβ (Μοχάμεδ ο λύκος), ο οποίος ήταν βεδουίνος της φυλής Τααμρέ³.

Την άνοιξη του 1947, ο νεαρός γιδοβοσκός αναζητώντας ένα χαμένο πρόβατο, βρέθηκε στο στόμιο ενός σπηλαίου. Το σπήλαιο αυτό βρισκόταν σε μία απόκρημη τοποθεσία της περιοχής του Κουμράν (Qumran). Από περιέργεια έριξε μία πέτρα στο εσωτερικό του, με αποτέλεσμα να ακουσθεί θόρυβος από θραύση πήλινου δοχείου. Αυτό του κίνησε το ενδιαφέρον και ειδοποιώντας τον εξάδελφό του που βρισκόταν εκεί κοντά, εισχώρησαν στο εσωτερικό του σπηλαίου. Εκεί ανακάλυψαν μία σειρά από 8 άθραυστα πιθάρια, τοποθετημένα το ένα δίπλα στο άλλο, ενώ στο έδαφος υπήρχαν πήλινα θραύσματα του 9^{ου} πιθαριού που είχε σπάσει από την πέτρα του γιδοβοσκού.

Τα 7 από τα 8 πιθάρια βρέθηκαν κενά, προφανώς συλημένα από παλαιότερη ανάλογη επίσκεψη. Σε 1 μόνο ανακάλυψαν 3 κυλίνδρους τυλιγμένους με λινά

υφάσματα, οι οποίοι περιείχαν παλαιά χειρόγραφα σε 8 ειλητάρια περγαμηνής. Οι δύο γιδοβοσκοί δεν άργησαν να συνειδητοποιήσουν ότι είχαν στα χέρια τους έναν αρχαιολογικό θησαυρό⁴.

Οι νεαροί βεδουίνοι αμέσως ήρθαν σε επαφή με γνωστούς εμπόρους στη Βηθλεέμ και στην Ιερουσαλήμ για την εκτίμηση των χειρογράφων και την εξεύρεση αγοραστών. Στο προσκήνιο εμφανίστηκε ένα νέο πρόσωπο που άκουγε στην επωνυμία Kado. Επρόκειτο για έναν υποδηματοποιό-μπαλωματή, ο οποίος ήταν μέλος της Συρο-ορθόδοξης εκκλησίας. Ο Kado πούλησε, ύστερα από διαπραγματεύσεις, τα 5 από τα 8 ειλητάρια στον Συρο-ορθόδοξο Μητροπολίτη του Αγίου Μάρκου της Ιερουσαλήμ, Αθανάσιο Γεσσούε Σαμουέλ, έναντι του ποσού των 150 δολαρίων.

Τα υπόλοιπα 3 ειλητάρια τα αγόρασε ο Ε.Κ. Sukenik, Εβραίος Στρατηγός και καθηγητής της βιβλικής αρχαιολογίας του πανεπιστημίου της Ιερουσαλήμ⁵. Ο Σαμουέλ κατέφυγε στο Αμερικανικό Ινστιτούτο Ανατολικών Ερευνών της Ιερουσαλήμ για

³ R.K. Harrison, "The Dead Sea Scrolls", London 1961, p. 2.

⁴ Σ. Καλαντζάκης, "Γενική Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη", Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 187-188.

⁵ Γ. Γρατσέας, "Τα χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης", Αθήνα 1991, σσ. 10-11.

μία αυθεντική εκτίμηση της αξίας των χειρογράφων. Το Ινστιτούτο αποφάνθηκε θετικά σχετικά με την αρχαιολογική αξία των χειρογράφων και ο Σαμουέλ σίγουρος πλέον για τη σπουδαιότητά τους αποφασίζει να αναζητήσει αγοραστή. Ο Εβραίος Στρατηγός και καθηγητής Sukenik επιδίωξε να επικοινωνήσει μαζί του για να διαπραγματευθεί την αγορά τους αλλά κάτι τέτοιο στάθηκε αδύνατο.

Το καλοκαίρι του 1949, ο Σαμουέλ με την ευκαιρία της επίσκεψης του στους Συρο-ορθόδοξους της Αμερικής και του Καναδά, αποφασίζει να τα μεταφέρει μαζί του για την αναζήτηση αγοραστών. Όμως, η χωρίς άδεια μεταφορά των χειρογράφων εκτός Παλαιστίνης θεωρήθηκε πράξη παράνομη με συνέπεια τα διάφορα επιστημονικά ιδρύματα να διστάζουν να διαπραγματευτούν την αγορά τους αλλά και οι ιδιώτες να προβληματίζονται με την υπερβολική τιμή του 1 εκατομμυρίου δολαρίων στην οποία προσφέρονταν. Παρά το γεγονός ότι παρατάθηκε η παραμονή του Σαμουέλ στην Αμερική για μία πενταετία και τα χειρόγραφα έγιναν παγκοσμίως γνωστά με τις δημόσιες εκθέσεις τους σε

διάφορα πνευματικά ιδρύματα, δεν επιτεύχθηκε η επιθυμητή πώλησή τους.

Τελικά, το Μάρτιο του 1954 αναγκάστηκε ο Συρο-ορθόδοξος Μητροπολίτης να τα πουλήσει στον Στρατηγό Yigael Yadin, υιό του Στρατηγού και καθηγητή E.L Sukenik, έναντι του ποσού των 250.000 δολαρίων. Έτσι, μετά από 7 χρόνια όλα τα χειρόγραφα που ανακαλύφθηκαν από τους βεδουίνους στο πρώτο σπήλαιο του Κουμράν, κοντά στη Νεκρά Θάλασσα, περιήλθαν στην κυριότητα ενός και μόνου κατόχου. Ένα ειδικό κτήριο που ανοικοδομήθηκε τότε στην Ιερουσαλήμ και ονομάζεται «Τέμενος του βιβλίου» (Ehal Hasepher), στεγάζει από τότε τους πολύτιμους αυτούς θησαυρούς.

Πρέπει εδώ να επισημάνουμε ότι μετά την ανεύρεση των χειρογράφων από τους δύο βεδουίνους στο σπήλαιο του Κουμράν, ξεκίνησαν επίσημες αρχαιολογικές ανασκαφές σε ολόκληρη την περιοχή. Στην περιοχή του Κουμράν ανακαλύφθηκαν συνολικά 11 σπήλαια, τα οποία έδωσαν έναν αξιόλογο σε αριθμό και αξία όγκο χειρογράφων. Κάνοντας λόγο για 11 συνολικά σπήλαια στην περιοχή του Κουμράν,

δεν πρέπει να σχηματίσουμε την εντύπωση ότι μόνο 11 τοποθεσίες είχαν ανασκαφεί εκεί. Τα σπήλαια και οι εσοχές των ορεινών όγκων όπου ενεργήθηκαν ανασκαφές ήταν συνολικά 270. Σε 40 από αυτά βρέθηκαν αρχαιολογικά αντικείμενα, ενώ τα 11 από αυτά απέδωσαν χειρόγραφα. Τα 11 σπήλαια αριθμούνται κατά τη σειρά της ανεύρεσής τους ως 1Q (Q = Qumran = Κουμράν), 2Q, 3Q...11Q. Από αυτά στους βεδουίνους οφείλονται τα: 1Q, 2Q, 4Q, 6Q και 11Q. Οι αρχαιολόγοι είχαν την πρωτοβουλία στα: 3Q, 5Q και 7-10Q. Τα πλουσιότερα σε απόδοση σπήλαια είναι εκείνα που οφείλονται στους βεδουίνους.

Κατά τη διάρκεια των επίσημων ανασκαφών διαπιστώθηκε ότι στην «αγορά» πωλούνταν «νέα» χειρόγραφα που δεν προέρχονταν από τα σπήλαια του Κουμράν αλλά από άλλες περιοχές, οι οποίες παρέμειναν γνωστές μόνο μεταξύ λίγων «συνεργατών». Παρά το γεγονός ότι ήταν παράνομες αυτές οι δοσοληψίες, οι αγοραστές όλο και πλήθαιναν.

Στην «αγορά» είχαν διαμορφωθεί και τιμές. Τα αποσπάσματα από τα χειρόγραφα αγοράζονταν πλέον με το τετραγωνικό πόντο.

Το εμπόριο των «νέων» χειρογράφων ήταν φυσικό να προβληματίσει τόσο τους επιστήμονες όσο και τις αρμόδιες αρχές. Έπρεπε να μάθουν τον τόπο, από τον οποίο προέρχονταν τα «νέα» χειρόγραφα. Ο Γάλλος Δομινικανός μοναχός και διευθυντής της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής της Ιερουσαλήμ, de Vaux, κατάφερε να μάθει την αλήθεια. Τα χειρόγραφα προέρχονταν από τη Μουραμπάατ. Η περιοχή Μουραμπάατ βρίσκεται 18 χιλ. νότια του Κουμράν και 5 χιλ. δυτικά από τις ακτές της Νεκράς Θάλασσας. Όταν ο G.L. Harding, ο de Vaux και οι συνεργάτες

τους έφτασαν επί τόπου, βρήκαν 34 ιδιώτες να ενεργούν ανασκαφές. Αποφάσισαν να τους προτείνουν να προσληφθούν ως εργάτες στις επικείμενες επίσημες ανασκαφές. Εκείνοι δέχθηκαν την πρόταση και το ανασκαφικό έργο άρχισε στις 21 Ιανουαρίου και ολοκληρώθηκε στις 3 Μαρτίου του 1952. Έκτοτε, επεκτάθηκαν οι ανασκαφές σε ολόκληρη την έρημο της Ιουδαίας και όταν ολοκληρώθηκαν το έτος 1956, είχαν προσφέρει στην επιστήμη και ειδικά στη βιβλική θεολογία, ένα μεγάλο αριθμό χειρογράφων ανυπολόγιστης αρχαιολογικής, αλλά κυρίως πνευματικής αξίας.

Ποιοι ήταν οι Συγγραφείς των Χειρογράφων;

Ως συγγραφείς ή αντιγραφείς των χειρογράφων της Νεκράς Θαλάσσης προτάθηκαν από τους παλαιοδιαθηκολόγους, διάφορες κινήσεις και αιρέσεις που είχαν εμφανισθεί κατά την περίοδο αυτή. Προτάθηκαν μεταξύ άλλων οι Φαρισαίοι, οι Σαδδουκαίοι, οι Εσσαίοι, οι Ζηλωτές, ακόμα και η ιουδαιοχριστιανική αίρεση των Εβιωναίων⁶.

Από το περιεχόμενο των χειρογράφων όμως γίνεται φανερό ότι οι συγγραφείς ανήκαν σε μία ιδιαίτερη θρησκευτική τάξη του ιουδαϊσμού των ελληνιστικών χρόνων. Η τάξη αυτή παρέμεινε, ουσιαστικά, σχεδόν άγνωστη στον επιστημονικό κόσμο πριν από τη μελέτη των χειρογράφων. Όλα οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τα χειρόγραφα προέρχονται από τη μοναστική αδελφότητα των Εσσαίων, οι οποίοι ζούσαν κοινοβιακά, με ένα αυστηρό και άκρως ασκητικό τρόπο ζωής⁷.

Το σύνολο των παλαιοδιαθηκολόγων χαρακτηρίζει τα χειρόγραφα της Νεκράς

Θαλάσσης ως εσσαϊκά κείμενα. Θεωρεί ότι οι παραγωγοί των χειρογράφων είναι οι Εσσαίοι, οι οποίοι κατά τον Πλίνιο τον πρεσβύτερο ζούσαν κοντά στο Άιν Γκαιντί, μία περιοχή που βρίσκεται νοτιότερα του Κουμράν.

Η κοινότητα των Εσσαίων ήταν η μεγαλύτερη μοναστική κοινότητα της αρχαιότητας. Σήμερα μπορεί να διακρίνει κανείς τα ερείπια της κοινότητας αυτής στο κέντρο μίας άγονης και δυσπρόσιτης ερήμου.

Πέρα από την αρχαιολογική εκτίμηση των χειρογράφων από τη σύγχρονη πολιτική και θρησκευτική ηγεσία του Ισραήλ, προξενεί εντύπωση η ανακήρυξή τους από την ισραηλιτική ηγεσία ως εθνικά και θρησκευτικά μνημεία. Αυτή η εντύπωση πηγάζει από το γεγονός ότι τα χειρόγραφα προέρχονται από τα μέλη μίας υπερσυντηρητικής ιουδαϊκής αίρεσης, η οποία καμία σχέση δεν ήθελε να έχει, ούτε προς την επίσημη πολιτική ζωή του τότε ιουδαϊσμού ούτε προς την επίσημη θρησκεία αυτού⁸.

Το Περιεχόμενο των Χειρογράφων

Μετά από αλλεπάλληλες εξερευνητικές προσπάθειες σε όλη την έκταση της ερήμου της Ιουδαίας, ήλθε στο φως της δημοσιότητας πλήθος χειρογράφων καθώς και άλλων αξιόλογων αρχαιολογικών ευρημάτων. Τα αρχαιολογικά ευρήματα καλύπτουν μία μακρά χρονική περίοδο 17 αιώνων, που αρχίζει από τον 6^ο π.Χ. αιώνα και καταλήγει στον 11^ο μ.Χ. αιώνα. Ειδικότερα, τα χειρόγραφα που ανακαλύφθηκαν στα 11 σπήλαια της περιοχής του Κουμράν χρονολογούνται από το τέλος του 3^{ου} π.Χ. αιώνα έως τις αρχές του 3^{ου} μ.Χ. αιώνα. Τα περισσότερα από αυτά όμως ανάγονται

⁶ Μ. Γρατσέας, "Τα Χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης", Αθήνα 1991, σ. 30.

⁷ Μ. Σιώτου, "Τα Χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης", Αθήνα 1961, σσ. 4-5.

⁸ Μ. Σιώτου, "Τα Χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης", Αθήνα 1961, σ. 4.

στο 2^ο με 1^ο π.Χ. αιώνα. Είναι γραμμένα κατά κανόνα στη βιβλική εβραϊκή γλώσσα, αλλά υπάρχουν και ορισμένα που είναι γραμμένα σε άλλες γλώσσες, όπως την αραμαϊκή, φοινικική, ελληνική, ναβαϊτική, ακόμα και την αραβική⁹.

Για να μελετήσουν οι ειδικοί τα χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης, τα κατέταξαν σε 2 βασικές κατηγορίες, ανάλογα με το περιεχόμενό τους:

❖ στα βιβλικά κείμενα και υπομνήματα και ❖ στα εξωβιβλικά κείμενα.

❖ Βιβλικά κείμενα και υπομνήματα

◆ Βιβλικά κείμενα

Πρόκειται για χειρόγραφα που είναι αντίγραφα βιβλίων της Παλαιάς Διαθήκης. Στην ομάδα αυτή ανήκουν: ◆ το βιβλίο του Ησαΐα, ◆ το Λευιτικό, ◆ το Δευτερονόμιο, ◆ το Α' Βασιλειών (Α' Σαμουήλ), ◆ των Ψαλμών και ◆ το Δωδεκαπρόφητο.

◆◆ Υπομνήματα και ερμηνείες

Εξετάζονται στην ομάδα αυτή τα χειρόγραφα που προσφέρουν ερμηνεία ή υπομνηματισμούς σε βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης. Τα χειρόγραφα της κατηγορίας αυτής είναι: ◆ Υπομνήματα: πρόκειται για υπομνήματα στους προφήτες Αββακούμ, Ναούμ, Ωσηέ, Μιχαία κ.τ.λ. και ◆ Αποσπάσματα εξηγηματικών συγγραφών: τα αποσπάσματα αυτά είναι οι λόγοι Μωυσή, το Ανθολόγιο (Florilgium), οι Πατριαρχικές ευλογίες, οι Μαρτυρίες (Testimonia) κ.τ.λ.

❖ Εξωβιβλικά κείμενα

◆ Κανονισμοί

Στην ομάδα αυτή εντάσσονται τα χειρόγραφα που αναφέρονται στη ζωή της κοινότητας, την οργάνωσή της, τα

καθήκοντα των μελών κ.ά. Πρόκειται για τα εξής χειρόγραφα: ◆ εγχειρίδιο πειθαρχίας, ◆ κανονισμός της κοινότητας, ◆ συλλογή ευλογιών, ◆ βιβλίο πολέμου των Υιών του Φωτός κατά των Υιών του Σκότους, ◆ δαμασκηνό κείμενο και ◆ χειρόγραφο του ναού.

◆◆ Ύμνοι και προσευχές

Οι Εσσαίοι καλλιέργησαν σε μεγάλο βαθμό τον ποιητικό λόγο. Το λόγο αυτό, θρησκευτικής έμπνευσης πάντοτε, τον έθεταν στην υπηρεσία της λατρευτικής ζωής. Στην ομάδα αυτή ανήκουν: ◆ ύμνοι ευχαριστίας και ◆ λοιποί ύμνοι και προσευχές, όπως αποσπάσματα λειτουργικών κειμένων, η λειτουργική προσευχή, ο ύμνος για το ολοκαύτωμα του Σαββάτου (αγγελική λειτουργία), η προσευχή του Ναβανίδου κ.τ.λ.

◆◆◆ Απόκρυφα - Αποκαλυπτικά

Στην τελευταία αυτή κατηγορία εντάσσονται 3 έργα: ◆ Γενέσεως απόκρυφο, ◆ βιβλίο των Μαρτυριών και ◆ χάλκινο ειλητάριο.

Τα χειρόγραφα που ανακαλύφθηκαν στην περιοχή του Κουμράν, ανέρχονται στα 600, αλλά πλήρως σώθηκαν μόνο τα κείμενα 12 έργων. Τα περισσότερα αποσπάσματα προέρχονται από αντίγραφα του βιβλίου του Ησαΐα, το οποίο ο Ιερώνυμος το χαρακτήρισε ως πέμπτο Ευαγγέλιο. Το βιβλίο του Ησαΐα έχαιρε, μεταξύ των μελών της κοινότητας του Κουμράν, ιδιαίτερης εκτίμησης διότι ήταν το πνευματικότερο προφητικό κείμενο του Ιουδαϊσμού και περιείχε τις πλέον εκφραστικές προφητείες για ένα ευτυχισμένο μέλλον του Ισραήλ¹⁰.

⁹ Σ. Καλαντζάκης, "Γενική Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη", Θεσσαλονίκη 2000, σσ. 193-195.

¹⁰ Μ. Σιώτου, "Τα Χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης", Αθήνα 1961, σσ. 80-81.

Η σημασία των Χειρογράφων για την Παλαιά Διαθήκη

Μία απέραντη ποσότητα νέου αρχαιολογικού υλικού είναι διαθέσιμη πλέον για τους επιστήμονες, μετά τις ανακαλύψεις στην περιοχή γύρω από τη Νεκρά Θάλασσα, ενώ η κριτική έρευνα τώρα κατέχει χειρόγραφα, τα οποία αποτελούν μία αστείρευτη πηγή πληροφοριών αλλά και αποδείξεως της γνησιότητας των κειμένων της Παλαιάς Διαθήκης¹¹.

Αναφορικά με την Αγία Γραφή και ειδικότερα με την Παλαιά Διαθήκη, η σημασία των βιβλικών χειρογράφων γίνεται φανερή, αν λάβει κανείς υπόψη του, ότι είναι κατά μία και πλέον χιλιετηρίδα αρχαιότερα από το σύγχρονο μασωριτικό εβραϊκό κείμενο.

Το αρχαιότερο μασωριτικό εβραϊκό κείμενο στο οποίο στηρίζεται η επίσημη εβραϊκή Βίβλος, όπως ήδη αναφέραμε, χρονολογείται το 10^ο μ.Χ. αιώνα. Το γεγονός αυτό δεν μπορούσε να αποτελέσει αδιάσειστη απόδειξη για την κριτική του κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης, η οποία να μαρτυρά ότι το σημερινό εβραϊκό κείμενο συνεχίζει την παράδοση του αρχετύπου.

Οι Μασωρίτες (λόγιοι Ιουδαίοι) μετέφεραν το ιουδαϊκό κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης από τη συμφωνική μορφή στη φωνηεντισμένη και για αυτό οι μελετητές της Βίβλου δεν ήταν σίγουροι ότι δεν υπήρξαν παρεμβάσεις και ουσιώδεις

μεταβολές στην παραδοσιακή μορφή του. Η ανεύρεση των χειρογράφων της Νεκράς Θαλάσσης, έρχεται να διαλύσει κάθε αμφιβολία σχετικά με τη γνησιότητα του μασωριτικού κειμένου που χρησιμοποιείται σήμερα. Αποδεικνύει ότι ανάμεσα σε αυτό, που χρονολογείται το 2^ο - 1^ο π.Χ. αιώνα, και στο σημερινό, που χρονολογείται το 10^ο μ.Χ. αιώνα, δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές.

Επίσης, τα χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης αποδεικνύουν ότι η μετάφραση των εβδομήκοντα (Ο'), το κείμενο της οποίας είναι το επίσημο εκκλησιαστικό κείμενο της Παλαιάς Διαθήκης της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, δεν υπολείπεται σε αυθεντικότητα από εκείνη του μασωριτικού εβραϊκού κειμένου.

Με τα δεδομένα αυτά η βιβλική κριτική έρευνα οδηγήθηκε στο συμπέρασμα ότι τόσο το μασωριτικό κείμενο όσο και η μετάφραση των εβδομήκοντα (Ο'), διασώζοντας, μέσω των δικών τους χωριστών παραδόσεων, την αρχαία ουσιαστικά παράδοση του αρχετύπου της Παλαιάς Διαθήκης, συνιστούν κείμενα εξίσου αυθεντικά και αξιόπιστα.

Από όλα αυτά αντιλαμβάνεται κανείς την τεράστια σημασία των χειρογράφων της Νεκράς Θαλάσσης, ειδικά για την κριτική του κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ☞ Σ. Καλαντζάκης, "Γενική Εισαγωγή στην Παλαιά Διαθήκη", Θεσσαλονίκη 2000.
- ☞ Γ. Γρατσέας, "Τα Χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης", Αθήνα 1991.
- ☞ Μ. Σιώτου, "Τα Χειρόγραφα της Νεκράς Θαλάσσης", Αθήνα 1961.
- ☞ Μ. Burrows, "More light on the Dead Sea Scrolls", New York 1958.
- ☞ R. K. Harrison, "The Dead Sea Scrolls", London 1961.

¹¹ R.K. Harrison, "The Dead Sea Scrolls", London 1961, p. 61.

Στη διάρκεια της περιόδου 1941-1944, η Ελλάδα βρισκόταν υπό την κατοχή των δυνάμεων του Άξονα. Η βαριά γερμανική μπότα της κατοχής, που συμβολίζει τη φασιστική στρατιωτική δύναμη, που καταργεί όχι μόνο την ελευθερία του ατόμου αλλά και κάθε ελεύθερη σκέψη, δημιούργησε τις προϋποθέσεις της καθολικής αντίστασης του λαού. Αντίσταση που αντιμετωπίστηκε με τη βίαιη αντίδραση

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΗΩΣΕΙΣ

ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ

ΤΗΣ

ΚΑΤΟΧΙΚΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΥ

1941-1944

ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΑΧΑΪΑΣ

ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ

ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΔΙΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:

Αντγος Παναγιώτης Κωνσταντόπουλος
Διευθυντής ΔΙΣ/ΓΕΣ

των κατακτητών. Αντίδραση η οποία εκδηλώθηκε με τη διάπραξη εγκλημάτων κατά της ζωής και της περιουσίας των κατοίκων του Νομού με τη μορφή αντιποίνων, ανεξάρτητα από το βαθμό ενοχής τους.

Όμως, το φρόνημα του λαού δεν κάμφθηκε. Απάντησε με την καθολική αντίσταση του στη γερμανική πρακτική, την οργάνωση αυτοτελών και αυτοδιοικούμενων αντιστασιακών οργανώσεων τοπικού και πανελλαδικού χαρακτήρα, στις οποίες εντάχθηκε και προσέφερε τις υπηρεσίες

του. Ο Νομός Αχαΐας αποτελεί παράδειγμα δράσης των αντιστασιακών οργανώσεων και της ωμής αντίδρασης των κατοχικών δυνάμεων, με αποκορύφωμα τη σφαγή των αμάχων στα Καλάβρυτα.

ΔΙΑΤΑΞΗ ΓΕΡΜΑΝΟΪΤΑΛΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΑΧΑΪΑΣ

Μετά τη γερμανική κατοχή και την κατανομή των ζωνών επιρροής ανάμεσα σε Γερμανούς, Ιταλούς και Βούλγαρους, η Πελοπόννησος ανήκε περισσότερο στην ιταλική ζώνη επιρροής, με παρουσία δύο Μεραρχιών με έδρα την Πάτρα και την Τρίπολη. Οι γερμανικές δυνάμεις ήταν οι ακόλουθες:

- Δύο (2) Τάγματα του 22^{ου} Συντάγματος Κυνηγών
- Το Επιτελείο και ο Λόχος Διοικήσεως του 963^{ου} Συντάγματος
- Το 3^ο Τάγμα του 961^{ου} Συντάγματος
- Το 3^ο Τάγμα του 962^{ου} Συντάγματος
- Το 4^ο Τάγμα του 699^{ου} Συντάγματος Πυροβολικού
- Ένας Λόχος Τεθωρακισμένων κατανεμημένος στις μεγάλες πόλεις.

Όλες οι παραπάνω δυνάμεις, που υπάγονταν στο 68^ο Σώμα Στρατού, τέθηκαν υπό τις διαταγές του Κάρλ φον Λε Σουίρ, διοικητή της 117^{ης} Μεραρχίας. Η αυστριακή αυτή Μεραρχία μεταστάθμισε στην Πελοπόννησο, με έδρα την Τρίπολη στις 5 Μαΐου του 1943 για την καταπολέμηση της ανταρτικής δραστηριότητας. Αποτελούταν από:

- Το 737^ο Σύνταγμα Κυνηγών με έδρα την Καλαμάτα
- Το 749^ο Σύνταγμα Κυνηγών με έδρα την Πάτρα
- Το 670^ο Σύνταγμα Πυροβολικού
- Το 117^ο Τάγμα Μηχανικού
- Την 117^η Επιλαρχία και

➤ Δύο Λόχους Μεταφορών

Οι Γερμανικές δυνάμεις κατοχής στήριξαν την απόλυτη κυριαρχία τους όχι μόνο στην πλήρη υποταγή του λαού, αλλά και στην πλήρη συνεργασία των αρχών που εγκατέστησαν. Κάθε αντίσταση και κάθε αντίδραση τιμωρούνταν με αντίποινα εναντίον της ζωής και της περιουσίας όλων ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας. Με βάση την αρχή αυτή, τα Γερμανοϊταλικά στρατεύματα κατοχής προέβησαν σε εγκλήματα και δηώσεις σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού με δικαιολογία τα αντίποινα για τη δράση των αντιστασιακών οργανώσεων.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΑΧΑΪΑΣ

Από τις πρώτες μέρες της κατοχικής περιόδου, η ελληνική αντίσταση στις δυνάμεις του Άξονα εκφράζεται σε δύο επίπεδα, το στρατιωτικό και το αντιστασιακό. Αμέσως μετά τη μάχη της Κρήτης, η νόμιμη ελληνική κυβέρνηση του Εμμανουήλ Τσουδερού μεταβαίνει και λειτουργεί στο Κάιρο της Αιγύπτου. Από εκεί επιβλέπει τη συνέχιση της λειτουργίας των κέντρων – έμπεδων κατάταξης και εκπαίδευσης του ελληνικού στρατού Μέσης Ανατολής και την εν συνεχεία συμμετοχή του στον αγώνα των συμμάχων στη Βόρεια Αφρική. Παράλληλα σχεδιάζει και συντονίζει επιχειρήσεις σε συνεργασία με τους συμμάχους στο εσωτερικό της χώρας εναντίον των κατοχικών στρατευμάτων.

Στο εσωτερικό της Χώρας οργανώνεται η Εθνική Αντίσταση όπου η συμμετοχή του λαού ήταν αθρόα, με κίνητρο την αντίδραση στις κατοχικές δυνάμεις. Η δράση των αντιστασιακών οργανώσεων όμως πληρώθηκε με βαρύ τίμημα

αθών πολιτών που σφαγιάστηκαν, με τη μορφή αντιποίνων από τις δυνάμεις κατοχής.

Από καθαρά στρατιωτική άποψη, η συμβολή της Ελληνικής Εθνικής Αντίστασης στο συμμαχικό μέτωπο της Μεσογείου ήταν ιδιαίτερως σημαντική. Καθίλωσε μεγάλες στρατιωτικές μονάδες του Άξονα και παρενοχλούσε συστηματικά τις χερσαίες και θαλάσσιες μεταφορές του την κρίσιμη περίοδο της μάχης στη Βόρεια Αφρική. Ήταν τόσο έντονη η δράση των ελληνικών αντιστασιακών οργανώσεων εναντίον των στρατευμάτων κατοχής, ώστε το Γερμανικό επιτελείο τη θεώρησε αντιπερισπασμό και προοίμιο συμμαχικής απόβασης. Η αναγνώριση της εθνικής αντίστασης και των αντιστασιακών οργανώσεων έγινε πράξη με το Νόμο 1285/20-09-1982/ΦΕΚ Α' 115.

Ειδικότερα στην Πελοπόννησο οι κυριότερες αντιστασιακές οργανώσεις ήταν:

➤ Ε.Ο.Ε.Α./Ε.Δ.Ε.Σ. Πελοποννήσου (Εθνικές Ομάδες Ελλήνων Ανταρτών/Εθνικού Δημοκρατικού Ελληνικού Συνδέσμου)

➤ Μονάδες του Ε.Α.Μ./Ε.Λ.Α.Σ. (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο/ Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός) Το 6° και 12° Σύνταγμα και το Ανεξάρτητο Τάγμα Καλαβρύτων.

➤ Εθνική Αντιστασιακή Οργάνωση Ε.Σ. (Ελληνικός Στρατός).

➤ Εθνική ανταρτική Ομάδα ΖΗΡΕΙΑ.

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΗΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΑΧΑΪΑΣ

Τα Γερμανοϊταλικά στρατεύματα κατοχής προέβησαν σε εγκλήματα και δηώσεις σε βάρος του ελληνικού πληθυσμού με δικαιολογία τα αντίποινα για τη δράση των αντιστασιακών οργανώσεων. Δεν υπήρξε

άμεση και οργανωμένη επίσημη καταγραφή των υπόψη εγκλημάτων και δηώσεων κατά τη διάρκεια της κατοχικής περιόδου, αλλά και αμέσως μετά την απελευθέρωση. Το 1973 η ΔΙΣ σε μια προσπάθεια να συμπληρώσει το αρχείο της στο συγκεκριμένο τομέα αιτήθηκε με έγγραφο της προς το Υπουργείο Εσωτερικών (Διεύθυνση Τοπικής Αυτοδιοίκησης) την αποστολή στοιχείων από τα αρχεία Δήμων και Κοινοτήτων, που αφορούσαν στη δραστηριότητα των κατοχικών δυνάμεων, την καταγραφή των δηώσεων και των εγκλημάτων, καθώς και στις συνθήκες διαβίωσης και αντίδρασης των Ελλήνων κατά τη διάρκεια της κατοχής. Απώτερος σκοπός ήταν η συμπλήρωση του αρχειακού υλικού για τη διαφύλαξη της ιστορικής μνήμης του Έθνους και την προβολή του πολύπλευρου αγώνα των Ελλήνων, που με πράξεις γενναιότητας και αυτοθυσίας συνέβαλαν στη νίκη των συμμαχικών όπλων.

Από τις 6.200 Νομαρχίες, Δήμους και Κοινότητες με το ισχύον τότε σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης υπέβαλαν απαντήσεις οι 2.512. Από τις 2.512 απαντήσεις οι 1.618 περιείχαν ιστορικά στοιχεία, τα οποία σε ένα μεγάλο ποσοστό ήταν ιδιαίτερος ισχνά. Τα παραπάνω έγγραφα ταξινομήθηκαν κατά Νομούς. Ειδικότερα για το Νομό Αχαΐας εστάλησαν 44 έγγραφα από δήμους ή Κοινότητες εκ των οποίων ιστορικά στοιχεία περιείχαν τα 20 εξ αυτών.

Σύμφωνα με το αρχείο πεσόντων που τηρείται στη διεύθυνση, οι νεκροί καταγόμενοι από το Νομό Αχαΐας που έπεσαν κατά τη διάρκεια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου και την περίοδο της Κατοχής (1941-1944) ανέρχονται σε 443 άτομα, αξιωματικοί και οπλίτες. Διευκρινίζεται ότι στους νεκρούς και αγνοούμενους περιλαμβάνονται Αξιω-

ματικοί και οπλίτες που σκοτώθηκαν στα πεδία των μαχών ή υπέκυψαν στα χειρουργεία και τα νοσοκομεία όπου διακομίστηκαν συνεπεία τραυμάτων ή κακουχιών του πολέμου. Δεν περιλαμβάνονται οι τραυματίες καθώς και οι απώλειες της Πολεμικής Αεροπορίας και του Ναυτικού. Όμως, ο Νομός Αχαΐας πλήρωσε βαρύ τίμημα σε νεκρούς αθώους πολίτες οι οποίοι εκτελέστηκαν από τις κατοχικές δυνάμεις με τη μορφή αντιποίνων.

Μετά από μελέτη, διερεύνηση και ανάλυση των στοιχείων από το αρχειακό υλικό της ΔΙΣ προκύπτει το συμπέρασμα ότι τα στρατεύματα κατοχής προέβησαν σε εγκλήματα εις βάρος του άμαχου πληθυσμού του Νομού Αχαΐας με αποκορύφωμα τη σφαγή στα Καλάβρυτα. Για τη μελέτη των διαπραχθέντων εγκλημάτων έγινε μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης τους ως ακολούθως:

- Διαρπαγές ζώων, μηχανημάτων και υλικών
- Διαρπαγές τροφίμων και λοιπών γεωργικών ή γαλακτοκομικών προϊόντων
- Ληλασίες καταστημάτων ή κατοικιών
- Πυρπολήσεις και καταστροφές οικιών και κοινωφελών έργων
- Στρατολογία για αναγκαστική εργασία
- Συλλήψεις και βασανισμοί Ελλήνων
- Συλλήψεις και μεταφορά Ελλήνων ως ομήρων σε εχθρική χώρα
- Δολοφονίες συνεπεία βασανισμών ή εκτελέσεων

Από τα τηρούμενα στοιχεία στο αρχείο της ΔΙΣ ενδεικτικά αναφέρονται τα παρακάτω:

- Στην κοινότητα Παγκρατίου, καταστράφηκαν 4 καταστήματα, 150 οικίες, το δημοτικό σχολείο και ένα εξωκλήσι.

Συνελήφθησαν και βασανίστηκαν 50 κάτοικοι και θανατώθηκαν 10. Σε αναγκαστική εργασία χρησιμοποιήθηκαν 400 κάτοικοι της κοινότητας.

➤ Στην κοινότητα Κομπηγαδίου, πυρπολήθηκαν 50 οικίες και εκτελέστηκαν 5 άτομα. Μεγάλος αριθμός κατοίκων με υποχρεωτική επιστράτευση χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή χαρακωμάτων.

➤ Στην κοινότητα Χαλανδρισίου, καταστράφηκαν 65 οικίες, το δημοτικό σχολείο και το κοινοτικό κατάστημα.

➤ Στο Δήμο Πατρών, σύμφωνα με ονομαστική κατάσταση που υποβλήθηκε, εκτελέστηκαν από τις Γερμανικές και Ιταλικές Αρχές συνολικά 68 πολίτες.

➤ Στην κοινότητα Συλιβαινωϊτικων, πυρπολήθηκαν 9 οικίες και φονεύθηκαν 18 κάτοικοι.

➤ Στην κοινότητα Σαγαϊίκων, έγιναν μεγάλες αρπαγές σε τρόφιμα και ζώα, πυρπολήθηκαν 2 Δημοτικά σχολεία και συνελήφθησαν και βασανίστηκαν 50 άτομα, 5 εκ των οποίων απεβίωσαν συνεπεία των βασανιστηρίων.

➤ Στο δήμο Καλαβρύτων, έγινε η περίφημη σφαγή και η ολοκληρωτική καταστροφή της Επαρχίας για την οποία γίνεται λόγος εκτενέστερα στη συνέχεια.

Η περίοδος της κατοχικής τρομοκρατίας βρίσκει τους Έλληνες να αγωνίζονται για την επιβίωση τους και να εντείνουν τις προσπάθειες τους για να αποτινάξουν το ξένο ζυγό. Τα λίγα προϊόντα και είδη πρώτης ανάγκης που παράγονται στην κατεστραμμένη χώρα κατάσχονται από τα κατοχικά στρατεύματα για ίδια χρήση ή μεταφέρονται στη Γερμανία και την Ιταλία ή διοχετεύονται στη «μαύρη αγορά». Ο υποσιτισμός και η πείνα είναι τα επακόλουθα.

ΣΦΑΓΗ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

Ιδιαίτερη μνεία χρήζει να γίνει για τα εγκλήματα και τις δηώσεις στο Δήμο Καλαβρύτων. Λόγω καταστροφής των αρχείων του Δήμου τα στοιχεία αντλήθηκαν από δελτία πληροφοριών και από τον ημερήσιο τύπο καθώς και από το Γερμανικό αρχείο. Τον Οκτώβριο του 1943 ένας γερμανικός Λόχος υπό τον Λοχαγό Σόμπερ συνεπλάκη με το «Ανεξάρτητο Τάγμα Καλαβρύτων» του Ε.Λ.Α.Σ. κοντά στο Χωριό Κερπινή, με αποτέλεσμα να συλληφθούν 70 γερμανοί αιχμάλωτοι. Οι συγκεκριμένοι αιχμάλωτοι αρχικά αποτέλεσαν θέμα διαπραγματεύσεων με τους Γερμανούς, τελικά όμως εκτελέστηκαν. Από τις 7 Δεκεμβρίου 1943, άρχισε η εξόρμηση Γερμανικών τμημάτων από Πάτρα - Αίγιο - Διακοφτό προς την Επαρχία Καλαβρύτων για τη διάλυση των ανταρτικών ομάδων και την επιβολή αντίποιων. Διοικητής της επιχείρησης «Καλάβρυτα» ορίστηκε ο Συνταγματάρχης Γιούλιους Βέλφινγκερ, συνολικά στην επιχείρηση έλαβαν μέρος 954 Γερμανοί Αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και στρατιώτες. Η επιχείρηση θα διεξαγόταν από τρεις ομάδες κρούσεις. Στις 13 Δεκεμβρίου 1943, εισήλθαν στην Κωμόπολη των Καλαβρύτων και αφού πυρπόλησαν την πόλη, (από τις 1.000 περίπου οικίες διασώθηκαν μόνο 6), συνέλαβαν όλους τους άρρενες άνω των 17 ετών και τους εκτέλεσαν, (περίπου 600). Κατά την επιχείρησή τους αυτή εναντίον της Επαρχίας Καλαβρύτων οι Γερμανοί συνέλαβαν και εκτέλεσαν συνολικά περίπου 1.300 άτομα, κατά το πλείστον άρρενες. Επιπλέον, πυρπόλησαν χωριά και Μονές.

Αναλυτικότερα τα εγκλήματα και οι δηώσεις των Γερμανών έχουν ως ακολούθως:

➤ Χωριό Κερπινή, το πυρπόλησαν εξ ολοκλήρου και εκτέλεσαν όλους τους άρρενες

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η σύντομη αυτή μελέτη είχε στόχο να παρουσιάσει τις θυσίες και τις απώλειες σε έμψυχο και άψυχο υλικό των κατοίκων του Νομού Αχαΐας στην περίοδο της γερμανοϊταλικής κατοχής, μέσα από το αρχαιακό υλικό της ΔΙΣ. Η διάλυση του στρατού τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο είχε ως απόρροια τη μη τήρηση αρχείου. Η διάσωση επομένως του ιστορικού μας παρελθόντος θέτει όσο ποτέ άλλοτε αναγκαία την ενασχόληση νέων ιστορικών με τόσο σημαντικές περιόδους. Η ενδελεχής έρευνα και η αμερόληπτη ανάλυση των γεγονότων θα ρίξει άπλετο φως στη δράση της Εθνικής Αντίστασης και τα εγκλήματα των στρατευμάτων κατοχής, και θα παραδειγματίσει τους νέους για το παρόν και το μέλλον.

➤ Χωριό Ρωξοί, το πυρπόλησαν εξ ολοκλήρου και εκτέλεσαν 67 άτομα

➤ Χωριό Ζαχλωρού, το πυρπόλησαν εν μέρει και εκτέλεσαν 30 κατοίκους

➤ Χωριό Βυσωκά, το πυρπόλησαν εξ ολοκλήρου

➤ Χωριό Σουδενά, το πυρπόλησαν εξ ολοκλήρου

➤ Πυρπόλησαν την Ιερά Μονή της Αγίας Λαύρας, διασώθηκε μόνο η εκκλησία

➤ Πυρπόλησαν την Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου και στις δύο μονές εκτέλεσαν όλους τους Μοναχούς.

Στη συγκεντρωτική έκθεση της 117^{ης} Μεραρχίας προς το 68^ο Σώμα Στρατού στις 19 Ιανουαρίου 1943 αναφέρεται ότι καταστράφηκαν 24 χωριά και 3 Μονές, οι εκτελέσεις δε, ανήλθαν σε 696 άτομα. Η επιχείρηση ολοκληρώθηκε στις 14 Δεκεμβρίου και οι γερμανικές Μονάδες επέστρεψαν στη βάση τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, « Επίτομη Ιστορία του Ελληνο-Ιταλικού Πολέμου και Ελληνο-Γερμανικού Πολέμου 1940 - 1941 », Αθήνα, 1984.

☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, « Ο Ελληνικός Στρατός στη Μέση Ανατολή 1941 - 1945 », Αθήνα, 1995.

☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, « Αρχεία Εθνικής Αντίστασης 1941 - 1944 », Αθήνα, 1998.

☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, « Αγώνες και Νεκροί 1940 - 1945 », Αθήνα 1984.

☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, « Αγώνες και Νεκροί 1941 - 1995 », υπό έκδοση.

☞ Απόστολος Βακαλόπουλος, « Νέα Ελληνική Ιστορία », Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, 1996

☞ Χέρμαν Φράνκ Μάγερ, « Από την Βιέννη στα Καλάβρυτα », Εκδόσεις Εστία, Αθήνα 2004.

☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, Αρχείο Εθνικής Αντίστασης, Φ 909^Α/Α/8, Δελτία Πληροφοριών Σφαγής Καλαβρύτων, 16 Δεκεμβρίου 1943.

☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, Αρχείο Εθνικής Αντίστασης, Φ 909^Β/Β/10, Δημοσιεύματα Αθηναϊκού και περιοδικού τύπου για την σφαγή των Καλαβρύτων, 1970 - 1974.

☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, Αρχείο Εθνικής Αντίστασης, Φ 909^Α/Α και Φ909Α/Β, Αντιστασιακές οργανώσεις Πελοποννήσου

☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, Αρχείο Εθνικής Αντίστασης, Φάκελος Νομαρχιών, Φ2/4, 1973 - 1975

☞ ΔΙΣ/ΓΕΣ, Γερμανικό Αρχείο, Φ. ΠΟΥ 142 - 149.